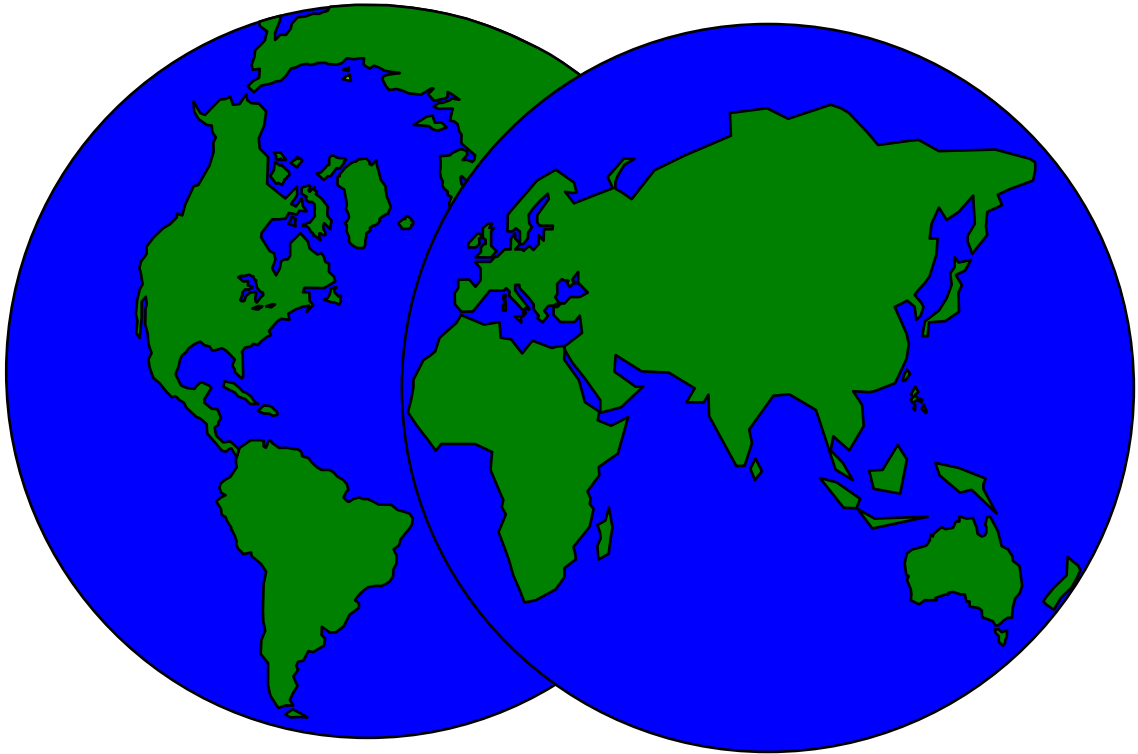

Det Nya Samhället

Den tredje boken i serien **Civilisationens Kärna**
- en upptäcktsresa till Den Gemensamma Framtiden

Av C G Öhlén

Civilisationens Kärna - en upptäcktsresa Till Den Gemensamma Framtiden

Vi lever i en tid av snabb förändring. Vår materiella standard med tekniska underverk från satelliter och robotar till genmanipulation och "*Virtuell Realitet*" har skapat en verklighet som inte ens fanns i människornas vildaste drömmar för bara någon generation sedan. Men detta välfärdssamhälle har samtidigt resulterat i en ekologisk förstörelse som hotar hela vår värld. Dessutom är detta materiella överflöd fortfarande begränsat till en liten minoritet av jordens befolkning. Världen är tudelad i de som har och de som vill ha - och dessa blir allt fler.

I den rika världen, som vi i vårt land tillhör, så upplever vi också ökande klyftor med arbetslöshet samtidigt som ökat våld och missbruk går hand i hand. Efterkrigstidens unika demokratiska och jämlika samhälle ifrågasätts nu. Våra "ismer" men också grundläggande moraliska och etiska värden har upplösts säger några. Vi har en ledarskapskris säger andra samtidigt som vi fått ett nygammalt "*Utopia*" i den "*enda väg*" som ny-liberalismen predikar. Sammantaget så ser vi en värld som inför 2000-talet är både splittrad och motsägelsefull. Vad eller vilka styr denna utveckling och vilket är målet? Vad är **Civilisationens Kärna**?

Trots förändringarna under de senaste turbulenta åren så är vår verklighet ändå bara ett mycket litet ögonblick i ett mycket större skeende. Vi är en del av en 5 miljarder år lång evolution på vår jord, en ras som har gått upprätt i 5 miljoner år och en civilisation som började växa fram för 5000 år sedan. Väldigt mycket av vår verklighet, det sätt vi lever och tänker på har formats under årtusenden och mycket av de frågeställningar som vi upplever som nya har alltid funnits. Vi är på en upptäcktsresa genom tid och rum och för att kunna se vart vi är på väg måste vi veta varifrån vi kom.

Vår civilisation föddes i Mesopotamien, dagens Irak för fem årtusenden sedan. Där började "**Civilisationens Kärna**" att gro för att sedan blomma ut och sprida sig till andra delar av vår jord. I vår Bibel kan vi läsa om människans utvisning ur paradiset, hur vi lärde oss jordbruk och att bränna tegel, syndafloren och Babels torn samt hur Gud slutligen skickade oss att befolka världen. Civilisationens utveckling sedan dess födsel i Mesopotamien kan liknas vid en 5000-årig upptäcktsresa där **Civilisationens Kärna** ständigt förflyttats åt väster över Grekland och Romarriket till Västeuropas blomstring under de senaste århundradena. Det är denna västerländska civilisation som har styrt världen sedan 1700-talet och där alla våra "ismer" från industrialism och humanism, kapitalism och marxism till socialism och liberalism, kommunism och nazism har uppstått.

Idag finns **Civilisationens Kärna** i Kalifornien på den amerikanska västkusten. Från Lewis jeans, McDonalds Hamburgare, Hollywoods filmer och TV-serier till Jet Propulsion Laboratories rymdfarkoster, Stanfords partikel accelerators och Kiseldalens virtuella dator verklighet så är dagens värld "*Made in America*". Det är en värld med allt större köpcentra, allt större Megastäder, allt fler bilar och flygplan och allt fler TV-kanaler i en verklighet som rullar allt snabbare. Men det är också en allt våldsammare verklighet med allt fler missbrukare, utslagna och fattiga. Under sextio- och sjuttio talen i Vietnam krigets och raskravallernas skugga så kritiserades detta amerikanska system starkt. Idag förespråkas istället "*The American Way*" allt mer som "*den slutgiltiga lösningen*" där amerikanen Francis Fukuyama t.o.m. påstår att vi i denna "*konsumism*" har nått fulländandet av vår civilisation och därmed "*Historiens slut*".

"**Civilisationens Kärna**" är en upptäcktsresa genom denna vår historia och in i 2000-talets nya verklighet som behandlar dessa frågor i ett större perspektiv. Min egen slutsats är att det inte går att hitta enkla svart-vita svar i en komplex process utan vi måste se till helheten för att ana "*skogen för bara träd*". Detta har krävt ett omfattande verk uppdelat i fyra volymer: **Den Nya Tiden, Den Nya Världen, Det Nya Samhället** och **Den Nya Människan**.

Civilisationens Kärna är också en verklig upptäcktsresa. I slutet på sjuttioalet arbetade jag på Universitetet i Bagdad i det Irak som var historiens Mesopotamien och där civilisationen påbörjade sin färd genom historien. Att vandra mellan de framgrävda gatorna i Babylon, äta Maskof och dadlar vid Tigris eller trängas i larmet på marknaden i staden var en obeskrivlig upplevelse av då och nu. Tio år senare arbetade och bodde jag i Los Angeles och det som idag är **Civilisationens Kärna**, satt i kö på överfulla Freeways, läste min elektroniska post på hemdatorn eller simmade i swimmingpoolen.

Under de senaste två årtiondena har jag haft föremånen att resa, arbeta och bo i över femtio länder i sex världsdelar där jag bara under 1994 besökte 16 av dessa från Singapore i öster, Ryssland i norr, Kalifornien i väster och Argentina i söder. **Civilisationens Kärna** är såldes i högsta grad min egen upptäcktsresa genom en ny tid, i en ny värld, med ett nytt samhälle och en ny människa där jag försöker förmedla dessa direkta intryck. Större delen av texten är även författad på plats under resans gång i de länder och den tid den beskriver. Människan och vår civilisation står i slutet av detta årtusende inför en mycket större förändring än någonsin förr. Denna innefattar inte bara vårt sätt att leva utan ändå viktigare vårt sätt att betrakta och värdera vår verklighet. Att återfinna vår själ. **Civilisationens Kärna** ger ingen "*slutgiltig lösning*" eller nytt "*Utopia*", men försöker att se in i det som vi kallar "**Den Gemensamma Framtiden**" och ställa flera viktiga frågor om civilisationens mål och mening: Vet vi vart vi är på väg? Och framförallt allt: Har vi någon vision om den framtid vi vill ha?

Civilisationens Kärna -

en upptäcktsresa till Den Gemensamma Framtiden

Den Nya Tiden

Förord	Den Nya Tiden
Inledning	Funderingar inför 2000-talet
Del 1	Ett helhetsperspektiv
Del 2	Den Gemensamma Historien
Eftertankar	Den stora förändringen
Referenser och bibliografi	

Den Nya Världen

Förord	Den Nya Världen
Del 1	"Beskrivning av världen"
Del 2	Drömmen om Amerika
Eftertankar	Vägvalet
Post Scriptum	
Referenser och bibliografi	
Historiska personligheter	

Det Nya Samhället

Förord	Det Nya Samhället
Del 1	Mesopotamien - i bibelns fotspår
Del 2	Sverige - det planerade välståndet
Eftertankar	Utopia eller anarki?
Post Scriptum	Framtidens samhälle
Referenser och bibliografi	

Den Nya Människan

Förord	Den Nya Människan
Del 1	Brasilien - värme och samba rytmer
Del 2	Kalifornien- där vägen tar slut
Eftertankar	Den Gemensamma Framtiden
Post Scriptum	
Referenser och bibliografi	

Det Nya Samhället

Förord

Det Nya Samhället

Del 1

Mesopotamien - I Bibelns fotspår

En personlig inledning- Varför Mesopotamien
Det ursprungliga paradiset
Den första civilisationen
Den första staden
De första makthavarna
Det första världskriget
Den arabiska väckelsen
Det moderna Irak
I skuggan av krigen
Civilisationens drivkraft
Kriget mot oss själva
Den Nya Världsordningen

Del 2

Sverige - Det Planerade Välståndet

En personlig inledning- Varför Sverige?
Ett arktiskt paradiset
De första invandrarna
Den svenske bonden
En ny värld av järn
De första utvandrarna till en allt större värld
Ett enat och kristet rike
Ett norrländskt självhushåll
I skuggan av konungarnas krig
Från råvaru export till industri samhälle
De andra utvandrarna till en ännu större värld
Den nya civilisationen
Den elektrifierade världen
Folkhemmets framväxt
Välfärdssamhället
En djupare förändring
En svensk balansräkning
Industrisamhällets framtid

Eftertankar - Utopia eller anarki?

**Vilket är vårt nya samhälle ?
Tillbaka till folkhemmet
Ett nytt Utopia?
Det ny-gamla samhället
Den ensidiga materialismen
Det kanadensiska exemplet
De belåtnas kultur (och de missnöjdas)
Den nya tidsandan
Betydelsen av år egen världsbild
Vilka är *vi* egentligen ?
Åter till hembygden
Några "Mega trender"
De cykliska förändringarna
Epilog - Vart går vi nu ?**

Post Scriptum Framtidens samhälle

Referenser och bibliografi

Förord - Det Nya Samhället

Året är 1994 och det är den varmaste julimånad som i varje fall jag själv minns. Den svenska sommaren är när den vill så nära paradiset som det går att komma. Här vid kanten på den norra Björkfjärden i Mälaren så kan naturen, åtminstone mellan de startande flygplanen från Arlanda, verka vara totalt orörd där fiskljusen matar sina ungar i toppen på en hög tall vid klippkanten medan hägerparet vilar i sin favoritdunge ovanför svanarna som försöker lära sina ungar om livets hemligheter. Tack och lov att vattenskotrarna nu är förbjudna. Smultronen, blåbärna och hallonen har redan mognat i skogen och finns trots den torra sommaren i ett behagligt överflöd till frukost och syltning när vi känner för att ta en skogspromenad för att plocka dessa naturens frukter. Eller också så brukar jag ta en paddeltur ut till någon ö, med eller utan fiskeutrustning, bada och njuta av solnedgången, alternativt ta cykeln längs den slingrande och belysta cykelvägen ned till båthuset i Kalmarsand för att lyssna på musik och ta en öl.

Som uppvuxen på det norrländska landsbyggen har jag alltid älskat naturen, men det är först efter att ha rest och bott i andra länder som jag verkligen har insett vilket privilegium vi har i vårt land med vår "Allemansrätt" och fridsamma "folkhem", även när man som jag befinner mig inom räckhåll för huvudstadsmetropolen. "Sverige är fantastiskt" från Sareks vildmarker och Gotlands späda vårfärger till Mälardalens och Stockholms kulturella skärgård samt Västkustens kala klippor. Det som kanske är mest unikt med vår del av världen är att vi bättre än någon annan har skapat en balans mellan ett välplanerat samhälle och naturen till förmån för om inte alla, i varje fall så nära detta är möjligt. För några dagar sedan gick vi hem efter ett par dygn i Stockholm till Norra Björkfjärden i en gammal fiskebåt byggd på Möja. Att uppleva Mälardalen och vår huvudstad från vattnet ger en annan dimension till vårt fantastiska land. Att se männisikor bada vi båtbyggen och cykla längs stränderna i Hässelby, vid Skärholmen eller Fisksätra, några minuter från tunnelbanestationen eller tåget in till centrum, i dessa stadsdelar som utnämns till skräckexempel och slum, ger en helt annan bild av verkligheten.

Visst går det att bygga betydligt vackrare bostäder än stora grå hyreshus. Då menar jag inte Skandinaviska bankens "kinesiska mur" vid Rinkeby, utan exempelvis Mälarstaden på Ekerö eller varför inte Gryta i Västerås. Men vad jag säger att den svenska samhällsplaneringen med fjärruppvärmda bostäder, tunnelbana, spårvagnar eller bussar, närliggande daghem och skolor, cykelbanor och närheten till allmän natur och i många fall vatten, med eller utan reguljär båttrafik, är ett unikt och ett bättre fungerande samhälle än de andra modeller som jag upplevt. Det är inget Utopia, men har mycket som är värt att försvara och utveckla. Eftersom både jag och mina barn bott i det amerikanska samhället så upplever jag exempelvis den svenska skolan, sjukvården, posten och televerket både bättre och effektivare än den modell vi nu framför som vårt nya ideal. Men även den privata sektorn med banker och försäkringsbolag, affärer och företag har i mina ögon väldigt litet att lära av sina amerikanska kolegor. Den som likt mig själv har försökt posta ett brev, transferera pengar, köpa vanlig spik eller synålar eller beställa en taxi i en vanlig amerikansk stad har lärt sig detta. Anledningen till detta är enkel. Det amerikanska och det svenska men också det övriga europeiska samhället är olika både till historia, förutsättningar och målsättning.

Vad fick då detta "folkhem" att kasta sig ut i 80-talets nyliberala yra med USA som nygammal ledstjärna? För mig som återigen har upplevt det amerikanska samhället på nära håll så har jag svårt att hitta något väsentligt i samhället som sådant som jag så där direkt skulle vilja importera som något bättre för våra förhållanden. Men ändå gör vi det. Vad som är ännu mer förvånande som hemvändande svensk-amerikan är att uppleva hur denna

havererade "ekonomi"-modell har fortsatt i någon slags hysterisk "privatiseringssvåg" där Sverige idag nog är mest Reagan-amerikaniserat av de europeiska länderna. Naturligtvis är denna amerikanisering till en stor del beroende av den kulturella påverkan som skett under hela vårt århundrade, men speciellt under de senaste decennierna. Denna sker snabbare i ett litet land som Sverige, där de flesta talar engelska som en orsak och verkan av att allt mer av information och underhållning sker på engelska, eller snarare "amerikanska". Den största tidningen Expressen, propagerar på ledarplats med fullt allvar, att vägen ur krisen är fler McDonalds restauranter eller "McJobs." Rubriken "På jakt efter medburgaren" på denna ledare visar kärnan i den verkliga kris Sverige befinner sig i. Vi har en idé och tankekris där vi allt mer kortsiktigt och förenklat jagar efter lösningar som en slags ryckig MTV-video.

På bara några år så verkar vi att ha fallit tillbaka i en nydogmatisk tillbedjan till "guldet" och pengarna som enda ledstjärna för allt. Men denna kortsiktighets "icke-idéologi" ifrågasätter inte bara vår planerade s.k. svenska modell utan egentligen samhällslivet som sådant. Den ifrågasätter också i stort sett alla de kristna värden som vår kultur byggt på. Drastiskt uttryckt så håller mycket av det som binder samman samhället på att upplösas. Denna "avveckling" som under de senaste åren skett i Sverige sker samtidigt i hela vår värld, men resultatet av denna kan sedan länge studeras i USA. Flera säger att detta amerikanska samhälle nådde sin klimax och bästa tid någon gång på sextioalet innan utförsbacken började luta allt brantare. "Det var bättre förr" är samma slutsats som alla äldre generationer brukar komma fram till oberoende om det var så eller ej. Vi kan emellertid inte vända tillbaka i sig, utan världen, samhället och människorna är annorlunda idag, men vi behöver återfinna en grundläggande mening och mål i tillvaron. Vårt samhälle har också blivit så komplext att detaljstyrning och total centralplanering är omöjlig. Privatiseringssvågen och individualiseringen har således rätt i att vi behöver småskalighet och decentralisering. Men denna frihet kräver gemensamma visioner, mål och ramar. Om detta inte finns så urartar det istället i egoismens och rofferiets anarki.

I förra veckan så tog vi skärgårdsbåten just från världens vackraste huvudstad via Vaxholms trånga Stegesund ut till just Möja. Där hyrde vi några cyklar för att utforska denna anrika ö som idag säkert är mycket annorlunda än för 125 år sedan då Vaxholmsbolaget började sin trafik. Trots öns litenhet så sjuder den av aktivitet, åtminstone under sommarmånaderna, där den verkar vara en fördöme för det svenska folkhemmet med sina två välutrustade konsumaffärer, varav den ena även fungerar som systembolag och apotek, ångbåtsbryggor runt ön där vaxholmsbåtarna regelbundet lägger till, skolan, vandrarhem, behållare för återvinningsglas i två färger, kyrka, hembyggdsmuseum, dansbanan som ibland blir ungdomsdiskotek, brandvärn och helikopterplatta, postkontoret tillhörande världens bästa postverk, skärgårdsdoktor med fotvårdsspecialist och distriktsköterska samt folktandvårdens turnerande klinik, PlombIII. Men dessutom finns de mängder av egna företagare från Nalle Östermans Snickeri och Bygg till Wikströms fiskrestaurang. Denna varma sommar när Sverige tar semester som OS-mästare i ishockey, världsmästare i bandy, Europamästare i handboll, medaljörer i världens största fotbollssport och på väg i varje fall mot en semifinal i Davis Cup och fortsatt världsdominans i bordtennis förutom Parneviks andra plats i världens inofficiella golfmästerskap så verkar bollen att rulla Sveriges väg. Kanske finns det någon verklighet i den FN statistik som sedan länge placerat in Sverige som det land som också framgångsrikt tävlar om världens högsta levnadsstandard och livskvalitet.

Men det finns en annan svensk verklighet som vi läser om i tidningarna och som många svenskar också upplever. Stadsskulden per capita har fördubblats de senaste åren där den nu är 138 500 kronor per person och visserligen bara lika stor som Danmark och mindre än Belgien

och Italien, men så alarmerande att Professor Johan Lybeck säger att "Sverige är på väg att bli en bananrepublik". Vad har dessa pengar då tagit vägen? På vår båttur till Stockholm såg vi ganska många; 200-500 hästars snabbgående plastbåtar som med ett öronbedövande buller plöjde upp svall och sjöfåglar lite varstans. Här skiljer sig svaren emellertid något beroende på politiskt hemvist. Men de flesta säger att vi lever över våra tillgångar. Frågan är då vilka vi är och vilka är våra tillgångar. Vi vet till exempel att 100-tals miljarder tydligen bara ha försvunnit i 80-talets fastighets och låne karusell. Troligen så gick inte mycket av detta till ensamma mödrar och sjukpensionärer. Istället har några de senare åren fått råd att skaffa sig allt större båtar och hus i utlandet. Oberoende om vi anser det bra eller dåligt så har vårt land segregerats allt mer. Och visst känns det ibland som de golfspelande 80-tals strebrarna tog med "sina" = "våra" pengar till Rivieran medan andra utländska "penningplacerare" samtidigt spelade stötpoker om Sveriges finanser. Och vann. Nu sitter vi kvarvarande "dumma svenskar" kvar och väntar efter 46 års strävsamt arbete åt samma företag på en pension som inte finns.

Sverige som har en av världens lägsta andelar statsägda företag genomför nu som del av sitt systemskifte en omfattande privatisering där aktierna säljs ut till förmånliga priser. Troligen är det inte många ensamma mödrar eller pensionärer som är köpare. Knappast några arbetslösa ungdomar heller. I samband med att statliga företag blir aktiebolag så måste också de nyblivna verkställande direktörernas löner bli "marknadsmässiga", vanligtvis en fördubbling eller mer, som postens Ulf Dahlsten med sina två miljoner, medan postens "vanliga" anställda har skurits ned. Själv anser Dahlsten att hans lön står helt i paritet med hans befattning och han har naturligtvis rätt när han påpekar att andra direktörer har mycket högre lön. Men frågan är om det är rätt? Nu har Dahlsten fallit för trycket och "självmant" tackat nej till löneökningen, men detta ändrar egentligen inte detta nu ganska spridda fenomen. En av de personer som jag och jag tror många med mig "håller högt" är Jan Guillou. Han kallar Dahlstens lön för "ren korruption" i en artikel i Aftonbladet. Men han gör en större och ganska bitande betraktelse där han säger

"Detta, inställningen att just chefen inte behöver kunna något är ett intressant svenskt fenomen....Betraktar man detta fenomen underifrån ser man hur det arbetande folket får försörja en hel kader parasiter. Men betraktar man det från ovan, från ett moderat svenskt 80-tals perspektiv, så ser man bara den självklara människosynen hos tidens överklass: Djursholmsbor ska alltid ha bättre betalt än, och basa över, Bandhagenbor."

Nu känner jag själv mycket kompetenta och mänskliga direktörer som inte bor i Djursholm, (Däremot har jag själv med sex andra ungdomar en gång bött i ett studentkollektiv där) men det sker en klar makt och inkomst förskjutning i samhället. Det har även av någon outgrundlig anledning skett en kantring åt "de som inte behöver kunna något" som Jan Guillou säger, men som säger rätt saker och håller med. Vi ser samtidigt att fallskärmsavtalen och VD-lönerna blir allt högre medan de vanliga anställdas "marknadsmässiga" löner står stilla, övertidsuttaget ökar, semesterförmånerna minskar och arbetslösheten skjuter i höjden. Kanske finns det någon logik i detta för någon, men den är svår att se. Utan att svartmåla så upplever Sverige just nu en kris. Detta beskrivs i tidningsrubrikerna som bankdirektörer som tar med sig miljoner i avgångsvederlag när det just spelat bort miljarder för spararna eller som porrklubbsbesök av någon fackföreningspamp. Men vad det är frågan om är en brist på ansvar i kombination med förändring av våra värdebegrepp och människosyn.

I Sverige röstade vi helt demokratiskt in en moderat regering i början på 90-talet, vilken tidigare kallades för konservativ eller som ännu tidigare representerade adeln i ständsriksdagen. Deras uppgift då som nu har naturligtvis varit att försvara och öka den

priviligierade klassens rikedomar, vilket de har gjort med viss framgång. Detta bör vi därför inte lasta dem för då de har gjort sitt jobb. Men om vi ser Sverige som ett aktiebolag med regeringen både som VD och styrelse som ska tillvarata aktieägarnas intresse så blir svaret ett helt annat. Oberoende av om det är lågkonjunktur, "otur", ren inkompetens, oförstånd, kall spekulatation, egenintresse eller en kombination av alla dessa så har denna regering misslyckats med väldigt mycket vilket har kostat svenska folkets majoritet 100-tals miljarder. Det är så illa att Sverige nu inte längre betraktas som solvent och vissa spekulerar i det närmaste en statskonkurs om några år. I ett vanligt bolag skulle denna styrelse icke beviljas ansvarsfrihet. Men eftersom bankernas rundhända ledamöter fått detta så är det kanske för mycket begärt av riksdagsrevisorerna, men nog är detta ett av det mest flagranta exemplen på ansvarslöshet.

Om vi emellertid ser på hur denna radikala förändring av Sverige började så var denna mycket mer omfattande än i ett eller flera politiska partier. Thatchers och Reagans "nya" ekonomiska doktriner med teoretisk grund i Nobelpristagaren Milton Friedmans teser påverkade hela "tidsandan" hos världens etablisimang oberoende av partitillhörighet. I Sverige inleddes exempelvis den fria marknadens revolution när Socialdemokraterna satt vid makten. I Konjunkturrådets rapport 1985 "Vägen till ett stabilare Sverige" så är rubriken på receptet; "Dags för en ny ekonomisk-politisk regim", vilken syftar på just Thatcher-Reagan doktrinen. Detta har nu genomförts.

Men det mest intressanta är att med skyhögt arbetslöshet, enorma budgetunderskott och utlandslån, bortspelad Krona och ökat våld så ser en bred majoritet av Sveriges tidningar inget djupare sammanhang i detta, trots att detta rimligtvis borde samla nationen till en genomgående diskussion av vad som egentligen håller på att hända. För detta är inte någon enkel fråga om Marknadens humör eller att sänka eller höja skatterna. Och övriga medier ägnar sig huvudsakligen åt allt mer utslätad underhållning som ibland kallas för nyheter. Just "det fria ordets" allt mer diskutabla innebörd, inte bara i Italien där den man som kontrollerar en stor del av TV-media också är regeringschef, är enligt min mening ett av de största hoten i dagens samhälle. Vi ser nu att när det totalitära Sovjetunionen är borta så har dess självcensur av kritisk information faktiskt övertagits av oss. Detta är ingen enbart svensk företeelse. Ibland är den styrd uppifrån som vid "nyhetsrapporteringen" från Kuwait kriget, men oftast är denna brist på alternativa synpunkter ett resultat av tidstrenden som sådan. En porrtidning säljer bättre än en analyserande politisk och filosofisk tidskrift. Det är därför det finns hundratals porrtidningar men ingen seriöst ifrågasättande. En helt fri marknad är således lika likriktad och totalitär som det kommunistiska centralstyret när det gäller tankeutvecklingen. Nu kommer vi med allra största säkerhet att få ett regeringsskifte i Sverige. Men kommer detta egentligen att ge ett verkligt maktskifte då det är helt klart att "Marknaden" styr allt mer? Vem tar ansvaret för att vi istället kan få en allsidig idébatt som handlar om en djupare verklighet och når flertalet medborgare. För är det något vi nu behöver i Sverige så är det nya idéer.

Det som många svenskar upplever som det värsta problemet idag är arbetslösheten som fyrdubblats på några år och är speciellt hög för ungdomar. Den är nu nästan lika hög som i Danmark, Belgien och Italien. Det är dessa välubildade men arbetslösa ungdomar som om några år ska betala fyrtiotalisternas pensioner. Istället hotar de att bli en förlorad generation och samma krutdurk som tidigare förlorade generationer, exempelvis på tjugotalet när fascismen och nazisimen började att växa fram. I DN 17 juli 1994 kan man i en artikel läsa att beslagen av rökheroin ökar i Sverige. Denna ökning visar sig även gälla inledrogen kokain och amfetamin. I en annan artikel i Aftonbladet kan man läsa att var tionde grabb kan tänka sig doping. Detta år av kraftigt ökande narkotika så har även våldsbrotten fortsatt att bli allt fler och råare. I Stockholm hotas kvinnofriden av allt mer våldtäktsmän, som till skillnad från den f.d. TCO-ordföranden och flera andra inte lika omskrivna makthavare, inte har råd att gå

på porrklubb. I andra artiklar kan vi läsa om rättegången mot militärligan och den unge fänrik som blev massmördare. I båda fallen utfördes dåden av "helt normala" människor. I flera artiklar läser vi om den nya alkoholismen speciellt bland unga flickor som kombineras av ett ökat rökande.

Vad beror denna förändring av samhället och människorna på? Kan det finnas något samband mellan alla dessa företeelser som nu drabbar folkhemmet Sverige? Och när vi nu står inför ett inträde i EU där redan Danmark, Belgien och Italien finns, har dessa länder något bättre recept mot stadsskuld, arbetslöshet, korruption, narkotika och våld? Vilket är "Det Nya Samhälle" som väntar oss i detta nya Europa? Är det bättre och i så fall på vilket sätt och för vem? Vi har när denna bok kommer ut med största sannolikhet en socialdemokratisk regering i Sverige. Detta kommer naturligtvis att ge vissa förändringar i det sätt vi prioriterar och löser dagens samhällsfrågor och som många hoppas till det bättre. "Den enda vägen" har i varje fall tillfälligt nått sitt slut. Men även detta "arbetarparti" är del av den nya tidsanda "åt höger" som karakteriserat de senaste åren. Dessutom så gäller idag helt nya eller om man så vill ny-gamla spelregler för den demokratiska parlamentarismen oberoende vem som har den politiska makten.

I 90-talets värld så styr marknaden, eller det som kommunisterna brukade kalla "Kapitalet", över allt mer av vår verklighet. Inte minst så gäller detta massmedia från dagstidningar till världsomspännande TV-nät som riktar vår information och förändrar våra värderingar mycket mer än ett riksdagsval vart tredje år. Det har skett en koncentration till allt större multinationella företag inom alla branscher, men samtidigt så har ägandet förändrats från de traditionella "kapitalisterna" till nya grupperingar från fonder och spekulanter till oljeshejker och korsvist ägande mellan företag. Det finns inte längre några klara gränslinjer i samhället lika lite som det finns någon absolut höger-vänster skala. Det finns emellertid nya och större klasskillnader där "Marknaden" styr vår verklighet allt mer, men vad styr då marknaden? Vi kan inte heller vända tillbaka till vårt gamla "folkhem" och tro att våra gamla recept kommer att lösa allt då denna gamla värld byggde på helt andra förutsättningar. Men vi kan åtruppliva våra gamla ideal.

Både liberalismen och socialismen växte fram under 1800-talets industrialisering. De var båda resultatet av humanismens mänskligare tidsanda och både den ideala liberalismen samt den ideala socialismen äger stora kvaliteter som vida överstiger den "ideala" egoism som framförts som vår tids icke-ideologi. "Marknaden" i liberal tappning skulle omfatta oss alla och vara demokratisk, då vi alla kunde styra verkligheten genom våra fria val. Socialismen i sin ideala form skulle ge frihet och demokrati åt alla baserad på jämlikhet och solidaritet. Men dessa 1800 tals ideologier i sin distorderade form är allt annat än verklig demokrati och jämlikhet. Detta var anledningen till att kommunismen slutligen föll samman. Och detta är anledningen till att vi idag ser den allt mer koncentrerade och diktatoriska "Marknaden" vara uppbrottet till kapitalismen i traditionell mening. De var båda nödvändiga delar av en gammal värld med en gammal livssyn. Vi står idag i en mycket större förändring och omvandling av industrisamhället och den kapitalistiska tillväxtekonomin till något annat som vi ännu inte vet vad det är. Vi behöver istället en ny modell för vårt nya samhälle.

Det Nya Samhället är den tredje etappen i serien Civilisationens Kärna, en upptäcktsresa från våra historiska rötter in i en gemensam framtid. I denna försöker jag närmare fundera över frågorna här ovan och börja sökandet efter vår nya samhällsmodell för nästa årtusende. Min huvudtes är att för att kunna förstå och påverka den process som formar vår verklighet så måste vi se till helheten, men ur vårt eget lokala perspektiv. En-frågelösningarnas tid är för länge sedan förbi och har egentligen aldrig funnits. Dagens

fixering av marknad och ekonomi, Bibelns guldkalv, kan inte ge någon "gemensam framtid" utan som nu allt större skillnader och konkurrens. Vi måste istället återfå förmågan att känna samhörighet och "se skogen för bara träd". Denna helhet innefattar både våra historiska rötter med vårt genetiska, kulturella och ekologiska arv, den mångfasetterade världen där varje del försöker finna sitt eget "paradis" och slutligen de olika faktorer från vetenskap och teknik till sport och konst som påverkar samhällsutvecklingen. Men framförallt den själsliga dimension med mål och mening som måste finnas. En hel värld och ett helt samhälle kräver en hel människa vilka också är teman för de tre senare volymerna.

Den första volymerna av Civilisationens Kärna är en rekogniseringsstur genom Den Nya Tiden och funderingar över de stora förändringar som nu sker inför 2000-talet. Den andra delen är en historisk färd åt väster i Den Nya Världen, från civilisationens födelse i Mesopotamien för ungefär 5000 år sedan och genom det Europa som först i och med den grekisk-romerska kulturen och sedan den germanska expansionen på några få århundrade skaffade sig världsherravälde. Det var också dessa framgångsrika européer som planterade Civilisationens Kärna på en ny kontinent. Den Nya Världen kom i Amerika att utvecklas vidare för att under vårt århundrade blomma ut i full prakt som vår tids nya romarrike. I dag råder "Pax America" i vår värld även om denna fred störs av lokala inbördeskrig. Vad som är ännu viktigare är att i vår tid råder "The American way" som kulturell stöppform över hela vår nya värld där ungdomar i Lewis jeans och bakvända basebollmössor går på MacDonalds från Argentina till Hongkong.

Denna tredje del beskriver framväxten av Det Nya Samhället både ur historiskt perspektiv samt idag och imorgon inför 2000-talet. Jag har valt Mesopotamien, dagens Irak som naturlig startpunkt för civilisationens färd åt väster med Sverige som lika naturligt etappmål i nordväst i det vi kallar "Den Gamla Världen". Mänsklighetens och vår civilisations utveckling under dessa 5000 år är ofattbar i perspektiv av jordens 5 miljarder år gamla evolution. Detta innefattar både det fundamentala steg som togs när civilisationen formades i Mesopotamien som industrisamhällets framväxt i Europa och Sverige under de senaste två århundradena. Det är mycket svårt att ha distans till detta då vi tar mycket av dagens "underverk" som självklara. Men trots att jag själv är civilingenjör inom elektroteknik och därför stått mitt uppe i denna tekniska värld, så är jag fortfarande både fascinerad och förundrad hur det var möjligt för 1800-talets vetenskapsmän och tekniker att under ganska primitiva förhållanden både formulera de teoretiska sambanden och realisera mycket av grunderna i denna utveckling som radikalt förändrat världen. Vilket steg som var mest betydelsefullt; civilisationens födelse i Mesopotamien, den grekiska tankeexplosionen eller den europeiska expansionen är egentligen oväsentligt. Det verkar istället som att när samhället överskrider en kritisk massa där allt fler människor samverkar så sker en överlagrad process där helheten är mycket större än summan av delarna. Det är denna process jag vill skildra.

Under de senaste turbulenta åren i övergången från 80-tal till 90-tal har världen ytterligare förändrats på ett dramatiskt sätt. Inte bara materiellt och politiskt, utan också i vårt medvetande, hur vi betraktar och upplever vår tillvaro så är verkligheten mycket annorlunda. Det som var självklart för några år sedan finns inte längre med i vår begreppsvärld. Och det som var otänkbart när vi växte upp är idag en accepterad realitet. Detta gäller som sagt även i hög grad hur vi betraktar samhället. Folkhemmet och välfärdsstaten som varit vårt eget lands modell till utveckling, betraktas idag av flera inte bara som allt svårare att realisera utan även som icke önskvärd. Vi ser dessutom den nya individualismen ifrågasätta mycket av de gemensamhetsideal vi har haft som ledstjärnor för våra värderingar och livsstil. T.o.m. nationalstatens auktoritet minskar både i teorin och praktiken när "Marknaden" tar över allt mer vilket i sin tur urvattnar den parlamentarisk demokratin som har varit det västerländska

samhällets hörnspelare. Så vad är då Det Nya Samhället? Och till att börja med, vad var vårt gamla samhälle?

Det finns mängder med böcker som behandlar samhällsvetenskap i olika former och jag ämnar inte konkurrera med dessa utan överlämnar definitioner och teorier för vidare studium i exempelvis skolans litteratur i samhällsorienterande ämnen. Jag vill istället försöka ge en mera konkret beskrivning av det som gemensamt formar samhället där jag valt Mesopotamien, dagens Irak och Sverige som två exempel som ganska väl kan representera utvecklingen av hela vår civilisation. Dessa två länder framstår för mig som två poler av samma skeende. Vår civilisation som utvecklades i just Mesopotamien var länge fem hela årtusenden före den kultur som bara under de senaste århundradena kan kallas för civiliserad i vårt land. Det kan uttryckas så enkelt att när människor började att bygga tegelhus och odla säd i områdena kring Eufrat och Tigris så var vårt land fortfarande under vatten och inlandsis. Om vi vill lära oss något om olika samhällsformer så kan historien i det land som nu kallas för Irak säga oss mycket.

Vi kan mycket enkelt definiera ett samhälle som en grupp människor som lever och verkar tillsammans efter ett organiserat mönster. Civilisation kan ej finnas utan ett fungerande samhälle. Men inte heller människan kan överleva utan samvaro med andra människor som ger henne stöd. En gemenskap inom ett samhälles ram, stort eller litet är därför ett nödvändigt villkor inte bara för människans trevnad och sociala mognad utan helt enkelt hennes överlevnad. Under tusentalsår eller 99,5 % av människans tid på vår jord har jägarsamhället varit den enda förekommande samhällsformen. Detta gör den inte självklart till den enda "riktiga" levnadsformen men även den moderna människan har säkert mycket att lära från dessa rötter. Det vi vet om naturmänniskan idag både genom att studera arkeologi och de grupper som levt kvar på vår jord in i våra dagar har något modifierat vår bild av detta samhälle. Det var inget "Paradis" med Rousseaus "ädle vilde", men det var inte heller någon blodig kamp för tillvaron. Naturmänniskan levde på det hela taget ett fredligt och harmoniskt liv i jämvikt med naturen där kvinnor och män kanske var mer jämlika än någonsin senare, även om de hade olika roller. Det var en samhällsform som även hade tid över till social samvaro, sång, dans och berättelser som fördes vidare av muntliga traditioner. Det var således inget liv i ensamhet utan en kollektiv samvaro där familjen, klanen och stammen var det centrala.

Naturmänniskan var nomad eller seminomadiserande mellan olika boplatser där hon fiskade, samlade eller jagade. Vi kan därför påstå att det första steget mot civilisation var när flera kringströvande familjer slog sig samman till mer permanenta byar och där började att komplettera sitt naturhushåll med boskapsskötsel och jordbruk. Människan skaffade sig ägodelar, "sin" mark och "sina" rikedomar. Ett nytt samhälle växte fram där Bibelns Kain genom mordet på Abel också får symbolisera att en våldsammare och mer krigisk verklighet blev följd. Det var just i bergsområdena i och kring Mesopotamien som jägarsamhället omvandlades i jordbrukssamhället, även om denna process, till synes oberoende, också skedde i andra delar på vår jord. Utvecklingen av jordbrukssamhället skapade helt nya förutsättningar för människan. Genom att kunna producera och lagra mer livsmedel än vad som behövdes för den enskilda människan stimulerades befolkningsökningen. Och när det blev fler människor behövdes mer mat. Som författarna till "Vägar till nuet" säger: "Fröet till det moderna samhällets fixering vid tillväxt ligger utan tvivel i övergången till jordbruksekonomi."

Denna tillväxt kan klart ses i Mesopotamien med kringstater där befolkningen snabbt ökade och de första befästa byarna blev till stora städer med gator, torg och tempel. Samhällets komplexitet tilltog och därmed kraven på en mer strikt organisation. Lagar,

förordningar, skatter och avgifter behövdes formaliseras och nedtecknas vilket ledde till en naturlig utveckling av skriftspråket. Olika yrken och samhällsklasser ingick i den samhällspyramid som i alla de första jordbrukskulturerna också fick verkliga pyramider som symboler för denna nya hiarki. Jag är själv uppvuxen i detta jordbrukssamhälle i svenskt utförande. I norrländskt utförande borde jag egentligen säga, för det norrländska jordbrukssamhället skilde sig väsentligt från det mellansvenska storgodsens med eller utan statare. Det norrländska jordbrukssamhället var ett nybyggarsamhälle med självhushåll och en viktig jakt och fiske näring. Hit nådde aldrig den europeiska feodalismen utan bönderna var fria och obundna i ännu större utsträckning än i andra delar av Sverige. Jag är själv på min fars sida den första generation som har tagit anställning. Mina förfäder var alla "egna företagare", det som nu framföres som framtidens "nya" arbetsform. Och det vi idag kallar för service eller tjänstesamhälle är inte heller något nytt. Min far var lanthandlare och min mor sjuksköterka. Min farfar var även han lanthandlare och min farmor länge piga, båda födda på 1800-talet.

Den industriella samhällsordning som vi lever i idag och de flesta av oss upplever som naturlig är därför både mycket kortvarig i ett historiskt perspektiv och knappast naturlig. Att som anställd (om vi har något jobb) gå till arbetet klockan sju på morgonen för att återkomma 9-10 timmar senare, utföra de arbetsuppgifter som vi blir anvisade av företaget via vår närmaste chef som i sin tur blivit anvisad av sin närmaste chef och sedan rösta vart 3-4:e år kan knappast betraktas som så mycket friare och mer demokratiskt än vår gamla värld i jordbrukarsamhället. Och om vi ser på jägarsamhället så skulle vår moderna tillvaro visa sig ganska ofri och odemokratisk. Det andra onaturligt naturliga är den accelererande tillväxten. Efter hundratusentals år av konstant folkmängd eller måttlig tillväxt så har de senaste århundradena präglats av en exponentiell tillväxt av mänskligheten. Det var denna folkökning som fick européerna att emigrera till Amerika för att där fortsätta allt längre västerut. Hela vårt århundrade har trots två kostsamma världskrig byggd på tillväxt, av människor, bostäder, vägar, bilar, skolor, prylar.... Men när tillväxten tar slut, när det föds allt färre, åtminstone i I-länderna, vad händer då? När människorna har det mesta av de materiella nödvändigheterna men också lyxvarorna? Produktionen automatiseras eller flyttar till låglöneländer? Människorna blir allt äldre? Och när växthuseffekt, ozonhål och avskräde har satt jordens ekologiska balans i gungning? Kan det då vara så att våra gamla modell helt enkelt inte längre gäller hur framgångsrik den än har varit därför att världen har förändrats?

I en snabbt förändrad tid som vår så är det lätt att bli både närsynt och fartblind, dvs tappa perspektivet över var vi är och framför allt vart vi är på väg. En av de senaste årens mest omdiskuterade mer "visionära" bok "Historiens Slut och Den Sista Människan" av Francis Fukuyama, som glädjande nog har översatts till svenska ger många intressanta infallsvinklar. Jag har läst den med stort intresse, men likt flera andra så har jag kanske en något mer nedtonad bild av vårt västerländska samhälles fullkomlighet. Egentligen så har även Fukuyama detta även om han blivit något misstolkad av både meningsfränder och motdebattörer. Han säger att västerlandets fria marknadsekonomi och liberala demokratiska samhälle är överlägset alla andra samhällssystem och utgör slutet på människans långa historiska vandring. Det första påståendet kanske det går att hålla med om när vi ser på vårt århundrade, men att detta skulle vara slutet på miljoner år av utveckling för rasen Homo sapiens och miljarder år av universums evolution är ett ganska självcentrerat påstående. Även bara i perspektiv av vår 5000-åriga civilisations utveckling eller 500-år av europeiskt dominans så verkar det vara en återfall till den vite mannens besser-wisser mentalitet, trots att Fukuyama är av österländskt påbrå. Jag varken tror eller hoppas att det amerikanska samhället

är slutet på historien och därmed 15 miljarders evolution av Universum. Det vore i så fall ganska tråkigt och meningslöst öde både för människan, samhället och världen.

Fukuyama har rätt om mycket sett i ett mindre sammanhang. Den amerikanska modellen har visat sig överlägsen när det gäller att skapa materiella rikedomar av den tekniska utvecklingen. Men detta har också haft ett högt pris i form av resursåtgång och miljöförstöring förutom de sociala problem vi dagligen läser om. Detta framför även Fukuyama som ett hot. Men trots detta så skriver faktiskt Svante Berger på ledarsidan i Sveriges största tidning Expressen så sent som den 18 juli som avslutning till sitt försvar av Fukuyama att målet "kanske är historiens slut". En sak verkar ganska säkert och understryks av Sovjetsamhällets fall. Världen och samhället har blivit så komplext att det inte går att centralplanera och detaljstyra. Istället talar man i många företag om målstyrning eller ramstyrning, vilket också borde vara giltigt för samhället. Men för att upprepa frågan om det inte finns någon ram och inte finns något mål, vart styr vi då?

Så återigen vad är Det Nya Samhället? Vilket är samhällets mål och uppgift, vilka ingår i detta samhälle och vilken styr detta? Vilka ska ta hand om de allt fler gamla som på ålderns höst behöver vård, de allt fler som ställs utan arbete och de barn som behöver allt längre utbildning? Idag utbildar sig många fram mot 30-års åldern medan flera företag erbjuder ett s.k. "Gyllene handslag", dvs att sluta med ett avgångsvederlag ibland så tidigt som vid 45 år. Vem tar ansvar för helheten? Om vi som individer blir helt fria att flytta dit marknadskrafterna ger oss den högsta lönen, om vi är unga friska och välutbildade, vilket samhälle känner vi då solidaritet och gemenskap med? Och slutligen hur organiseras detta och på vilken nivå? Den stora konflikten som vi aldrig kan lösa men som behövs diskuteras i mycket större utsträckning än idag är individen kontra kollektivet. Vi talar idag om allt från världssamhället eller världssamfundet ned till lokalsamhälle eller närsamhälle. I Sverige kan man politiskt dela in dessa i församling, kommun, landsting och stat. Även om Sverige har centraliserats väsentligt sedan 50-talets folkhem så har faktiskt vårt land fortfarande ett av de mest decentraliserade samhällena i världen.

Det Amerika som idag har blivit vår förebild i allt är exempelvis mycket mer centraliserat i den mening att avståndet från den styrande presidenten till de olika delarna av denna stora kontinent med sina 250 miljoner innevånare är mycket långt. Bara delstaten Kalifornien har exempelvis tre gånger så stor folkmängd som Sverige och jag tror knappast att innevånarna i Watts svarta slum upplever att det har speciellt mycket att säga till om. Nu har faktiskt just Kalifornien varit föregångare inom miljölagstiftningen, dels p.g.a. en kraftig nedsmutsning men också en större medvetenhet än övriga USA. Detta har möjliggjorts av den egna lagstiftningsrätten. Men samtidigt har detta resulterat i att allt fler företag har flyttat till andra stater. Marknaden styr. Detta är naturligtvis en väsentlig anledning till att bara hälften av amerikanerna röstar om presidenten och 1/3 om kongressen. De har insett att den politiska makten finns någon annanstans. Denna utövas av finansiellt starka lobbying grupper där den verkliga makten i samhället i tyngd av denna ekonomiska styrka redan finns hos dessa grupper. Det finns många idealistiska företagsledare på samma sätt som det finns många idealistiska arbetare men vad har Ford:s eller IBM:s styrelse för intresse i hur de svarta i Watts eller Harlem mår?

I USA så har därför statens stabiliserande makt i mångt och mycket övertagits av marknadskrafterna sedan länge. Men detta är kombinerat av ett mycket avancerat rättsligt regelverk av lagar och förordningar vilket sysselsätter världens största advokatkår. Att tro att det skulle vara enklare att och friare att leva i det amerikanska samhället, förutom att spriten och vapen är "fri", bör bosätta sig där några år. Som vi ständigt ser i tidningarnas rubriker om stämningsansökningar mot kända personer så har allt i USA ett pris som enligt marknadskrafterna ökar i progressiv skala med inkomst i en slags universiell rättvisa. Vid

infarten till allmänna häktet i Los Angeles hänger neonskyltarna tätt med löften om snabb borgen som ett annat exempel. Men naturligtvis är USA ett bra exempel att det går att organisera ett samhälle på detta sätt. Frågan är om vi vill kopiera detta "historiens slut" som vårt framtida "Paradis".

Sverige har alltid framställts som ett "blandsamhälle", vilket det kanske kan kallas även om den statliga inblandningen faktiskt har varit betydligt mindre än i de flesta andra västländerna för att inte nämna de asiatiska undren i Japan och Syd Korea. Men vad som har varit betecknande för Sverige är folkrörelsen från idrottsföreningar till facket. I en ny bok av Michele Micheletti, "Det civila samhället och staten" så diskuteras "frivilligsektorn" och organisationernas möjlighet att ersätta staten. Till viss del är detta en återgång till den situation som rådde i sekelskiftets Sverige, eller varför inte dagens USA, vilket inte säger att det är fel. Tvärtom tror jag själv att Det Nya Samhället kräver nya eller ny-gamla organisationsformer. Men det har skett en mycket stor förändring i dagens värld. Vi har inte längre samma naturliga indelning i intressegrupper som kan sluta sig samman i naturliga intresseföreningar eller ens politiska partier. Vad vi istället kan riskera är den amerikanska övergången från representativ demokrati till lobbyinggrupper. I min definition av "det civila samhället" så ser jag istället nödvändigheten av att knyta individen till samhället som en enhet. Det är vi själva som är samhället. Det blir som vi är och vi blir som samhället är.

De sumeriska stadsstaterna som växte fram för 5000 år sedan var i sin organisation kanske inte så långt ifrån dagens värld. Även där växte en samhällspyramid med maktfördelning fram där templet var det religiösa centrat medan kungen svarade för krig och fred. Men denna kung var ofta utsedd av de äldstes råd som dessutom fanns med vid alla viktiga beslut. Handelsmän och hantverkare bytte varor och tjänster på den fria marknaden. Men stora investeringar som stadsmurar och kanaler finansierades av "staten". Vid missväxt så kände samhället genom kung och tempel ansvar för sina medborgare och fördelade den mat som fanns. Detta samhälle kan vi också läsa om i Bibelns berättelser.

Vi har under 5000 år sett detta sumeriska samhälle gå under och återuppstå i olika skepnader. Detta har skett samtidigt som vår civilisation ständigt har expanderat till snart 10 miljarder människor med tillfälliga nedgångar av krig och farsoter. De fyra mest framgångsrika staterna under vårt århundrade när det gäller tillväxt har varit USA, England, Tyskland och Japan. Dessa är de stater som också har varit huvudrollsinnehavarna i våra världskrig. Är vi därför låsta i denna tillväxt cykel av att riva ned och bygga upp eller finns det ett annat samhälle som baseras på jämvikt och "varaktig utveckling"? Denna fråga är den största som dagens samhällsforskare borde analysera. Hur kan vi organisera ett kretsloppssamhälle som tillåter utveckling av människorna, men utan att bryta ned den natur vi är en integrerad del av. Här har Sverige av olika anledningar haft ett stort försprång både i tanke och praktik jämfört med den övriga världen. Det vore sorgligt om vi nu med hjälp av "marknadskrafterna" men av egen fri vilja försvinner in i konsumismens egoistiska dimma.

Tidsandan har förändrats under de senaste åren vilket kan avläsas i det som diskuteras i massmedia, men kanske ändå mer i vad som inte diskuteras. Jämlikhet, medbestämmande, daghem och bibliotek, trygghet, solidaritet och t.o.m. miljövard verkar ha försvunnit ur vokabulären till förmån för marknaden, privatisering, budgetunderskott, aktiekurser och Bingo-Lotto. Detta är inget nytt för det amerikanska samhället där faktiskt utvecklingen t.o.m. har varit den omvända, men den svenska omvandlingen är markant. I Sverige börjar man sent omsider även att anpassa sig till bilsamhället med cityring och Öresundsbro, köpcentrum och drive-in Mac Donalds. Det intressanta är att man inte längre talar om mänskliga värden som mål för samhällsutvecklingen utan om icke humanitära faktorer som bilar och

penningmarknad. Däremot så går faktiskt utvecklingen i USA återigen åt motsatt håll där man exempelvis talar om "värdeekonomi". Att Sverige har en ekonomisk kris, med stora statskulder där flera idag t.o.m. tror på en total svensk bankrutt i början på 2000-talet äger sin riktighet. Men att tro att vi löser detta genom att cirkulera pengar, privatisera allt, spela på aktier och höja lönerna för de redan rika är knappast lika övertygande.

Den ensidiga ekonomiska analysen har stora begränsningar, men ändå kan vi i dagens utveckling med hjälp av denna ganska enkelt räkna fram att något är fel. Om vi gör en mycket enkel modell av vårt samhälle med 100 personer där vi säger att hälften är mellan 25 och 65 år och därmed "arbetsföra", 25 är barn eller i utbildning och 25 är pensionärer så ska varje arbetande försörja 2 personer. Om vi låter 10% av dessa eller 5 personer gå utan arbete så förlorar vi försörjningen av dubbla antalet personer eller 10. Om 500000 är arbetslösa så saknar vi försörjning av 1 miljon människor. Med en per capita BNP av 150 000 kronor så gör detta en förlust av 150 miljarder per år. Om vi dessutom ändrar inkomstfördelningen från en helt jämn spridning så att 25 % av de arbetsföra människorna tjänar 50% av inkomsterna och 75% tjänar 50% så reducerar vi försörjningen ytterligare och minskar befolkningens köpkraft. Arbetslöshet och en alltför ojämn inkomstspridning minskar således samhällets totala "lönsamhet", men framförallt de enskilda människornas livskvalitet. Men detta säger inte att vi skapa vilka jobb som helst, då vi faktiskt idag har en mycket effektivare industri och jordbruk än förr, men vi måste hitta en nytt sätt att dela både meningsfulla arbetsuppgifter och inkomst vilket också kan ge alla en större meningsfull fritid. Vi behöver en ny modell för ett nytt samhälle som är till för människorna inte för "Marknaden".

När denna bok publiceras vet vi om vi är med i EU eller ej vilket har beskrivits om århundradets ödesfråga. Kanske är det 1900-talets ödesfråga, men ej 2000-talets. De problem och de frågor som måste lösas är i och för sig desamma i hela Europa, men löses inte därför bättre i en mastodont organisation. Där följer man bara i fotspåren från 80-talets centralisering och företags sammanslagningar som i Amerika kallats "Big is beautiful". Det är också signifikativt att EU stöds av både de konservativa, de liberala, de kristdemokratiska och socialdemokraterna fast av delvis olika anledningar. Det som är gemensamt är att de alla vill uppfylla den gamla industriella världens Utopi när vi står inför en helt annan utmaning. EU är tyvärr en relik från en svunnen tid.

Västerlandets största mänskliga framgång har vid sidan om våra sagolika materiella utveckling varit den återvunna individuella friheten innefattande allt från parlamentaisk demokrati till religionsfrihet. Det är detta frihetsideal som åberopas när sprit och narkotika släpps fria, pornografi och våldsdyrkan visas på TV-kanalerna, skola och sjukvård privatiseras etc. Frågan nu hur långt denna frihet för individen kan gå innan pendeln slår från utopia till anarki. Ideologierna är döda, men är även humanismen och de högre värdena avsmnade när vi fortsätter dansen kring vår materiella guldkalv? Alla religiösa "tabun" och regler verkar ha ersatts av en allmän moralisk upplösning. Under ordet "Brott" i Nationalencyklopedin visar brottsstatistiken att frekvensen i Sverige (per miljon innevånare) av mord ökat 3 gånger, våldtäkt 5 gånger och stöld 10 gånger sedan 20- till 40-talen. Brottsfrekvensen följer också nästan exakt förändringen i alkoholkonsumtion. Det var bara under 1840-talet som en sådan våldstopp och tillika alkoholkonsumtionstopp tidigare registrerats och detta var i ett samhälle med stor fattigdom och missär.

Samtidigt har världen aldrig varit så penningfixerad med spel och dobbel i alla dess former, vilket inte heller är speciellt "gudfruktigt" enligt den kristna läran. Kanske ändå inte. Vi ser nu pånyttfödelsen av en religiöst sökande där flera representanter för kyrkan även givit sig in i den politiska debatten. Exempelvis ger direktorn för teologi inom Sveriges kristna råd, Kjell Ove Nilsson ett intressant bidrag under titeln, "Kyrkans politiska ansvar är en del av

gudstron" i Svenska Dagbladet den 18 juli 1994. Han skriver: "Jag tror alltså uppriktigt att kyrkan och dess folk, ledare och vanliga kristna, skall gå in i politiskt arbete på olika sätt. Kyrkan som sådan, som Kristi efterföljare, skall också våga gå före ibland, som kritiker och pionjär, inte bara som partner i samhällsarbetet, i människovården, i fredsträvandet etc.

Det har kyrkan gjort förr och "smittat av sig" på samhällskrafterna. Ibland har det gällt "att lyda Gud mer än människor". men kyrkan i vår tid tycks ibland ha tappat gadden, mer i vårt land än på många håll i den övriga världen."

Samma dag fanns en intervju med biskopen i Visby Biörn Fjärstedt i DN under rubriken "Jesus hade nog inte gillat fallskärmsavtalen". Han säger vidare i intervjun med Thomas Lerner: "Arbetslösheten, den bristande moralen i samband med alla fallskärmar och vår blinda tro på ekonomernas recept är några områden där kyrkan också måste reagera och agera." Han säger att det är ekonomerna som är dagens "sanningssägare" och det är förvånande vilken tilltro vi lägger till dem trots att de sällan får rätt. "Idag lägger många svenskar sina gåvor på den fria marknadens altare."

I Civilisationens Kärna och denna andra del om Det Nya Samhället så har jag inte ambitionen att ge nya enkla recept på ännu enklare problemställningar. Vi lever i en komplicerad verklighet där det redan finns många insiktsfulla "sannings sägare" men också många "falska profeter" som i allt enklare budskap försöker förklara en allt mer komplicerad värld. Vad som är svårt för alla är emellertid "att se skogen för bara träd" i denna allt snabbare rullande verklighet. Jag är inte opolitisk, men jag tar inte heller partipolitisk ställning. Detta innebär således inte att jag saknar egna politiska preferenser, men jag anser att det är viktigare att se den överordnade process som styr tidsandan och därmed alla partiers och människors tänkande och agerande. Det som jag vill bidra med är istället både fakta, synpunkter och frågor om vår samtid och framtid för att ge möjlighet för den som själv vill att öka sin medvetenhet om helheten. För det som enligt min uppfattning behövs, inte minst i vårt land, är ett uppvaknande och ett nytt engagemang i samhällsfrågor såväl som vår egen roll i detta samhälle.

Vi får det samhälle vi förtjänar. Vi behöver en diskussion om våra verkliga problem och möjligheter i vårt samhälle. Detta är inte någon kritik av de personer som likt mig själv arbetar efter "Marknadens" spelregler eller de politiker som tvingas bli allt mer utslätade i TV-rutan, men vi måste inse att vi allt mindre kan vänta någon idealistisk insats för samhället och framtiden av dessa, om vi inte själva engagerar oss. Jag tror att många av våra grundläggande frågor faktiskt går över partigränser och där det går att finna en ganska stor majoritet för de centrala områdena - ingen vill ha ett samhälle med fem bankrån på några timmar som för ett par dagar sedan. Denna koncensus spänner över våra dagliga och jordnära problem till långsiktiga visioner, men har även en djupare och själslig dimension. Det är denna som måste vara startpunkten.

Ekonomi är vårt sätt att beskriva resultatet av något, inte orsaken. Inflation, underskott etc är symptom, inte sjukdomen. Banaliseringen av informationsflödet och det enkla ekonomiska dogmerna i den politiska diskussionen är enligt min mening det största hotet mot en bättre värld eller med andra ord - den största risken för en sämre värld. Det borde vara en självklar ståndpunkt att varken en hiarktisk centralplanering styrd av ett fåtal politiker eller dagens spekulationsekonomi styrd av ett fåtal finansmän ger demokrati eller välstånd för flertalet. Marknadens "experter" i "Det falska prästerskapet", för att låna en boktitel av Hazel Anderson, fortsätter trots de ekonomiska doktrinernas haveri att självsäkert styra vårt samhälle. Verkligheten är emellertid mycket mer komplex, har en mycket djupare mening och är mycket mer fascinerande än att kunna beskrivas i aktiekurser och räntor. Det är därför glädjande att kunna läsa följande citat av Bertrand Russel i en annons för dagspressens

marknadsinformation: "Felet med världen är att de dumma är så tvärsäkra på allting och att de kloka är så fulla av tvivel."

Förhoppningsvis kan denna historiska upptäcktsresa från Mesopotamien till det svenska folkhemmet bidra till att ta ut kompassriktningen mot en ljusare framtid och göra oss både "klokare" men också mindre "tvärsäkra". Just nu har Det Nya Samhället i konungariket Sverige semester, åtminstone dess ledare, även om den börjar att ta slut för många. Man kan exempelvis titta på en historisk utställning på Nordiska Muséet om IKEA under 50-år och därmed få en bra bild av det svenska samhället från 60-talets spånplattebyggsatser till dagens antikliga stilmöbler. Värmen bara fortsätter mot nya rekord och kanske kan detta bidra till att fler får upp ögonen för växthuseffektens effekter även om de verkar positiva för vårt land just nu. Men i kväll ska jag njuta av Lisa Ekdahls, Björn Afzelius och Mikael Wiehes musikaliska mästerverk på Skansen (Undrar om han spelar Keops Pyramid eller Titanic?) och på fredag blir det Vattenfestival med fyrverkeri och "Livet är en fest" åtminstone för några dagar i detta underbara land.

Och dom försöker lura i en, att historien har tagit slut
så att man inte ska bekymra sej om hur det kommer att se ut
Som om allting som har hänt förut skulle leda fram till nu
och inte vidare. Långt, långt vidare...
Men har vi tur, så tar historien inte slut på länge än
och det är vi som är legenderna för dom som kommer e'n
och chanserna idag kommer kanske aldrig mer igen
ifall vi inte tar dom.

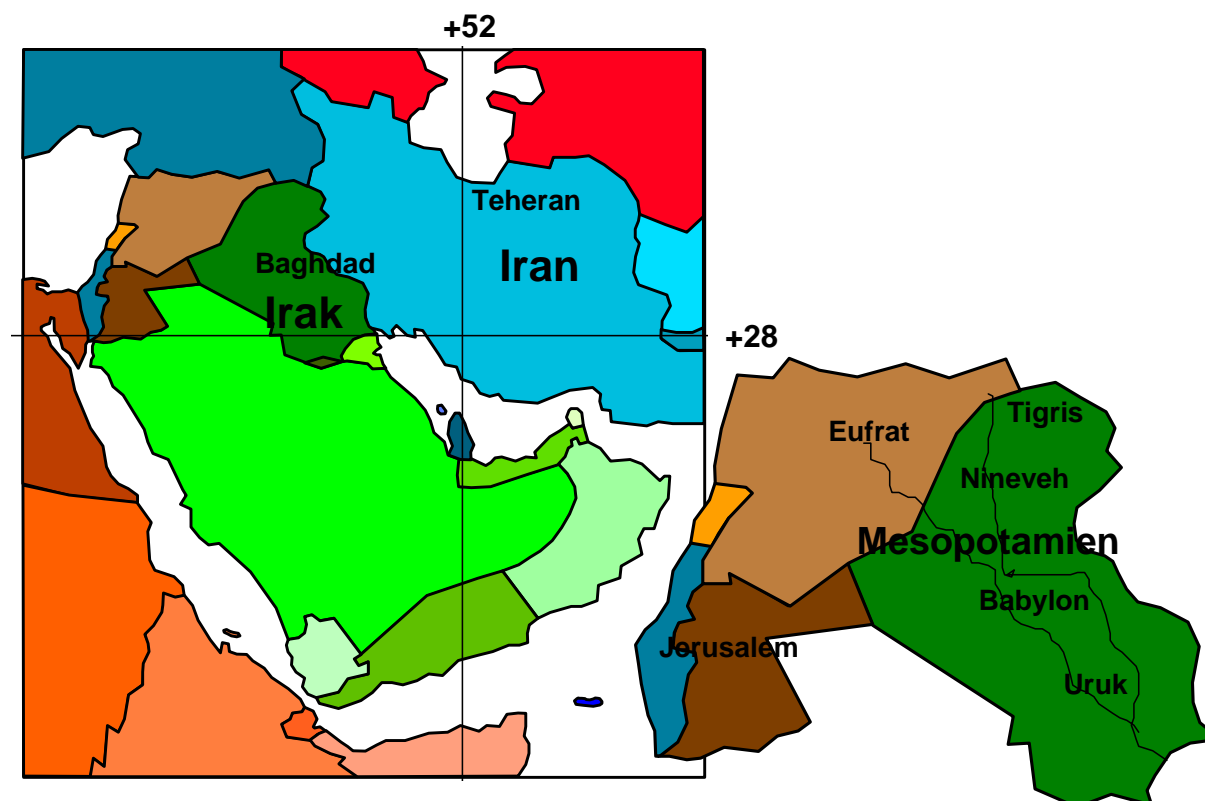
(Ur Rocksamba, Mikael Wiehe, 1972)

Västra Myrskären vid Mälaren den 3:e Augusti 1994

Del 1 Mesopotamien - i Bibelns fotspår

"Kom låt oss bygga en stad med ett torn som räcker ända upp till himmelen"

Gamla Testamentet om Babylon

En personlig inledning - Varför Mesopotamien ?

"I Bibelns fotspår" är berättelsen om civilisationens vandring från sin födelseplats i området mellan Eufrat och Tigris till dagens krigshärjade Irak. En beskrivning av vår civilisation, kultur och därmed oss själva måste innefatta Mesopotamien och andräsande områden i den s.k. "Bördiga halvmånen". Det var här sumerer, assyrier, perser, judar, fenicer och egyptier formade de första 3000 åren av vår civilisations 5000-åriga historia. Men det var också här som grekerna hade sina rötter och där araberna fungerade som brygga till vår egen tid. Egentligen så var detta Civilisationens Kärna ända till dess européerna i början på detta årtusende tog över den forsatta resan åt väster.

Idag spelar detta område inte huvudrollen men ändå en betydande del då världens största kända tillgångar av olja finns här. Västasien eller det som vi kallar Mellanöstern symboliserar hela den process som kännetecknar vårt århundrades civilisation. Från den engelska och franska koloniala dominansen till dagens amerikanska inflytande har dessa länder varit en bricka i ett mycket större spel. Som i många andra delar av tredje världen är det också dessa länder som skapat gränser och utbildat eliten samt försett krigsmakten med vapen. Från det

franska nordafrika till den engelsk-amerikanska Persiska Viken så delades detta arabiska välde upp i allt mindre beståndsdelar, där den största anledningen naturligtvis var oljan.

Libanon, den arab-israeliska konflikten, Palestina, Kurder mot turkar, iranier och irakier, fundamentalister, Irak-Iran kriget och nu senast Gulf kriget i Kuwait är bara några ytliga tecken på en mycket större konflikt i många dimensioner. Religionen är fortfarande en större inverkan i denna del av världen än någon annan stans. Den fundamentalistiska rörelsen är dock i lika hög grad politisk och ekonomisk då den samlar de allt större fattiga massor som lever i slummen och av sophögarna i Alger eller Kairo. Konflikten mellan eliten och massorna är därför större här än i många andra länder där också demokratin i det närmaste är obefintlig. Detta gäller inte bara Irak utan i lika hög grad exempelvis Saudi Arabien och Kuwait.

Jag besökte och arbetade i Irak sporadiskt under åren 1978-79. Det var en mycket spännande och annorlunda upplevelse. Bagdad var ett mellanting av Tusen och en natts mystik och en modern storstad som försökte efterlika Europa. Jag arbetade dels med de båda universiteten i staden och med ett större utbildningsprojekt med ett antal tekniska skolor runt landet. Eftersom jag själv var ingenjör så förvånades jag över så många kvinnor som studerade tekniska ämnen. Jag förvånades också över hur europeiskt utmanande de kände sig även om staten ombesörjde busstransport av eleverna till och från universitetet. Bagdad var en mycket fredlig stad trots att inga poliser eller soldater fanns på gatorna. Gatuförsäljarna lämnade öppet sina varor på natten och den enda faran var de kringdrivande banden av herrelösa hundar. Vissa dagar gick temperaturen upp till över femtio grader men trots detta så rörde sig människorna obehindrat. Jag blev flera gånger hembjuden till irakier och fick uppleva deras egen värld som väldigt mycket liknade vår. Naturligtvis så retade man sig på att det ibland inte gick att köpa ägg och en annan dag saknades potatis. Men brödet var nybakat och billigt även om man fick köa för det. Däremot kunde det gröna välhängda köttet i fönstret bli lite väl magstarkt.

Sedan dessa besök i slutet av sjuttioalet så har jag inte kunnat återvända till Irak men däremot flera gånger träffat irakier i Sverige. Jag har också ett antal gånger rest genom denna region inkluderande Iran, Saudi Arabien och Egypten. Detta är en kulturchock även jämfört med Irak från de svartklädda kvinnorna till männens knåpande med radbanden. Det tar ett tag att vänja sig vid den entoniga arabiska musiken eller att regelbundet avbryta sitt arbete för bönestunderna. Det är också svårt att förstå denna arabiska mentalitet. Men det går. Som jag flera gånger framfört så är ingen kultur i sig själv överlägsen en annan. Detta innebär inte att själv avstå från en viss sedvänja och etik, men att acceptera andra. Det finns mycket i den arabiska världen och i det muslimska tänkandet som är värt att studera och som även med vår referensram är något att eftersträva. Det finns andra områden där den arabiska världen idag måste gå igenom en förnyelse om dessa länder vill delta i en gemensam framtid.

Av alla arabiska länder men även andra länder som jag har besökt i den tredje världen så upplevde jag trots sin brutala historia Irak som ett progressivt land i verklig bemärkelse men framförallt så upplevde jag irakierna som både vänliga och insiktsfulla människor. När jag arbetade på de båda universiteten kom jag i kontakt med både lärare och elever och imponerades av dessa irakier både professionellt och privat. Jag blev också förvånad över likställdheten mellan män och kvinnor där välklädda unga män och kvinnor flanerade runt universitetsområdet. Landet var fortfarande muslimskt men utan den dogma och utan den patriarkaliska styrning som man ser i t.ex Saudi Arabien. Jämfört med denna eller Egyptens kaotiska fattigdom så måste jag nog utnämna detta "för krigs" Irak till ett fördömme i varje

fall i den muslimska världen. Landet hade dessutom efter många års kolonisation av utländska oljebolag till slut skaffat sig kontrollen över sina rika oljetillgångar.

Baghdad var före de två förödande krigen mot Iran och västvärlden en stad som representerade hela Mesopotamiens 5000 åriga historia. Bara någon mil utanför staden fanns de första mångtusenåriga pyramiderna och även det forna Babylon var ett populärt utflyktsmål för Baghdadborna på helgen. Vid Tigris strand kunde man se familjer med barn äta och leka som t o m var mer spontant och hjärtligt än i en motsvarande västeuropeisk eller amerikansk park. I de trånga gränderna i souken så fanns kopparslagarna och matthandlarna idag som för 5000 år sedan medan mulåsnorna bar sin last genom trängslan. Husen i staden var låga tvåvåningshus med ett platt tak där de som sökte svalka från dagens femtiogradiga värme kunde sova utomhus i den trettiogradiga "svalkan". I utkanten av staden så fanns de fria företagarna som erbjöd hemtillverkade bildelar på trottoaren. På landsbyggen levde människorna som för 5000 år sedan i sina lerhyddor med tjocka väggar vilka hade moderniserats med vattenkylare och TV antenner. Längs Tigris som delar huvudstaden så växte träd och dadelpalmer och när natten kom med sina stjärnor och måne så blev världen tidlös.

I vår västerländska uppdelning av "goda" och "onda" så vill jag därför teckna en mer nyanserad bild av det muslimska Irak. Jag kunde när som helst vandra omkring på gatorna eller i folkträngseln i Bagdad utan risk att bli överfallen eller rånad. Om jag hade tappat min plånbok så hade jag säkert fått tillbaka den. Det fanns inga berusade eller knarkare på gatorna. Prostitutionen innefattade i varje fall inga irakiska kvinnor och att en irakisk man skulle förgripa sig mot ett barn tror jag inte. Med min begränsade erfarenhet så fanns det ingen korruption eller synligt polisvåld på gatorna. Allt detta berodde inte på militärdiktaturen då vi bara behöver jämföra med Sydamerika eller sjuttioalets Spanien eller Grekland för att inse detta. Att leva sunt och riktigt var för dessa människor naturligt medan vår västerländska livsstil nog måste karaktäriseras som både osund och onaturlig. Mot denna bakgrund är det svårt att förstå den meningslösa kamp mot iranier, kurder och sedan amerikaner som den irakiska människan har hamnat i där också dessa stolta människor med sitt historiska arv bekämpar sina förmenta fiender men nu med artilleri och gas. Det är lika svårt att förstå de segerparader som efteråt hölls i USA för att fira detta krig eller den "best seller" av dess amerikanske hjälte general som nu sprids över hela vår värld.

Saddam Hussein har varit en katastrof för Irak och dess befolkning. Detta är ett obestridligt faktum. Men har inte ensam. Det öde som har drabbat civilisationens födelseplats har många dimensioner som inte kan avföras så enkelt som dagens ytliga nyhetsförmedling gör. Det som också gått förbi obemärkt här hos oss är att denne diktator faktiskt fick ett brett folkligt stöd inte bara i Irak utan i många utvecklingsländer när USA bombade det "tillbaka till stenåldern". Det var inte Saddam Hussein som straffades av USA och de allierade. Och det var inte den irakiska krigsmaskinen som slogs ut. Det var kraftförsörjning, vatten och avlopp som avsiktligt förstördes.

Irak representerar därför i högsta grad de problem som de gamla kulturländerna i Asien och Afrika står inför. Konflikten mellan en gammal samhällsordning och en ny. Konflikten mellan ett österländskt tänkande och en västerländsk materialism. Konflikten mellan "de rika och de fattiga", dvs västvärlden i norr och utvecklingsländerna i söder. Kvinnans beroende ställning och det patriarkaliska samhället. "Hatet" mot den gamla koloniala förtrycket från Europa och nu USA men den samtidiga aspirationen att få del av det västerländska välståndet. En världsmarknad som kontrolleras av de stora och där råvarupriser sjunker inklusive oljan, men där den strategiska betydelsen ökar. En snabbt växande och allt fattigare befolkning.

Även för denna del av världen finns därför både globala och lokala problem som kräver globala och lokala lösningar.

Det ursprungliga paradiset

Innan vi påbörjar vår upptäcktsresa genom den civiliserade världen så måste vi fråga oss vad som fanns innan. För att kunna se vart vi är på väg så måste vi veta varifrån vi kommer. Inom nästan alla religioner finns en skapelse myt. Gamla Testamentet berättar hur Gud skapade världen på sex dagar och vilade den sjunde. Adam och Eva vandrade oskuldsfulla ut i Edens Lustgård för att uppleva skönheten och visheten från livets träd. Våra bokstavstroende framhårdade länge att detta skedde för ungefär 6000 år sedan innan Darwin och hans samtida i slutet på det förra århundradet förändrade vår bild av världen och vårt ursprung. Idag är vår vetenskapliga tro att universum skapades för 15 miljarder år sedan och vår jord 5 miljarder år tillbaka i tiden. Vi har försökt att beskriva hur detta skedde men vi kan inte säga varför eller vad som förorsakade denna första explosion där materia började att skapas ur ingenting. Vad vi kan förstå och uppleva är en gudomlig skönhet som denna kontinuerliga livsprocess har givit oss. Denna evolution vare sig den har varit 5 dagar, 5 tusen år eller 5 miljarder år har skapat en verklig Edens Lustgård. Det är denna "skog" med alla livsformer som vi under vårt århundrade i en allt snabbare takt har averkat.

I Kalifornien levde naturmänniskan kvar till i mitten av det förra århundradet där vi kan se denna i det närmaste paradisiska tillvaro ända in i det förra århundradet där naturen gav både ett behagligt klimat och ett rikt vegetariskt kök. I sydöstra Brasilien utrotades de flesta natur människor något tidigare men vissa stammar har levt kvar och visat oss ett samhälle beroende av tropiska frukter, småvilt och fiske medan vi i Andernas bergstrakter studera en kultur som visar effekterna av den neolitiska revolutionen med jordbruk och begränsad boskapsskötsel. I Sverige medförde den neolitiska revolutionen att fångst och samlarsamhället successivt omvandlades under de senaste 5000 åren men storviltsjakt på ren och älg var länge huvudnäring i norr liksom samernas kvarvarande naturmännisko kultur. I Mesopotamien måste vi gå ytterligare 5000 år eller mer för att hitta spår efter denna naturmänniska då odling, boskapsskötsel, keramik och större byar föddes i denna del av världen för ungefär 10 000 år sedan. Även denna odling uppstod i de torrare bergstrakterna innan den importerades ned i floddeltat. Det går naturligtvis och förstå sig att grupper av naturmänniskor levde kvar i närheten av Mesopotamien, men några arkeologiska bevis för detta finns inte. Däremot beskriver vår egen Bibel som härstammar från denna del av världen sin egen myt om Paradiset. Denna historia i likhet med flera andra delar av vår bibel fanns redan långt tidigare som del av den sumeriska människans religion och trosföreställning.

Professor S N Kramer vid University of Pennsylvania som har tolkat de sumeriska lertavlorna beskriver denna i "History begins at Sumer". Enligt en av de sumeriska legenderna så var Paradiset som kallades för Dilmun beläget något öster om Mesopotamien och den källa varifrån de stora floderna rinner. I denna 5000 åriga historia så åter huvudpersonen Enki av de åtta örterna och blir därefter för evigt förbannad. Kramer betonar också en annan viktig parallell och detta är att även sumerernas "Eva" skapades ur ett revben men där ordet revben i det sumeriska språket även är liktydigt med liv. Den sumeriska Eva kallades därför kvinnan som ger liv.

I Gilgamesh eposet, som Kramer även har tolkat men som N K Sandars har sammanfört med senare berättelser om samma hjältekung till ett av världshistoriens märkligaste verk,

finns många andra paralleller med vår Bibel. I denna historia lever naturmänniskan Enkidu i harmoni med djur och växter innan han blir förförd av en kvinna från staden. Därmed öppnas hans ögon för denna nya värld där samtidigt djuren nu blir hans fiender och Enkidu får kläder och andra av civilisationens förmåner. I den fortsatta historien söker Gilgamesh efter evigt liv i form av en ört, livets träd. Men han förlorar denna och får höra orden att "*allt är förgängligt*" av sumerernas Noak. Han är den ende som har överlevt guds vrede i sin båt i en översvämmad värld, där även han skickade ut en fågel för att hitta land. Likheterna är många men om dessa är en direkt följd av olika kulturers sammanblandning eller om dessa bibliska myter är gemensamma arv i mänsklighetens undermedvetna går ej att säga. Det viktiga är att även sumererna långt innan vår Bibel också drömde om sitt paradys med livets träd.

Mesopotamien var innan civilisationens genombrott för femtusen år sedan fylld av ett betydligt rikare djurliv än idag med lejon och bufflar som strövade på slätterna. I Zagros bergen i öster fanns ett fuktigt och kyligare klimat som sedan blev grogrund till det första jordbruket. Kanske var det någonstans i dessa berg som den ursprungliga Edens Lustgård fanns. Området mellan Euftrat och Tigris var däremot allt annat än ett paradys med torra blandat med översvämningar, träsk och öknar. Det var här människan började att manipulera denna natur genom att äta av kunskapens träd eller den sumeriska mytens åtta örter och därmed samtidigt lämna Eden. Sedan denna tidpunkt så har vi fortsatt att försöka kontrollera naturen men samtidigt letat efter vårt försvunna paradys. Civilisationens Kärna av idag, Kalifornien liknar i många stycken det gamla Mesopotamien med de livgivande bergen med sitt vatten i öster och den stora torra dalen med städer, olja och odlingar. Det är en annan anledning till att vi kan säga att vi har nått ändpunkten på civilisationens resa och där funnit den plats där vi startade.

Den Första Civilisationen

När man ser dagens Irak med dess uttorkade stäpper omkring Baghdad eller genom CNN upplever krigets vansinnighet med sönderbombade hus och rester efter brinnande olja så är det svårt att föreställa sig att detta en gång var Bibelns "Eden". Att i direktsända TV bilder se vår västerländska civilisation bomba sin egen födelseplats tillbaka till stenåldern är också tankeväckande för oss alla. Detta krig är bara ett av tusentals som följt med på denna civilisations vandring åt väster. Det var i Mesopotamien som vår civilisation växte fram för mer än femtusen år sedan och det var detta land mellan floderna Euftrat och Tigris som kom att spela en huvudroll i vår civilisations utveckling i nästan 5000 år. Den kultur och civilisation som vi tillhör är därför genom generation efter generation präglad av de människor som levde här i mitten av "Den Gamla Världen" i skärningspunkten mellan Afrika, Asien och Europa. Det är svårt för den moderna människan att se vidden av detta historiska arv. Det är även svårt för oss att förstå den konflikt som än idag rullar vidare i olika delar av Mellanöstern där palestinier, judar, assyrier, irakier och iranier anser sig ha rätten på sin sida. Men genom att läsa historien så kan vi öka denna förståelse både av dessa konflikter och vår egen turbulenta civilisation.

Mesopotamiens historia är fascinerande och skrämmande. Den är full av symboliska händelser av vilka många finns bevarade i Bibelns historia och där varje epok fått ett abrupt slut. Från Mesopotamien började vår civilisation sin vandring åt väster men inte förrän århundradena före vår tidräknings början så nådde denna Europa. Även om det grekiska

samhället var en unik period av av vår kultur där människorna genom konst, vetenskap och filosofi tog ett gigantiskt kliv så hade dessa greker och senare romare sina mesopotamska förfäder att tacka för mycket. Att Alexander den store dog i det Babylon han försökte återuppbygga vilket samtidigt var slutet på den grekiska världens dominans är en annan av ödets meningsfulla tillfälligheter. Mesopotamien genom Bagdad kom åter att bli vår civilisations kärna i det muslimska kalifatet som hade sina glansdagar kring tusentalet ända till dess mongolerna 1258 invaderade Bagdad och utplånade nästan en miljon människor i ett av världshistoriens värsta folkmord. Denna meningsfulla tillfällighet får också ses som den brytpunkt då civilisationens kärna slutligen överlämnades till det Europa som skulle ta över världen.

Utvecklingen i Mesopotamien började emellertid mycket tidigare. Homo Sapiens Sapiens var även här ursprungligen samlare och jägare. Efter den sista istiden för cirka 14 000 år sedan började klimatet och därmed naturen att kraftigt förändras. Havsytan steg av de smältande ismassorna och stora delar av de låglända kusterna lades under vatten. Både den bibliska skildringen av syndafloden och myten om Atlantis har verkliga paralleller. Den högre temperaturen medförde även att fauna och flora förändrades där tidigare artrika områden torkade upp. Den process som i bergsområdena kring Mesopotamien fick människorna att börja med odling och boskapsskötsel kan därför mycket väl ha påtvingats dem av en allt mindre tillgång på föda.

Det var denna jordbrukare och boskapsskötare som lärde sig att arbeta i sitt anletes svett, ständigt i kamp med naturen och det var denna kultur som sedan exporterades till hela västvärlden. Det är dock viktigt att påpeka att denna utveckling som sådan inte var unik för tvåflodslandet utan andra former av jordbruk kom senare att utvecklas både i Asien och Amerika. Det var emellertid i denna del av världen mellan floderna Eufrat och Tigris som detta började och sedan spreds vidare åt väster som "bröd, vin och ost". Det svenska jordbrukarsamhället i början av detta århundrade använde i stort sett samma hjälpmedel och levde av samma föda som människorna i Mesopotamien 5000 år tidigare.

Mesopotamiens historia är brutal. Det har varit människans slagfält under årtusenden vilket också Bibelns historier vittnar om. Mesopotamien förekommer i olika avsnitt i Det Gamla Testamentet men där dessa historier länge bara ansågs att vara en religiös myt. Berättelsen om Paradiset har som tidigare redovisats många paralleller i den sumeriska litteraturen där Kains förbannelse att ständigt fortsätta sin vandring över vår jord även kan sägas vara början till vår civilisations ändlösa resa. Syndafloden och Noaks Ark med sina överlevande har inte historiskt påvisas även om översvämningar i större eller mindre omfattning ofta drabbade tvåflodslandet. Likheten mellan Bibelns berättelse och Gilgamesh tolkas dock av många som en verklig förstöring av "världen". Mesopotamien var under årtusendena före vår tidräknings början verkligen "världen" då det var där jordbruk och städer skapade förutsättningar för den kraftiga befolkningsökning som sedan spred sig som ringar på vattnet till närliggande länder. I skapelse berättelsen så nämns en av Noaks söner som kung av Babylon, Akkad, Uruk och Nineveh som under olika epoker var centrum för den mesopotamska civilisationen. Noaks andra ättlingar spreds över jorden där enligt Bibeln "hela världen hade ett gemensamt språk" och om Babylons innevånare säges:

" Kom låt oss göra tegel och noggrant baka det. Kom låt oss bygga oss själva en stad med ett torn som räcker ända till himlen".

Detta citat berättar om civilisationens uppkomst där arkeologin vid sekelskiftet kom att gräva fram och konfirmera detta omtalade land med sina städer som Babylon, Lagash, Larsa,

Ur, Nippur, Isin, Uruk Nineveh och andra städer med sina Babelstorn av tegel. Myt, religion och historia visade sig överensstämna.

Judarnas stamfader, Abraham föddes i Ur som tillsammans med Gilgamesh hemstad Uruk var den sumeriska civilisationens första storstäder vilka fanns redan för 5000 år sedan. Gud sade också enligt Bibeln att han skingrade människorna runt vår jord med olika tungomål och där judarna som den utvalda rasen skulle spridas till alla länder. Vare sig vi är troende eller ej så innehåller Bibeln mänsklighetens historia där judarna i alla sina tragiska upplevelser har fortsatt att bära sitt arv runt vår jord. När de sumeriska lertavlorna började att grävas fram ur Iraks sandhögar så blev vi varse av detta gamla arv som har styrt och styr våra liv i en omfattning som få är medvetna om. Deschiffreringen av dessa mångtusenåriga texter måste betecknas som en av människans största arkeologiska bedrifter. Detta gamla samhälle och dess människor kom att berätta för oss om en verklighet som lika gärna kunde ha varit dagens värld. Även om vi begränsar befolkningen i tvåflodslandet och omkringliggande områden till 10 miljoner innevånare så innebär detta att över en miljard individer hade bidragit till denna civilisation före vår tidräknings början. Att vi idag fortfarande är så präglade av denna sumeriska människa är därför inte så underligt.

I Kramers klassiska bok "History begins at Sumer" så har han indelat sina tolkningar av lertavlorna med kilskrift i bl.a. följande huvudavsnitt:

De första skolorna.

Det första parlamentet.

Den första historiken.

Den första skattesänkningen.

Den första lagen.

Det första apoteket.

Den första bondepraktiken.

De första moraliska reglerna.

Den första kärlekssången.

Min egen indelning är något annorlunda men följer Kramers slutsats att det var i Sumer som huvuddragen i det vi kallar civilisation grundlades.

Den första staden

Det sumeriska stadssamhället kom att bli förebilden för alla påföljande samhällen inklusive vårt eget. Det är svårt att peka ut den största upptäckten eller en speciell tidpunkt då den transformering som ägde rum från ett samlar och fångst samhälle till vår första civilisation var ett kontinuerligt samspel mellan olika områden i Västasien. I bergen runt Mesopotamien hade människan redan på 8000-talet före vår tidräknings början etablerat sig som bonde och boskapskötare. Odling av korn, får och getter blev stommen till en mer kontrollerad matstillförsel som tillät en större folkmängd. Åsnor och oxar tämjdes även de och hunden blev människans bästa vän. Får och getter gav ull där konsten att väva utvecklades någon gång på 7000-talet. Det var också i bergen nordost om Mesopotamien som människorna började att använda metaller som guld, silver och koppar. Byar på kanske några hundratal personer bildades och så småningom och människorna började att befästa dessa med jordvallar. Jerikos murar är omtalade och en av de första platser där arkeologerna funnit spår av en sådan befäst

boplats var just Jeriko i det som nu är Israel. Under fyratusenår från 8000-talet till 4000-talet så kan vi därför föreställa oss en ständigt ökande människostam i detta område i Västasien.

Det anmärkningsvärda är att de sumeriska städerna växte upp i ett land där alla de naturtillgångar som fanns i bergen saknades utom de fyra elementen jord, vatten, luft och sol. Kanske var det just denna frånvaro som tvingade människan att börja att bränna tegel, forma sina lerkärl och kultivera markens jord. Denna lera kombinerad med vass och asfalt kunde formas till olika byggnadsverk och krukmakarkonsten gav människorna allehanda hushållsföremål. Vattnet fördes ned från bergen genom floderna Euftrat och Tigris där byggandet av kanaler och bevattningsanläggningar var en av de viktigaste faktorer som kom att bilda denna nya civilisation. Bevattning krävde planering, organisation och påhittighet där en idé födde nästa. Odling av vete och korn hade pågått sedan länge i de närbelägna högländerna där också koppar hanteringen föddes liksom boskapsskötsel med får, getter, oxar och åsnor. Timmer fanns inte utan måste liksom sten och metall importeras från något av grannländerna. Daddlar och säd blev råvarorna till det samhälle som genom ett allt större överskott av livsmedel påbörjade det samhälle som sedan växte till stora städer med gator, tegelhus, palats och slutligen Babels torn.

I och med sumerernas inträde på världsarenan blev människan jordbrukare i många betydelser. Varifrån dessa remarkabla människor kom vet vi inte. Vissa historiker tror att de länge hade levt i floddeltat medan andra säger att sumererna invandrade från bergen i öster. Kanske så var de verkligen flyktingar från Edens Lustgård. Det är ändå ett plötsligt och dramatiskt uppdykande som blev startpunkten till den viktigaste epoken i vår civilisations historia. Professor Leonard Woolley beskriver i sin bok "The Sumerians" det ursprungliga sumeriska samhället som det mest anmärkningsvärda i historien där bl.a. hantverk och konst men även samhällsorganisation stod på en högre nivå än många av de kulturer som sedan ersatte den. Den sumeriska världen var för 5000 år sedan ett välmående och rikt samhälle där även en långvarig relativ fred tillät människorna att utvecklas inom många områden. Deras myter och religiösa uppfattningar bar fortfarande spår av naturmänniskan då "Moder gudinnan" fanns kvar som symbol för allt liv. Det var ett "upplyst" samhälle där också kvinnorna hade sin egen roll att spela som garanterades i lagen men även det allmänna medvetandet. Kvinnor liksom män kunde driva sin egen verksamhet där de gamla sumeriska skrifterna beskriver vinstugor och handel med mat som en kvinnoyrsla. Den sumeriska kvinnan var mer självständig än den västerländska kvinnan var i början på detta århundrade. Denna förcivilisation utvecklades mellan 4000 och 3000 före vår tidräknings början och kan under denna första fas betecknas som ett relativt jämlikt samhälle där män och kvinnor båda deltog på liknande villkor.

Sumererna började människans förändring av den jord hon levde på. De grävde kanaler från den högre liggande Euftrat till Tigris lägre nivå och fick på så vis ett naturligt flöde av vatten genom den torra men bördiga jorden. Genom dammar så kontrollerades den träskmark som tidigare regelbundet översvämmades. Den goda mattillgången från de konstbevattnade fälten skapade förutsättningarna för staden. Det blev i de sumeriska städerna som vår civilisation föddes. Den sociala organisationen uppdelades så småningom i jordbruksarbetare, hantverkare, präster och sedan soldater, jordägare och slavar. Det stadsliv som fanns i Uruk för 4000 år sedan påminde säkert i många avseenden om medeltidens europeiska städer.

Kopparhanteringen liksom även guld och silversmide hade kommit igång för både bruksföremål, vapen och smycken där mesopotamierna även behärskade legeringar. Bronstillverkningen finns dokumenterad från 3000 talet före Kristus med t.ex. knivar men även gjutna skulpturer som i avbildningskonst inte skulle få se ett motstycke förrän grekerna 3000 år senare. Metall fanns emellertid inte i tvåflodslandet utan måste importeras från bergen i nordost. Kanske var det just detta som påbörjade handelns utveckling. Sumererna bytte

livsmedel och färdigtillverkade föremål mot de råvaror de behövde från de kringliggande länderna. Denna handels omfattning ökade snabbt där både landtransport och sjötransport knöt ihop allt fler handelsstationer. På Euftrat och Tigris fraktade fartygen vin, trä, sten och koppar från norr medan karavaner tog med sig tyger, säd och smidesarbeten tillbaka. Senare började havsgående fartyg att trafikera Persiska viken. Ur låg där Euftrat och Tigris flöt samman och Eridu vid Persiska viken. Dessa två hamnstäder kom att bli naturliga centrum för handeln mellan öst och väst.

Handel blev först ett sätt för den sumeriska människan att förvandla sin överproduktion av livsmedel till nödvändig import av råvaror. Sedan kompletterades jordbruksprodukterna av tillverkade föremål av dessa importerade råvaror som i sin tur exporterades. Beroendet av import skapade tanken på att anlägga och erövra "kolonier" medan dessa andra folkslag som ännu ej hade lärt sig civilisationens välsignelse såg den mesopotamiska välståndet som utmanande i flera avseenden. Men handelsutbytet skapade även en tankemässig import och export av idéer samt en påtvingad eller frivillig invandring av olika folkslag till "Det förlovade landet" mellan floderna. Landet Sumer blev en internationell stat. Dessa handelsstäder växte till dess de överskred en "kritisk massa" som både krävde och initierade förändringar. Staden påverkade människan och människan staden i en slingrande spiraltrappa. Det var stadens ansamling av mänskligt tänkande som skapade den interaktion av idéer som möjliggjorde vår civilisations utveckling.

Vildvete och vildkorn odlades ursprungligen men när kornet muterade och blev sexradigt så mångdubblades denna produktion. Från daddlar framställdes vin vilket kanske också destillerades. "Alkohol" är ett av vårt språks äldsta ord som härstammar från Mesopotamien. Människans behov av konstgjord glädje tycks även den höra till stadscivilisationen. Det sumeriska köket var varierat med bröd, ost, mjölk, fisk, kött, daddlar, oliver, grönsaker, vin och öl. Inte heller där skilde sig sekelskiftets Europa från sin gamla förebild. Det var en välmående stadsmänniska som på stadens marknader kunde skaffa allt som behövdes för hushållet. Städernas gator, palats och hus med sina raka tegelväggar utsmyckad med blå reliefsten överträffade byggnadskonsten i Medeltidens Europa. Sumererna var enastående arkitekter vilket fortfarande kan beundras i de lämningar som finns kvar i Irak. Det brända teglet kombinerat med importerat trä och sten formades till bländande palats. Konsten att bygga valv vilken länge troddes vara en romersk uppfinning fanns redan i Sumer för 5000 år sedan. De första stora pyramiderna byggdes också de i tvåflodslandet.

Den sumeriska kulturens absoluta överlägsenhet gjorde att den relativt fredligt kunde överleva i över ettusen år. I städerna tillverkades keramik, glas, koppar och bronsverktyg, linne och ull blev kläder. Det fanns skolor, apotek och sjukstugor. Segelfartyg lämnade hamnarna för långa sjöresor och kärror rullade på gatorna dragna av åsnor. Kvinnorna gjorde sig vackra med kosmetika och parfym medan männen drack öl. På natten flammade oljelamporna och upplyste välförsdda matbord med vin, bröd, ost och fårkött. Kanske brann en brasa på den öppna bakgården där människorna tillagade "Maskof" av den fisk man hade fångat i Tigris medan barnen skrattade och lekte undet daddelpalmerna och fullmånen. I templet för kärleksgudinnan Innana spelade tempeltjänarinnorna symbaler och harpa medan de första astronomerna från sitt torn följde planeternas och stjärnornas vandring över himlavalvet.

Dessa städer med sina symmetriska murar och utsmyckade portar, palats, tempel och vanliga hus samt öppna torg med människor från olika delar av den kända världen var skapad av människan med hjälp av floddeltats lera. Även den tidens människa måste ha känt sig behärska naturen och leva i ett förändringens tisevarv. Sumererna visade en unik kreativitet

med en kombination av teoretisk och praktisk inriktning vilket inte ens den grekisk/romerska människan hade. Varför denna omvandling av mänskligheten skedde just vid denna tidpunkt och i Mesopotamien kan vi inte förklara lika lite som att vår europeiska människa idag är världens herre. Däremot så kan vi se mål och mening i utvecklingen som helhet där olika folkslag genom historien har burit civilisationens kärna vidare.

Jordbruket var basen i detta samhälle där de båda floderna varje år tillförde näringsrikt vatten som genom kanalerna fördelades ut på fälten. Korn, vete, lök, daddlar och andra grödor gav lika rika skördar som dagens högproduktiva områden i Amerika. Plogen vidareutvecklades med hjul och såränna där oxar användes som dragdjur. Detta jordbruk spreds under årtusendena till andra delar av Europa och Asien där det europeiska bondgårdarna ända in i vårt århundrade hade samma djur, odlade samma gröda och använde sig av samma redskap som i Mesopotamien 5000 år tidigare. Sanningen är att detta Mesopotamska jordbruk var mer avancerat och "mekaniserat" än våra svenska gårdar var i början på detta sekel. Jordbruket gav inte bara föda åt den växande befolkningen utan skapade ett överskott vilket kunde exporteras. Kanalbyggandet krävde organisation och handelns räkenskap. De nya importerade råvarorna måste behandlas av yrkesmän. På så sätt växte en social organisation fram som kom att omfatta allt fler människor.

Uppfinningen av hjulet gav i sin tur kärror för transporter som senare blev hästdragna stridsvagnar. Hjulet användes även som människans första "maskin" vid tillverkning av keramik och oxar blev arbetsdjur. Men trots alla dessa upptäckter så kom skriftspråket att bli den särskilda "uppfinning" som för alltid förändrade världen. Genom detta så kunde tankar föras vidare till nya generationer för att sedan vidareförädlas. Det är denna "kilskrift" som gör att vi idag inte bara vet att de existerade, deras kungar och krig utan också hur de levde och tänkte. Innehållet i dessa femtusen åriga lertavlor berättar för oss om en människa som står vår tids medborgare mycket nära. Skrivtecknen nyttjades först för religiösa symboler vilket har varit gemensamt för alla kulturer. Den verkliga användningen blev emellertid inom handel och bokföring, kanske vi skulle kunna säga att de första siffrorna användes för att kunna driva in skatt eller reglera en skuld.

Nästan varje del av detta samhälle reglerades av kontrakt och avtal, från giftemål och skillsmässa till affärsuppställningar och domslut. Vikter och betalningsmedel standardiserades där guld var värt 10-15 gånger silver och där omräkningskursen även denna fastställdes av tillgång och efterfrågan. En mina var lika med 60 shekel och ungefär lika med det pund som fortfarande användes som vikt i USA. 60 var det magiska talet vilket gav upphov till vår tid i 60 minuter och 60 sekunder i likhet med cirkelns 360 grader. Staten reglerade löner och avgifter. Bevitnade och sigillförsedda köpebrev och lån med årlig ränta är några av de företeelser som gör att George Roux i "Ancient Iraq" utnämner Mesopotamien även till vår moderna kapitalism födelse:

" Framväxten av ett penningssystem och kapitalismens utveckling är fenomen som inte kan övervärderas".

Handelshusen kom att innefatta allt fler varor där handelsstationerna blev allt mer avlägsna. Linne, ull, vin, dadlar, säd, smycken, vapen, jordbruksredskap och kläder fördes runt världen i ett frihandelssystem som liknar väldigt mycket vårt århundrade.

C B F Walker beskriver i sin bok "Reading The Past- Cuneiform" det sumeriska skriftspråkets framväxt. Han påpekar att bildspråket redan förekom inom olika kulturer i områdena kring Mesopotamien. Senare amerikanska kulturer som Maya har även dessa utvecklade bildspråk där

föremålen avbildades som tecken. Problemet var emellertid att efterlikna ett talspråk som kunde förmedla rörels och mening. Det stora steget i Mesopotamien var när bilderna istället fick symbolisera en stavelse. Korn heter "se" på det sumeriska språket. Genom tecknet på korn kunde detta användas som del i andra sammansatta ord där ljudet "se" ingick. Nästa stora steg var när den stiliserade kilskriften successivt kom att ersätta dessa tecken. På våta lertavlor pressades tecknen in för att sedan brännas till de tavlor som kunde överleva i tusentals år. Skriftkonsten var relativt begränsad där speciella skrivare utbildades. Men i framgrävda ruiner har många privata bibliotek upptäckts liksom brev där tavlor förvarades inom förseglade inneslutningar vilket visar att dessa skrifter användes över hela samhället. Detta skriftspråk kom i mycket stor omfattning att påverka civilisationens utveckling. Trots att sumererna ersattes av semitiska folkslag så kom både kilskriften och sumeriskan att leva kvar ända till vår tidräknings början. Assyrierna skrev ofta meningarna på båda språken eller i religiösa sammanhang endast på sumeriska. Det var ur detta språk som fenicierna utvecklade det moderna alfabet som vi använder idag.

Över hela Mesopotamien kom de olika områdena att centreras kring en stad som växte sig allt större. Innanför de kraftiga murarna trängdes hus och palats kring tempel och marknadsplatser. I grannlandet Egypten som egentligen hade likartade förutsättningar kom däremot staden inte att spela samma dominerande roll utan befolkningen stannade på landsbyggen. Det är svårt att säga om detta var den skillnad som gjorde att Egypten fick uppleva färre krig men det egyptiska samhället präglades av en betydligt större harmoni. I tvåflodslandet föddes den moderna staden som idag har tagit över hela vår värld. De första sumeriska städerna kanske hade maximalt 50 000 innevånare där Babylon senare kom att uppgå till 250 000 eller mer. Babels torn med sina sju steg reste sig 100 meter högt. I detta magnifika Babylon med sina murar som var så breda att hästspann kunde färdas på dem så fanns över ettusen tempel förutom , skolor, värdshus och vanliga bostäder där människor, djur och vagnar trängdes på gatorna. Även urbaniseringen föddes i Mesopotamien där denna transformerade landet till ett antal stads-stater och där nåde natur och landsbyggs befolkningen kom att försvinna. Den kanske viktigaste förändringen som staden bidrog med var människornas sätt att vara. I staden behövdes specialisering. Naturmänniskan hade levt ett ganska likformigt liv men där detta innefattade alla aspekter av vår verklighet. Naturmänniskan var sin egen präst, läkare och lärare. Krukmakare, snickare, smeder, läkare, skraddare och handelsmän blev i stadssamhället alla "mästare" inom sina områden. Människorna klädde sig mer varierat, skaffade sig olika vanor men började framförallt att bygga sina egna pyramider. Samhället uppdelades i trappsteg från de styrande människornas lyx och överflöd ned till tjänstefolk och slavar.

Dessa statsstäder upplevde också människans första miljöproblem i växande sopberg men framförallt som ökad salthalt i jorden. Den hårda bevattningen medförde att saltavlagringar minskade skördarna avsevärt. Det var kanske detta som fick vissa städer att gå under men även den första miljöförbättrande åtgärden gjordes i form av dräneringsdiken för överskottsvattnet. Det är inte heller någon överdrift att vårt århundrades urbaniserade värld utvecklades i dessa stadsstater redan för några tusentals år sedan. Staden är en mesopotamisk "uppfinring".

Religionen hade en stor betydelse i det sumeriska samhället. Det fanns en gemensam gudaskara liknande Greklands och Roms panteoner. Varje stad betonade en av dessa som "sin Gud" vilket tidigt sammankopplade religion, samhälle och interna strider, då som nu. Centralpunkten i staden var templet byggt på toppen av pyramiden, ziggurat, som när det gäller Babels torn i sju trappsteg stäckte sig mot himlen, Det var även bland prästerskapet som

vetenskapen och utbildningen utvecklades. Mesopotamierna var alltid intresserade av stjärnhimlen där astrologi och astronomi flöt samman till exakta bestämningar över himlakropparnas rörelser och något mindre exakte spådomar om framtiden. Vi vet att dessa människor relativt tidigt kunde förutspå solförmörkelser baserat på sina iakttagelser. De fyra räknesätten men även geometri och mer avancerade beräkningar behärskades av sumererna vilket lärdes ut i de skolor som prästerskapet drev. Även medicinen föddes i Mesopotamien där de läkemedelskunniga utfärdade "recept på medikamenter och kurer. Sång, dans och musik var en del av de religiösa ritualerna men förekom även rikligt på profan nivå. Harpa, trummor, lyra, symbaler och trumpeter finns avbildade i många sammanhang. Sumererna utvecklade bruksföremålen till konstverk och åstadkom mycket verklighetstroga bilder och statyer av människor och djur. Även om dagens vetenskapliga och kulturella specialisering inte hade någon motsvarighet så var strukturen och ambitionerna desamma.

Det var i detta första samhälle som grunddragen i vår civilisation formades med sin första "fria marknad", första "sociala skyddsnät", första "storstads problem" och första ekologiska katastrofer.

De första makthavarna

Det politiska styrelsesättet var till att börja med likartat med naturmänniskans byar där ett råd av äldste styrde samhället. Även de första stadssamhällena var en slags "kommunism" där varje individ bidrog efter sin förmåga och kollektivet sörjde för alla. När städerna växte så blev det politiska livet integrerat med det religiösa. Kung Gilgamesh sågs som del människa, del Gud. Därefter kom den militära makten att bli liktydig med den politiska. En beryktad kung var alltid framgångsrik i krig eller hade lidit ett stort nederlag likt vår historias Gustav II Adolf eller Karl XII. Handelns betydelse skapade en rik köpmannaklass som allt mer tog över det reella inflytandet där härtåg mot andra länder hade handelspolitiska orsaker. Periodvis så utvecklades även mer demokratiska styrelseformer med större råd vilket framgår av de gamla texterna. Då som nu så varierade detta styrelsesätt mellan olika grupperingar som periodvis hade makten. Då som nu så var alla män.

Att vandra runt på gatorna i Uruk måste ha varit en fascinerande upplevelse för dåtidens resande som kom till staden för första gången. Sumererna själva hade enligt Gilgamesh och andra skrifter kvar en del av sina tankar i naturmänniskans ursprungliga paradiset. Då som nu så letade människan efter sin lycka någon annanstans. Även om sumerernas framgångar var enastående så fullbordades då det som Bibeln kallar förvisningen från paradiset med livets träd. Splittringen mellan människa och natur var ett faktum där sumererna och dess efterföljare levde i en ständig kamp både mot denna natur och sig själva.

Den beryktade Gilgamesh som styrde över Uruk lät också bygga dess 10 kilometer långa mur samt ledde de härtåg som gjorde Uruk till den världens härskare och kärna. Sumerernas överlägsenhet hade gradvis minskat under århundradena kring 3000 talets början samtidigt som interna strider mellan de olika stadsstaterna försvagade samhället. Grannarna i norr och öster lärde sig snabbt av sina sumeriska mästare. Sumererna ersattes av semitiska folkslag men det sumeriska språket levde länge kvar som en slags "grekiska" för de andra folkslag som försökte ta över detta högstående samhälle. Det är kanske fel att generellt säga att dessa fortsatta kulturer representerade en kontinuerlig degenerering av moral och liv. Men vad som är sant är att komersialismen med sina månglare i templen allt mer kom att styra verkligheten, då som nu. Kvinnans ställning försvagades där prostitutionen inlemmades i den religiösa världen som någonting naturligt. Jacquetta Hawkes säger i *"The First Great Civilizations"* att denna process inleddes med Assyrierna som representerade ett patriarkaliskt nomad samhälle.

Kvinnans ställning liksom klassuppdelningen kom att bidra till ett successivt mer hiarktiskt och patriarkaliskt samhälle vilket senare ärvdes av vår europeiska civilisation.

Att beskriva Mesopotamiens 5000 åriga händelserika historia kräver många volymer. De titlar som finns som referenser är omfattande och läsvärda, men egentligen så är det en omöjlig uppgift att skildra detta fascinerande och mångskiftande samhälle. Denna del av världen där det ursprungliga paradiset placerades kom även att bli till ett blodigt slagfält från Uruks första utplåning till dess Jenghiz Khans arvingar 1258 jämnade Bagdad vid marken och slaktade 800 000 människor under en vecka. Nästan alla av historiens berömda härförare har haft denna del av världen som mål. Assyriernas Sargon, Persernas Cyrus, grekernas Alexander den store, romarnas Seleucus, mongolernas Jenghiz Khan, tartarernas Timur förutom gutis, kassiter, elamiter, kaldeer och mamelucker innan ottoman turkar och engelsmän ockuperade det moderna Irak. Att Sadam Hussein och dagens västerländska värld med USA och B52 plan nu har fortsatt detta blodiga härtåg har därför en ödesmättad symbolik som vi tyvärr inte ännu har insett. Lika lite som att vi har insett att vårt århundrades världskrig även detta är en fortsättning på den civilisation som har rullat fram under de senaste årtusendena.

I den s.k. kungalistan som har återfunnits i Mesopotamien så har en eller flera historiker på Hammurabis tid sammanställt ett stort antal regenter som uppdelades i före och efter syndafloden. Från denna har professor Woolley försökt att tidssätta olika perioder. Baserat på hans beräkningar men även det övriga redovisade källmaterialet så har jag i min tur försökt att kronologiskt sammanställa Mesopotamiens historia från den förste historiska kungen Mebargaesi av Kishdynastin.

Tidsperiod	Folkgrupp/Kultur	Historisk personlighet	Städer/Händelse
4500-3500	Urbaid		
3500-2316	Sumerer	Gilgamesh 2700-2600 Mesannepadda 2550-2500	Kish, Uruk Ur
2316-2193	Akkadier	Sargon I 2334-2279	Agate
2193-2123	Guti	Guddea 2141-2122	Gutium,Lagash
2123-2004	Sumerer	Ur- Nammu 2112-2095	Första lag
2004-1850	Elamiter/Amoriter		Larsa, Isin
1850-1575	Babyloner	Hamurabi 1792-1750	Andra lag
1575-1175	Kassiter		
1175-1124	Elamiter		
1124-911	Babyloner	Nedbuchadnezzar I 1124-1103	
911-612	Assyrier	Sargon II 721-705 Ashurbanipal 669-627	Nineveh Biblotek
612-539	Kaldeer	NedbuchadnezzarII 605-562	Hängandeträdgårdar
539-331	Persisk/Archaemenian	Cyrus	
331-312	Grekisk	Alexander den store 356-323	
312-248	Seleukider		
248-117	Parthian		
117-250	Romersk		
250-636	Sassanian		
636-1258	Araber	Harun Al Rashid 786-809	Tusen och en natt
1258-1638	Mongoler Tartarer	Jenghiz Khans son son Timur Lenk	
1555-1704	Ottomaner/turkar		
1704-1831	Mamelucker/egyptisk		
1831-1917	Ottomaner/turkar		
1917-1932	Brittiskt		
1932-1958	Brittiskt intresse/kungadöme		
1958-1963	Qasim/"fria officerare"		
1963-	Militärdiktatur		

Ur denna långa lista så kan vi se fyra huvudperider som har vidareutvecklat denna civilisation: Sumerer, Assyrier, Babeloner och Araber. Om vi översätter dessa till Europa så skulle motsvarande länder kunna bli: Greker, Romare, Tyskar och Engelsmän. Skiftet från sumerer till assyrier markerar en annan förändring. Assyrier, babyloner och araber tillhör alla den semitiska språkstammen. I Bibeln så namnges sönerna till Noaks son Shem som Aram, Ashur och Heber, dvs aramenier, assyrier och hebreer, vilka av vår tids forskare har sammanfört under bedämningsemgen semiter. Dessa folkslag härstammar alla från de nomader som strövade omkring på den arabiska halvön med sitt torra klimat. Det var en kultur som var så skild från den sumeriska världen som det var möjligt. Semiterna bestod av små stammar där hövdingen valdes av de äldre och alla äktenskap ingicks inom den egna stammen. Det var ett patriarkaliskt samhälle där månggifte tilläts samt det egna kollektivet gick före individen. Akkadierna kom att bli den första semitiska stam som erövrade den sumeriska civilisationen. Detta måste ha varit en stor konfrontation för båda parter, men som så många gånger senare i historien så blev det den besegrade kulturen som levde vidare fast genom nya människor. Akkaderna tog över både sumerernas gudar, städer och skriftspråk. Själva så tog det med sig sin patriarkaliska livssyn. Under mer än ettusen år kom de sumeriska och semitiska språken

att leva sida vid sida där de översättnings ordlistor som senare hittats var det som hjälpte till att tolka språken. Fenicier, judar och araber kom att bli de semitiska folk som bar civilisationen vidare till Europa.

Det första världskriget

Sargon I av Akkad blev den semitiska härförare som grundade världens första imperium i kraft av sin överlägsna krigsmakt. Enligt legenden hade han som barn blivit övergiven på flodens vatten innan han räddades och som vuxen blev världshistoriens hittills mäktigaste man som härskade över Mesopotamien, Assyrien och Syrien. Det var under Sargon som den moderna staten växte fram som förebild till kommande riken. Sumererna tog tillbaka makten under några århundraden där Utkhegal från Uruk drev iväg de inkräktande bergsfolken. I en av historiens första militärkupper tog Ur- Nammu, en av hans officerare makten. Denne Ur Nammu formulerade vår civilisations första lag. Efter en tid av högstående kultur avlägsnades de slutgiltigen av andra folkslag när Ur föll år 2004 till elamiterna och senare amoriterna. Dessa ersattes i sin tur av semiterna från norr där Babylon för första gången under Hammurabi kom att bli civilisationens kärna.

Ingen annan stad genom världshistorien har varit så omtalad, åtråvärd och samtidigt hatad som Babylon. Vid stranden av Eufrat så byggdes denna symbol för både rikedom och dekadens. Hamurabis Babylon var en mäktig huvudstad där Marduk utropades som den högste guden och Mesopotamien upplevde en tid av överflöd. Sumerernas mästerverk översattes till akkadiska som även i sig självt börjar att användas för litteratur och räkenskap. Hittiterna angrep från bergen med hjälp av en ny upptäckt, järnet, där Babylon för första gången raserades 1531 före Kristus, för att sedan följas av kassiterna, en indoeuropeisk folkgrupp som introducerade hästen i tvåflodslandet, samt elamiter och amoriter som 1239 förstörde staden för andra gången. Denna kaotiska tid kallas för Mesopotamiens "Svarta Tid" men som gav Mesopotamien dessa två viktiga nyheter, hästen och järnet, samtidigt som dessa i andra folkslags händer skulle leda till Mesopotamiens förstörelse och dödandet av miljoner människor många gånger om.

689 angrep assyrierna och Sennacherib Babylon som jämnades med marken inklusive Marduktemplet. Staden börjades att byggas upp igen innan Ashurbanipal 648 på nytt raserade dess murar. Trots denna våldsamma historia så kom Babylon återigen att resa sig och uppleva sin sista men samtidigt mest imponerande storhetstid. 626- 612 f Kr så attackerade babylonerna och medeerna det assyriska riket där Nineveh belägrades under 6 månader innan den assyriska huvudstaden utplånades i en av historiens blodigaste massakrer. Efter detta så återkom assyrierna aldrig mer som stormakt. Paradoxalt nog så var det i resterna av dessa ruiner som vår tids arkeologer fann assyriernas enastående bibliotek med lertavlor som kom att förmedla denna blodiga historia över vår civilisations första årtusenden.

Kaldeerna under Nedbuchadnezzar II skapade under 600 talet före vår tidräkning det Babelon som kom att utnämnas till ett av världens sju underverk samt som av judarna fick sin förbannelse i Gamla Testamentet. Denna nya stad kom att bli världens första metropol med mer än 250 000 människor som talade tiotals olika språk och som kom från hela den då kända världen. En av anledningarna till Mesopotamiens framgångar men också dess ständiga krig var att landet låg mellan väster och öster där Medelhavslänerna i Europa och Afrika förbands med Persien och Indien medan indo-europeiska stammar fanns bakom bergen i norr och semitiska nomader i söder. Babylon låg i världens centrum. Under denna storhetstid så

utvecklades handeln ytterligare där kryddor, siden och elfenben kom från öster, vin, trä och silver från väster sten, koppar och järn från norr medan guld söktes varhelst det fanns.

De beräkningar som har gjorts av Babylons storlek varierar men upp till fem olika murar kan ha försvarat staden i koncentriska cirkelbågar. Den inre kärnan var ungefär 4 kvadratkilometer och omgärdad av en 30 meter bred mur. Här inne fanns Marduktemplet som ensamt beräknas till 500 meter långt och enligt den grekiske historikern Herodotus var smyckat med 21 ton guld samt det berömda Babels torn som reste sig 100 meter högt. Nedbuchadnezzars palats med sina trädgårdar samt andra mindre palats var försedda med olikfärgade stenar och glaserat tegel. Babylon var den första metropol där gatorna var stensatta trots att denna sten måste importeras från bergen. Processionsgatan som via Ishtarporten ledde in i den inre staden måste ha varit en magnefisk upplevelse med sina pukor och trumpeter. Den yttersta muren tros ha omgärdat ett område på nära 400 kvadrat kilometer där den norra sidan var förstärkt med en 30 kilometer lång försvarsmur mot mederna. Både Herodotus som besökte staden 458 f Kr och Gamla Testamentet reagerar mot det moraliska "förfall" där tempelprostitutionen var det mest utmärkande exemplet. Där levde tempeltjänarinnor som utövade civilisationens äldsta kvinnoyrke och gav pengarna till prästerna. Herodotus säger också att alla unga kvinnor en gång i sitt liv måste ge sig till en okänd man i templet som ett offer till gudarna.

Nedbuchadnezzar inkluderade Assyrien, Syrien och Palestina i sitt rike. 597 så intog han Jerusalem som tio år senare förstördes och judarna landsförvisades till exilen i Babylon där de kom att bli kvar under den tid som Babylon var lika med världen. Kaldeerna förfinade babelonernas gamla intresse och studium av stjärnorna och delade in världshimlen i de 12 tecknen. Likaledes införde babylonerna veckans 7 dagar. Trots detta så var sumererna flertusenåriga kunskap och organisation det som fortfarande styrde detta samhälle. Allt hade bara blivit större och mer extremt vilket med andra ord kan ses som likriktning och degenerering. Som så många andra bländande kulturer genom historien så föll Babylon på sin egen storhet. Kanske det var världens första ekonomiska depression som fick civilisationens kärna att färdas vidare mot ännu en ny horisont.

539 så anföll perserna och Cyrus den store Babylons murar där efter en tids belägring Cyrus lät leda bort delar av Eufrats vatten för att låta sina trupper ta sig in genom den nu öppnade flodfåran som gick genom den inre staden. Cyrus seger tillät judarna att återvända till sitt hemland medan babylonerna av Cyrus fick fortsätta sitt liv ganska ostört. Efter ett uppror lät en annan persisk konung, Xerxes riva Babylons yttre murar efter att själv ha fölorat mot grekerna. Efter att ha varit persiskt så fick nu babylonerna nya herrar men som tidigare i historien så innebar detta också att det mesopotamska arvet kom att föras vidare. År 331 marscherade Alexander den store in i Babylon tillsammans med sina makedonska soldater. Han fortsatte därifrån genom Suza i Persien för att sedan nå Indien och därigenom ta över hela den kända världen. 9 år senare återvände han till Babylon för att bygga upp det Babels torn som hade raserats av perserna och Darius III samt åter göra Babylon till världens huvudstad i en värld som nu var ännu större.

Fartyg plockades itu i medelhavet och fraktades till Eufrat där den cypresskog som Nebuchadnezzar hade planterat även denna höggs ned till fartygsplank. Totalt hade Alexander 26000 soldater och 1000 skepp till sitt förfogande för den nya kampanj mot öster som han planerade. Han insjuknade i feber enligt vissa historiker medan andra säger att Alexander trots sin ungdom inte klarade av sin höga vinkonsumtion och den 13 juni 323 så dog världens härskare 32 år gammal i världens huvudstad vilket även var slutet på Babylon som "Civilisationens Kärna". Selucia, något längre norrut kom att ersätta Babylon där denna stad

växte till en ny metropol som i folkmängd beräknas t. o m större än sin förebild. 164 efter Kristus så förstörde romarna slutgiltigen även denna och Mesopotamiens mångtusenåriga storhet föll i glömska till dess tempel, murar och gator först i början på vårt eget sekel började att grävas fram. 144 f Kr så intog partherna Mesopotamien och hela den gamla kulturen raserades av de nya herrarna. Under perioden fram till till 227 e Kr så pågick ett kontinuerligt krig mellan de romerska och sassanidiska rikena där Tigris blev gränsen i denna långa maktkamp. Ardashir I grundar 224 f Kr sassanidernas dynasti som på 500-talet e Kr kom att omfatta hela Västasien. Under sassaniderna och Mithridates I blev Ctesiphon några mil söder om nuvarande Bagdad en ny huvudstad där än idag världens största tegelvalv kan beundras över den slottssal där världens största persiska matta en gång låg.

Hebreerna eller israeler och judar som dessa även kallas var en av den många semitiska stammar som levde i områdena kring Mesopotamien. Även denna kultur var en patriarkalisk nomad värld där den manliga överhögheten och den egna gruppen var de grundläggande sammanhållande faktorerna. Inom denna stam kom monoteismen, läran om den ende och sanne guden, som även han var man, att utvecklas och även denna process kom att ske innanför Babylons murar. Under judarnas exil i denna "syndens näste" så vände sig människorna inåt till sin Gud där deras religion kom att renodlas men även påverkas av den kultur de levde i. Det gamla testamentet fick troligen sin slutgiltiga utformning inom Babylons murar. Det är inte fel att säga att den moderna judendomen och därmed de övriga monoteistiska religionerna kristendom och islam föddes i Babylon. Denna sammansmältning av olika kulturer kan också ses i de tre vise män från Kaldeen som förutspådde Jesu födelse och den händelse som mer än någon annan kom att påverka civilisationens fortsatta resa åt väster.

Den arabiska väckelsen

Under århundradena efter Kristi födelse så styrdes Mesopotamien av de persiska sassaniderna men där den tidigare storheten var glömd och begraven. På den arabiska halvön levde olika semitiska stammar uppblandade med en stor judisk koloni i Medina som vid sidan av Mecca var den största staden. Mohammed föddes i Mecca 575. Trettio år gammal genomgick han sin svåra själsliga kris där han ensam i en grotta enligt legenden tog emot Koranens heliga skrift från ängeln Gabriel. Mohammed lämnade Mecca efter att mer eller mindre ha blivit förvisad av sina landsmän när han försökte predika om den ende guden. I Medina där det fanns en stor judisk och kristen koloni hoppades Mohammed att hans likartade tro skulle finna en bättre grogrund, men där han mötte en ännu större misstro från dessa grupper. Det går inte att tvivla på Mohammeds religiösa övertygelse men jämfört med Jesus, Buddha och andra profeter genom historien så blev Mohammed den förste som även sökte politisk makt. Efter att ha krossat den judiska kolonin så tog han över Medina där han också slog tillbaka erövringsförsök från de andra arabiska stammarna i Mecca. Något år senare så kunde han fredligt marschera in i samma Mecca som erkänd ledare för en ny arabisk nation som tidigare aldrig hade funnits. Professor Sebastini Moscati säger i "*Ancient Semitic Civilisations*" att ingen annan kunde ha förenat det arabiska folket på ett sådant sätt som Mohammed gjorde. Han skriver vidare

" Islam är medelvägen mellan en nationalistisk judendom och en internationalistisk kristendom".

Under sin tid i Medina så påverkades Mohammed av dessa båda andra religioner där delar inlemmades i islam. Under kalifen Omar 634-644 så utvidgades denna nya nation till ett imperium som omfattade Egypten, Syrien och Mesopotamien för att sedan i början på 700-talet fortsätta mot öster ända till den kinesiska gränsen samt i väster genom nordafrika, Spanien och slutligen nå Frankrike. I slaget vid Poitiers söder om floden Loire stoppades arberna Av Frankerrikets styrkor ledda av Karl Martell.

Århundradena kring 1000 talets början var arabiskt där Bagdad kom att bli den nya civilisationens kärna i en värld som sträckte sig från Spanien och Algeriet i väster till Samarkand och Indusdalen i öster, en sträcka på över 10 000 kilometer. mKalifen al- Mansur grundade Bagdad 762 men den kom att bli en annan kalif, Harun- al Rashid som genom "*Tusen och en natt*" blev förknippad med den arabiska mystiken av månsken, passion och våld. Bagdad blev det arabiska imperiets huvudstad och övertog Babylons gamla roll som handelscentrum mellan öster och väster där karavaner med silke, elfenben och kryddor passerade. Denna nya världsmetropol växte till en storlek som vida överträffade både Babylon och Rom, där över en miljon människor levde vid stranden av Tigris. Kalifen Mamum som var son till Harun- al- Rashid gundade ett obsevatorium samt "*Visdomens Hus*" där de grekiska verken av Galen, Euklid och Aristotle översattes till arabiska och kom därigenom att bevaras för eftervärlden. Bagdad blev världens centrum där vetenskapen utvecklades med hjälp av impulser från den övriga omvärlden.

Denna världens första miljonstad var i högsta grad en kosmopolitisk metropol. Armén var tukisk, byråkratin persisk, religionen arabisk och vetenskapen grekisk med ständiga impulser från Inien och Kina där det nya imperiet bestod av många nationaliteter, språk och raser. Bagdad kom även att bli "*de tusen njutningarnas*" stad där badhus och vårdshus blandades med tusentals moskéer och bönehus. Framgång mättes i storleken på haremet och antal slavar som importerades från Skandinavien i norr till Afrika i söder. Detta arabiska välde kom nu att bli **Civilisationens Kärna**.

Geoffrey Parker skriver i "*The World- An Illustrated History*":

"I ett tusen år efter Mohammed födelse så var Islam världens ledande civilisation på det västra halvklotet medan grannarna i Västasien, Europa och Afrika förblev jämförelsevis outvecklat och fattigt ; och när de slutgiltigen intellektuellt nådde i paritet med muslimerna så var det p.g.a. inspirationen och arvet från Islam".

Under vikingatiden upprättade de svenska vikingarna handelsstationer längs floden Volga där de via Gurganhavet, idag Kaspiska Havet kunde nå ända fram till Bagdad. I vilken omfattning detta skedde vet vi inte. Av flera arabiska resenärer och författare som Ibn Fadlan, Ibn Kordabeh och Ibn Rustah så berättas emellertid om dessa människor från norr. Ibn Fadlan som besökte vikinga samhällen i Ryssland har skrivit om nordbornas något våldsamma sedvänjor. Arabiska silverskatter som har hittats på Gotland och andra platser är också bevis för denna nordöstliga handelsväg där slavar, pälsverk, onung och vax byttes mot textilier, brons och t.o. m. siden från Kina.

Bagdad mötte sitt öde i form av den mongoliska invasion som 1258 utplånade staden där den siste kalifen trampades till döds av mongolernas hästar. Staden återuppbyggdes igen och var fortfarande ett handelscentrum när Marco Polo 13 år senare passerade den men när sjörutten till Indien upptäcktes av Europeerna 1498 så somnade staden in i glömskans mörker. 1650 beräknas endast 15000 människor ha bott i "Tusen och en natts" forna paradis.

I *"The Discoveries"* frågar Daniel Boorstein: *"Varför ej araberna?"*. Varför blev det europeerna och inte araberna eller varför inte kineserna som upptäckte världen. En del bedömare hävdar att den arabiska elitens ovilja till fysiskt arbete är en viktig orsak. Andra säger att den strikta religionen och den patriarkaliska organisationen ända upp till den kungliga familj som styrde allt, paralyserade denna civilisation. Men mycket av detta är efterkonstruktioner då den arabiska världen var långt före Europa i många avseenden. Boorstein ger ett annat och enkelt svar, de behövde inte. Den arabiska världen var redan full av både de materiella och vetenskapliga tillgångar som européerna saknade. Arabiska köpmän fanns längs Afrikas kuster, Indien och Kina. Araberna hade tillgång till Ptolemys klassiska verk "geografi" samt behärskade både kartor och navigation. Al-Burini som var en av de framstående muslimska vetenskapsmännen kring tusentalets början reste genom både Afrika och Asien. Araberna visste mycket väl att det gick att passera runt Afrikas södra udde men varför då? När Vasco da Gama sökte efter sjövägen till Indien så fick han av en slump träffa dåtidens främste arabiske navigatör, Ibn Majid. Det var denne författare till ett trettiotal verk om navigation som tog portugiserna över indiska oceanen. Genom detta så gav han europeerna tillgång till den tidigare arabiska världen och öppnade kolonisationen av Asien för europeerna.

Det moderna Irak

Dagens Irak har således ett enormt historiskt arv men är trots detta en mycket ung nation. Efter Baghdads fall 1258 kom denna del av världen att styras av först mongoler och tartarer från öster och sedan egypter, turkar och briter från väster. Under det förra århundradet så tillhörde Mesopotamien det Ottomanska Imperiet. Det var en relativt efterbliven del där de flesta innevånarna var nomader. I samband med den industriella revolutionen i Europa, öppnandet av Suezkanalen och kolonialiseringen av Asien så ökade landets strategiska värde åter. Efterfrågan på säd fick jordbruket att växa. Under årtiondena kring sekelskiftet så ökades den odlade jorden 10 gånger och exporten 20 gånger. Med hjälp av pumpar och konstbevattning så började veteproduktionen att närma sig vad den hade varit 4000 år tidigare. Den sociala ordningen var baserad på lokala stammar under ledning av en sheik där emellertid hans position ej var särskilt stark. Jordbruket bedrevs som ett slags by kollektiv och det ökande välståndet hade en relativt bred folklig bas.

Den strukturomvandling minskade kraftigt andelen nomader från 1/3 till bara några procent i början av 1900-talet. Människorna blev bofasta jordbrukare eller flyttade till städerna främst Baghad, Basra och Kirkuk. Det brittiska intresset för denna del av världen ökade allt mer, dels som en stödpoint på väg till Indien men speciellt sedan olja 1908 hade hittats i närbelägna Iran. 1914 hade engelsmännen 51% av kontrollen över Anglo-Persian Oil Company. När det första världskriget bröt ut där Turkarna tog parti för Tyskland så invaderade engelsmännen genom indiska soldater för första gången Mesopotamien. 1915 hade man nått Baghad men stoppades av de ottomanska trupperna och drevs tillbaka. 1917 intogs staden definitivt och året efter var hela nuvarande Irak besatt av brittiska trupper.

Den engelska administrationen av det nya Irak kom att byggas upp efter indiskt mönster. Brittiska ämbetsmän styrde med hjälp av utvalda "pålitliga" shejker. Det gamla systemet med gemensamägda eller privatägda småjordbruk ersattes av ett feodalt system med ett fåtal jordägare som ofta levde någon annan stans. Arrendatorerna fick betala i del av skörden, vilket ofta var hälften eller mer. I april 1920 så delades Västasien mellan Frankrike som fick mandat över Syrien och Libanon, medan engelsmännen tog hand om Irak, Palestina och Transjordanien. Tillsammans med det fransk-engelska besittningarna i det muslimska Nordafrika så hade i praktiken nu arabvärlden delats av de europeiska kolonial staterna. 1920 kom den första reaktionen mot den brittiska överhögheten i ett uppror som kallats för 1920-års revolution. Som resultat av denna så fastställdes vid en konferens i Kairo året därpå nya riktlinjer för hur Irak skulle administreras. Den 27 augusti installerade briter kung Faisal i Irak under mandat från Nationernas Förbund. 1922 så skrevs Anglo-Irak överenskommelsen under vilken gav Irak ett visst självstyre.

Detta första Irak bildades ur de två turkiska provinserna Baghad och Basra som administrerades av engelsmännen. Kring Mosul fanns då som nu en stor kurdisk folkgrupp som även omfattade delar av Turkiet, Iran och Syrien. Både Turkiet och Iran bekämpade brått alla försök att skapa en kurdisk stat. De irakiska kurderna hade uppfattat ett löfte från engelsmännen att bli självständiga och när detta inte verkade uppfyllas utbröt ett kurdiskt uppror kring Mosul. Briter skickade trupper och NF en kommission. Kring Mosul hade man också funnit ansevärd mängder olja. Detta var inte den varken första eller sista gången i Mellan Österns historia som oljan var mer betydelsefull än människorna. I mars 1925 skrev Irak en överenskommelse om Mosul oljan med engelsmännen som i princip gav Turkish Petroleum Company obegränsad koncession, men under förutsättning att Mosul tillföll Irak. Detta skedde också följaktligen efter brittiska påtryckningar. 1932 så invaldes Irak formellt

som självständig nation i NF. Fortfarande så var engelsmännen de som dominerade Irak där Royal Air Force var den verkliga maktfaktorn även om olika militärkupper förde skiftande ledare till den makten. Irak ockuperades återigen under det andra världskriget när brittiska trupper 1941 besegrade de irakiska motståndet i Basra. Därefter så återinstallerade engelsmännen regenten och pro-brittiska politiker. Faisal II kom att styra landet fram till revolutionen 1958, men det verkliga irakiska frgörandet från Storbritannien kom egentligen inte förrän 1955. Det var samma år som Bagdad pakten bildades då Irak kom att bli allierad med Turkiet, Pakistan, Iran, Storbritannien och USA. Vad som egentligen skedde var att USA nu ersatte Storbritannien och Frankrike som den som vakade över Mellan Östern.

1948 så blev oppositionen mot engelsmännen allt större och det irakiska kommunistpartiet växte sig allt starkare. Detta omfattade både Bagdad och den kurdiska delen. ICP, det irakiska kommunist partiet blev det första politiska parti som ej var direkt knutet till någon folkgrupp utan omfattade hela den nya staten. Detta föranledde regeringen att för första gången försöka krossa partiet när dess ledare hängdes offentligt i Bagdad. Den folkliga oppositionen vilken var grogrunden för kommunistpartiet hade sina rötter i en allt större privat maktkoncentration. Det feodala ägande system som engelsmännen infört hade urartat till att ett fåtal familjer kontrollerade större delen av den odlingsbara marken. 1958 ägde 1% eller 2500 personer 55% av det privata landet medan 64% ägde 3,6 % av all odlad mark. 600 000 landsbyggdsinnevånare ägde ingenting. Samtidigt så minskade produktiviteten i jordbruket bl.a. av för intensiv bevattning då jorden fick för hög salthalt.

Under femtiotalet växte ett större arabiskt medvetande fram där Egyptens Nasser kom att bli symbolen för en ny självkänsla. Detta blev ännu mer påtagligt efter Suezkrisen 1956. Det är mot denna bakgrund som man måste se Karim Qassem (Ibland Kassim) och hans 200 "fria officerare" som den 14 juli 1958 tog makten i Irak. Förutom Qassem var den andra "starke" mannen Abd Al-Salem Arif (Ibland Aref). Han var en stark supporter av Nasser och arbetade aktivt för att tillsammans med Egypten och Syrien skapa en enad arab makt. Qassem var emellertid av en annan mening. Qassem tvingade så småningom Arif att acceptera en ambassadörspost i slutet av 1958 men han tog sig tillbaka till Irak där han greps och dömdes till döden. Qassem benådade dock honom men Arif tvingades bort från politiken. Samtidigt började Qassem att rensa ut de arabiska nationalisterna som likt Arif hade stött Nasser.

I början hade s Qassem även stöd av kommunistpartiet och demokraterna som var influerade av den europeiska parlamentarismen men utan att dessa fick del av makten. Redan någon månad efter maktövertagandet förbjöd Qassem alla politiska partier. Samtidigt proklamerade han att Kuweit tillhörde Irak. Detta föranledde brittiska trupper att garantera Kuweits försvar. Samma månad, juli 1958, gick 10 000 amerikanska marinsoldater i land i Libanon där det första inbördes kriget härjade. Detta var också en varning till Irak. Den första maj 1959 drog en historisk demonstration i Bagdad 1/2 miljon människor på gatorna som krävde att kommunisterna skulle få ingå i regeringen. De fick också två poster och många väntade sig ett kommunistiskt maktövertagande, men partiet valde att istället för en ny kupp att kräva demokratiska val. I Kirkuk utbröt kort därefter kravaller där i huvudsak kurdiska kommunister dödade ett antal turkar. Qassem använde detta som förevändning att bryta partiets makt och arresterade många kommunistledare. Samtidigt växte Bath partiet fram som ett allt starkare alternativ med national socialistiska förtecken. Partiet försökte mörda Qassem i en komplott där bl.a. Saddam Husain deltog. Denna misslyckades och Bath ledarna flydde utomlands. 1960 så annonserade Qassem att alla politiska partier tillåts med undantag för det gamla kommunistpartiet. Detta fick samtigt hundratals medlemmar mörda. 1961 inledde irakerna den första stora offensiven mot kurderna men utan framgångar. Samtidigt så blev Bath partiet allt starkare och den 8 februari 1963 störtades Qassem. Han avrättades och

samtidigt påbörjades en 9 månader hets jakt på kommunister vilken resulterade i tusentals döda och att partiet i princip slutade att existera.

Marion Farouk och Peter Slugett skriver i *"Iraq since 1958"*:

"...det är säkert att några av Bath ledarna hade varit i kontakt med den amerikanska säkerhetstjänsten, och det är också oemotsägligt att många grupper i Irak och andra delar av Mellanöstern hade ett stort intresse i att bryta det som troligen var det starkaste och mest populära kommunist partiet i regionen." Dagarna efter kuppen så arresterades de flesta högre partifunktionärer eller dödades helt enkelt i hemmen och på gatorna. Farouk och Slugett skriver vidare:

"Dödandet , arresteringarna och tortyren fortsatta under Bath partiets tid vid makten, och dess direkta ansvarighet för dessa brott är ställt utom allt tvivel"

Abd al-Salam Arif blev den förste presidenten efter sin gamla rival Qassem, först med Bath partiets ömsesidiga stöd. Armén kom dock allt mer att ta över från partiet och med al-Bakr som vicepresident så blev den irakiska modellen allt mer påverkad av "Nasserismen" ifrån Egypten. Nationaliseringar ledde mot en mer socialistisk modell. På sex års jubiléet av revolutionen 1964 så nationaliserade Arif alla banker och försäkringsbolag samt 32 företag. 1966 dog Arif och ersattes av sin bror. Sexdagars kriget mot Israel var inte bara en militär katastrof utan en katastrof för den arabiska självkänslan. Inte bara i Irak utan i hela arabvärlden avkrävdes ansvar inom den militära ledning som hade misslyckats.

Det var mot denna bakgrund som Bath partiet arbetade sig fram mot den makt som man i kuppen 1968 lade beslag på. al Bakr blev ny president och överbefäl havare och Saddam Hussain började att få allt mer inflytande som vice general sekreterare för partiet. En ny klappjakt mot kommunister och kurdiska separatister inleddes. I början av 1970-talet så inleddes dock samarbete med både kurder och kommunister som 1972 också fick plats i regeringen genom bildandet av "den Nationella Fronten". Detta kan ses i ljuset av ett större samarbete med Sovjet unionen. Samma år så nationaliserades oljeindustrin i Irak. Då detta stöddes av praktiskt taget alla irakier så fick nu Bath partiet för första gången ett folkligt stöd. Detta ökade ännu mer då ett kupp försök av chefen för säkerhetsstyrkorna som var kända för sin brutalitet, slogs ned. Samtidigt så flyttade Saddam Hussain fram sina positioner och fick sin yngre bror utsedd till ny chef för underrättelse tjänsten

Sjuttio-talet kom efter oljekrisen att kännetecknas av en ekonomisk "boom" för Irak. Från 1973 till 1978 ökade statens oljeinkomster 10 gånger och oljan svarade för hela 87% av inkomsterna. En stor del av dessa inkomster kom direkt innevånarna till godo. Den direkta skatten sänktes, minimilönen höjdes och maten subventionerades. 1977 investerades över 2 miljarder dollar i utbildning, social service, sjukvård, vatten och avlopp. En kampanj mot analfabetism inleddes och det irakiska samhället började att likna vilket sydeuropeiskt land som helst. Andelen läskunniga var i samma storleksordning som i USA (Några hävdar större) och de irakiska kvinnorna hade en för arabvärlden unik frihet som ofta innebar en större jämlikhet än t.o.m. i väst. Denna utveckling förde också landet närmare väst och längre ifrån Sovjet sfären. Amerikanska, europeiska och japanska företag blev allt mer engagerade i att bygga detta nya Irak. Den första stora militära ordern till väst kom 1976 då 70 Mirage plan beställdes från Frankrike även om Sovjet fortfarande svarade för huvud leveranserna av krigsmaterial. Det är inte fel att säga att Irak 1978 var arabvärldens mest utvecklade och jämlika land. 1979 tog Saddam Husain makten som president och 1980 började kriget mot Iran. Det var ett krig som skulle kosta 500 000 iranier och 300 000 irakier livet, men utan att ge något annat resultat.

Den politiska utvecklingen i Irak är därför mycket komplex och följer inga klara linjer. Detta är speciellt problem när det gäller att försöka placera in Bath partiet i ett politiskt fack. Utvecklingen följer dock det mönster som finns i de flesta länder som har kontrollerats av de

europiska kolonial makterna. Den tidigare sociala strukturen slogs sönder och ersattes av ett antal "pålitliga" och ett slags feudalsystem. Ingen koloni skapades någonsin för att utveckla landet för innevånarna. Det var istället ett mycket krasst ekonomiskt och makt politiskt tänkande som helt naturligt styrde händelseutvecklingen. Krigsmakten ansågs därför också vara "pålitlig" och utbildades ofta i Europa. I och med oljans ökande betydelse och andra världskrigets nya internationella världsordning så kom USA allt mer att ta över dessa roller.

När Qassem tog över 1958 så hade detta ett mycket brett folkligt stöd i Irak som i alla andra länder som kastade av sig det förnedrande koloniala oket. Och likt många så såg man Sovjetunionen som det enda alternativet till väst, vilket det också var. Men lika snabbt insåg Qassem att den ekonomiska makten inklusive olje industrin fanns i USA och Europa. Även om flera trodde att Irak skulle bli ett nytt Cuba så har det Sovjetiska inflytande överbetonats.

Att landet var "socialistiskt" eller del i den Sovjetiska sfären är också en missföreställning där jag delar Farouk och Sluggets analys. Kommunistpartiet hade inte bara en gång utan flera blivit grundligen decimerat av Bath partiet. Även om bath formellt stod för pan-arabiskt nationalism, så var partiet ej anhängare av Nasser modellen. Dessutom kom Bath partiet i Syrien och Irak direkta motståndare. Som alla militär regimer runt världen är det svårt att ge detta en ideologisk hemvist. Snarare var den som i många andra fall en strävan efter personlig makt. Det är dock fel att ge Saddam hela "skulden" för Bathpartiets interna och externa framfart. Likt i Nazi Tyskland så hade detta ett stöd bland en makt elit. Saddam hade också före Kuwait ett stöd från väst och främst USA där kommunister alltid hade varit värre än något annat alternativ.

I skuggan av krigen

Samir al-Khali har i "*Republic if fear*" försökt att analysera orsakerna till kriget med Iran. Han säger att trots att det fanns ett historiskt "hat" mellan det ariska Iran och det arabiska Irak, ett hot att den iranska religiösa revolutionen skulle spridas till Iraks shiiter och ett strategiskt intresse i utloppet till persiska viken så var detta ändå inte tillräckligt att förklara kriget. al-Khali ser istället detta som rent politiskt där Saddam Husain och Bath partiet ville ta initiativet som arabvärldens nya ledare. I Third World Guide framför författarna istället den personliga motsättningen mellan Khomeini och Saddam Hussain som en bidragande orsak. 1978 utvisades Khomeini av Irak och tvingades söka sig till Frankrike. Efter den iranska revolutionen så uppmanade också ayatollan iraks shiiter att göra uppror mot det ateistiska Bath partiet. Kriget förde också Irak närmare de övriga konservativa arabstaterna som tillsammans med väst stödde landet mot det allt mer fundamentalistiska Iran. Kuwait och Saudi Arabien som båda var mycket rädda för en fundamentalistisk och folklig revolution likande i Iran var egentligen de som i första hand finansierade Iraks krig med 40 miljarder dollar i lån. Och det var den amerikanska underättelse tjänsten som försedde Irak med satellit information om den iranska krigsmakten och civila mål.

Däremot var både Syrien och Libyen motståndare till kriget som de ansåg splittra arabvärlden mot den gemensamma fienden Israel. det var också Israel som kom att i det närmaste få fria händer i Palestina och Libanon där övergreppen tilltog i brutalitet. 1981 så kände sig Israel så starka att de med flyg angrep och förstörde en irakisk kärnvapen anläggning. Svårigheten att se några svart/vita politiska gränslinjer ökade också med den s.k. Irangate eller Iran-Contra affären. När denna avslöjades framkom att amerikanska ansvariga ledare hade sålt vapen via Israel till Iran som utbyte för att få loss amerikansk gisslan i Libanon. samtidigt hade pengarna använts för att förse contra i Nicaragua med vapen för att störta regeringen där. För att ytterligare komplicera skeendet så fanns dessutom narkotika

handel till USA med som en bricka i spelet. I år, 1994, har det litet i skymundan avslöjats att reagan, Bush och de övriga i ledningen visste om allt detta och därför direkt ljugit i sina ämbeten. Kanske belyserdetta krig bättre än något annat, med undantag för amerikanerna i Vietnam, den väpnade kampens totala meningslöshet, när inga till slut vet varför de slåss och på vilken sida. Och kanske visar detta ännu bättre att makt korrumpierar där medlen till slut blir målet.

Under det nästan tioåriga kriget mot Iran utarmades det irakiska samhället inte bara resursmässigt utan även i människor då antalet dödade var stort. Med hjälp av bistånd från hela västvärlden, öststaterna och de övriga arabstaterna så kunde Irak fortsätta att bygga upp sin armé. USA såg Irak som en motvikt till det mer aggressiva Iran medan de övriga arabiska diktaturerna såg Irak som ledare i det heliga kriget men framförallt ett hinder till en ny religiös revolution som i Iran. Men Irak slets sönder allt mer med ett inbördeskrig i norr mot kurderna, ett i söder mot fundamentalister och av en enorm skuldbörda till omvärlden. Att Saddam Hussain såg Kuwait som en väg att rädda sin "heder" och makt är därför förståeligt om ej försvarbart. Mesopotamiens läge har genom historien medfört att landet hamnat i konflikt med både öst och väst där städerna gång på gång ödelagts, men aldrig förr mot så många länder samtidigt. Varför skedde då det som skedde när hela västvärlden kunde samla så stor vapenmakt för att "befria" Kuwait och samtidigt bomba landet till underkastelse.

Krigets skugga föll mycket olika i Irak och i USA. I Ny Teknik 27 Juni 1982 visas bilderna av förödelsen. Men framför allt visas hur väst via satelliter totalt kontrollerade kriget med sin armada av smarta robotar såväl som B-52 plan som metodiskt kunde slå sönder Irak. Ny Teknik säger också "*Bilder som tydligt visar att irakernas enda effektiva skydd är det öppna landskapet, var röken från brinnande olja*". Vem var då ansvarig för förödelsen? Men det är ändå viktigare att fråga sig varför vi ansåg att kriget var nödvändigt för freden, som så många gånger förr. Det var lätt att avfärda Saddam Hussein som en "ond" diktator och därför lätt att "förstå" hans våld. Men hur förklarar vi då operation Desert Storm? Min amerikanska kollega och f d helikopter pilot i Vietnam, sade självvironiskt att "efter Granada och Panama så var vi nu mogna att ta oss an något större". I USA så följdes kriget av otaliga segerparader av hemvändande soldater. George Bush sade att USA nu äntligen hade kommit över "Vietnam syndromet"

Svaret är ändå inte så enkelt som Saddam Hussein även om han i verkligheten har varit en brutal diktator medan han drömde om assyriernas historiska storhet. Saddam Husseins "misstag" var dels att han trodde sig ha en viss förståelse från USA som hade stött Irak i kriget mot Iran men framförallt att han var tillåten samma maktspråk som USA, Israel och England hade använt sig av vid många tillfällen. Kanske upplevde han även Bush som "vek". Men svaret är heller inte enbart George Bush även om Isac Asimov och Fredrik Pohl i "*Our Angry Earth*" påpekat några intressanta fakta och säger:

Orsakerna till att president Bush reagerade med sådan våldsamt är speciellt komplexa....det verkar som President Reagan och senare President Bush trodde att de hade köpt sig själva en annan allierad i Saddam Hussain.. Det enda svaret finns i den psykologiska utförandet av George Bush. Han hade smakat på frukterna av en erövrare när amerikanska soldater ett år innan hade invaderat Panama och installerat den nya regeringen.... han kände sig personligen förädd av en "kund" som hade gjort en oaktoriserad aggression; allt detta var obestridligen faktorer i hans beslut. Vid sidan om detta fanns det ett annat element i Bush karaktär. Han var en oljeman från Texas. Och inte bara i Texas, hans intressen fanns i oljan i Persiska viken. Kuweits första off-shore olje källa hade borrhats av Bushs bolag och även under kriget så letade hans äldsta son efter olja i Persiska viken."

Om bara USA hade varit inblandat så hade man som Bush sade kunnat hänvisa till Vietnam syndromet. Till viss del är det sant att USA återigen behövde visa världen att man är den som styr och efter Sovjetunionens fall nu enväldigt. Att kriget skulle försvara demokratiska principer behöver vi bara gå till Kuwait och deras kvarhållna Filipinska kvinnor eller till den mycket auktoritära kungaväldet i Kuwait och Saudi Arabien för att inse motsatsen. USA:s politik hade under efterkrigstiden styrts av helt andra värderingar vilket kan ses i Latin amerikans historia. USA:s invasion i Grenada och Panama tar bort motivet med nationellt oberoende. Det kemiska kriget och massbombningen i Indokina slår hål på det moraliska motivet mot kemisk krigsföring eller mänskliga rättigheter liksom hela Europas koloniala förflutna.

Kortsiktigt så var naturligtvis västvärldens behov av olja skälet för den massiva motreaktionen på Iraks ockupation av Kuwait liksom även oljan är skälet till Saddam Husseins fortsatta angrepp mot kurderna, men i ett längre perspektiv så måste vi söka svaret någon annan stans. Det är samma fråga som har repeterats genom varje krig i historien inklusive de två världskrig som har utkämpats inom vår egen västerländska civilisation.

Civilisationens drivkraft

Mesopotamiens och Iraks historia har mycket symbolik och paralleller med civilisationen som helhet. Allt går igen, som det populärt heter. De första större ekologiska störningarna på vår jord kom helt naturligt också att inträffa i detta Mesopotamien. Avverkning av skogar, utrotning av djur och ökad salthalt i konstbevattnade områden förändrade och förstörde naturens balans. Asimov och Pohl påpekar i sin bok att "Gulf kriget" var ett miljökrig i två dimensioner. Det utkämpades kring makten över den olja som är den största föroreningskällan och brinnande olja användes som vapen. Ändå var amerikanarnas användning av kemiska gifter i Indokina ett mycket större miljökrig liksom deras julbombningar av Nordvietnam ett mycket större terroråd. I båda fallen visade två av världens statschefer en obefintlig repekt för både naturens och människans "rättigheter". Men författarna påpekar en annan viktig sak:

"Vad miljökriget har gjort till Persiska Viken är bara ett typiskt exempel på vad vi gör i världen. Kriget är över nu; men det övriga som vi gör fortsätter. De 5 miljoner tunnor av olja som brinner från oljekällorna i Kuwait varje dag är mindre än 1/12 av de 66 miljoner tunnor vi bränner upp i världen varje dag, i våra bilar, industrier och hem."

Civilisationens utveckling har varit förknippad med människans unyttjande av andra kraftkällor än sig själv. Detta både för arbete och för värme. Naturligtvis måste förmågan att skapa och utnyttja elden fortfarande betecknas som ett av de största upptäckterna i mänsklighetens historia. Denna kunde användas både för värme, matlagning men också som kraftkälla vid bergshantering och metallframställning. I Mesopotamien och Egypten var den mänskliga muskelkraften ändå den viktigaste även om den ibland utfördes av slavar. Dragdjur för hjul försedda kärror och segelfartyg började dock redan då att få allt mer ökande betydelse för transporten. Och nivå skillnader i vatten nivåer utnyttjades för att bygga effektiva konstbevattnings anläggningar. Vatten och vindkraft kom under den europeiska kulturens framväxt att vara en betydande beståndsdel. Men det var i och med upptäckten av det fossila kolet och sedan oljan som mänskligheten tog det stora språnget. Nu fanns en till synes obegränsad energikälla som kunde försörja den framväxande industrialismen med sitt allt mer omfattande kommunikationsnät av båtar, järnvägar, bilar och flyg. Idag är oljan vår

civilisations drivkraft i alla delar av vår värld. Och det är i länderna kring det forna Mesopotamien som världens största kända oljetillgångar finns samlade.

Låt oss göra en statistisk jämförelse mellan de fyra stater som Civilisationens Kärna beskriver men låta hela USA och hela Brasilien delta.

Tabell 1 Nyckeldata (Third World Guide 91/92)

1987/90	Miljoner inv.	Folktäthet inv/km ²	BNP/inv USD	Livs- längd	Urban//Läs kunnig
Irak	17	39	3020	64	73% 89%
Sverige	8	20	15550	77	84% 99%
Brasilien	144	17	2020	65	75% 78%
USA	246	26	18530	75	74% 96%

Vi ser den stora skillnaden i BNP mellan "de utvecklade" Sverige och USA och "utvecklings länderna" Brasilien och Irak. Vi ser också likheten i urbaniseringsgrad där Sverige faktiskt ligger i topp. Nu är detta som all statistik något missvisande. Sverige och övriga Europa har en stor mängd mindre städer. I Civilisationens Kärna i Kalifornien liksom i övriga Amerika så samlas allt fler människor i allt färre megastäder. I 1993 års "Environmental Almanac" anges istället hur stor del av befolkningen som bor i städer större än 1 miljon innevånare. Detta mått ger en "mega urbanisering" av 21,4% för Irak, 19,4% i Sverige, Brasilien 35,2% och USA 36,3%. Alla fyra länderna tillhör samma civilisation med samma inriktning och mål. Detta mål är mot högre BNP per capita, längre livslängd, bättre utbildning och åtminstone hittills högre urbanisering och fler bilar.

Energi är drivkraften i vårt industriella samhälle. Denna energi är idag i huvudsak baserad på fossila bränslen, främst olja. Denna driver de allt fler bilar som är liktydigt med dagens tolkning av begreppet utveckling. Som exempel kan nämnas att världens fem största företag är General Motors, Shell, Exxon, Ford och Toyota med en sammanlagd försäljning av mer än 500 miljarder dollar eller tio gånger den svenska exporten. Olja är emellertid också råvaran för den plast och de syntetmaterial som i allt mer ökande omfattning används för att producera och paketera varor. Vår nuvarande civilisation är helt beroende av olja där de fem största importörerna USA, Japan, Tyskland och Italien varje år importerar mer än 1500 miljarder ton stenkols ekvivalent av olja. Nedanstående tabell anger data i ekvivalenta stenkolssten.

Tabell 2 Energidata

1986	Energikonsumtion	Energiproduktion	Energikonsumtion	Differens
	kg/capita	1000 ton	1000 ton	1000 ton
Irak	726	121099	11141	109958
Sverige	4899	16101	40843	-24742
Brasilien	794	73432	105351	-31919
USA	9653	1993398	2278100	-284702
Totalt	6235	2204030	2435435	-231405

USA och Irak har stora oljetillgångar medan Sverige och Brasilien saknar dessa. Detta medför den energi differens som redovisas i tabellen ovan. Brasilien har därför satsat på alkohol som drivmedel för bilar vilken erhålles ur sockerrörs odlingen. Dessutom har vattenkraften byggts ut. Sverige har förutom vattenkraften valt att bygga världens per capita mest omfattande kärnkrafts program. I Kalifornien så har den billiga lokala oljan i kombination med det mkycket höga antalet bilar givit problem med luftföroreningar. Kalifornien har därför världens största anläggningar för vind och sol energi förutom en av världens strängaste regler för bilavgaser. Men bilarna blir fler och större där oljekrisen på 70-talet nu tycks glömd. USA har en per capita konsumtion av energi som är mer än tio gånger större än i Brasilien och Irak samt dubbelt jämfört med Sverige. Detta medför att USA trots sina mycket stora inhemska tillgångar ändå är beroende av utländsk import.

Tabell 3 Energibalans

1986	Energidifferens
Irak	+7186
Sverige	-2980
Brasilien	-241
USA	-1211

I tabell 3 kan vi se energidifferensen per capita mellan produktion och konsumtion samt energibalansen för två olika alternativ. Om vi skulle balansera de fyra ländernas energikonsumtion med egen produktion så skulle detta innebära 8442 enheter för USA, 7912 för Irak, 1919 för Sverige och 553 för Brasilien. Om vi skulle balansera de fyra länderna som helhet så skulle detta innebära 5622 enheter per capita.

Ur denna statistik kan vi dra många slutsatser: USA importerar nästan tre gånger så mycket energi som Brasilien förbrukar. Detta var 1986. År 1990 var den amerikanska oljeimporten motsvarande 588 miljarder ekvivalenta stenkolston. En amerikan importerar 6 gånger mer energi än en brasilianare medan en svensk importerar 12 gånger mer. USA gör av med dubbelt så mycket energi per producerad BNP som Sverige. Om Sverige skulle vara självförsörjande på energi så skulle vi behöva sänka förbrukningen 2,5 gånger. Om USA slutade att importera olja så skulle per capita förbrukningen av energi ändå vara 10 gånger större än i Brasilien. Om Irak självt skulle förbruka all sin olja skulle per capita förbrukningen av energi ändå ej nå upp till USA:s. Om alla dessa fyra länder skulle dela sina energitillgångar lika så skulle konsumtionen per capita ändå bli större än i Sverige. Om alla dessa fyra länder

skulle ha samma per capita konsumtion som USA så skulle energiförbrukningen öka med över 1 miljard ekvivalenta ton stenkolk per år eller olja motsvarande 12 gånger Iraks nuvarande export. Slutligen om även Kina och Indien skulle ha samma per capita konsumtion som i USA så skulle dessa två länders energikonsumtion öka med 20 gånger och motsvara 10 gånger USA:s nuvarande totala produktion eller 20 miljarder ekvivalenta stenkolkston per år. **Om hela världen hade samma energikonsumtion som USA skulle den totala konsumtionen öka med tio gånger. Samtidigt skulle det totala utsläppet av växthusgaser öka med tio gånger.**

Det finns en grundläggande slutsats som sedan "Tillväxtens gränser" på sjuttioalet tyvärr förbleknat i vårt medvetande. Anledningen till detta är Maltus "felbedömning" om människans förmåga att försörja sig. Detta har lett till en övertro att vi kan anpassa oss till ständig tillväxt. Men nu anser allt fler att Maltus nog trots allt hade rätt även om han var tidigt ute. Egentligen är denna slutsats både eliminerbar och självklar. Det går inte att producera och konsumera allt mer år från år. Någon gång når vi ett tak, jorden är inte oändlig. Det finns inte utrymme för att ge hela den övriga världen samma industrisamhälle med samma konsumtionsmönster som idag existerar i USA och Europa. Ändå är det den övriga världens mål och det som vi stimulerar dem att göra. Den som tvivlar på detta påstående rekommenderas ett besök i Mexico city, Bombay eller varför inte Los Angeles.

Tabell 4 Energidata

1990	Energikonsumtion	Energiproduktion	Energikonsumtion	Differens
	kg/capita	1000 ton	1000 ton	1000 ton
Irak	874	150283	16545	133738
Sverige	4736	17360	39994	-22634
Brasilien	766	80118	115140	-35022
USA	9958	2101965	2481686	-379721
Totalt		2349726	2653365	-303639

Energi konsumtionen har i industriländerna nått ett tak och i vissa länder t.o.m minskat, men ändå finns de stora skillnaderna kvar och i vissa fall är de större. Tabell 5 visar förändringarna från 1986 till 1990 i jämförelse med tabell 3. Per capita konsumtionen har minskat i Brasilien med 28 kg medan den ökat i USA med 305 kg. Det kanske mest anmärkningsvärda är att USA på fem år har ökat sin konsumtion med över 200 miljoner ton eller dubbla Brasiliens konsumtion varav hälften har skett med ökad import. Från 1991 till 1992 ökade den amerikanska nettoimporten av energi (olja och gas) med 7,9%. Även om arabstaernas betydelse för dagens oljeförsörjning har minskat i betydelse så finns den allra största delen av de kända reserverna kring Persiska viken. Återigen kanske detta är det största hindret till att människorna där får bestämma sitt eget öde. det andra är kampen om "makt" som sedan civilisationens födelse har styrt vår patriarkaliska värld inklusive Saddam Hussain och George Bush.

Kriget mot oss själva

Mesopotamiens historia liksom hela den västerländska civilisationen är fyllt av krig och förödelse. Vad är orsaken till våldet och vad är orsaken till att detta våld glorifieras i film, böcker och TV? Människan är trots sin mentala överlägsenhet jämfört med övriga livsformer den enda art som sedan civilisationens uppkomst tillämpat ett meningslöst dödande och förstörande av både sin egen och andra livsformer. Enbart under vårt århundrade så har vår egen västerländska civilisation härjats av flera världskrig där människorna har bekämpat sig själva och där vår tids mest utvecklade stater Tyskland, Japan, England Sovjet, Frankrike, Spanien, Italien och USA har svarat för huvuddelen av denna fruktansvärda terror. I GAIA Peace Atlas skriver författarna:

"Antalet människor har ökat fyra gånger sedan 1700-talet medan antalet dödade i krig har ökat 22 gånger. Vi har haft 120 krig sedan det andra världskriget, varje mer brutalt än det förra. Under vårt århundrade har 99 miljoner människor dött i krig. Vapenhandeln, orättvisor,, förtryck, ökad resurskris i en överbefolkad värld sprider krig, terrorism och statligt våld mot sina medborgare över hela vår värld."

I vår västerländska och kristna civilisation har detta massdödande motiverats av det godas kamp mot det onda. Att indianer, tyskar, ryssar, japaner, vietnameser och nu araber skulle vara onda människor har visserligen spridits genom många krigsfilmer men i dagens mångfasetterade världssamhälle kan vi inte hålla fast vid denna svart/vita bild. Istället måste vi fråga oss varför människan oberoende av nationalitet och religion sedan vår civilisations uppkomst ständigt varit i krig med sig själv. Inbördeskriget i Jugoslavien är en annan spöklik påminnelse om de båda världskrig som har härjat Europa och den besinningslöshet som tidigare grannar är i stånd att visa varandra. Vansinnes dådet i Hebron där en amerikansk "jude" slaktar bedjande muslimer har föregåtts av och kommer att efterföljas av liknande dåd där araber slaktar judar. Alla tror samtidigt att de har rätt.

Vår egen nya värld i Amerika byggdes upp med hjälp av detta massiva våld med revolver i hand mot andra raser och oliktankande. Hur vi än förskönar historien så erövrade européerna en hel kontinent från de människor som hade levt där under tusentals år. Detta skedde med en hänsynslös grymhet mot dessa människor, djur och natur. Detta legitima våld försvarades alltid av ett yttre hot från oliktankande vare sig de var röda, gula eller svarta, samt tron på den vita rasens överlägsenhet och kristendomens själsliga monopol. Det är denna konflikt mellan ord och handling som har gjort USA till en sådan motsägelsefull nation där höga ideal lever sida vid sida med maffians och rasismens brutala terror. Våld är alltid korrumpierande och leder till nytt våld.

I krig finns inga segrare. När amerikanska bombplan vräkte ned napalm, splitterbomber och kemiska gifter över civilbefolkningen i Vietnam så kompromenterades samtidigt de amerikanska idealen. När amerikanska soldater ockuperade Grenada, när amerikanska flygplan lyckades träffa Kadaffis hus för att döda hans dotter och allvarligt skada hans söner, när amerikanska trupper landsattes i Panama för att störta Noriega men samtidigt dödade hundratals oskyldiga civila samt när dessa krigsmaskiner nu har bombat Irak tillbaka till stenåldern så kan detta alltid motiveras med ett yttre hot som stöds av rykten på allehanda bestialiska terror-dåd. Men det råa och dödande våldet finns ändå där vare sig det är ett korståg eller under FN-flagga.

Det går inte att skapa fred med krig det har vår civilisations femtusenåriga historia tydligt visat. Den judisk-arabiska dogmen öga för öga, tand för tand, har ej givit varken fred eller rättvisa. Även om nu "hotet" från araber, kommunister, indianer och vietnameser är borta så finns våldet och maktbegäret kvar som en giftpil inom vår civilisation. Kriget i Mellan Östern visar att dagens satellit och laser styrda krigsmakt kan nå och förstöra varje del av vår jord liksom den i ett kärnvapenkrig kan utplåna allt mänskligt liv. Nyhetsrapporteringen från detta krig visade också hur den som kontrollerar maktapparaten och massmedia helt kan styra vår bild av verkligheten. Historien skrivs av segrarna och de är alla vita män. Förlorarna är människorna.

Jag blev själv medveten om diktaturens mörka sidor under den tiden jag arbetade i Irak men jag blev också medveten om det irakiska folkets beundransvärda insatser att bygga upp sitt land. Framförallt så insåg jag att irakier varken är "underlägsna" eller "mindervärdiga" raser utan vanliga män, kvinnor och barn liksom oss själva. Jag fick flera goda vänner på de två universitet i Bagdad som alla hade en betydligt mer nyanserad syn på världen än vår egen västerländska världsbild. På ett tidigt stadium insåg jag även den frustration över Israels utbredning i ett land där araber hade levt i över tusen år. Man kunde inte se att de människor som flyttade in till Israel från Sovjet eller USA hade en större rätt till detta land eller att förtrycka de som redan levde där.

När vi läser vår historia under de senaste hundratals åren så måste vi nog säga att de verkliga terroristerna och massmördarna har funnits inom vår egen västerländska civilisation. Från den tid när Portugal och Spanien delade upp den icke europeiska världen mellan sig till det brittiska samväldets storhetstid så finns inte mycket "godhet" eller "rättvisa" att skryta om. Snarare kan det karakteriseras som en brutal våldtäkt på andra folkslag.

Som jag tidigare sagt är det mycket svårt att säga vad som är rätt eller fel. Detta beror på perspektivet. Men vad som definitivt är fel är den "besser-wisser" attityd som karakteriserar vår västerländska värld och som förorsakat två "inbördeskrig" i Europa förutom våldförandet på den övriga världen. Vi behöver inte förändra världen men vi behöver förändra detta synsätt och göra upp med vårt eget våldsamma förflutna. Mitt ändrade synsätt beror naturligtvis på de olika erfarenheter jag har haft i andra länder och speciellt de insiktsfulla människor som jag har träffat och som visat en betydligt större tolerans och kärlek än vår "utvecklade" västerländska människa. Tror vi verkligen att vår kött och fläskätande kultur med pornografi och drogmissbruk, våldtäkter och rån är den "frihet" som vårt "rätta" samhälle vill ge den övriga världen i u.hjälp. Eller är det bara ett ont samvete ?

Strax innan mordet på Ghandi 1991 så reste jag runt i Indien där valkampanjen då pågick för fullt. I en nation med 15 olika språk och snart en miljard människor som under flera hundra år varit en förslavad koloni så förundrades i varje fall jag av den fredliga atmosfär som fanns och trots fattigdomen så existerade inte den brottslighet som jag upplevt i alla andra storstäder. Jag kunde obehindrat vandra på gatorna i Hydrabad, Dehli eller Bombay. Vad som nu sker är emellertid att det västerländska våldet som följer i kolonialismens och konsumismens fotspår även börjar uppträda i Indien i allt större omfattning. I våra tidningar kan vi läsa rapporter om detta våld och hur detta enligt våra "experter" beror av religiösa problem. Men vad beror då våldet på i de amerikanska storstäderna vilket under våren 1992 kulminerade på den amerikanska västkusten? Under dessa kravaller när jag själv befann mig i centrala Los Angeles så tog samtidigt en missnöjd studerande utanför San Francisco 70 av sina skol kollegor som gisslan, sköt ihjäl sin lärare och tre andra studerande samt skadade tio. Vid vårt svenska fotbolls EM så gick utländska och svenska ungdomar ut på gatorna och angrep besinningslöst oskyldiga människor. Vi såg bilder hur dessa ungdomar sparkade en liggande människa i huvudet. Vi ser också bilder över hur människor dödar varandra i det forna Jugoslavien.

Jag minns själv när Bobby Seal bakbands i samband med valet 1968 i USA, det år då Robert Kennedy mördades. Jag minns också bilderna på de skjutna studenterna i Ohio och de brinnande negerghettona. Idag är detta glömt och hälften av den amerikanska nationen avstår att rösta. Vem som blir presidentkandidat i USA avgöres av andra och den som väljs styrs av reklampengar. Indiens försök att kopiera den västerländska demokratin är varken mer eller mindre våldsam eller bättre eller sämre. Morden på Gandhis är lika beklagansvärt som morden på Kennedys eller Olof Palme. Det som är nödvändigt är för oss att se även våldet i ett helhets perspektiv.

Egentligen är det ganska naturligt att kriget återigen glorifieras och nya hjältar plockas fram. Ända sedan filmens Cowboyserier, har detta budskap spridits till oss men aldrig mer naket än idag. Science Fiction filmer visar möjliga framtidsvägar, vilka ofta också uppfylles. Arnold Schwarzenegger är en av våldfilmens stjärnor men i "The Running Man" har han uppnått den motsatta effekten. I detta moderna gladiatorspel applåderat av jublande människor i en televisionsstudio så visas egentligen våldets utveckling mot ett fascistiskt samhälle. George Bush utsåg Schwarzenegger till sin hälsominister vilket även detta får ses som ett tecken på den rådande tidsandan. För några år sedan hade vi fortfarande idrott. Idag är den en del av elittänkandet och konsumismen. I USA köps och säljs hela lag. I den senast NHL matchen i ishockey som jag var på så utbröt det första stora slagsmålet efter 24 sekunder. Amerikansk fotboll, boxning och spelad fribrottning är de stora "sporterna" i USA. Det är ur detta helhets perspektiv vi kan upptäcka hur våldet, komersialismen, elittänkandet, övermänniskoidealet och Besser-wisser attityden samverkar till att motivera varandra. Den största delen av idrotten i världen är fortfarande sport med fina idrottsmän och kvinnor och i Sverige har vi kvar en bred massidrott men även här påverkas vi av denna utveckling. För mig så framstår nog grekernas olympiska spel som betydligt mer högstående en dagens konsumtions sport.

Vi ser nu hur dödsstraffets återinförande distribueras i allt fler amerikanska delstater. Vi läser i Aftonbladet att 3 av 5 svenskar förordar dödsstraffet. Vi ser också att invandrarhatet ökar i Sverige som i andra europeiska stater med nynazistiska terroråd som följd. Historien går igen, men varför ? Vårt kristna kärleksbudskap är i likhet med buddismen entydigt. Ingen människa har rätt att ta en annan människas liv. Om vi accepterar filmer som glorifierar våld så accepterar vi också våldet själv. Om vi accepterar att i FN:s namn skicka en halv miljon soldater för att utkämpa ett krig så accepterar vi våldet även då. Men ingen kan påstå att våld, krig, lidande och mord är varken mål eller medel för mänskligheten. Varför fortsätter vi då i denna mångtusenåriga dödsdans ?

Den västerländska civilisationen är vit där vi har sett oss själva som överlägsna andra raser. Detta har också lett till förtryck, misshandel och förslavning av gula, röda och svarta. Den icke europeiska världen kolonialiserades, vilket den också fortfarande är, även om den formellt har återfått sin nationella frihet för några årtionden sedan. Den vrede mot vår vita och västerländska civilisation som finns i många delar av den tredje världen är därför förståelig. Det var samma vrede som fick medborgarrörelsen i USA att övergå till Black-power. De vitas övergrepp mot de svarta i Amerika eller i Sydafrika liksom utrotningen av de röda, har bränt sig in som ett Kainsmärke i vår civilisation. Filmen "Ett rop om frihet" om Steve Bikos och apartheid samt "Mississippi Burning" om Ku Klux Klan i USA är två av de starkaste tidsdokument som finns över vårt eget vita våld. Det är ett våld som har följt vår civilisations utveckling och där människan ju mer civiliserad hon blivit har tagit till ett allt större våld. Detta våld har också vår civilisation givit till den tredje världen.

Vad fick normala unga män att under det förra århundradet brutalt massakrera det ena indianlägret efter det andra när Amerika kolonialiseras? Vad fick de tyska gränsvakterna att skjuta desperata flyende människor? Vad fick soldaterna att utplåna Song My eller avrätta barn i Soweto? Vad fick tyskarna att bygga nazismens koncentrationsläger och där utrota miljoner judar? Vad får samma judar att gå på gång i vad man kallar vedergällning ta livet av tusentals palestinier? Och vad får dessa palestinier att skrika ut sitt hat mot judarna och i terroraktioner vedergälla veder-gällningen? Våldet är den onda cirkel som genom historien har plågat hela mänsklig-heten. Det går inte att skylla på Stalin, Pinochet eller Franco. I så fall kan vi också skylla på Roosevelt, Churchill, Lyndon B Johnson och Georg Bush som även dessa har beordrat avlivandet av miljoner människor. I alla krig har alla sidor ansett att de rättfärdigt försvarar sig mot en anfallare samt att de själva representerar sanningen och stöds av Gud. Vad som är rätt och vad som är fel är en fråga om perspektiv. Däremot kan dödandet aldrig motiveras ur en mänsklig synvinkel

Under Falklands kriget befann jag mig i Argentina. Där fick jag en helt annan bild på denna konflikt som i onödan kostade många engelsmän och argentinare livet. Vad som var ännu mer motsägelsefullt var att England hade för argentinarna alltid varit en förebild. Samtidigt pågick militärjuntans mördande med dödspatruller likt många andra latinamerikanska länder. När CIA hjälpte Pinochet till makten i Chile så avrättades brutalt många människor. Några lyckades fly och jag blev bekant med fyra musiker som hade spelat med Victor Jara, den chilenske poeten och gitarrspelaren. De berättade att innan militären tog livet av honom så högg de först av hans händer.

Våldet i Latinamerika med militärdiktaturens dödskvadroner har under de senaste årtiondena svarat för en fasansfull terror. Dessa regimer stöddes ekonomiskt och politiskt av USA. Trots demokratiseringen fortsätter våldet men nu inom konsumismens ram. När jag vistades i Medellin, Colombia, kunde ett tiotal människor mördas under en natt som del i narkotikakriget. En av mina vänner som är columbian sade under mitt senaste besök i Medellin med bakgrund av våldet i landet: "*Amerikanarna köper narkotikan, tyskarna säljer kemikalierna, fransmännen leverar vapnen och de schweitziska bankerna tar hand om pengarna. Vad får vi?*" I Brasilien tilltar mordfrekvensen med kampen för överlevnad och är bland de högsta i världen. I Rio de Janeiro är det nu direkt riskfullt att vistas på gatorna. I USAs grannland, Mexico, går våldet och korruptionen hand i hand som det gjorde i trettioalets Chicago.

På Nordirland så pågår fortfarande ett blodigt inbördeskrig där brittiska soldater med maskingevär och infrarött sikte patrullerar gatorna. På hösten 1990 reste jag genom Jugoslavien som då bestod av sex folk, fem länder, fyra språk och tre religioner. Samma natt jag var där så besatte militären för första gången det lokala milishögkvarteret i Ljubljana och i Kroatien byggde människorna redan vägspärrar. När mitt föredrag skulle tolkas så ville inte arrangören bestämma vilket språk det skulle översättas till. Jag fick själv välja slovenskan men med tillägget att frågorna kunde ställas på serbiska. Skotten i Sarajevo ekar igen efter snart ett århundrade och idag ser vi detta våld öka mellan serber, kroater och muslimer. Jag känner även här människor på olika sidor som är normala och vettiga där åtminstone jag inte kan dra en rät linje mellan vad som är rätt eller fel.

Jag var i Nicaragua några veckor efter slutet på det blodiga inbördeskriget då Managua var en ruinhög efter det att Somozas flyg hade bombat sin egen huvudstad. Barnsoldater gick omkring på gatorna med sina rysktillverkade maskingevär, stolta över att ha befriat sitt land. Eftersom jag också har upplevt den militära terrorn i Uruguay och El Salvador så förstod jag i och för sig deras stolthet i likhet med de vietnameser som först gjorde sig fria från fransmännen och sedan amerikanerna men även kineser och ryssar. Nu är denna revolution i Nicaragua fredligt bortröstad efter en mångårig kamp mot USA-stödda contras. Även här är

det svårt att välja sida men det går knappast att se USA som någon företrädare för fred eller demokrati i Centralamerika och Indokina lika lite som den Vietnamiska och Nicaraguiska frihetskampen var resultatet av en ond kommunistisk plan att ta över världen.. I det långa kriget mellan Iran och Irak så stödde västvärlden Irak. Saddam var hjälte och Khomeni var skurk i vårt sätt att se verkligheten som en västernfilm. Brunei, Kuwait och de andra små oljeemiraten var långt efter det andra världskriget slut under brittiskt styre. Var detta rätt och varför bröts just det lilla område ut där oljan finns. Dagens enväldshärskare i Brunei är världens rikaste man men när jag var i huvudstaden Bandar Seri Begawan så bodde människorna fortfarande på stolphus i träsket. Efter Kuwaits "frigörande" kommer nu rapporter om tortyr och förföljelse mot oliktankande av den styrande familjen.

Grunden till detta våld är både yttre och inre obalans. Även om de traditionella klassklyftorna i Europa har suddats ut så existerade de i den övriga världen inklusive USA. De svartas ghetton med sin ofattbara misär var under sextioalet en amerikansk kokande häxkittel av protester. Misären är kvar och protesterna mindre men morderna och narkotikamissbruket större. Jag har sett svarta barn som lever i pappkartonger i Rio de Janeiros gator och på sophögarna i Kairo. Om jag var en av dessa barn så skulle jag också försöka stjäla mat för dagen, vilket de också gör. Däremot har de allmänna bussarna i Rio ingen meningslös skadegörelse som i Sverige eller USA. Jag har också varit i Sydafrika och jag förstår både att de vita inte vill släppa den lyx de lever i samtidigt som jag också förstår att de svartas frustration efter århundraden av förtryck. Detta förtryck är också lika västerländskt som Dallas.

Jag kan förstå våldets orsak men jag kan ändå inte förstå våldets utövare vare sig de är en utkommenderad soldat, en fängelsevakt i Sibirien, nationalist i Jugoslavien, Saddam Hussein eller en Amerikansk president. Att överlagt döda en annan människa är sjukligt vilken orsak det än har. Dessutom slår våldet alltid tillbaka hur befogat det än tycks vara. Det som den österländska religionen kallar för "karma lagen" gäller oss alla.

Från Vietnamfilmen "Plutonen" har följande replik etsats sig fast i mitt minne: *"Vi slogs inte mot fienden, vi bekämpade oss själva. Fienden fanns inom oss"*.

Vår civilisations framtid beror till mycket stor del på huruvida detta inre våld kan ersättas av en inre frid både i samhället som helhet och hos de enskilda människorna. Om vi föreställer oss att vi besökte jorden från en annan planet och fick reda på att människorna på denna jord kontinuerligt tillverkar massförstörelsevapen tillräckligt för att utplåna jorden många gånger om, vad skulle vi då tro om den mentala hälsan hos denna mänsklighet. MAD, Mutially Assured Destruction och NUTS, Nuclear Utilization Targeting Strategi, förevisas oss som fredens försvar. Vilka bär egentligen ansvaret för att dessa enorma resurser årligen satsas på förstörelsevapen? När vi nu legitimt avvärjar Irak fån sina försök att framställa biologiska vapen kanske vi samtidigt avvecklar Israels existerande kärnvapen. Kanske vi t.om ifrågasätter USA.s rätt att använda kemiska vapen som i Vietnam eller t.om den kärnvapenarsenal som kan utplåna jorden flera gånger om. På ledarplats kritiserar nu svenska tidningar i och för sig rättmätigt att ha tillåtet export till Irak av utrustning som kan användas för kärnenergi. Men i samma tidningar så stöds svensk vapen export och svensk rustningsindustri. Inte förrän vi ser sammanhanget mellan vårt eget sätt att tänka och våldet i världen så kan vi lösa problemet. Vi kan inte tro på livets mening, religionens kärleksbudskap, samt människans godhet och på samma gång utveckla allt mer avancerade vapen för massmord. Detta schizofrena beteende har genom historien alltid resulterat i förödande krig. Erich Fromm analyserar civilisationen i "The Sane Society" där han diagnostiserar detta

beteende som sjukligt och ifrågasätter det västerländska samhällets hälsa. Men gör vi detta så måste vi även ifrågasätta vår egen hälsa.

I juni 1991 hade den amerikanska tidskriften TIME rubriken "Evil", ondska på första sidan. Författaren Lance Morrow frågade sig varför ondskan och våldet fortsätter i vår "upplysta värld". *"Ondska är lättare än godhet. Kreativitet är svårare än destruktion.... Ondskan är alla utanför stammen. Ondskan arbetar genom att dehumanisera andra. En pervers och effektiv logik: genom att identifiera andra som onda så rättfärdigar man fortsatt ondska mot dem"*.

Är då människan i grunden "ond"? Min egen slutsats är att vår begränsade manliga logik inte förmår att varken inse att vi själva skapar våldet eller att finna en lösning inom vår nuvarande världsbild och tankefär. Genom historien har alternativet alltid varit fler soldater och kraftigare vapen samt flera mördande barn och våldtagna kvinnor. Den grundläggande obalans i vår kultur är den ensidigt manliga världsbild som har förorsakat dessa brutala massmord. Jag kan inte tänka mig en kvinnlig armé, en kvinnlig tortyrexpert, en kvinnlig exekutionspatrull eller en kvinnlig Ku Klux Klan. Det är männen som styr världen. Behovet att styra och kontrollera andra leder alltid till konflikt. Även detta visar historien. Vi behöver således ej fler "iron ladies" som styr utan ett reellt kvinnligt inflytande som förändrar världsbilden. Först då kan vi bryta den onda cirkel som genom historien har förorsakat alla dessa krig.

Agneta Stark skrev i Svenska Dagbladet den 22 maj 1981:

1989 togs 15 467 människor in på kriminalvårdsanstalt. 95 procent av dem var män. Är kriminalvården ett mansproblem? Mäns våld kallas för "ungdomsvåld" fastän mycket få unga kvinnor deltar eller "gatuvåld" och "lägenhetsbråk" efter de platser där våldet äger rum. Ytterst sällan kallas det mansvåld". Hon fortsätter: "Kvinnor i internationella församlingar och kvinnor i små arbetsgrupper säger alla detsamma: det är aldrig rätt tid att ta upp kvinnors villkor, kvinnors krav, exempelvis kvinnors löner. Kvinnors frågor kommer alltid olägligt och omotiverat."

Detta skriver Agneta Stark samtidigt som en internationell undersökning har placerat den svenska kvinnan högst i livskvalitet av alla länder.

Fred i världen kan bara åstadkommas genom balans, en inre och en yttre balans. Fred kan också bara åstadkommas om vi inser att "sanningen" är olika för varje människa. Marianne Fredriksson skriver i efterskriften till "Paradisets Barn". *Långsamt och under viss smärta håller den västerländska människan på att överge det "svart-vita" seendet och öva dig i att tänka i andra kategorier än antingen/eller. Motvilligt börjar hon inse att "den" inte självklart har fel för att "jag har rätt"*. Det är när vi börjar att tala om "den enda sanna" som konflikterna börjar oberoende av om det är religion, kultur statskick eller ekonomiskt system. Ända sedan vår civilisations födelse har vi försökt "övertyga" den övriga världen om vår egen riktighet vilket kulminerade i Nazityskland och det andra världskriget. Det är först när vi kan se helheten och acceptera andra människor som likvärdiga, precis som vår egen Bibel säger, som vi kan få fred i världen och inom oss själva. Om vi däremot fortsätter med våra självgoa militärparader och tron på att vi äger sanningen så kommer vi att fortsätta denna 5 000 åriga vandring mot den slutgiltiga undergången vare sig den heter MAD, NUTS eller växthuseffekt. Vägen är lång. I amerikanska skolor av idag vet de flesta studenter inte vart Chile eller Pakistan ligger. Ännu mindre vet man hur dessa människor känner och lever. Grunden för en bättre värld ligger i en ömsesidig respekt där den nya generationen utan sina förutfattade

meningar om rasism skulle kunna få denna nya vision. Men istället matar vi denna nya generation med konsumismens och våldets budskap.

Kriget och våldet är huvudtema i filmer och televisionsserier där det glorifieras och naturligtvis påverkar vårt sätt att tänka i "de onda" och "de goda". Om vi inte har en fiende så skapar vi honom. Våld, aggression och maktthunger strider mot alla religioners budord och våra psykologer säger att det beror av människors behov av självhävdelse och en inre obalans. Ändå reagerar vi inte mot massmedias våldsdyrkan och ensidighet där världen målas o svart och vitt. Fredsrörelserna har på ytan ofta fått ge efter för krigshetsarna, liksom religionen tyvärr har varit en väsentlig del i denna process. Vi har många gånger ropat efter en stark ledare för att därefter ge denne starke man skulden för den terror och ödeläggelse som redan följt. Orsaken till detta våld är emellertid mycket större och knuten till både vår civilisation och oss själva. Vi kan inte åstadkomma fred och harmoni i världen innan vi har åstadkommit fred och harmoni inom oss själva.

Jag har flera gånger använt vårt senaste krig som ett exempel på vår civilisations oförmåga att agera enligt något annat mönster än med våld och vapenmakt. I ett helhetsperspektiv så blir detta krig mellan det land där vår civilisation föddes och den stat som nu dominerar samma civilisation ett av många inbördeskrig men där just detta bliett meningsfullt meningslöst krig i sin ödesmättade symbolik. Att detta krig var en ny läxa för Irak i raden av ändlösa läxor under femtusen år som har trasat sönder tvåflodslandet kanske många ser. Men att det också var en läxa för hela vår civilisation är det fortfarande många som har gått miste om. Vi ser att resultatet av kriget förutom mass förstörelse av samhället och miljön inte har givit någon demokrati i Irak men inte heller i Kuwait, Saudi eller Syrien. Tvärt om så läser vi rapporter om att USA hellre ser de nuvarande diktaturerna vid makten istället för en folkresning och verklig demokrati, då detta skulle hota oljetillförseln. Vi letar nu efter spår på Iraks kärnvapenprogram samtidigt som det kommer rapporter om att de allierade hade kemiska vapen i beredskap. Naturligtvis finns både dessa vapen och Iraks försök att tillverka atombomber då detta helt följer vår nuvarande världsbild.

Vi kan inte ifrågasätta ett lands rustning om vi inte samtidigt ifrågasätter ryska, franska, engelska, indiska, kinesiska, amerikanska och israeliska kärnvapen som alla redan existerar. Man brukar tala om att föregå med gott exempel men den världsmakt som har använt både kärnvapen och kemiska gifter för att utplåna civila män, kvinnor och barn var USA i Japan och Vietnam. I antiken var det Assyriens och Roms världsimperium som också svarade för terrorn. På sjuttonhundratalet var det brittiska skepp som svarade för huvuddelen av slavhandeln. Ända sedan civilisations födelse har vi sagt att ändamålen helgar medlen men vad har ändamålen och meningen varit? Med det holistiska synsättet förstår vi att de över etthundra krig med över ett hundra miljoner döda som har härjat världen bara under vårt århundrade är en gemensam sjukdom och symtom på att någonting fundamentalt i vår civilisation är fel. Med detta tänkande så inser vi även att vi inte kan lösa dessa problem med mer av det gamla idag lika lite som i antiken. Fred i världen skapas inom människan själv.

När vi med nya ögon i ett holistiskt perspektiv betraktar raden av krig under 5000 år där både det första "världskriget" och det senaste utspelade sig i Mesopotamien så blir de alla lika meningslösa i sin onda cirkel men däremot så har de just genom sin meningslöshet ett meningsfullt budskap. Inget krig har bidragit till människans utveckling utan bara förorsakat död och förödelse som grogrund till nästa kamp. När människan i civilisationens begynnelse lärde sig att tillverka brons och järnföremål så påbörjades även rustningsindustrin. Spjut möttes med sköldar, pilar med brynjor och svärd med rustningar som sedan blev stridsvagnar och anti anti robot vapen. Från vår nya världsbild så ser vi då också en annan absurditet och detta är utvecklingen av nya och ännu bättre förstörelsevapen. Vi kan inte ifrågasätta varför utvecklingsländerna spenderar stora summor på vapen när vi själva gör detta samt dessutom

tillverkar dem och säljer dem till dessa stater. Genom att vi gör detta så accepterar vi det våld som allt mer fasansfullt har följt vår civilisation, och inte bara det, genom vårt accepterande så stödjer vi det.

Vi fick också se delar av en ny och skrämmande krigsmaskin i Irak då storebrors öga via satellit övervakning kunde följa varje rörelse hos sin motståndare och infraröda sikten kunde följa människorna in i natten. Drömmen eller snarare mardrömmen håller på att gå i uppfyllelse där det "privatiserade kriget" med "det kirurgiska ingreppet" kan spåra upp och förintä en enskild person eller anläggning. "Liv, frihet och lycka" har aldrig och kan aldrig skapas med vapen och makt men inte heller genom traktat och fredsföredrag. Vi ser idag trots Irak, Jugoslavien och andra våldshandlingar en förändring mot en fredligare värld. Detta har emellertid inte skett p.g.a. FN eller förhandlingar utan genom en process inom människorna själva vilket utvecklingen i östeuropa visade. De uppblussande nationaliststriderna i samma östeuropa visar också att våld inte kan delas upp i gott och ont. Fred i världen kan förstöras men inte skapas av vårt linjära sätt att tänka. Vi löper en ny risk att få George Orwells "Fredsministerium", "Kärleksministerium" och "Sanningsministerium" men kanske inte på det sätt som vi trodde. Fred är inte att avvärja en diktator i Irak, lika lite det är att tillsätta en annan i Chile samtidigt som tusentals människor avlivas. Kärleken är inte begränsad till lika färgade och lika tänkande. Sanning är inte ensidigt och absolut. Framför allt är inte fred, kärlek och sanning miljoner svältande barn på gatorna i Indien eller Mexico, bland prostituerade i Thailand lika lite som i New Yorks negerghetto eller bland sjuka barn i Rumänien. Makt, våld, utnyttjande och förtryck går hand i hand. Historien visar att det finns ingen allvetande och allsmäktig ledare som kan styra världen vare sig han är diktator eller folkvald.

Efter en relativt fredlig efterkrigs period så har våldet åter ökat i hela vår värld inkluderande U-länder, I-länder och de f.d. socialist länderna. Bilderna från Jugoslavien, Somalia och Afganistan är avskyvärda. Det mest skrämmande våldet är dock det som nu växer fram inom de rika länderna och speciellt bland ungdomar. Vi ser televisionens bilder på högerextremister på marsch i Tyskland och vi läser om att våld och missbruk har ökat oroväckande från en redan hög nivå i USA. Även i Sverige ökar det brutala våldet där antalet knivöverfall aldrig har varit så högt. Detta våld är i likhet med den ekologiska störning vi ser i vår värld, en psykisk störning på vår civilisation. De är alla symtom på att vi är i obalans. Lösningen finns inte i högre eller lägre straff. Genom att fokusera på fred som ett övergripande mål i likhet med ekologisk balans så kan vi börja den transformering som behövs av vår civilisation. Genom att finna fred inom oss själva och att tillämpa "icke våld" men även "icke manipulation" så blir fred och harmoni en naturlig följd.

Våld, destruktion och krig har med allt större brutalitet följt vår civilisations utveckling där 1900-talets stora krigsförbrytare har varit vår egen europeisk-amerikanska vita människa. Detta våld mot andra "onda" människor har också omfattat allt annat liv på vår jord såväl som Naturen själv. Det är i huvudsak ett manligt våld som följer vår linjära och patriarkaliska världsbild där vi tror att just vi representerar den enda sanningen. Dessa ständiga krig såväl som det ökande våldet i våra storstäder samt övergreppen mot kvinnor och barn är sjukdomstecken i en värld som är i obalans. För att skapa fred på vår jord så måste vi återfinna balansen mellan män och kvinnor, raser och religioner, människa och natur. Men framförallt måste vi finna vår egen inre harmoni. Fred skapas inom varje människa.

Denna 5000 åriga resa från sumerier till araber skapade den civilisation som vi idag lever i. Europeerna och sedan världen blev arvtagarerna där civilisationens kärna ständigt flyttades åt väster. Mesopotamien själv ligger idag i spillrorna efter ytterligare ett krig. Varför? Dagens irakiska människa är ett resultat av sin historia där sumerier, assyrier, egypter, perser, hittiter,

greker och araber både har blandat blod och kultur. Om något lands människa ensam skulle symbolisera vår västerländska civilisation så är det en innevånare i dagens Bagdad. Både dessa moderna babyloners öde liksom judarnas plågsamma resa genom historien har mycket att berätta för oss, om oss själva. Även om lertavlor och Babelstorn länge har legat nedgrävda i sanden så är hela vår värld och vårt sätt att tänka och leva än idag en spegelbild av det samhälle som formades i landet mellan Eufrat och Tigris. Det var här som vår själ skapades med både sin religiösa medvetenhet och våldets förbannelse. Det var här människan åt av kunskapens träd och tvingades ur sitt paradiset.

Den Nya Världsordningen

"Den Nya Världsordningen" baserad på makt är egentligen väldigt gammal. Så är även den amerikanska dominansen. USA har varit inblandat i fler och större krig under vårt århundrade än någon annan stat. En av de stater USA aldrig har varit i krig med är faktiskt den kommunistiska Sovjetunionen. Ändå var USA:s engagemang i både det första och det andra världskriget trögstartat där man liksom i dagens Jugoslavien kom som Europas "räddare". Världen hade också troligen sett mycket annorlunda ut utan USA. Förenta Staterna var garanten för demokrati när Europa sökte sig mot totalitära lösningar. Efter det andra världskriget så har emellertid USA spelat en annan och allt större roll i världspolitikerna där amerikanska baser, hangarfartyg och U-båtar varit stationerade över hela vår jord. Den generation som växte upp med det andra världskriget och den generation som fick uppleva Vietnam kriget har därför två helt skilda bilder av den amerikanska "friheten". Likaså har många människor i Latinamerika. Även om Sovjet var en motpol så var alltid USA militärt överlägsen. Det nya i "Den Nya Världsordningen" är att alla idag har insett och accepterat detta. Frågan är då, är detta bra eller dåligt för världen och i vilka avseenden. Inte heller här finns några svart-vita lösningar. USA har både spelat en stor roll för demokratiseringen av världen men har också godtyckligt agerat översittare när några av dess ekonomiska intressen har varit hotade. Den historiska "romerska freden" i Europa var trots allt en tid av väpnat välstånd. Och under det kalla kriget levde världen i en ständig konfrontation och hot om kärnvapenkrig. En sak är säkert. Det är USA som styr världen.

President Bush deklarerade efter Irak-kriget en "*ny världsordning*". Vår västerländska civilisation har sedan kolonialismens dagar deklarerat många nya världsordningar för den övriga världen. Vad skiljer denna från de tidigare? Det är sant att kommunismen inte längre finns som maktfaktor men vad är förändrat i ett längre tidsperspektiv när det gäller vår västerländska civilisation? Vårt eget samhälle har inte blivit bättre för att kommunismen har försvunnit i Östeuropa. Inte heller verkar risken för krig ha minskat då flera allt mer desperata stater förfogar över kärnvapen. Att FN nu kan träda in som global arbitrator är naturligtvis en positiv möjlighet. Men vem och vad styr FN:s agerande. Var finns när demokratin och människorna.

Den amerikanska tidskriften Harpers hade i maj 1991 ett temanummer "*Defining the new world order*". Owen Harris skriver att den nya världsordningen bygger på idealet om den globala demokratiska byn där alla länder är beroende av varandra. Han konstaterar då med hänseelse till de stora antalet mord som sker i USA.

"Den mest ömsesidiga beroende sociala organisation som finns är familjen, och är det inte i familjen som de flesta mord händer".

Han säger också att flera av världens stora krig har utkämpats av demokratier. Richard Barnett säger i samma nummer angående USA:s ledarskap i den nya världsordningen:

"Förenta Staterna är den enda avancerade industrinationen utan nationell sjukförsäkring: USA har flest procent människor i fängelser och USA har en mordfrekvens som är högre än någon annan stans i världen av de som för statistik"

En av rockmusikens banbrytande konstnärer och samtidigt samhällskritiken Frank Zappa sade angående Kuwait kriget att om USA:s president tror att kan styra världen så borde också världen få rösta på honom . Vår västerländska civilisation med USA i spetsen har knappast varit ett föregångsland för fred eller rättvisa. I USA som har världens högsta levnadsstandard är också mordfrekvensen mycket högre än i de flesta andra länder. *"Våld är lika amerikansk som en äppelpaj"*. Nu är USA bara vår förlängda arm och centrum för den västerländska civilisationen. Våld mot människor i likhet med våld mot naturen skulle kunna sägas vara lika västerländskt som hamburgare. Den lärdomen borde vi ha gjort efter två världskrig och över 100 andra "konflikter" under vårt århundrade.

I "När Var Hur" 1991 sammanfattas motiveringen till USA:s intervention i Panama enligt följande:

"Den kringskurna rapporteringen bidrog till att huvudmotivet för USA:s ingripande till början blev fördolt. Visserligen hade Noriega sedan han 1983 erövrade ställningen som Panamas starke man skaffat sig ett grundmurat rykte som skurk, en man som knappast drog sig för knarkhandel. Men det var den förda politiken som utlöste den amerikanska aggressionen. Noriega stod som garant för en Nicaraguavänlig politik och han ville inte låta Panama bli ännu ett brohuvud för contras. Dessutom utgör Panama kanalen ett fundamentalt strategiskt och kommersiellt intresse för USA"

Denna operation som kallades för "Just Cause" och den senare "Desert Storm" är en fortsättning på USA:s efterkrigs politik med många militära, ekonomiska och politiska ingripande i varje land som "hotar nationens intressen". Om USA:s allierade eller fiender har varit blodiga diktaturer har ej spelat någon roll. Tyvärr så har USA ofta hamnat på förtryckarnas sida. Moralen har för länge sedan fått ge vika för ekonomiska hänsyn eller rena machobehov att hävda sin makt där världen har setts som ett fortsatt krig mellan indianer och vita i enlighet med vår existerande världsbild. Det "goda" kriget finns ej.

Den kommunistiska världen har snart försvunnit som hot om den nu någonsin har varit det utöver för de människor som levde bakom järnridån och som dog i Stalins arbetsläger. Den försvann inte genom ett massivt angrepp från väst utan upplöstes av sin egen inre konflikt. Men istället har en ny världsordning proklamerats som innebär den starkes rätt över den svage och den starkes rätt till vad som är rätt. Detta gäller både i väst som i det fria Östeuropa som nu allt mer styrs av brottsyndikat. Är då detta en bättre värld? Vad är "rätt" och "fel" och för vem?

Ingen kan äga rättvisan. Det finns ingen objektiv sanning. Vi kan bara se världen som vi själva är. I alla konflikter där båda parter är delaktiga i dödandet så har båda även ett gemensamt ansvar. Trots detta försöker vi alltid kanalisera våldet till en syndabock. Under och strax efter kriget mot Irak så reste jag genom Brasilien, Iran, Indien och USA. De människor jag träffade gav helt annorlunda skildringar av denna konflikt än den bild vi matades med via CNN. Min indiske kollega sade att USA helt enkelt hade bombat Irak sönder och samman för att säkra oljan i trettio år till. Trots Saddam Husseins diktatur så sågs många indier liksom iranier västmakternas angrepp som en direkt fortsättning av forna tiders kolonialkrig.

Likt alla krig i historien så är detta en tragedi i sin meningslöshet och lidande. Medan vi hurrade för västvärldens kamp för "frihet" och irakiernas påstådda kemikaliska, biologiska och atom vapen så massakerade amerikanska helikoptrar tiotusentals irakiska tonåringar på flykt ut ur Irak med brinnande gasångor likt en enorm eldkastare. Detta skedde av samma nation som i frihetens namn fällde de första atombomberna över Hiroshima och Nagasaki, täckte Indokina med kemikalier och våldtog kvinnor i Song My. Medan västvärlden och USA har ärvt Mesopotamiens historia fyllda av "världskrig" så har Mesopotamien och Irak ärvt västvärldens och USA:s moderna vapen i historiens eviga onda cirkel. Symboliken i detta krig mellan civilisationens födelseplats och tillika Edens Lustgård samt civilisationens nuvarande kärna, USA är mycket ödesmättad. Det finns ett budskap inte bara till de irakier som nu upplever den urgamla dogmen "öga-för-öga, tand-för-tand" utan även för vår egen värld.

Det går inte att stödja Saddam Husain i något av de krig han har varit inblandad i lika litet som den terror han har förorsakat de egna medborgarna lika lite som vi kan försvara Tysklands angrepp på Europa, Japans ockupation av Kina eller USA:s våldtäkt av Indokina. Men ändå var det skrämmande att se den totala kontroll som skedde i den s.k. "nyhets bevakningen" av kriget. Detta var mer en välresigerad propagandafilm från en svunnen tid eller möjligen Orwells 1984. När amerikanska tanks och flygplan urskilningslöst massakerade tio tusentals pojksoldater där de flesta var tvingade att delta och på vild flykt eller när fjärrstyrda robotar slog sönder hela samhället så beskrevs detta som "seger". Det mest skrämmande var att så få protesterade. Det är därför som Asimovs och Pohls kommentarer känns välbehövliga för att de vågar ifrågasätta den enda officiella "sanningen". Det finns också en annan "kritiker" som i boken "*Deterring Democracy*" ställer många frågor. Detta är professor Noam Chomsky som på 70-talet var känd som motståndare till Vietnamkriget i exempelvis "*At war with Asia*". Han skriver:

"Nu när den amerikanska segern har blivit säkrad, den krigshetsande retoriken har avtagit och det är möjligt att undersöka vad som egentligen hände i det felaktigt benämnda "Gulf kriget", åtminstone inte i definitionen att det involverade två stridande parter. Detta hände inte i Gulfen...Krisen började med Iraks invasion av Kuwait vilket lämnade ett par hundra dödade enligt "Human Rights" grupper. Detta ger knappast ett krig. Snarare i mått av brott mot fred och mänskliga rättigheter, hänför det sig till den turkiska invasionen av Cypern, Israels invasion av Libanon 1978, eller USA:s invasion av Panama."

Naturligtvis så var jag själv hänvisad och påverkad av CNN:s version. Men efter att under kriget varit både i Indien, Iran och Saudi Arabien så fick jag en helt annan bild. Det paradoxala var att en majoritet av människorna inte bara i arabvärlden utan i många av de andra länderna såg USA som angripare och Saddam försvarare av de svaga. Times of India ansåg att de traditionella krigshetsarna; USA och UK, eftersträvade en regional Yalta uppgörelse där de mäktiga nationerna enades mellan sig själva hur de skulle dela de arbiska resterna och fortsätter:

"Deras uppförande under denna månad (Januari 1992) har tagit fram de värsta sidorna av den västerländska civilisationen: Dess outömliga aptit för dominans, deras morbida fascinerande för hi-tech vapen, deras okänslighet för "främmande" kulturer, sin skrämmande krigshets."

En av mina mycket "moderata" indiska kollegor uttryckte sig så här.

"USA vill en gång för alla lägga beslag på jordens tillgångar av billig olja."

Chomsky citerar kardinal Paulo Evaristo Arns i Sao Paulo Brasilien när han säger att i arabstaterna valde de rika sida med USA medan miljoner fattiga fördömde aggressionen.

"Över hela tredje världen är det hat och vrede: När kommer de att besluta att invadera oss, och efter vilken förevändning".

Krigen har följt vår civilisation sedan dess födelse, inte minnst i Mellersta Östern. Det var i Europa som arméerna vandrade under de senaste århundradena och det var Europa som kolonialiserade andra kulturer med vapenmakt. Under 1900-talet så har alla större krig involverat Europa och/eller USA. Den europeiska nationalismen och imperialismen var således en av huvudorsorna till dessa krig liksom den europeiska kolonialismen har skapat många, men inte alla av de problem som idag finns i Tredje Världen. Och efter Sovjet unionens fall går det kanske också att påstå att "efterkrigstidens" stora krig och invasioner var i många fall ett resultat av amerikansk "imperialism", inte ett kommunistiskt hot. Men det går inte heller att ensamt beskylla USA för detta eller att alltid se en CIA komplott bakom varje militärkupp. Situationen i dagens Mellan Östern är så komplext att ingen egentligen vet vem som är "vän" eller "fiende", vänster eller höger. Detsamma kan sägas om ex-Jugoslavien även om serberna nu fått huvudskulden. Noam Chomsky och andra har belyst det smutsiga spel som har styrt och styr världspolitiken.

Kanske är slutsatsen i detta krig som i alla det finns inga ärorika segrare och det finns inga mänskliga motiv. De stora förlorarna är i detta krig som i alla krig befolkningen i Irak där både Saddams terror och omvärldens blockad har tagit detta samhälle 50 år tillbaka i tiden. För mig som har arbetat där och sett det positiva som dessa människor var kapabla att åstadkomma så är detta en mycket stor tragedi. Den tredje världens återvändsgränd verkar allt djupare i allt fler länder. Men kanske är det i detta faktum som vi har något mycket viktigt att lära oss. Det som idag är tredje världen kan inte genom att kopiera väst skapa ett bättre samhälle för sin allt större befolkning. Inte ens om man som i Iraks fall har både olja och vapen.

Världen har polariserats allt mer under efterkrigstiden. De fattigare blir allt fattigare och de rikare allt rikare. Samtidigt ökar konkurrensen om jordens begränsade resurser. "När Var Hur" 1994 säger:

"Vad som är mest alarmerande är att skillnaderna ökar. 1960 var inkomsterna hos de 20 procent rikaste av världsbefolkningen 30 gånger så stora som hos de 20 procent fattigaste. Nu är de 60 gånger så stora." Och fortsätter:

De ledande politikerna i den rika världen tycks f.n. hysa den fåfänga förhoppningen att den nuvarande fördelningen av livets goda skall kunna bestå även framöver. Den militära organisationen som förbereds inom EG/EU t.ex. kan komma att användas för att stoppa dlyktingströmmar och slå ned oroshärdar i de tidigare kommunistländerna".

Third World Guide 91/92 skriver:

Fattigdomen i världen ökade dramatiskt under 1980 talet. Utan fundamentala förändringar kommer hälften av jordens befolkning att leva i absolut fattigdom mellan 2050 och 2075."

GAIA Peace Atlas gör konklusionen under rubriken "Valet":

"Vi står vid ett vägskäl. Om vi följer de gamla värdena med tillväxt, expansion, konkurrens, konflikt och dominans av andra och av naturen så leder detta mot en oundviklig kollaps. Om vi nu istället inrättar oss enligt värden för mognad, stabilitet, samarbete och fredlig symbios med varandra och naturen så kan vi finna en väg till en varaktig framtid. Valet är vårt eget."

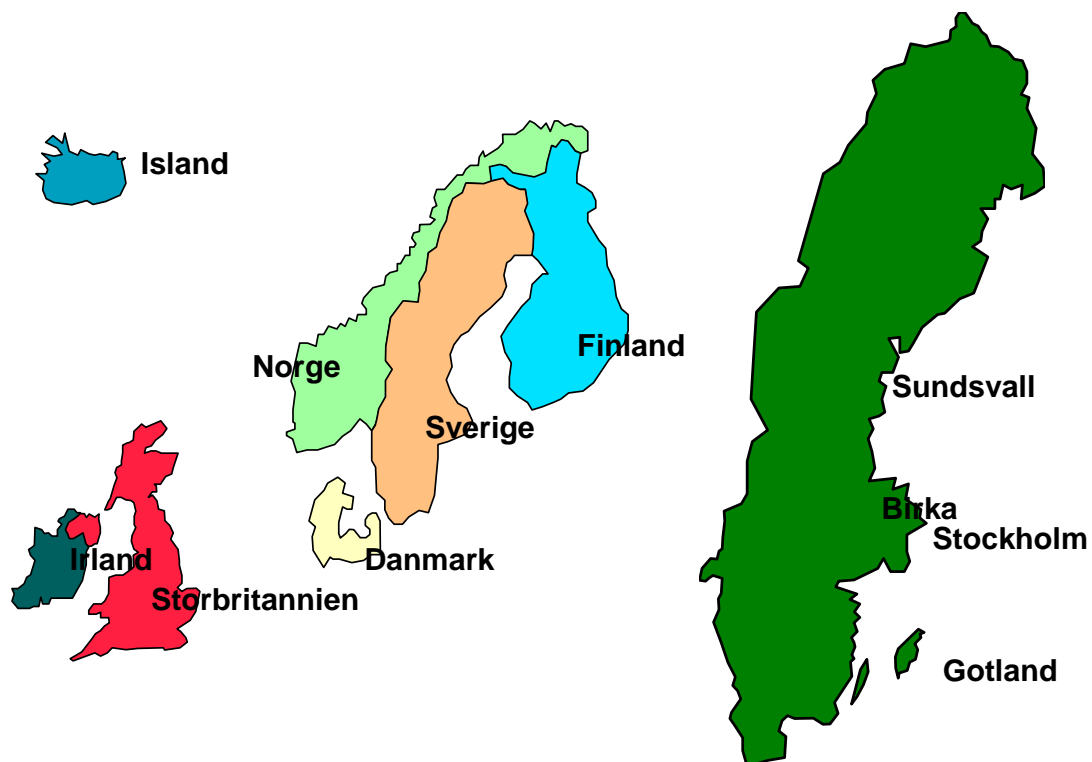
Vi bestämmer själva vår nya världsordning. Den vi ser idag är emellertid väldigt lik den gamla. Min egen slutsats är även här att ingen internationell rätt inom FN eller ingern amerikansk/romersk världsfred kan bli varken rättvis eller varaktig om vi inte har återskapat

gemensamma mänskliga värderingar som tar hänsyn till alla människor på lika villkor oberoende av kultur och nationalitet. Att detaljstyra världen från allt högre maktpyramider har misslyckats genom historien. Vi måste finna en ny modell som kan återskapa en verklig närdemokrati. För detta är jag ense med fredspreistagaren de Klerk om. Inga verkliga demokratier går i krig mot varandra.

Del 2 Sverige - Det planerade välståndet

" En sal ser hon fagrare än solen stånda, täckt av guld på Gimle. Där skola hövdingtrogna härskaror bo och i allan tid äga hugnad. Där kommer den mäktige till maktdomen, den starke, ovanifrån, han som styr över allt".

Eddan

Varför Sverige ?

"Det Planerade Välståndet" är historien om Sverige och "Den svenska modellen" men i ett större internationellt perspektiv. Hur fördes "Civilisationens Kärna" till Sverige, hur växte den fram och på vilket sätt har det svenska samhället bidraget till civilisationens fortsatta utveckling? För att låna den svenske konungens valspråk, vad är "Sverige i tiden?" Framför allt, vart är vi på väg in i ett nytt årtusende? "Den "svenska modellen" beskrivs idag ganska olika beroende av politisk tillhörighet. Är Sverige ett unikt välståndssamhälle för alla som vi bör göra allt för att försvara eller är Sverige en misslyckad statsbyråkrati som ska brytas sönder med "den enda vägens politik."? Och i det närmaste total politisk uppslutning, ska vi "EG" anpassa oss och vet vi vad vi ska anpassa oss till?

Sverige representerar tillsammans med de övriga nordiska staterna både geografiskt, kulturellt och historiskt slutet på den gamla världen och övergången till en ny. När civilisationens kärna började att växa i Mindre Asien så var det som idag är de tätbefolkade delarna av Sverige till stora delar fortfarande täckt av vatten. Sverige började verkligen att

skapas i ordets rätta bemärkelse så sent som för 5000 år sedan när den invandrande floran och faunan hade givit en grogrund även för en mänsklig kultur. Det "civiliserade" Sverige är av en ännu yngre årgång. Det är först under 500 talet e. Kr. som Sverige överhuvudtaget framstår som något som kan liknas med ett eller flera organiserade samhällen. Och det är inte förrän med vikinga tiden som landet blev del av den övriga världen.

Geografiskt så var Sverige och Norden således den sista delen av Europa som befolkades av både växter, djur och människor. Kulturellt så var Sverige den sista delen av Europa där jordbruk, boskapsskötsel och metallhantering infördes samt där Kristendomen sist åstadkom sin andliga påverkan. Det som i Sverige för ett par århundrade sedan kallades för städer kunde inte ens jämföras med de stora samhällen som för 5000 år sedan hade funnits i Mesopotamien eller kring vår tidräkningsbörjan i romarriket. Så sent som i början av det förra århundradet så tillhörde Sverige de fattigaste och mest efterblivna delarna av den europeiska civilisationen, på gott och på ont. Vi saknade den hårda verklighet med barnarbete, nedsmutsning och brottslighet i allt större städer som industrialismen hade dragit med sig i andra delar av Europa. Men allt större svenska barnkullar och gamla småjordbruk gav samtidigt allt mindre möjligheter att försörja befolkningen.

Sverige tillhörde också i hög grad den nya värld som hade börjat spira efter romarrikets uppgång och fall. Det var en värld dominerad av germanska stammar som under folkvandringstiden drog från norra Europa och in i den västliga delen av det gamla romarriket. Denna expansion som fortsatte under vikinga tiden när nordiska innevånare sjövägen tog sig så långt som till Konstantinopel i öst och Kanada i väst men framförallt bosatte sig permanent på Irland, England och i Frankrike. Det var under dessa oroliga århundrade som dessa "ociviliserade" germanska förfäder började att skapa det Västeuropa och den civilisation som i början av nittonhundratalet hade erövrat i stort sett hela vår jord. Vi är tillsammans med övriga länder i Västeuropa en integrerad del av detta historiska arv, både genetiskt, kulturellt, religiöst och språkligt. Även om stormaktstiden tillfälligt gav Sverige en av huvudrollerna i denna process så var det inte förrän vid industrisamhällets framväxt som detta land i Europas norra utkanter kom att väsentligt bidra till den nya världen. Sverige blev med hjälp av malm, skog och vatten först råvaruleverantör och sedan del i en allt mer mekaniserad värld. Genom att kunna hålla sig utanför Europas två förrödande "inbördes krig" under 1900-talet kunde landet bygga ett unikt samhälle där en avancerad industri blandades med ett välorganiserat samhälle och aktiva folkrörelser. Sverige blev under efterkrigstiden en modell för industrialismens "dröm samhälle" där medelvägens "lagom" verkligen skapade en ny och bättre värld för alla medan de svenska exportföretagen skördade allt större framgångar utomlands.

Trots sin litenhet är Sverige världsmästare på mycket, bl.a. statistik. Vi kan beskriva allt i siffror. Detta är en stor tillgång men också en stor fara av anledningen ovan. Siffror skildrar detaljer, inte processer. Och statistik kan som ofta framföres användas till att bevisa allt. Jag har använt detta statistiska material för att beskriva den svenska modellen men bara som en del där det kan belysa utvecklingen. Därför har jag valt en bredare metod vilket är att kombinera siffrorna med de omfattande historiska skildringar och analyser som finns, tidningsartiklar men inte minst personliga upplevelser

. Det finns inga objektiva sanningar och därför är inte heller "**Det Planerade Välståndet**" en sådan. Det är ett försök till en subjektiv beskrivning av helheten som ställer många frågor och förhoppningsvis ger några svar. Den viktigaste anledningen till att jag har skrivit "**Det Planerade Välståndet**" och de andra delarna i "**Civilisationens Kärna**" är att skapa ny debatt och nya idéer. Är det något som inte bara Sverige utan hela vår värld behöver så är det

både nya visioner, mål och idéer som kan föra oss inte bara in i, utan en bit igenom vårt nya årtusende.

Det finns flera "objektiva" anledningar att jag valt att beskriva Sverige som ett typiskt exempel för vår tids industriella civilisation förutom att jag är svensk. Sverige med sin areal och folkmängd motsvarar en mycket liten del av vår värld. Naturligtvis är jag något "blå ögd" när jag har valt detta land som en av fyra typiska delar av den 5000 åriga process som har lett fram till dagens värld. Men baserat på min egen utlandserfarenhet så hävdar jag ändå att vårt land är en mycket speciell del av vår gemensamma värld som dessutom mycket bra representerar den europeiska kulturen och industrialismen. Detta är ett resultat alltifrån vår tidiga historia med sina vikingatåg runt värden som sedan blivit grogrund för de civilisationens frön som har såtts från Frankrikes revolutionerande nytänkande, den uppfinningsrika engelska industrialismen och den effektiva och strukturerade tyska värld som växte fram i början på detta århundrade till dagens totala amerikanska dominans. Men Sverige har även svarat för egna väsentliga bidrag. Sverige kan kanske bättre än något annat land spegla och sammanfatta den process som på 500 år förvandlade det efterblivna Europa till den ledande civilisation som idag innefattar hela vår värld. Men detta skedde utan Spaniens och Englands kolonialism med slavhandel och billiga råvaror, Frankrikes och Tysklands militarism med sina förrödande konsekvenser eller Amerikas "obegränsade" resurser för ständigt växande immigranter. Sverige var så att säga sist av Europas länder att "civiliseras" och kunde därför dra lärdom av både framgångar och misstag.

Även när det gäller införande av demokrati så var Sverige den sista utposten i Europa. Vid slutet av det första världskriget saknade svenskarna som enda land i Skandinavien allmän och kvinnlig rösträtt, arbetare vräktes av brukspatronerna i Norrland, "soten" härjade i de trånga lägenheterna i Stockholm och statarlassen rullade i Södermanland. Drygt 50 år senare hade Sverige världens högsta levnadsstandard med världens mest jämlika kvinnor och en unik social trygghet som levde i världens mest demokratiska land.

Den svenska modellen av industrialism skapades i ett litet land förskonat från de fasansfulla krig som sargade det övriga Europa och istället kunde bygga en ny civilisation för alla sina medborgare. Från ett fattigt trettiotal gick Sverige till ett folkhemmets 50-tal. Det var ett land som hade vunnit vinterspelen och blivit näst bästa nation efter USA vid Olympiska Spelen 1948. Dag Hammarsköld blev ledare för Förenta Nationerna och Ingmar Johansson tog tungviktstiteln i boxning. Sverige tog i drift världens mest avancerade utrustning för överföring av elektricitet från de norrländska älvarna och under havet till Gotland. Den svenska industrin byggde lastbilar, bussar, personbilar och jetflygplan. På tekniska högskolan lades grunden till ett av världens mest avancerade kärnkraft program. Samtidigt byggdes ett unikt socialt system upp för att fördela och garantera välfärden för alla. Från femtio talets folkhem fortsatte sedan tillväxten inom alla områden. Även om den övriga västvärlden nu började att komma i kapp så framstod vårt land under sjuttioalets rekordår fortfarande som det industriella världsfärds samhällets framgångs ideal med nya hjältar. Pelle Svensson blev världsmästare i brottnings 100 kilos klass medan Björn Borg och Ingmar Stenmark vann allt i den nya tidens modesporter, tennis och slalom. Viggen lanserades som flygvapnets tekniska underverk. Ungdomarna tågluffade runt Europa medan de äldre semestrade på Kanarieöarna.

Slutligen fanns i detta industrialiserade Sverige tidigt ett miljömedvetande som gjorde landet till den renaste av de industrialiserade staterna. Medan utsläppen förmörkade solen och vattnet och storstäderna förslummades i de tyska, engelska och amerikanska industriområdena så byggde Sverige reningsverk och kommunala värmeanläggningar. Vi fick 50-kort att åka kommunalt för och de statliga verken utlokaliserades från storstaden. Samtidigt fortsatte svenskarna att odla grönsaker i sina trädgårdar och med allemansrätten stöd att

plocka svamp och bär på höstarna. Denna naturnära tradition med rötter både till ett naturhushåll i balans med Moder Jord och ännu längre till en nomadiserande jakt, fiske och samlar kultur gav ett naturligt ekologiskt tänkande innan namnet var myntat. Sverige har fortfarande idag inom sina gränser Europas sista vildmarker och i samerna Europas sista naturmänniskor. Framförallt så har människorna kvar sin urgamla rätt att på eget ansvar vistas i naturen.

Idag är arbetslösheten över 500 000 eller nästan 10% av arbetsstyrkan med ett ökande brutalt våld och rasism medan de ekonomiska brottslingarna tar med sig sina miljoner till utlandet. Ölburkar slängs i vår fria natur och gamla stans gränder är sprutmålade medan soporna samlas på gatorna. Bankkriserna avlöser varandra och skolorna börjar att ta betalt för maten. Samtidigt förhandlar vi om att gå med i ett Europa med en ännu större arbetslöshet och ännu mer våld och prostitution. Både ifrågasättandet av den industriella välfärdsstaten som sådan och orsakerna till denna snabba vändning men framförallt vår civilisations mål och mening är därför om någonsin värda att analyseras.

Det finns idag en mycket rik litteratur som beskriver Sveriges historia. Jämfört med andra länder så har Sverige förutom sin statistik även en mycket bra arkeologisk och historisk dokumentation både för landet som helhet och regionalt. Dessutom har Sverige med sin kyrkobokföring och mantalslängder en katalog över människornas födslar, dödsor och standard som går tillbaka flera århundraden. Slutligen har Vilhelm Mobergs utvandrare, Jan Fridegårds torpare, Ivar Lo Johanssons statare, Sven Delblancs Edebybor, Per Anders Fogelströms stockholmare och andra skönlitterära författare givit oss många tidsdokument över de senaste två århundradena. Mitt eget tillskott har därför en annan och ny infallsvinkel som förhoppningsvis ytterligare kan berika förståelsen av den process som har förvandlat Sverige till många nya världar. I likhet med de övriga delarna i **Civilisationens Kärna** så är **Det planerade välståndet** en personlig upptäcktsresa som skär genom många olika ämnesområden. På liknande sätt som jag har valt Sverige för att representera Europa så har jag i huvudsak valt fyra begränsade områden för att beskriva Sverige: Gotland, Mälardalen, Härjedalen och Medelpad. Då jag har haft förmånen att växa upp, studera, arbeta och semestra i dessa delar av vårt land som alla ger sitt intressanta bidrag till berättelsen om vår civilisation så hoppas jag att också kunna återge denna lokala bild av helheten som ett komplement till alla de mycket omfattande historieböcker som finns inom olika områden. Även om vi idag genom snabba kommunikationer börjar att uppleva en och samma civilisation så har världen och även Sverige under hela 1900-talet bestått av olika delar som färdats olika snabbt och som representerats av samernas nomadiserande liv, fäbodlar och norrländskt självhushåll till storstadens tunnelbanor och allt intensivare livsrytm. Jag har i likhet med många andra som vuxit upp på den svenska landsbyggen verkligen kunnat leva med och i denna historia som egentligen spänner över många epoker.

Som svensk så har jag därför haft förmånen att själv uppleva dessa nutida skiftningar från 50-tal till 90-tal både i Sverige och i utlandet. Till min egen hembygd räknar jag området mellan Ljungans och Indalsälvens dalgångar i Medelpad där jag som barn utforskade ständigt nya världar från Alnös vulkaniska kuster och fiskelägen, Sättnas trädbeklädda berg och blomsterängar samt Attmars skogstjärnaro och småbruk innan jag som tonåring tog steget till den stora stenstaden i Sundsvall och dess unika industriella historia. Även en så liten del som landskapet Medelpad representerade olika epoker där småjordbrukarna i Sättna eller fiskarna på Alnön betraktade sommargästerna från den 1 mil bort belägna staden som ett annat folk med andra vanor och en annan dialekt samt vise versa. Mina första sommar- och vintersemestrar tillbringade jag på en levande fäbodvall i Härjedalen vilket jag fortfarande minns

som ett enda stort exotiskt äventyr från Hamra fjällets örtrika sluttningar och hjortron marker till Flatruets renhjordar.

Min militärtjänstgöring påbörjade jag i övre Norrland under det turbulenta året 1968 dit jag senare återvände som färdig ingenjör för att besöka några av Lapplands många kraftstationer och vandra genom Sarek. Mitt vuxna liv då jag har bott i Sverige har haft sina rötter kring Mälardalen från Stockholm till Västerås och Ludvika via Uppsala medan Gotland har blivit mitt nya sommar läger. Jag flyttade till Stockholm samma turbulenta år 1968 med kårhusockupation, Vietnamkrig och Sovjet maktens inmarsch i Tjeckoslovakien där jag blev del av ytterligare ett nytt Sverige som del i en hel värld. Jag bodde i storfamilj, deltog i musikfester, gick på Tekniska Högskolan och läste miljövärd på universitetet. Det var den unga nyutbildade generationen utsläppt på grönbeta med "sex party i varenda tält" som Cornelis sjöng. Vid Förenta Nationernas första miljövärd konferens 1972 skrev jag artiklar om växthuseffekt och åkte runt på folkhögskolor och höll föredrag om behovet av en ny energipolitik. Människorna, Sverige och världen förvandlades samtidigt.

Jag har därför kunnat uppleva den svenska industrialismen under de perioder jag har bott och arbetat i Sundsvalls trä och pappersdistrikt, Ludvika med Bergslagen som centrum för metall och elektriska maskiner, Stockholms med sin differentiering samt Sveriges mest välordnade och effektiva industristad, Västerås, med cykelbanor och kommunal fjärrvärme. Idag bor jag vid Norra Björkfjärden och Mälaren mitt i Svea rikets vagga där hällristningar och rösen pryder stenhällarna, vikingarna drog fram under sina färder från Birka till Sigtuna samt slott och herresäten från de sista århundradena ligger vid Mälarens stränder. Sverige har många rikedomar som jag har haft förmånen att uppleva och därför också valt att skildra i **"Det planerade välståndet"**. Inte som egen ras eller nya nationalister då vi är en integrerad del av det germanska Europa med sitt indoeuropeiska språk och arabiskt, judiskt, kinesiska, grekiskt-romerska arv från civilisationens källa i Mesopotamien. Men som en geografiskt anpassad kulturell enklav. Det är ett land som är "fantastiskt" i många avseenden både när det gäller natur, historia, industri och samhälle. Vi har mycket att lära av vårt eget land och denna historia när vi nu istället mer eller mindre desperat letar efter "lösningar" i andra länder som själva letar lika desperat.

När jag växte upp på femtiotalet som en sen "fyrtiotalist" så gav detta mig, som jag själv tycker, det stora privilegium att få bli del av denna omdaning av det gamla Sverige till ett nytt. Det var en tid då alla kurvor pekade uppåt och förbättringarna kunde upplevas år från år. Men det kanske största privilegiet är att jag genom min uppväxt på den norrländska landsbyggen hade möjligheten att uppleva det gamla Sverige och genom en äldre generation även hade möjlighet att nå tillbaka in i det förra århundradet. Min farfars farfars farfar föddes 1728, dvs 10 år efter att Karl XII dödades vid Fredrikshalds fästning i Norge, i samma socken där jag själv föddes. Den släktgård där senare generationer av mina förfäder hade levt brukades fortfarande av tre syskon och mina släktinger som alla var födda slutet på artonhundratalet. Gården drevs så sent som i början av sextiotalet som ett självhushåll som följde årstidernas skiftningar. Häst och vagn användes både till slått och transport av kornsäden till kvarnen, lagårds taket lagades med träspån, tunnbrödsbak i brukstugan två gånger om året, utedass med sju håll en trappa upp över gödselstacken och stortvätt i ån kunde lika gärna ha varit under det förra århundradet. 1950-talets värld var på den norrländska landsbyggen mycket liten där kontakterna med omvärlden begränsades till några få bussreor till stan, det årliga besöket av zigenarna som slog läger på släktgården och för mig själv en resa bakom ett bolmande ånglok till Gävle och senare t.o.m. ett besök i huvudstaden där den mest fantastiska upplevelsen var att se hålen där tunnelbanan skulle komma att gå. Jag började i B-skola utan varken dusch

eller gymnastiksal, men med fri skollunch, för samma magister som min far med enda skillnad att han hade varannandags skola medan jag gick 6 dagar i veckan i folkskola. Människorna i byggnaden tillhörde nästan mangrant den opolitiska idrottsföreningen, där också människorna ställde upp för att ordna allt från lördagsdansen i parken till kaffeservering på bergets toppstuga.

Under sextioalet så lades de flesta småjordbruken ned och bönderna blev lastbilschaufförer eller började på fabriken i stan och de självstyrande småkommunerna blev stora effektiva enheter. Sättna blev Selånger och Selånger blev Sundsvall. Myrarna dikades ut, bergen kalhöggs och släktgårdens lugna tallmo såldes som grustag och småbruken lades ned eller blev sommartorp. Den lanthandel som min farfar öppnade vid sekelskiftet hade även den varit kvar in i sextioalet med sina hästskor, silvadd, kaffekvarn och silltunnor till dess min far ersatte denna med en ICA-hall med frysrum och grill med varorna förpackade i den nya tidens konsumtionsförpackningar av aluminium eller plast. Och med sextioalet kom televisionen med en ny och större värld, "made in USA", med Perry Mason, Lucy Show och Bröderna Cartwright. Men den största förändringen var att jag tillsammans med mina jämnåriga blev de första från byggnaden som fick fortsätta studierna i grundskolans föregångare, den 9-åriga enhetsskolan där jag 1968 fick bli den första (och även den sista) årskull av Sveriges ungdomar där alla hade möjlighet att ta den "gamla mössexamen." Arbetar och bondesönerna blev studenter.

Den omedelbara förändring av den norrländska landsbyggnaden som ägde rum under sextioalet hade mycket tidigare påbörjats i storstadsområdena men även så nära som i Sundsvall. Norrlandskusten runt Alnön kom att bli inte bara Sveriges utan ett av Europas mest expansiva områden i slutet på 1800-talet med trävaruindustrins framväxt. År 1870 var svarade trävarorna för nästan hälften av Sveriges totala export. Från att ha varit ett obetydligt fiskarsamhälle blev Sundsvall norra Sveriges industriella centrum. Det var därför naturligt att det var just här som den första storstrejken ägde rum 1879 samt här stora emigrationsvågor till Syd- och Nord Amerika kom att innehålla den första generationen friställda arbetare. Det var därför också naturligt att det var här både arbetar rörelse, nykterhetsrörelse och frikyrkorörelse skulle komma att slå rot och därmed det unika föreningsliv som spade "Det Nya Samhället" vilket även blev namnet på norrlands första arbetartidning. I Selångersån som rinner förbi vår släktgård fanns pålningen kvar i min barndom som vittnade om flottningen kring sekelskiftet. Här fanns även resterna efter den gamla vattenkraft stationen som försåg tröskverken med elström till dess byggnaden elektrifierades på tjugutalet. Min morfar och hans två söner arbetade på Heffners såg och tillhörde de som kämpade för både föreningsrätt och rösträtt. Han föddes samma år som Sundsvallsstrejken 1879. De trånga arbetar barackerna med sina utedass ovanför Heffners såg där min mor växte upp fanns också kvar i min barndom men idag så har både sågar och baracker i Sundsvall ersatts av moderna kontors komplex och sågverken finns ej mer.

Att studera Sundsvallsområdets industrihistoria från 1850 till våra dagar är också att uppleva många nya världar med ständiga omvandlingar som knöts till tekniska uppfinningar. Ångkraften möjliggjorde sågverksindustrin. Men det var elektriciteten som möjliggjorde processindustrin och det var vattenkraften som kunde ge billig el energi. Om ångmaskinen var det som förvandlade 1800-talet så var det elektriciteten som transformerade vårt århundrade. När Viiforsens kraftstation i Ljungan togs i drift år 1900 så var den huvudsakliga anledningen att leverera elkraft till Essvik, distriktets första sulfittappars massa fabrik som invigdes samma år då även "Nya Samhället" kom ut med sitt första nummer. Det jämna året 1900 blev verkligen början av en ny värld. Fram till 1980 då kraftstationen ersattes med en ny snurrade

generatorerna i Viiforsen som ett levande historiskt monument. En sommar på 70-talet arbetade jag i kraftstationen och fick med båtshake i handen hänga i en livlina i det strida vattnet och reglera vattenflödet i forsen på samma sätt som år 1900.

Som civilingenjör i elektroteknik så kom jag sedan att på plats arbeta med det svenska elkraftnätet från Ritsen i norr till Ringhals i söder där vattenkraften och kärnkraften under 70-talet skapade världens mest effektiva och billigaste elenergiförsörjning. Jag hade möjlighet att vandra genom de i bergen insprängda norrländska vattenkraftverken och på plats utbilda personalen i Ringhals och Forsmarks lika monumentala byggnader i elektrisk skyddsteknik. Kort sagt kom jag själv mycket påtagligt att uppleva den elektriska historien elhistorien på några få år. I Sundsvall gav den ökade elproduktionen möjlighet att bygga Sveriges största aluminium fabrik och annan elektrokemisk industri långt från råvaran men nära elenergin. Men Sundsvall fick även känna av kärnkraftens dödliga återvändsgränd när distriktet 1986 drabbades av regnet från Tjernobyl. Världen hade blivit väldigt liten.

Sundsvalls områdets utveckling är verkligen en mycket påtaglig historia över industrins strukturomvandling. Den sista av sex sulfid massa fabriker lades ned 1984. Av 13 järnbruk, 43 ångsågar, 13 skeppsvarv, 8 sliperier, 6 sulfidfabriker, 2 sulfatfabriker och 4 pappersbruk finns idag endast 4 anläggningar kvar förutom de två nyare aluminium och kemiska anläggningarna. Produktionen är mångfalt större men med en bråkdel av arbetskraften. Industristaden Sundsvall håller idag på gott och på ont att vid ingången till ett nytt århundrade förvandlas till ytterligare ett nytt samhälle. Men ingen vet ännu vilket.

Norrlandskusten kring Sundsvall har emellertid ännu äldre rötter vilket bl.a. kan upplevas kring kungshögarna från tiden kring 500-talet. Handelsförbindelser med Norge i väster och direkt eller indirekt med Svarta Havsområdet och Damaskus i öster kan utläsas av fynden efter den s.k. Högomsmannen. Spåren efter den svenska brons- och järn ålderskulturen finns över hela vårt land. Bara där jag själv har bott i närheten av Högom, Gamla Uppsala och Anundshög i Västerås finns de stora Kungshögarna som Sveriges jord pyramider medan jag har stött på bronsåldersrösena från Alnön i norr, Gotland i öster till där jag nu bor vid Mälaren. Men det finns även spår av ett ännu äldre fångst och jägar samhälle. Nämforsens hällristningar längs Ångermanälven och Mässlingsens röda hällmålningar av älgar och ren visar livet för 4000 år sedan och härör från de första människorna och troligen förfäder till samerna som först befolkade vårt land. Där jag växte upp vid norrlandsskusten var även närheten till detta arv mycket påtagligt. Jakt, fiske, bär och svamplockning var och är en del av tillvaron. Och min far har berättat att så sent som på 1930-talet så förde samerna sina renar för vinterbete ned till Sättna och Indal.

Mälardalen och Stockholms skärgård håller jag som min andra svenska hembygd. Denna de svenska vikingarnas källområde är både fascinerande och sagolikt vackert. Den svenska historien finns tecknad kring Mälarens stränder från Uppsala och Sigtuna i norr, Mariefred med Gripsholm i söder, Strömsholmskanal upp till Bergslagen i väster, Gamla Stan i öster med Birka och Adelsö som kärna. Här finns Skoklosters barock slott, Wiiks medeltida borg och Drottningholm med sin teater, Enköpingsområdets alla hällristningar, skärgårdens fiskelägen men framför allt alla öar som bildar Mälarens och saltsjöns världsunika karaktär och gör Stockholm till en av världens absolut vackraste städer.

Nordens första universitets stad, Uppsala är fortfarande i internationell jämförelse ett unikt och levande dokument över vår historia. Det både känns och luktar olika kulturer vid Gamla Uppsala där de stora tysta högarna bildar fond åt den gamla domkyrkan. Att sedan uppleva den nya katedralen ger även icke-troende en känsla av vördnad och ödmjukhet. Uppsala är inte bara en svensk stad, utan i högsta grad ett internationellt centrum. Detta kan

symboliseras av de vita mössornas sista april till den brasilianska karnevalen som samlar allt fler människor.

Att Mälardalen var tidigt bebodd visar även Anundshög med sina skeppssättningar i Västerås samt Enköpingsområdets många hällristningar. Under denna tid var vattenståndet mycket högre än idag och Mälaren en del av havet. Det är inte bara idag som många svenskar äger en båt. Sveriges internationella historia finns även på Skokloster vid en annan del av Mälarens strand. Detta vackra slott har i sina samlingar både vapen och indianreliker från Sveriges stormaktstid. Mariefred med Gripsholmsslott och sitt ånglok med även staden som helhet är en annan av Mälarens pärlor. Här kan vi lära oss om Håtuna leken och andra bröder fejder i den svanska kungahistorien som överträffar "Dallas" och andra moderna familjeintriger många gånger om.

Från den plats där jag nu bor vid Norra Björkfjärden kan jag i klart väder se ned till vad jag åtminstone tror är Björkö. Vikingaleden från Birka till Uppsala gick just förbi nedaför den klippa som tidigare var fornborg och gravplats där vikingarna vid draget behövde rulla sina fartyg en kort sträcka. Jag har själv paddlat ned till Björkö från Kalmar förbi Adelsö vilket tog cirka åtta timmar. Det är därför lätt att föreställa sig vikingatidens fartyg av olika storlekar från roddbåtar till segelfartyg på Björkfjärdens vatten. Jag har tidigare även bott både på anrika Östermalm, i Järvafältets massbyggda hyreshus och i en gammal sekelskiftes villa vid Sveaviken i Djursholm med en Petterssonbåt i mahogny från 1924 vidbryggan och där landets första elektrifierade järnväg tog mig in till Östra Station medan Vaxholmsbåtarna fortfarande stävade förbi i sundet mot Lidingö. Mälardrottningen Stockholm tillhör världens absolut vackraste städer. Dess läge mellan Mälaren och Saltsjön med alla dessa öar är en tillgång som i varje fall i mina ögon är värt väldigt mycket. Att ta ångbåten ut till Vaxholm eller tunnelbanan till den svenska kiseldalen Kista visar att det går att kombinera gammalt och nytt. Vattenfestivalen är ett annat exempel på vår svenska medelväg. I vilken annan huvudstad i världen går det att stänga av centrum och samla 1/2 miljon människor i fredlig gemenskap och fri underhållning medan regnet öser ned?

Min egen upptäcktsresa genom Sveriges olika världar har slutligen fört mig till Gotland som ett eget land från Karlsöarna till Visby Medeltidsstad berättar sin version av historien. Att vandra upp i tordet i ett av de över hundra kyrkorna och titta ut över byggden är både en naturupplevelse men ger en samtidig förundran över den drivkraft som i religionen kunde förmå ett relativt litet antal människor att bygga dessa stora sten salar. Visbys medeltidsvecka är en annan fantastisk upplevelse. Men att uppleva Gotland i Maj med sin spröda grönska och sina fält med gul-, blå-, och vitsippor överträffar alla mänskliga konstverk Och att se solnedgången från Stora Karlsö medan sjöfåglarna samlas på klipporna nedanför ger många djupa tankar.

När jag var 8 år gjorde jag min första utlandsresa. Detta innebar att vi passerade gränsen till Norge under en fisketur i Härjedalsfjällen. Jag har sedan många gånger både på vintern och sommaren återvänt till dessa trakter kring Tännaldalen. Att vandra upp på Hamrafjället och därifrån se världen, att ta sig ned genom den Edens lustgård av blommor som utbreder sig under den kvarvarande snön, att dra upp en bäck öring och sedan halstra den eller att plocka stora gulröda hjortron var inte bara ett vildmarksäventyr för ett åttaårigt barn utan något som gör människan till människa. Det är denna unika mångfald som naturen erbjuder inneånarna i konunga riket Sverige. Jag hoppas att vi är insiktsfulla nog att bevara dessa möjligheter för våra barn men även hjälpa dem att få uppleva och kunna uppskatta dem.

Ett arktiskt paradiset

I den gamla världens nordvästra del ligger Skandinavien och vårt eget land. Sverige har i det närmaste samma form och storlek som Kalifornien men där geografin och klimatet är mycket annorlunda jämfört med både den amerikanska västkusten och Brasilien p.g.a sitt läge kring den norra polcirkeln. Ändå gör golfströmmen och den nord-sydliga sträckningen faktiskt att klimatet vissa årstider kan vara likartat i alla dessa tre delar av vår värld. Utan denna Moder Jordens värmesystem så skulle vårt land vara mer likt den arktiska tundran.

Geologiskt är Sverige en mycket gammal del av vår jord uppbyggd av bergarterna granit och gnejs. Gnejserna bildades för ungefär 2 miljarder år sedan medan graniten är något yngre. Trots denna gamla jordskorpa så finns det spår av senare omskapande verksamhet. Alnöen utanför Sundsvall är ett av världens mest märkliga geologiska områden där ett flertal unika bergarter her upptäckts. Dessa är unika för Sverige och den koncentration och variationsrikedom som finns här är unik för världen. Alnöområdet är ett gammalt vulkanområde där djupa sprickor i jordskorpan förorsakade en stor seismisk aktivitet. Vad som är unikt är att dessa vulkanutbrott skedd från mycket stora djup, 30-80 kilometer där dessa speciella bergarter fanns som smälto med hög temperatur. För 500 miljoner år sedan var södra Sverige täckt av vatten medan Alnöområdet och det övriga Norrland var ovan land. Vissa av dessa utbrott nådde ovan markytan medan andra stannade under markytan för att senare eroderas fram. Denna stora mängd av bergarter indelas i Karbonatiter, Alkalina, Alnöitiska och Feniter. Den höga kalkhalten i marken har medfört en mycket rik och speciell flora. Även uran, torium, niob, zirkonium samt andra sällsynta jordmetaller liksom diamanter har hittats i denna naturens geologiska experimentverkstad. Att vandra längs klipporna och stränderna på denna speciella ö där Rödöns röda granit avtecknar sig mot havet är också en magnifik upplevelse. Detsamma är försommaren med sina blomsterängar och lummiga bergssidor med nordisk stormhatt och smörbollor.

Längre söderut så finns en annan märklig ö, Gotland. Den Gotländska naturen bjuder även den på en stor variationsrikedom från strändernas Raukar till våren ofattbara matta av gulsippor, blåsippor och vitsippor. Ingen park eller botanisk park i världen kan mäta sig med Gotlands tidiga vår då en till synes steril mark helt plötsligt förändras till denna färgprakt. Stora Karlsö ger ytterligare en dimension till denna mångsidighet med sina fågelkolonier. Geologiskt så är denna del av Sverige ett gammalt korallrev där historien kan avläsas genom de mängder av fossiler som finns.

Enligt den moderna teorin med kontinentalförskjutning så var Skandinavien via Grönland sammanbunden med Nordamerika ända till för 65 miljoner år sedan. Amerika, Europa och Asien var en kontinent där Brontosaurus och Tyrannosaurus vandrade omkring för att sedan ersättas av Mammut och uroaxar. Inlandsisen som täckte Sverige till för cirka 10 000 år sedan kom att kraftigt förändra landskapet där berggunden pressades samman och där isälvarna lämnade spår efter sig som de rullstensåsar och klipphällor som idag finns över hela vårt land. Det tidiga fjäll och hed landskap som följde finns även detta kvar i nordväst samt på Ölands Allvar. Sverige befolkades likt Kalifornien efter den sista istiden inte bara av människor utan av alla andra livsformer. Inlandsisen drog sig sakta norrut och de första människorna mötte ett tundralandskap där renen ersatte de mammuttar som hade dött ut i Europa några tusentals år tidigare. Under de senaste 10 000 åren kom därför naturen att ständigt förändras som följd av klimatets växlingar. Idag är flora och fauna är ganska lika de höglänta delarna av Kalifornien men det sjörika Sverige har utvecklat en egen örtrikedom som

är unik. Många utlänningar tror att Sverige fortfarande är en arktisk tundra i likhet med att svenskar tror att öknen är brun sand, vilket i båda fallen är fel.

De som likt mig själv har vandrat genom Sarek och de andra nationalparkerna i norr har upplevt det intensiva liv som midnattssolens korta sommar ger. Sarek är både Europas sista kvarvarande vildmark och ett av naturens många underverk. Denna natur har utvecklats under de tiotusen år som följt på vår senaste istid. Kanske är det därför detta land fortfarande bär ungdomens tecken. Även söderut erbjuder fjällvärlden fortfarande en givmild skönhet. Jag tillbringade många av ungdomens somrar i Härjedalen där jag vandrade omkring i den nästan tropiska grönskan som finns på slutningarna av Hamrafjället som bevattnas av den kvarvarande snön på skuggsidan. Kanske Detta är ett av Europas artrikaste områden där orkideer tävlar med ängsblommor och ormbunkar. Och kanske visar det något av det som händer när dessa livsformer invandrade efter det att inlandsisen drogs tillbaka. Jag har även återvänt hit som vuxen där man ännu trots alla skidliftar kan hitta delar av Paradiset.

Mälaronrådet utvecklades under de senaste femtusen åren till ett av de rikaste kulturområdena i Norden. Mälaren och Stockholm skärgård med sin fortsättning på den finska sidan är unik och saknar motsvarighet någon annan stans i världen. Under det något varmare klimat som rådde här under tidigare åldrar så måste den tidens människor ha haft en relativt behaglig tillvaro trots de kalla vintrarna. Att ge sig ut i denna underbara natur i segelbåt eller kanot ger också idag en speciell upplevelse av harmoni och lycka. En sommarnatt på en "egen" ö i sällskap med vänner tillhör de livets ögonblick när tiden står stilla.

Sverige är täckt av stora skogar där tyvärr utdikning och kalhyggen väsentligt har förändrat landskapet. Men det finns några oaser kvar även om de är allt svårare att hitta. Tallåsar fyllda med lingon, granskogar med kantareller och blåbär samt norrländska myrar som lyser gula av hjortron måste ha givet de ursprungliga naturmänniskorna en välsmakande sommar. Fiskets betydelse i detta ursprungliga Sverige var också betydande och de flesta människorna levde kring kusterna och vid flodmynningarna. Ren, älg och småvilt var basen för inlandets fångst och samlar samhällen vilket finns dokumenterat i hållristningarna i Nämforsen, Ångermanland och hållmålningarna i Mässlingen, Härjedalen vilka tros vara 3000-4000 år gamla. Jordbruket introducerades i större skala i de södra delarna av Norden för ungefär 5000 år sedan men jägare och samlar samhällen levde kvar i Norrland. Inom samekulturen utvecklades en blandning av naturmänniska och herde som finns också idag men i förändrade former. Trots illa behandling så har den nordiska samekulturen fått överleva till skillnad från naturkulturerna i Den Nya Världen.

Allt eftersom Sverige befolkades så ökade jordbruksarealen, men den allra största delen fanns kvar som djupa skogar. Det svenska kulturlandskapet som formades under 2000 år av jordbruk blev även detta en egen ekologisk ö där nya örter blandades med smultron och åkerbär. Detta småskaliga jordbruk inkräktade inte på naturen utan spelade med i samma ömsesidiga föreställning av givande och tagande. Detsamma kan sägas om kustfiske och skärgårdsboende. Självhushållet var fram till i detta århundrade det vanligaste levnadssättet för svenskarna. I detta finns egentligen väldigt mycket av det vi nu försöker att återskapa i kretslopps samhället.

Närheten till naturens alla element och den variationsrika skönhet som finns på hela den nordiska halvön från Norges fjordar till Bottenhavets övärld har bevarat en respekt för denna natur som har överlevt till vårt århundrade. Allemansrätten och bärplockandet är en unik klenod som mer än något annat är värt att bevara till framtiden. Edens Lustgård finns även i vårt land och erbjuder en fantastisk rikedom för den som kan uppleva den. Men idag så vet vi också att större delen av sjöarna i södra Sverige är försurade och berövad på allt liv. Norrlandskusten och fjällen är fortfarande förgiftade av en kärnkraftolycka på andra sidan

jordklotet och i Bottenhavets smutsiga vatten kan inte längre flera fiskarter leva medan vi varnas för att äta för mycket fisk.

De första invandrarna

Vid avslutningen av den senaste istiden för cirka 10 000 år sedan såg Nordeuropa mycket annorlunda ut jämfört med idag. Inlandsisen som under sin största utbredning hade täckt England och Tyskland hade nu börjat att dra sig tillbaka. Då stora vattenmassor fortfarande var bundna i inlandsisens kilometertjocka täcke så var stora delar av Nordsjön torrlagd där nuvarande Irland och England samt Danmark och Skåne var del av fastlandet. De isfria delarna av Europa var en trädlös tundra och djurlivet var dominerat av vildrenen och vildhästen. Förutom den sydligaste delen av Sverige upp till nuvarande Vättern så var Sverige täckt av is. Det går inte att utesluta att Sverige även var bebott före den senaste istiden men av detta så finns av naturliga skäl inga spår. Sveriges historia följer istäckets reträtt norrut. Denna uppvärmning gav emellertid också ett högre vattenstånd som i början täckte stora delar av landet. Ännu för 8000 år sedan så var därför hela östkusten och Mälardalen del av Östersjön.

I Sydsverige så invandrade vegetationen i takt med att istäcket drog sig tillbaka. Först som tundraområden vilka övergick i enbevuxta hedar liknande nuvarande Ölands Allvar. Sedan kom björk, tall och hassel. Klimatet blev varmare och medeltemperaturen kom att ligga ett par grader högre än idag. Detta medförde att en tät blandskog av alm, ek och lind utbreddes sig över landet medan tall, hassel och björkskog trängdes norrut. Med den nya floran följde även en förändrad fauna. Älg, kronhjort och vildsvin ersatte uroxen, bison, vildrenen och vildhästen. Under dessa tiotusen år så skapades verkligen Sveriges natur. Inlandsisen formade berg och lämnade efter sig rullstensåsar. De stora mängderna smältvatten översvämmade tidigare torrlagda områden medan andra delar reste sig ur havet då tyngden från isen försvann. Bottenhavet var tidvis en insjömed sötvatten och tidvis en del av Atlanten med en salthalt som låg betydligt högre än dagens. Sverige frilades successivt från både is och vatten och hade för ungefär 6000 år sedan blivit det land vi känner idag, med ett väsentligt undantag: Vattennivån låg i landets centrala delar kring nuvarande Stockholm ungefär 35 meter högre än idag.. Även "paradiset" Sverige skapades i sin ursprungliga form 4004 f Kr där många nya världar kom att successivt ersätta de gamla fram till det jämlika konunga rike vi känner idag.

De människor som invandrade till Sverige var i likhet med det övriga Europa koncentrerade till kusten där den huvudsakliga födan var musslor och fisk. Kolonialiseringen av sydvästra Sverige och Norge påbörjades för ungefär 8000 år sedan. De östra delarna befolkades först något tusen år senare då landet hade höjt sig ur havet. Tillverkningen av lerkärl introducerades under femtusentalet före Kristus liksom sedvänjan att gravsätta människor. Denna första befolkning utgjordes av ett fåtal familjer där totalt kanske 200 personer levde i södra Sverige. Dessa människor var samlare och jägare likt andra naturfolk. Vilka de var och vilket språk de talade vet vi inte, en gissning kan vara att vår tids samer härstammar från denna ursprungsbefolkning. Tillgången av föda var mycket god och varierad från hasselnötter och sjönöt, musslor och fisk till storviltsjakt på vildsvin och älg samt den längre norrut förekommande renen. Den norska kusten och de nordvästliga delarna av Sverige frilades före de centrala och östra delarna. Det är därför att man där har kunnat finna spår av tidiga bosättningar med bl.a. fångstgropar för ren och älg.

Under s k Atlantisk tid 6000-4000 f Kr så levde den nordiska människan ett periodiskt nomadiserande liv som i stora drag överstämmer med den indianska kultur som överlevde på

den amerikanska västkusten till slutet av det förra århundradet. Människorna anpassade sig till den lokala naturen där kustmänniskorna blev havs fiskare och småviltjägare medan inlandsmänniskorna blev älgjägare och laxfiskare i floderna. Ofta hade dessa fångst människor en sommar och en annan vintebosättning som cirkulerade efter årstidernas växlingar. Vid denna tid började de enstaka familjerna att bilda större grupper vilka åtminstone tidvis levde tillsammans. Detta ledde så småningom till en ökad bofasthet i kombination med en snabbare befolkningsökning. Men denna halvnomadiska tradition har levt kvar ända in i våra dagar. På den norrländska landsbyggen i Medelpad samt Härjedalen så fanns fäbodarna fortfarande kvar på femtiotalet. Och om bönderna ej flyttade till fäboden under sommarmånaderna så hade de i de flesta fall en speciell sommarbostad i närheten av mangårdsbyggnaden. Våra svenska samer lever fortfarande delvis som nomader öven om de är förvisade till ett relativt litet geografiskt område. I början av detta århundrade så hade samerna fortfarande sitt vinterbete vid kusten i Södra Norrland. Vi kan också påstå att efterkrigstidens sommarstugor är en del av detta arv att följa årstiderna .

Stenåldersmänniskan bodde i en fredlig värld i harmoni med sin naturliga värld. Hon var fysiskt och mentalt välutrustad och kanske t. o m en mer välmående människa än dagens. I det kyliga nordiska klimatet vore det fel att kalla detta för en idealtillvaro. Vintrarna bidrog till att medellivslängden troligen var låg och spädbarnsdödligheten var hög. Däremot så levde denna människa ett mångsidigt liv där egentligen en ganska liten del av tiden behövde användas till samlande, jakt och fiske. Istället så kunde naturmänniskan i mycket högre utstäckning än dagens arbetstagare och konsument ägna sig åt sig själv och sociala aktiviteter. Kristina Jennbert skriver i "Länkar till vår forntid: " *...den rikt varierande kosten- kött från vilt, fågel, fisk, frukter och bär, vegetabilier och rotfrukter och annan fiberrik föda- gör det högst sannolikt, att hälsotillståndet inom de mesolitiska fångstsamhällena varit långt bättre än någonsin senare i vårt land".*

I stort så liknar detta samhälle det som övriga naturmänniskor på vår jord har utvecklat därför att detta just måste anpassa till naturen och de ekologiska förhållandena men även människan själv. Likställdhet mellan män och kvinnor, en kollektiv gemenskap där äldre män och kvinnor delade med sig av sin visdom till de yngre var även det naturligt. Epidemier, våldtäkt, rån, prostitution och barnmisshandel som är gissel för vår moderna civilisation existerade inte ens i människornas föreställningsvärld. De Stora män" och shamaner som fanns valdes som vägvisare men kunde lika gärna väljas bort.

Gotland är utan jämförelse Sveriges historiskt rikaste del där vi kan följa denna historia som har förändrat vår tid. De första spåren av mänsklig aktivitet lämnades för mer än 8000 år sedan i form av strandsamhällen vilka visar att även säljakten var en viktig del av näringen. För att sätta sig in i denna forntida människas liv men även den natur som finns så är ett besök på Stora Karlsö en inspirerad upplevelse. Där har utgrävningar av den stora grottan Stora Förvar lämnat bevis för årtusendenas mänskliga aktivitet där både fisk, säl och fågel fanns att tillgå. Att vandra runt på denna gamla korallklippa där några av Nordens sällsynta sjöfåglar kan beskådas speglar mer än någon annanstans jag har varit den forntida kustmänniskans mijö. Vid Aljvide som ligger på själva Gotland har arkeologerna frilagt en bosättning som är c:a 5000 år gammal samt längre in vid Mølner Gullarve finns en 2000 år ännu äldre bosättning. Gunnarve skeppssättning ligger som ett annat historiskt minnesmärke med utsikt över Karlsöarna där den närbelägna Frøjels kyrka med sin "hedniska labyrint" ytterligare knyter ihop historiens förlopp i på denna lilla del av Gotland. Alla dessa fornlämningar visar hur människan successivt övergick från ett rent nomadiserande fångstsamhälle vid kusterna till att bosätta sig mer permanent vid kusten men också insjöar. Slutligen ser vi på Gotland hur konsten att tillverka keramik och sädes odling gör sitt intåg. Just vid Frøjel ligger också Nordens största sammanhängande järnåldersby med 24 husgrunder av typ långhus. Lite längre

in från kusten ligger den moderna repliken av ett sådant hus, Lojsta Hall i en sagolikt vacker natur miljö vid en av Gotlands få kvarvarande sjöar. Inom en radie på bara några kilometer kan vi här följa hela människans historia på Gotland som även speglar samma utveckling på fastlandet.

Den förste svenske bonden

Hur och varför jordbruket introducerades i Sverige råder det delade meningar om. Då Europa saknade sädesslagen vete och korn liksom får och getter vilket behövdes till både brödfödan och yllekläderna så vet vi att dess viktiga inslag i den västerländska civilisationen på något sätt måste ha nått oss från ursprungsområdet kring Mesopotamien. De första avtrycken av säd finns i lerkärl där det troliga är att denna säd i början importerades som bytesvara och lyxartikel för att först senare börja odlas. Förändringen från mesolitiskt jägarkultur till neolitiskt jordbrukssamhälle var därför ingen revolution utan en långsam evolution som påbörjades i södra Sverige för cirka 5000 år sedan för att 1500 år senare nå Mälardalen. Jordbruket i mellan norrland fick sitt egentliga genombrott först efter vår tidräknings början och då begränsad till floddalarna.

De indo-europeiska folkslag som ursprungligen kommer från området norr om Svarta havet kom att börja en folkvandring över Europa men även Indien och Persien för ungeför 5000 år sedan. Vi vet heller inte hur dessa människor kom att kolonisera Europa och om detta skedde genom uppblandning av existerande folk eller en regelrätt invasion av ett nytt land. Genom språkforskningen så vet vi att dessa stammar kom att dominera hela Europa där befolkningen delades upp i Keltiska, Germanska, Romanska och Grekiska grupper. När jordbruket introducerades i Sverige så var vårt land liksom Tyskland troligen germanskt medan kelterna dominerade Västeuropa.

Jordbruket med svedjeodling samt boskapsskötseln kom att långsamt förändra Sverige till ett mer öppet landskap vilket kom att leva kvar ända in i våra dagar när vi nu återplanterar gran och energiskog på lägdorna. Medan utvecklingen i Västasien och Medelhavsländerna skapade stadscivilisationer med pyramider och stadsmurar så behöll Sverige ett decentraliserat samhälle med engårds jordbruk. Även om den äldste mannen får antas ha haft en viss överhöghet så behöll även detta Sverige ett decentraliserat samhälle med likställdhet både socialt och mellan könen vilket dokumenteras väl av de gravfynd som gjorts.

Under tvåtusentalet så importerade Sverige även en annan uppfinning från sydost, koppar och brons hanteringen. I början så tycks dessa föremål likt de sydamerikanska indianernas guld ha haft ett rent symbolisk och religiös betydelse samt att hävda ägarens status. Trots att denna kultur kallas för stridsyxekulturen på de många yxor som har funnits så användes dessa i huvudsak för ceremoniella offer. Vi kan dock nu även se att Sverige under bronsåldern kom att påverkas av central Europas mer patriarkaliska och centralstyrda samhällsform, där lokala stormän och senare regionala hövdingar befäste sin makt. Det är först i samband med denna centralisering och större gårdar som slavar eller trälar börjar att förekomma. Vi vet från det övriga Europa framför allt under Romar tiden att slaveriet var utbrett. Det finns dock inga belägg för att detta skulle ha förekommit i någon större omfattning i Sverige då blodsbanden och ätten hindrade en sådan utveckling. Aggressivitets nivån höjdes dock även på den svenska människan allteftersom civilisationen gjorde sitt intåg och från vikingatiden och de äldsta landskapslagarna vet vi att slavhandel i viss omfattning skedde men kanske i huvudsak som export av andra folkslags slavar.

Bronsåldershögar är de vanligast förekommande fornminnena i Sverige. I söder finns storhögar av jord medan rösen av sten förekommer längre norrut. Bara på Gotland finns

400 storrösen vilka bl a kan beskådas på Stora Karlsö. Men dessa finns på många platser i vårt land där dessa rösen är placerade på klipphällar med vida utsikt över vattnet, vilket är typiskt för dessa lämningar. Hela denna tid från de första stenåldersbosättningarna till bronsålderns jordbruk karaktäriseras av ett givmilt överskott på föda som gav ett välmående samhälle som speglas av de rika gravoffren. Det ökande befolkningstrycket och ett mer intensivt utnyttjande av jorden skapade emellertid Sveriges första ekologiska obalans. Utarmningen av jordarna medförde att detta överskott ersattes med brist på föda.

Förutom utgrävningar av boplatser så har Sverige en rik arkeologiska skatt i hällristningar och hällmålningar. Dessa tillkom under bronsåldern och finns spridda över hela södra Sverige där de ligger vid den gamla strandlinjen. Som undantag som får bekräfta denna regel måste speciellt nämnas Sveriges mest omfattande hällristningsområde som ligger på de treöarna Laxön, Brådön och Notön mitt i den forsande Ångemanälven samt Sveriges största hällmålning med järnockra vid Mässlingen i Härjedalen. De ångermanländska ristningarna vid Nämforsen omfattar hela 1 400 naturtrogna figurer där fångstsamhällets älgar och lax blandas med kust och jordbrukssamhällets skepp, fotsulor och solkors. Det har gjorts många försök att tolka dessa forntida konstverk men som alla är hypoteser. Vad vi ser är bilder av djur, människor, samlagsscener, redskap, skepp och händelser vilka speglar den tidens verklighet. På hällmålningarna i Härjedalen finns ren, älg och björn vilka belyser betydelsen för jakten på dessa för den norrländska människans. Dessa ristningar, målningar men även andra fynd tyder på att Sverige vid denna tid har stått under inflytande av två olika kulturer och kanske etniska grupper i söder och norr vilka möttes i trakterna kring Medelpad och Härjedalen. Utanför Enköping, Norrköping och Lysekil så finns typiska exempel på den sydliga hällristningarna. Där är motiven och storleken mer varierande och att vandra runt bland dessa historieböcker är en spännande och mystisk upplevelse. I nästan alla finns skeppen, fotsulorna, skålgroparna och solkorset. Vad alla är ense om är att dessa ristningar hade ett religiöst syfte. En teori är att fotsulor och skålgropar symboliserar fruktbarhetsgudinnan Nerthus vilken inte fick avbildas. Solkorset återkommer inom alla naturreligioner inklusive nordamerikas indianer och samekulturen som en symbol för naturens helhet och de fyra riktingarna tillika årstider. "Treenigheten" med Moder Jord och Fader Sol samt den Store Anden som ger allting liv är därför en ganska trovärdig hypotes för den tro som Sveriges tidigaste innevånare hade. Det är denna naturnära livsåskådning som känns igen i dagens ekologiska nytänkande. Sanningar är tidlösa.

Sjöfarten var av mycket stor vikt för bronsåldersmänniskan och även senare generationers svenskar. Förutom hällristningarna så dokumenteras detta av båtgravarna och skeppssättningarna. Dessa stenformationer i form av ett fartyg användes för att gravsätta bronsålderns stormän. Bara på Gotland finns över 350 kända skeppssättningar där det i Tofta med sina 45 meter är Sveriges längsta. Skeppssättningarna finns inte bara på Gotland utan runt hela Östersjön vilket tyder på att kontakten över havet var viktig. Sveriges bronsåldersbefolkning var därför med största sannolikhet koncentrerad till kusterna och de största vattendragen. Även om jordbruk och boskapskötsel nu hade nått åtminstone vissa delar av landet så var jakt och fiske huvudnäringarna.

En ny värld av järn

500 f Kr så förändrades Sveriges klimat radikalt vilket skedde samtidigt som järnhanteringens införande. För att klara det kärvarare förhållandena och med hjälp av den nya tekniken så började järnålderns människa att allt mer förändra landskapet. Virke behövdes för att bygga kraftigare och varmare bostäder och större skepp medan inägorna börjades att inhägnas för att

kontrollera boskapen. Gödsling med naturgödsel medgav en mer intensiv odling där den ökade produktiviteten kompensterade det försämrade klimatet. Det troliga är därför att Sveriges befolkning var ganska stabil och t o m ökade under århundradena efter Kristus innan den farsot som på 500 talet decimerade Europas befolkning även drabbade Sverige.

I södra Sverige så var befolkningen relativt utspridd där vissa områden kom att utkristalliseras som centralorter. Dessa var Gotland och Mälardalen som också är rikast på fornlämningar. I Norge så kom Osloområdet ned mot Bohuslän samt Trøndelag kring Trondheim att få liknande status. Från Trøndelag finns en relativt lättframkomlig väg genom fjällen och Storsjöområdet för att sedan nå Bottenhavet kring nuvarande Sundsvallstrakten. Denna handelsled kom kring vår tidräkningsbörjan att ge upphov till en uppblomstring av alla dessa tre områden, Trondheim, Storsjön och Medelpad. Storsjöområdet blev ett betydande centrum för Nordens järnhantering och kring nuvarande Trondheim och Sundsvall påbörjades en allt intensivare odling och boskapsskötsel. På 500 talet uppfördes de sk storhögarna, dvs de grupperingar av stora kungagravar som finns i Högom utanför Sundsvall, Berthen norr om Trondheim samt Gamla Uppsala. Mycket tyder på att dessa tre centra var de första nordiska riktiga "stats"bildningarna med någon form av centralstyrning. Högomns läge vid Selångersån men framförallt mellan Ljungan och Indalsälvens dalgångar som följde handelsleden till Trøndelag var en bra grogrund för Civilisationens nordligaste utpost. Genom denna trakt gick den nordgräns som ända till efter medeltiden delade jordbrukssamhällena i söder med fångstsamhället i norr.

Folkvandringstiden i Europa påbörjades efter Hunnernas angrepp 375 e Kr. Från öster kom detta mongoliska ryttarfolk som under ett århundrade härjade och plundrade Europa. Vid denna tidpunkt så var det norra Europa inklusive vårt eget land befolkat av germanska stammar. Dessa hade tagit besegrat och tagit över det romerska riket som i sin tur hade fördrivit kelterna. Goterna intog Rom 401 och därefter så spred sig de germaniska stammarna över sydväst Europa och vars "barbariska" härjningar har omtalats i historien i minst lika negativa ordalag som hunnerna. Dessa mongoliska hunner, barbariska vandaler och andra germaner drog med sina härjande skaror genom det forna romerska Europa. Från Jylland så invaderade anglo-saxare England och från nuvarande Tyskland kom de franker som lade beslag på Gallien. 451 konfronterades slutligen hunnerna och germanerna i ett av historiens många "världskrig" där Attilas styrkor besegrades vid Seine. Ur denna seger bildades det Franker rike som kom att dominera Europa under de närmaste århundradena. Deltog då även svenskar i denna folkvandring? Att detta skedde i begränsad omfattning är säkert troligt men i stort sett verkar Sverige ha varit oberörd av folkvandringstiden. Däremot så kan man historiskt konstatera att aggressivitetsnivån återigen höjts där de otaliga fornborgar som byggdes under århundradena efter vår tidräkningsbörjan visar detta. Som exempel kan nämnas landets största befästning Torsburgen på Gotland som liksom andra fornborgar byggdes på en höjd.

Folkvandringstiden utmynnade i en ny stor omdaning av Europas befolkning där vår tids engelsmän, tyskar och spanjorer vid närmare studium nog har sina förfäder i helt andra länder än där de nu lever. Denna tid blev också Europas verkliga "civilisering" där inflytandet från den grekisk-romerska kulturen och senare den ottomanska och arabiska kulturen gjorde sitt intrång. Gamla släktband slogs sönder till förmån för större statsbildningar vilka sedan tusentals år hade varit fallet i den antika världen. Den ökade rörligheten, krigerna men också de större städerna gav både en högre levnadsstandard som epidemier och slavhandel, då som tidigare på civilisationens vandring genom historien. Även om den nordiska människan hade levt utanför denna turbulens så påverkades samhället av denna.

Sverige kom att under sex- och sjuhundratalet att allt mer centreras kring Mälaronrådet där svearna skapade en centrerad kungamakt även om denna inte var ärfvlig utan där egentligen en grupp av hövdingar hade makten. Vi ser däremot att detta maktcentrum också sträckte sina armar mot norr, öster och söder. Gotland levde ett självständigt liv där handel med andra Östersjö länder blev allt viktigare. Under 400 talet kulminerade denna handel vilket kan spåras av gravarnas rikedom av romerska guldmynt, glas och och smycken. Gotlänningarna svarade med största sannolikhet för handeln mellan det norra Östersjö området och Tyskland med fortsättning till det romerska riket. Efter Roms fall och speciellt den stagnation som drabbade Europa efter folkvandringstiden och epidemierna så minskade även Gotlands handelsutbyte.

De första utvandrarerna till en allt större värld

I Sverige såväl som i Norge och Danmark så hade det effektivare jordbruket och boskapskötseln medfört en allt mer ökande folkmängd. Det är i detta sammanhang vi ser början till det vi kallar vikingatiden från 700 talets början till mitten av tusentalet. Det finns många teorier om vad som utlöste denna nordiska folkvandringstid. Överbefolkning och brist på föda och plats för en yngre generation är en förklaring. Denna skulle kunna jämföras med sekelskiftets Amerika feber. Närheten till floder och hav samt konstruktionen av det effektiva vikingaskeppet kunde vara en annan naturlig orsak. Nordmännen behärskade både havet och floderna vilka var de i särklass bästa kommunikationslederna. Likt många andra folkslag både tidigare och senare vilka hade en överlägsen skeppsbyggnadsteknik så gav detta upphov till expansion och kolonialisering av andra länder. Även om vikingatågen tidvis var rena terroråk med röveri och utpressning så var de under långa tider mera försök att kolonialisera nya områden. I ett tidigt stadium så anlade gotlänningar och svear kolonier längs den finska och baltiska kusten medan nordmännen sökte sig till de nordatlantiska öarna, Hebriderna, Orkney och Skottland. De danska vikingarna vände sig ändå längre söderut.

Vikingarnas dåliga rykte grundlades den 8 juni 793 då den heliga ön Lindisfarne med sitt redan 634 grundade kloster plundrades. Ungefär 820 börjar nordborna att regelbundet attackera den irländska kusten och 840 anlades den första befästa hamnen som medgav övervintring av den norske hövdingen Turgeis. Därigenom påbörjades den egentliga kolonisationen och Dubh- Linn grundades 841 vilket gör den till "nordens" äldsta fortfarande existerande stad. Även de danska vikingarna anlände till Irland vilka slöt förbund med irländarna mot de norska inkräktarna. Efter ett stort norskt nedslag så återvände hövdingen Olav med en ännu större vikingaskara och återtog makten i Dublin medan hans bror erövrade Limerick. Under femtio år så varade ett hårt vikingastyre.

834 påbörjades de danska räderna mot söder då frisernas Dorestad plundras. Året därpå skedde det första anfallet mot England då vikingarna tog sig upp för Themsen och sedan överfölls de franska städerna inklusive Paris 845. Under den senare hälften av åttahundratalet så började dessa vikingahätrar att övervintra vid flodmynnningarna och räderna sträckte sig allt längre in i nuvarande Frankrike, Belgien, Holland och Tyskland. I Frankrike betalade innevånarna lösen för att slippa plundring på samma sätt som det senare beryktade "Dane geld" i England. Vikingarna tog sig allt längre söderut och genom Gibraltar där Lissabon och Sevilla plundrades 844. Hövdingarna Björn och Hatein fortsatte under åren 859-862 ändå längre in i Medelhavet inklusive Nordafrika och Italien. Under denna resa så omtalas de första direkta striderna med araberna.

År 911 nådde franker kungen Karl den enfaldige överenskommelse med vikingahövdingen Rollo som fick Normandie som ersättning för att han försvarade landet mot

andra vikingar. Därmed så avslutas också angreppen mot Frankrike. Däremot fortsatte attackerna mot England som kulminerade under 850 talet och 865 så invaderar danskarna de östra delarna av England mellan London och York. Där inrättades den s k Dane lagen som kom att leva kvar i detta område även att det danskarna senare besegrades 954. År 994 anföll Harald Blåtands, dansken Sven Tveskägg tillsammans med Olav Tryggvasson från Norge London med närmare 100 vikingaskepp. Det var vid denna tid den första Dane gelden betalades vilken kom att utkrävas i allt större belopp. 1013 så utropades Sven Tveskägg som kung över hela England för att sedan efterträdas av Harald Harfot. Den 14 oktober 1066 besegrade normander under Vilhelm Erövraren både vikingar och anglosaxer där han senare utropade sig till kung av England.

Det går knappast att försköna de norska och danska räderna mot Irland, England och Frankrike. Många dokument visar också på det lidande och skräck som dessa bärsärkar spred. Men det skedde samtidigt en assimileringprocess vilken medförde att nordmännen blev en del av den kultur de erövrade som så många gånger förr genom historien. Detta skedde genom en ren blodsblandning och som ett kulturellt utbyte där vikingarna påverkades av kristendomen och europeerna lärde sig skeppsbyggnadskonsten. De människor som kom att leva vidare i England, Irland och Normandie var även dessa resultatet av denna blandning.

Helgö i Mälaren var fram till i början av 800 talets svearnas centrum där guldmynt från det övriga Europa men också en Buddha figur har hittats vilket tyder på långväga handel. Det blev däremot på den närbelägna Björkö som Birka och Sveriges första riktiga stad skulle anläggas. Varför det blev just här och varför sedan centralorten plötsligt flyttades från Birka till Sigtuna vet vi inte. Vad vi vet att den s k Kungsgården på Adelsö låg rakt över vattnet från Birka där flera generationer stormän säkert hade levt. Att centralpunkten i Svea riket med sin sjöfarande tradition skulle växa fram kring Mälaren naturligt för alla som någongång har seglat runt denna unika sjö som under Vikingatiden fortfarande stod i direkt förbindelse med altsjön Utgrävningarna i Birka har givit många intressanta ledtrådar om svenskarnas liv för över 1000 år sedan på denna vackra Mälärö. Däremot har Birka självt troligen mer liknat en ganska trång och smutsig trästad än ett internationellt handelscentrum.

Nordens handelscentrum fanns trots Birka på Gotland. Av de cirka 1000 silverskatter som har hittats i Sverige så finns 800 på Gotland som också har det norra Europas största samling av byzantinska och arabiska mynt. Medan normän och danskar styrde mot väster och söder så sökte sig svearna och ännu mer gotlänningarna mot öster. De hade redan tidigare börjat att anlägga kolonier i de baltiska staterna både för pälsjakt men kanske ännu mer för att skaffa slavar. Under vikingatiden fortsatte vikingarna in i Ryssland genom i princip två olika vattenleder. Volga vägen gick via Ladoga, Svir och Onega för att genom Volga nå Gorganhavet eller nuvarande Kaspiska Havet och sedan Särkland och kalifatet i Bagdad. Här fick vikingarna kontakt med en ännu mer avlägsen värld då sidenvägen till Samarkand och Kina gick härigenom. Den huvudsakliga handelsvägen kom emellertid att gå genom Dnjeprvägen där vikingarna grundlade verkliga kolonier. Det berättas om vikinga hövdingen Rurik som tillsammans med sina bröder kallades till Novgorod, Holmgård för att åstadkomma ordning bland de slaviska stammarna. Detta vikingavälde växte längs hela Dnejpr till där Gårdarrike kring Smolensk och Kiev även dessa anlades av svearna, eller rus som de kom att kallas. Via Svarta Havet nådde dessa sedan Miklagård eller Konstantinopel och även ända till Grekland.

Även om de svenska vikingarna hade ett betydligt bättre rykte än sina andra nordiska kollegor så var även dessa ett krigiskt folk där t o m Konstantinopel lär ha anfallits 860. Även den Byzantinske kejsaren slöt dock fred med nordbona och ett antal varingar som dessa kallades tjänstgjorde som soldater hos kejsaren. Som i Europa så verkade vikingarna ha varit ganska efterfrågade som legoknektar. Många samtida berättare talar i positiva ordalag om

vikingarnas gästfrihet mot främlingar. Ibn Fablan som 921-922 besökte Volga bulgarerna berättar däremot föga smickrande om rusernas slavhandel, lortighet och behandling av dess mestadels unga slaviska kvinnor. Av Ibn Fablan och en annan arabisk författare Ibn Rustah kan vi också ana oss till Vikingarnas krigiska framgångar. De beskrivs som mycket resliga och kraftiga beväpnade med tveeggat svärd, yxa och kniv där val språket a en för alla, alla för en tycks ha gällt. Från tågen i Frankerriket berättas när frankerna ber att få tala med vikingarnas ledare de svarade: " Vi är alla lika".

De norska vikingarna började på 900 talet att emigrera från Norge till Island och 950 fanns cirka 30 000 innevånare på ön. En väsentlig anledning till utvandringen var att de frihetsälskande nordmännen inte ville acceptera en centraliserad statsmakt. Det isländska Alltinget kom därför att bli en förebild till vår modernare demokrati även om rösträtten var begränsad. Island kom i många avseenden att bli unik i Norden där Edda diktningen har givit oss vår enda verkliga kulturskatt från denna tid i viss konkurens med runstenar och bildstenar. De isländska vikingarna fortsatte ändå längre åt väster där de kolonialiserade Södra Grönlands kustland. 985 seglade Bjarni Herjolfsson från Norge till Island med sitt handelsfartyg och planerade att stanna över vintern med sin far Heriulf. Han hade emellertid följt med Erik den Röde till Grönland och Bjarni beslöt sig för att följa efter. Genom att han kom ur kurs så blev Bjarni och hans besättning de första europeer som bevisligen har sett Den Nya Världen. Han steg emellertid inte iland utan återvände till Grönland. Det blev istället Leif Eriksson som efter att ha köpt Bjarnis skepp tillsammans med 35 andra vikingar landsteg på Vinland. De byggde bostäder och övervintrade då det fann att Den Nya Världen både hade ett mildare klimat och längre vinterdagar än på Grönland eller Island. När Leif återvände till Grönland nästa vår ville hans bror Thorvald även han se Vinland. Dessa nya vikingar kom i kontakt med de infödda och den första striden mellan indianer och vita resulterade i 8 indianers död men också att Thorvald själv skadades av en pil och senare avled. Thorvalds änka som gifte sig med Thorfinn Karlsefni övertygade sin nye man om att göra ett alvarlig kolonialiseringsförsök i Den Nya Världen. 1003 seglade han tillsammans med 250 män och kvinnor såväl som boskap i tre fartyg till den plats där Leif Eriksson hade sin stuga. I början så sysslade de med fredlig byteshandel med Skrälningarna som de kallade infödingarna. Sedan började konflikterna där indianerna med sina pilar och slungor visade sig övelägsna de fruktade vikingarna. Det var först med skjutvapen som den vite mannen kunde erövra Amerika femhundra år senare.

Vid sidan av de isländska sagorna finns även runstenarna som berättar om dessa händelserika århundrade och människornas resor samt äventyr. Vikingarna var remarkabla i och med de sammanband den gamla och den nya världen från Bagdad och Asien i öster, Afrika i söder till Vinland och Amerika. Flera historiker frågar sig varför de ej påverkades mer och påverkade mer än de gjorde. Deras upptäckt av Amerika föll i glömska och kristendomen dröjde länge med sitt genombrott i Norden. Egentligen var detta nog inte så underligt. Norden var ett rent bonde och jägarsamhälle med stora avstånd och skogar samt ett kärvt klimat. Vikingarna hade inget annat att bidra med än sig själva som de härdade och storväxta människor de var. Detta medförde också att de blandade blod med de övriga germanska men även slaviska stammar som fanns i Europa och bosatte sig i söder. Grogrunden för civilisationens strömmningar fanns av samma skäl inte i Norden. Den hade helt enkelt inget att tillföra på den tekniska nivå den då stod.

Runstenarna och de äldre gotländska bildstenarna ger även en viss inblick i denna tids själsliv. Vad vi vet bl a från Edda diktningen är att runorna i sig själv användes som runmagi, dvs var ett sätt att kommunicera med högre makter. Ordet runa kan översättas med hemlighet eller viskning. Den fornnordiska asatron hade många paralleler med de grekiska och romerska gudaskaran. Thor, Oden Freja och Loke var likt dessa gudar försedda med mänskliga drag.

Idag så minns vi denna mytologi endast som Tors Torsdag och Frejs Fredag men den naturnära religion som denna tro representerade levde länge kvar speciellt på landsbygden. Beskrivningen av denna hedniska tro kommer nästan uteslutande från kristna källor vilket gör den ganska färgad och fördömande. Det är därför viktigt att påpeka att de mer eller mindre våldsamma offerfester som redovisas från templet i Gamla Uppsala hade en betydligt lungnare folklig förankring i bondesamhället som mer överensstämde med naturmänniskans tro. Denna finns bevarad i bl a bondepraktikans råd för att tyda och kommunicera med naturen. Flera av våra högtider är också en blandning av kristen och hednisk tradition.

Under dessa första årtusenden av Sveriges historia fram till vikingatidens slut så ser vi hur både geografi, flora, fauna, kultur och människan själv förändras. Från stenålderns fångstsamhälle, bronsålderns svedjebbruk, järnålderns bondesamhälle med djur och säd till vikingarnas upptäcktsresor runt världen. Det är viktigt att då också påpeka att dessa förändringar ej kom samtidigt i vårt land utan stora områden levde kvar enligt ett äldre kultur mönster. Det är också lika viktigt att se att den svenska civilisationen vid medeltidens början fortfarande inte hade nått ens i närheten av den kultur som sumererna 5000 år tidigare hade börjat att bygga i Mesopotamien.

En "enad" och kristen värld

Den stora förändringen i Sverige kom att bli kristendomens införande och landets enande. Vad som var orsak och verkan vet vi inte, men Sverige med en Gud och en kung började att skapas under ettusentalet. Ansgar sägs ha besökt Birka första gången 829 och andra gången 850 där Ansgarsmonumentet idag blickar ut från Björkö över den omkring liggande Mälaren. Erik Segersäll omnäms som den förste svenska kung som lät döpa sig men som senare återgick till sin gamla tro. Hans son Olov Skötkonung är därför den som officiellt räknas som Sveriges förste kristne konung. Att denna tro snabbt spreds till hela Sveriges befolkning vittnar det stora antal kyrkor som byggdes under 1100- och 1200 talet. Bara på Gotland byggdes 100 kyrkor varav 92 användes än idag. Alnö gamla kyrka utanför Sundsvall visar med sina takmålningar och utsmyckning vilka mänskliga insatser som gjordes för att befästa denna nya lära även i Norrland. Den liknar, men i betydligt mindre format vår första domkyrka vid Gamla Uppsala som i sin tur är en avbild av Bremen i Tyskland även är bevis hur byggnadskonsten följde med kristendomen.

Den nya religionens spridning förändrade hela Europa både för människor i allmänhet och som centrum för utbildning där vårt kulturella arv började att rullas upp. Munkar från kontinenten flyttade till Sverige och gundade kloster i säderna som i Sigtuna men ofta på helt nya platser på landsbygden som Roma på Gotland. I klosterträdgårdarna odlades nya örter och medicinal växter och i biblioteken samlades de första skrifterna i Sverige. Det var kristendomen som införde skriv och läskunnigheten i Sverige även om denna länge var begränsad till ett fåtal. Det var därmed också det gamla och det nya testamentet som kom att forma den europeiska civilisationen men även de människor som växte upp. Tankesätt och kulturmönster från sumerer, babylonier och judar i Mindre Asien, vidareförädlad av greker och romare fick nu fostra den nordiska människan. Den katolska kyrkan band ihop hela Europa till en kulturell enhet.

Sverige hade under det första århundradet av det andra årtusendet utvecklats till ett ättensamhälle där dessa ätter också stred om makten och härligheten över det nya riket. Under medeltiden från Birger Jarl 1250 till Gustav Vasa 1521 kom detta ättensamhälle att transformeras till ett annat. Under denna period tilltog striderna både inom Sverige men även

med våra övriga nordiska grannar där våra historie böcker är fyllda av krig och intriger. På Adelsö rakt över från Birka låg Alsnöhus där Magnus Ladelås levde stora delar av sitt liv. I Alsnöstadgan 1280 så fastlades det som kom att förändra Sverige från ett ättesamhälle till ett ståndssamhälle. Adeln blev skattefri och den ädle riddaren med sina krigsspel blandat ballader hade fransk förebild. Efter Magnus Ladulås död 1290 hamnade Sverige i den första interna släktfejden där bröderna Birger, Erik och Valdemar kämpade om makten och till slut alla gick under. Ericus Olais, Olaus Petri och senare Olof Dahlin har i sina skildringar bevarat detta historiska förlopp som berättar om Magnus Ladelås söners mångåriga kamp med Håtuna leken och Nyköpings gästabud vilket skulle kunna vara ett bra manus till Dallas eller Dyansti. Kungavalet på Mora äng 8 juli 1319 av den ännu omyndige Magnus Eriksson kom att bli ett ännu större steg mot skapandet av Sverige som nation men även i försöken att skapa ett enat Norden. Som treåring var Magnus kung över Sverige, Norge och Finland. Det s k frihetsbrevet betecknas som Sveriges första konstitution som i princip gällde fram till 1719. Det var också under Magnus Eriksson som träldomen avskaffades 1330 och de öfrts mynten präglades. Sverige tog under Medeltiden ett steg närmare Europa men civilisationen förde inte bara med sig goda nya idér utan även sjukdomar och död. När digerdöden 1350 via Norge nådde Sverige hade landet kring en halv miljon innevånare. På ett år tror man att 1/3 av dessa dog i pest. De kristna upplevde Guds straff o g de som fortfarande hade Asa tron såg Ragnarök.

Under trettonhundra talet ökade ytterligare det tyska inflytandet från Hansan där alla större svenska städer i princip var tyska vilket innefattade Stockholm och Visby som handelscentrum. Arkitektur, seder, språk och t. o. m de styrande borgmästarna och rådsherrarna var tyska. I klostren fanns även många tyska men även franska munkar och nunnor som bidrog med både andlig och kroppslig omvårdnad. Sveriges städer var tyska med fransk brytning. Men landsbyggden var svensk. Redan Magnus Eriksson hade infört ett påbud att norrländska fartyg ej fick gå längre söderut än Stockholm. Hansan kontrollerade i princip hela Östersjöhandeln. Den svenska civilisation som nu var i vardande låg långt ifrån de blomstrande städer som nu hade växt upp i Europa från Florens i söder till Lubeck i norr. Även om det anlades många nya svenska städer så blev Visby med sitt strategiska läge och sin ringmur tidstypisk för denna tyskinfluerade medeltidsstad. Egentligen kan Gotland med Visby räknas som Sveriges egentliga första europeiska civilisation.

Under 1000 och 1100 talen fick Sverige, Norge, Danmark, Ryssland (Novgorod) och Polen en allt mer fasta former som enhetliga stater. Gotland kom däremot att förbli en egen ö i ordets rätta bemärkelse även om man betalade skatt till sveakungarna. Gotlänningarna hade sedan vikingatiden etablerat sig som handelscentrum med dokumenterade kontakter i österled ända till Kontantinopel och Baghdad samt i västerled till England och Island. De stora silverskatter som än idag hittas över hela Gotland tillsammans med boplatser tyder på en välmående samhälle spritt över hela ön utan några egentliga hövdingar eller konungar. Dessa handelsmän var fortfarande självägande bönder där hamnarna fanns spridda över hela ön. På Gotland byggdes ett hundratal kyrkor vilka visar både på välstånd och religiositet. Men medan biskoparna på fastlandet skaffade sig allt större politisk makt och stora egendomar så tillhörde kyrkan på Gotland fortfarande folket. På tolvhundratalet kom Gotland att få en allt större konkurrens med de nordtyska städerna. Staden Visby med anor sedan 900 talet fick allt fler tyska handelsmän och ett konkurrensförhållande uppstod mellan den gotländska landsbyggden och staden. Under 1280 talet började ringmuren att byggas vilket ytterligare förvärrade denna situation som kan karaktäriseras med handelskrig.

Gotland kom att bli centrum för korstågen mot de baltiska staterna och Ryssland med sina hedningar men även den rysk ortodoxska kyrkan. De tyska staterna men även Vatikanen själv strävade efter att skapa kolonier i Baltikum. Lubeck som var danskt under perioden

1200-1225 växte fram som centrum i Hansan och det handelsförbud som skapades mellan de nordtyska städerna men även England. Detta förbund blockerade Gotland som allt mer förlorade sin tidigare position. 1288 gick Visby stad helt med i Hansan och 1293 flyttades centrum för Rysslands handeln från Visby till Lubeck.

1361 ockuperade dansken Valdemar Atterdag Gotland och förintade en gotländska bondehär utanför Visbys murar. Att staden utan att öppna portarna för sina bönder utan istället såg på när de slaktades beskriver mer än väl den konflikt mellan land och stad som fanns på Gotland men även i det övriga Europa. Men medan detta Europa sedan länge hade feodaliseras och förborgats där makten var överflyttad till präster, borgare och adel så hade bonden på Gotland och även i övriga Sverige fortfarande kvar ett stort självbestämmande. I och med Valdemar Atterdags seger och överenskommelse med Visbys borgare så bröts därmed den gotländske bondens frihet. I fortsättningen skulle all handel gå över Visby. Trots detta så förlorade staden allt mer handel och på 1500 talet saknade ön egna fartyg. Ettusen år som handelscentrum var över.

Under 1300- och 1400 talen hade Gotland många olika herrar som avlöste varandra, danskar, mecklenburgare, den tyska orden, den avsatte kung Erik och Axelsönerna där de senaste använde Gotland som bas vid sjöröveri. 1530 blev ön en dansk provins innan Gotland vid freden i Brömsebro 1645 tillföll Sverige. Sedan försvann ön från den storpolitiska scenen förutom då Gotland 1808 ockuperades av ryssarna.

Idag kan Visby med sin 3,5 kilometer långa stadsmur betecknas som Europas bäst bevarade medeltidsstad där medeltidsveckan i augusti varje år kan upplevas. Även i jämförelse med Tysklands små medeltidsstäder vilka även dessa är välbevarade och pittoreska kan ändå ingen jämföras med denna. Visby är en fantastisk vår- och sommarstad med sitt milda klimat och rosor, gränder och kullerstenar. Visserligen har de tyska köpmännen ersatts av sydeuropeiska och turkiska butiksägare med tryckta T-shirts, men ända kan atmosfären från förr kännas. Att cykla runt på den gotländska landsbyggen är även detta en annorlunda upplevelse där kontrasten mot Visby är stor. Det går att föreställa sig denna ö på 1000 talet med sina vikingaskepp som ankom med varor från hela världen och där de stora bondgårdarna låg utspridda mellan kyrkorna.

Kalmarunionen 1397 är unik i många avseenden. Dels så var ändamålet att skapa det gemensamma Norden som vi även vår tid har försökt, dels så var dess förspråkare och Nordens första regent en kvinna, drottning Maragreta. Hon hade dansk far, norsk mor och svensk make. Denna remarkabla kvinna som hade uppfostrats av Heliga Birgittas dotter regerade över Europas största rike och gav Norden en unik period av fred. Det anmärkningsvärda är att 1300-talets mest berömda nordiska män var kvinnor, Heliga Birgitta och Drottning Margareta.

Denna första all nordiska gemenskap startade emellertid ytterligare maktkamp mellan olika ätter, landskap, länder och den mäktiga Hansan. I historieböckerna berättas om Engelbrekts och Sturarnas "befrielse krig" vilka naturligtvis var del av en svensk befrielse men samtidigt ett slut på den nordiska rörelsen. Den ständiga konflikten mellan regionalt självstyre och den stora "gemensamma marknaden" kan redan här urskiljas. 1471 hade Sverige frigjort sig från unionen. Vad som var unikt i Europa under Sten Sture d.ä. var att den svenska ständsriksdagen inkluderande borgare och bönder börjar att sammanträda regelbundet. Ur Stures ord "Det som rör alla bör av alla samtyckas" är också en tidig aning om den svenska modellen. Ur den nya nationalismen föddes också Sveriges och Nordens första Universitet i Uppsala och Sveriges första bokpress på Riddarholmen i Stockholm 1480. 1300-och 1400-talen karakteriserades av återkommande farsoter i de överbefolkade städerna. Vissa uppskattningar säger att hälften av Europas befolkning dog i pesten. Samtidigt var

jordbruket i kris där priserna sjönk och gårdar lades ned. Vad som är intressant är hur dagens aktuella frågor alla har sina paralleller i medeltidens värld.

Danskarna försökte under Kristian II att återuppliva unionen något makabert genom Stockholms blodbad. Efter detta kom Gustav Eriksson Vasa, rätt eller fel, att träda fram som Sveriges egentliga skapare. Vid Gustav Vasas seger 1523, med hjälp av en tysk flottstyrka från Lubeck, över danskarna vilka i själva verket till största del var tyska legoknektar så påbörjades ytterligare en ny epok i vår historia då konunga riket Sverige skapades. Att sedan även Gustav Vasa byggde sin makt och krossade allt inhemskt motstånd med tyska legoknektar visar att den nya nationalstaten länge var ett sätt att skaffa makt för ett fåtal och ej någon nationell demokrati. Lika lite var dåtidens tysk kontrollerade EG företag i Hansa skepnad någon all europeisk demokrati. Kanske var Gustav Vasas största bedrift att protestantismen infördes. Det var paradoxalt nog Gustav Vasa skuld till Lubeck och Hansan var den indirekta orsaken då han behövde kyrkans rikedomar för att återbetala denna. Men med det nya testamentet på svenska i Olaus Petris tappning så förändrades åter svenskarnas beskrivning av världen. Men avskaffandet av katolicismen förde också Sverige bakåt. Uppsala universitet stängdes i nästan 100 år och klostrens sociala funktion upphörde liksom dess kontakter med det övriga katolska Europa.

Det tyska inflytandet i Sverige som Hansa förbundet innebar för ekonomi och handel fick därför ytterligare en andlig dimension när Gustav Vasa ersatte den katolska läran med Martin Luthers protestantiska nytolkning av kristendomen men även nya materiella impulser. Handelsmän, legoknektar, adelsmän och hantverkare kom från Tyskland, Holland och Belgien förde med sig nya idéer men tog samtidigt en allt större del av det nu expanderande svenska samhället. Ett besök på Gripsholms slott som Gustav Vasa anlade 1537 ger idag en unik berättelse om denna omdaningens tid när national staten Sverige formades.

Ett norrländskt självhushåll

Medan livet i den kungliga huvudstaden och Mälardalen blev allt mer påverkad av det övriga Europa så fortsatta den norrländska landsbyggen att forma sin egen verklighet. Området kring Medelpadskusten mellan de två stora älvdalarna erbjöd möjlighet till både jordbruk och fiske. Det var naturligt att fisket koncentrerades till öarna i Sundsvallsbukten och älv mynningarna medan jordbruket följde dalgångarna längre in i landet. Sättna socken ligger en mil utanför Sundsvall längs dalgången på den å som mynnar i staden. Socken tillhörde ursprungligen Selånger till vilken den även återbördades efter den första storkommunreformen. Selånger med Sättna "utmarker" tillhör den äldsta kulturbyggden i Norrland. Det var här som handelsleden till Trondheim utgick och de stora kunga gravarna i Högom finns. Det var naturligt att detta skulle bli en attraktiv ort för de människor som invandrade från söder. Selångersfjärden gav en skyddad hamn och dalen längs Selångersån var lämpad för jordbruk. Dessutom var avståndet inte långt till Indalsälven i norr samt Ljungan i söder som omslöt ett större jordbruksområde samt erbjöd rikligt med lax.

De flesta av jordbruken var släktgårdar som hade brukats under många generationer och var alla uppbyggda efter samma självhushålls princip. Förutom de två mangårdbyggnaderna för vinter och sommarbruk så fanns, ladugård, stall, häbre, slaktbod, kokhus, bagarstuga, jordkällare, vagnsbod, loge, havre och korn åkrar, potatis land och kryddgård samt hölägdor med lador. Det var timrade hus med spåntak och där utedasset med sina många hål låg en trappa upp över gödselstacken. De flesta idag tror att detta bondesamhälle ligger långt tillbaka i tiden men självhushållet utan rinnande vatten och avlopp existerade på den norrländska

landsbyggen så sent som på 1960-talet. Det som vi idag försöker återskapa som ekologisk idealby fanns i verklig form för några årtionden sedan.

Att uppleva livet på en sådan gård var egentligen att uppleva livet på en svensk bondgård många generationer tidigare där varken redskap eller sedvänjor hade ändrats väsentligt. Den största och kanske enda väsentliga förändringen vid sidan av växelbruket var införandet av potatisen som basnäring för ett par hundra år sedan. På vintern drog bönderna ut i skogen för att med häst och släde ta hem de stockar som hade fällts vilka senare blev till ny takspån, bräder och ved. På våren hämtade man ladornas sista hö för korna i ladugården och innan kälen gick ur marken körde bönderna ut naturgödseln på åkrarna med häst och släde vilken sedan plogades upp med samma järnplog som hade använts i århundraden. På försommaren sattes potatisen och såddes kornet och korna släpptes på skogen. Efter midsommar härsades höet och sedan användes sommaren till fiske i den närliggande ån eller till kryddgårdens odlingar. Sedan kom bärplockningen med blåbär, smultron och hjortron såväl som odlade vinbär där denna skörd under sensommaren blev svamp och lingon. På hösten hjälptes alla åt med potatisplockningen samt korn och havreskorpen. Två gånger per år anordnades storbak av tunnbröd i bakstugan och senare på hösten slaktades grisarna som sedan skällades i stora träkar.

Sättna låg kring Sättna ön som närmare Sundsvall fick namnet Selångersån. I den fiskades lax, öring och harr samt användes för strortvätt. Men framförallt så blev den kraftkälla till den för bönderna livsviktiga kvarnen. Husbehovs kvarnar anlades i de flesta vattendrag medan de allmänna tullkvarnarna begränsades till de större forsarna. I Sättna ån finns Solumskvarnen vid Johannesfors fortfarande kvar och användes komersiellt så sent som på åttiotalet. Kvarnen började byggas 1827 och skatteläggning fastställdes 1834 till 5 kappor råg samt 3 tunnor och en kappa korn. Denna fördelning avspeglade toligen vad som odlades i byggen. Korn mjöl och rågmjöl användes både till tunnbröd, gröt och välling och kornet blev även djurfoder. Tullkvarnen var jordbruksbyggens enda industriella verksamhet och tillkomsten av Solums kvarnen drog därför med sig många intriger och maktspel på hög nivå där ägaren till Vivsta Varv, P.A. Hellzen till slut stod som ägare både Johannesfors och en konkurrerande kvarn. De fyra lokala ägarna tvingades sälja den då med körförbud belagda kvarnen till Hellzen för 400 Riksdaler vilket var mindre än 1/4 av vad den var värd. Redan då eftersträvade kapitalstarka män monopolsituation. Med ny ägare kördes kvarnen nu igång. Kvarnen användes förutom till malning av mjöl även för krossning av ben, linbråk och renseri för utsäde. I början användes vattenhjul men i slutet på 1800 talet installerades turbindrift vilket väsentligt kom att öka kapaciteten.

För den som idag vill uppleva detta norrländska självhushåll så har Västernorrlands län bevarat Gudmundstjärn norr om Indalsälven. Detta nybygge skapades av ättlingarna av den från Sättna 1765 utvandrade Pehr Nilsson. I boken Tjärnfolket ges en mycket bra skildring av den norrländska människans verklighet och ganska strävsamma liv. Det är en intressant berättelse som även redovisar hur människorna såg sin omgivning. När en av generationerna återvände till Sättna och ett betydligt mer civiliserat liv så fann de snart att de ville tillbaka till den avlägsna skogsbyn då Sättna kändes mycket främmande.

Fisket var vid sidan av jordbruk och boskapsskötsel den stora näringen. Detta fiske omfattade i huvudsak lax, laxöring, sik, strömming och säljakt. De äldsta fiskelägena i Sundsvallstrakten kallades för Gävle hamnar då det var Gävle fiskarna som först i större skala kom att utnyttja norrländskusten. Snart kom emellertid de bosatta bönderna och senare lokala fiskare att ta över fisket. Att fisket var rikligt och lönsamt visas av att Gustav Vaasa redan 1552 fastställde att hälften av laxfångsten skulle tillfalla kungen. Även strömmingsfisket började då beskattas med var fentonde tunna vilket år 1552 blev en fast avgift av en fjärdedels tunna strömming per båt. Av säl fångsten fick kungen tionde späck. Då fiskebåtarna

roddes eller hade enkla segel så skedde allt fiske i närheten av kusten och öarna. Saltning och surning av fisken i trätunnor var därför nödvändig både för egen del och för att kunna föra fångsten till försäljning. På Alnön och Spikarna finns idag ett av dessa fiskelägen kvar som ett levande historiskt minnesmärke men även en levande kultur. Som mått på fiskets omfattning i modern tid med bättre redskap så visar statistiken att fisket vid Spikarna på femtiotalet gav c:a 50 ton strömming samt 2 ton lax och sik per år. Hur stor fångsten var under tidigare århundraden är svårt att uppskatta men då fiskemängden nära kusten då var betydligt större än idag så var fisket betydande för näringen.

Det är lätt att bli romantiker och försköna denna livsform speciellt eftersom de egna barndomsminnena oftast är både rika och stimulerande. Men alla som har upplevt detta liv är mycket privilegierade som tillhörande den sista (?) landsbyggs eller skärgårds generationen där inga dataspel i världen kan ersätta denna fascinerande värld. Naturligtvis så går det inte heller att försvara golvdrag och smuts, men vi har trots detta mycket att lära från denna tillvaro i balans med naturen. Det är därför en stor förlust när detta gamla kulturlandskap nu allt mer försvinner och i likhet med i den övriga världen ersätts av allt större överbefolkade städer som en gång i Mesopotamien, romarriket eller i Medeltidens värld.

I skuggan av konungarnas krig

Selånger kom att under trettonhundratalet ingå i Hälsingland där senare Medelpad blev ett eget landskap, där Hälsingelagen också sägs ha funnits fastmurad i Selångers kyrka. Hälsingelagen har många likheter med de andra landskapslagar som finns i Sverige där de alla säkert har påverkat varandra. Medan de andra lagarna nämner trälldom i flera paragrafer så saknas detta i Hälsingelagen. Detta kan dels tolkas som att lagen är yngre men även så att trälldom egentligen aldrig har funnits i de norrländska byarna. Vad som är sant är att de självägande skattebönderna och torparna var stommen i befolkningen som saknade både Mälardalens storgods och adelsmän. Däremot kom även i Medelpad att kronan och kungen att få större makt från och med Gustav Vasa där befolkningen också tvingades att delta i kungens olika härtåg. Vid 1552 års mönstring så utskrevs t ex 936 man från Norrland varav 53 från Medelpad.

Det var även befolkningen som fick bekosta kungarnas krigsäventyr. Vid Älvsborgs lösen 1571 så togs en tiondel av allt lösöre inkluderande boskap, kopparkärl och annat som skatt. Taxerad egendom 1571 för hela Medelpad med 758 bondgårdar var 652, hästar, 3526 kor, 1173 ungnöt, 944 får, 329 getter, 178 svin och 1202 mark i penningar. Detta ger 5 kor per bondgård men där vi också ser att många inte hade någon häst. För Sättnas 25 bondgårdar var samma siffror 17 hästar, 94 kor, 16 ungnöt, 32 får, 18 getter, 8 svin och inga penningar, dvs t o m fattigare än övriga Medelpad. Som försvar ska väl då tilläggas att Sättna gränsade till stora skogar där säkert jakt och fiske fortfarande var en betydande del av näringen. Dessutom skulle Sättna betala 273 tionden av 1571 års skörd vilket motsvarade 22 tunnor korn för de 25 jordbruken.

Förutom taxeringslängderna så erbjuder tingsprotokollen en bra beskrivning över tillståndet i socknen. Selånger och Sättna hade en gemensam häradsrätt med 12 nämndemän från de båda socknarna. Från nämndens sammansättning ses att det i de flesta fall var välbeställda bönder som var nämndemän men även att likhet rådde inför lagen då även storbondsöner fälldes. Det vanligaste brotten var sedlighetsbrott medan stöld var mycket ovanligt och inga dråp förekom åtminstone under perioden 1548-1573 som redovisas i boken "Selånger- en sockens historia" av Lars Göran Tedebrand.

När Gustav II Adolf som suttonåring 1611 blev Sveriges konung så började ytterligare en transformering av det svenska samhället. Om något kan karaktärisera hans regering så var det de ständiga krigen. Vid hans tillträde så befann sig Sverige i krig med Danmark, senare tillkom Polen, Ryssland och till slut den Österrikiske kejsaren. Europa härjeddes av det vi känner som det trettioåriga kriget vilket ibland hänföres till en religions uppgörelse mellan katoliker och protestanter men i själva verket var en maktuppgörelse mellan olika furstar. Sveriges deltagande skulle dels föra landet till en stormaktsposition medan landets egna befolkning fick utstå ett allt hårdare tryck för att finansiera kriget men framförallt så innebar Gustav II Adolfs regering en förändrad makt- och social struktur inom landet. Krigsmakten organiserades nu över hela landet i olika regementen där Norrlandsregementet svarade för 3600 man av armens totala 36000. Sveriges största inkomster var i början av 1600 talet koppar , huvudsakligen från världens äldsta industriella företag i Falu koppar gruva. Men järnet kom att spela en allt större roll allteftersom produktionsmetoderna förbättrades. Tillsammans svarade de för 80% av exporten. Ur denna hantering men även de pågående krigen växte en inhemsk vapentillverkning upp där de svenska kanonerna även dess blev en exportvara trots att de kanske skulle hamna på fiendesidan.

Sverige som redan hade Finland lade beslag på den tyska Ordensstatens Baltikum innan de svenska trupperna fortsatte genom Polen och norra Tyskland. 1626 tågade Gustav II Adolf med sina trupper in i Preussen och kom därför i direkt konflikt med Kejsaren vilket nu helt involverade Sverige i det trettio åriga krigets tyska kaos. Den svenska armén hade redan tidigt en tredjedel tyska legoknektar vilken andel under kriget allt mer ökade. Även för krigets finansiering och ledning så vände sig Gustav Adolf till utländska, främst tyska källor. Varför den svenske kungen fortsatte sitt krigsföretag in i Tyskland finns det många teorier för. Vad som är viktigt att fastslå är att det inte var ett svenskt krig eller ens ett religionskrig utan en kamp mellan olika legohärlar under ledning av olika furstar i Europa. Det är ur denna synvinkel som man även fåse de omfattande plundringar som skedde i krigets fotspår. Den dröm som Gustav Adolf hade var nog trots allt att göra Östersjön till "sitt" innanhav.

Varför fortsatte då kriget efter hans död 1632? En av de stora förändringarna under Gustav II Adolfs styrelse var högadelns allt större dominans, som följde av de förlänningar som man emottog i krigets fotspår. Dessa fanns på alla sidor av Östersjön. Antalet hemman som ägdes av adeln ökade på etthundra år från 1500 talets mitt till 1650 *fem* gånger. Det skedde även en stor förändring av den svenska adeln. För att finansiera kriget så förlänades de utländska härförarna stora områden. Än idag så har nästan hälften av de på riddarhuset registrerade ätterna ett utländskt ursprung. Utan att vara allt för långt ifrån verkligheten så skulle man kunna påstå att medan Sverige lade under sig länderna kring Östersjön så lade sig den utländska och främst tyska adeln under sig Sverige. Sverige expanderade även åt väster där Nya Sverige i Delaware tillhörde moderlandet under perioden 1638-1655. Vid trettioåriga krigets slut 1648 så var Sverige en europeisk stormakt.

Med den svenska adelns utlandserfarenheter och den utländska adelns intåg i Sverige så följde även att landets påverkades på gott och ont av den centraleuropeiska civilisationen. Då allt större jordbruksområden förlänades som frälsejord så minskade skatteunderlaget. Istället så förde kriget och de ökade internationella kontakterna med sig ett ökat hantverk . Även valloninvandringen började vid denna tidpunkt vilken gav ett uppsving för den svenska järnhanteringen. Det är i det sammanhanget som vi får se både 1600 talets lyxiösa slottsbyggande och de många städer som med kungligt påbud anlades. Skokloster som uppfördes 1654-79 av Jean de la Vallé och Nicodemus Tessin d.ä. för Carl Gustav Wrangel är ett mycket tidsenlig monument vid Mälarens strand. Inredningen och den imponerande vapensamlingen ger en intressant inblick i denna adelns tid. Det finns även föremål från svenskarnas Amerika och Grönlands expeditioner vilka visar att världen nu återigen hade

blivit större åtminstone för de styrande. Trots det utländska inflytandet eller kanske på grund av detta så spirade även nationalismen där Olof Rudbecks *Atlantica* placerade Sverige som världens medelpunkt. Universitetet i Uppsala återupprättades och de första gymnasierna inrättades. Kyrkböckerna höll reda på människorna med postväsende och gästgivargårdar förbättrade kommunikationerna. Men bland den svenska adeln talades latin, franska och tyska medan deras söner studerade i utlandet och adeln fick allt mer mark. Drottning Kristina som efter en tid av förmyndarregering tillträdde 1644 fortsatte trots de ofrälse ståndens kritik denna politik. En av de märkligaste episoderna i hennes liv är privat även om det kom att få en stor betydelse för Sveriges fortsatta historia. René Descartes utnämns av många till Newtons föregångare och därmed den filosof och vetenskapsman som teoretiskt grundlade den tekniska och industriella utvecklingen av vår värld. Vår tids världsbild är fortfarande kartesisk. För drottning Kristina så innebar kontakterna med René Descartes att hon övergick till katolicismen.

Även om Norrland som helhet och Medelpad självt var en jordbruksbyggd så kom även ett fåtal centralorter och senare städer att träda fram. För Selånger var länge Härnösand den stad som var centrum både för handel, sjöfart, kyrka och utbildning. Denna stad har till idag behållit denna karaktär av borgarstad som var utmärkande för denna tid. I Medelpad självt kom en ny sorts stad att födas efter en kunglig kungörelse i 1600 talets våg av nya städer. Vid tiden för Älvsborgs första lösen 1571 så bodde endast 38 000 svenskar i städer vilket motsvarade ungefär 5% av befolkningen. Med fler städer så skulle den ökade handeln och hantverkarnas verksamhet koncentreras så att skatteuttaget bättre kunde kontrolleras. Dessa städer var därför ett sätt från kronan att bryta böndernas självständiga ställning. Den nya staden Sundsvall avstyckades från Selångers socken och fick sina stadsprivilegier 1624. Staden flyttades tjugo år senare närmare havet på grund av landhöjningens inverkan på hamn möjligheterna. Stadsplanen för den nya staden utarbetades av Nicodemus Tessin d.ä. som det rutnät som än idag är grunden för gator och hus. Den handel och ekonomiskt uppsving som kronan räknade med uteblev dock för Sundsvall i likhet med de andra nyanlagda städerna. Sundsvall var till i mitten av artonhundratalet bara ett oansenligt fiskarläger.

Medelpad upplevde de många krigen bara genom utskrivningen av soldaterna och ökade skatter. Speciellt rekryterades män för de många krigen mot Norge som innan freden i Brömsebro även inkluderade jämtlänningarna. Medan Medelpad därför klarade sig undan direkta krigsupplevelser så härjades Jämtland många gånger av både svenska men även norska härar. Under det stora nordiska kriget 1700-1721 så drogs Medelpad ännu mer in i världspolitiken. Bara i Selånger så utskrevs 80 båtsmän under dessa krigsår vilket naturligtvis var betungande för bygden. Efter Karl XII:s död 1718 blev Medelpad direkt involverad i krigets fasor när ryssarna började sina härjningar längs kusten. Den 25 maj 1721 anlände de ryska gallär skeppen till Sundsvall. Genom brinnande vårdkasar och kyrkklockornas ringande så hade löjtnanten Johan Lindstedt försökt samla bönderna till försvar. Dessutom fanns det cirka 150 båtsmän och jämtlandsdragoner för stadens försvar. Den ryska styrkan var för övermäktig och löjtnanten själv tillsammans med många av hans män mejades ned av de ryska kosackerna. Dessa fortsatte sina härjningar på häst längs Selångerån ända upp mot Sättna där gårdar sattes i brand.

Från råvaru export till industrisamhälle

Medelpad är Sveriges skogrikaste landskap med 3/4 skogsmark. Dessutom rinner de stora älvarna Ljungan och Indalsälven genom landskapet förutom en mängd mindre åar och bäckar. Det var därför naturligt att de första industriella aktiviteterna skulle utnyttja trä och vatten. Bönderna anlade kvarnar och vattensågar för eget behov. 1573 anlägger kronan under Johan III den första grovbladiga sågen i landskapet vilket dock ej drevs särskilt länge. Inte förrän 1663 gjordes nästa större staliga investering då kronan lät anlägga Sillre såg vid Indalsälven samt Medelpads varv för att bygga örlogsfartyg vid kusten där det första levererades 1669. Även varvet lades ned och flyttades till Kalmar. Galtström blev Medelpads första järnbruk 1673 vilket följdes av Lögdö 1685. Båda kan än idag beskådas där Galtström med sitt brukssamhälle kan föra oss tillbaka i tiden och uppleva denna bruksvärld åtminstone i fantasin. Totalt så anlades hela 12 järnbruk i Medelpad där malmen importerades men träkolet och vattenkraften fanns lokalt. Skogen var anledningen till att det malmfattiga Medelpad fick en egen järn industri. För att tillverka ett ton tackjärn behövdes 300 hektoliter träkol. Tillsammans med denna nya näring så växte ett nytt Sverige fram, brukssamhället med kyrka, kontor, skola och arbetarlängor även om de norrländska arbetarna oftast bodde på sina egna gårdar eller torp på brukens ägor. 1850 så hade brukssamhällena en mantalsskriven folkmängd i Lögdö på 295 personer, Galtström 234 och Sörfors 469.

Vattenkraften gav upphov till allt fler sågar över hela landskapet som hade ett sextiotal sågar i drift vid mitten av 1800 talet. Skeppsbyggandet tog råvarorna från dessa sågar och från det första varvet vid Vivstavarv 1798 så växte denna näring i Medelpad till Sveriges största varvsindustri med 23 varv längs kusten. 1800 talet innebar att den industriella revolutionen nådde Sundsvalls trakten. Inte som en händelse utan som många vågor med olika näringsgrenar. Däremot var det en spektakulär händelse som startade denna process. I Indalsälven fanns ett 25 meter högt vattenfall som hindrade flottning av timmer. 1793 bildades Storfors bolaget under byggmästare Magnus Huss för att reglera den högre liggande Ragunda sjön och därmed torrlägga fallet. Detta gick snabbare än beräknat och den 6 juni 1795 så torrlades hela sjön och Indalsälvens ökade vattenstånd drog med sig byggnader och träd. Men nu fanns möjlighet att flotta virket till kusten och därmed öppnades nya möjligheter. P.A. Hellzen som senare blev ägare till Solumskvarnen drabbades av katastrofen då hans såg förstördes. Som kompensation fick anläggas just Wifsta Skepps Varf. Det första fartyget sjösattes 1806 och 65 fartyg byggdes där fram till nedläggningen 1870.

Under 1500 och 1600 talen med missväxt och epidemier så hade befolkningstillväxten i Sverige varit långsam men från mitten av 1700-talet till 1800 talets mitt så skedde en kraftig ökning. Från 1749 till 1850 så ökade Selångers befolkning från 636 till 1459 personer, d v s mer än en fördubbling. Detta åstadkoms både genom ett ökande födelseöverskott men även en lägre dödlighet. Genom smittkoppsvaccineringen som infördes i början på 1800 talet så minskades även barnadödligheten. Potatisodlingen kom även den att ge bönderna en ökad mat tillgång även om denna inte infördes i Medelpad förrän i början på 1800 talet. I just Selånger och Sättna kom linodlingen att få ett centrum i Medelpad där det 1788 registreras en tillverkning av 22080 lärfter för husbehov och 3600 till försäljning. Linet användes både till linne dukar och kåder som fiskelinor och säckar. I början av 1800 talet fanns det lika många får som kor i socknen vilket användes till ylle och vadmall. Det var först med industrialismens genombrott som denna egentillverkning ersattes med importerade bomullstyger. Befolkningen fortsatte således att öka och 1850 hade Medelpad 30 000 innevånare varav staden Sundsvall 2800 vilket kan jämföras med ungefär 1500 personer i landskapet år 1571 och 194 personer bosatta i staden år 1670.

Läs och skrivkunnigheten i hela Sverige och speciellt ett norrländskt bondsamhälle som Selånger hade varit mycket bristfällig och länge begränsat sig till prästen. Den 18 juli 1842 utfärdades den svenska folkskolestadgan vilken sade att varje församling skulle inrätta en allmän folkskola. Detta var ett ordentligt steg i samhällets utveckling och efter att ha varit provisoriska "turnerande" skolor så byggdes permanenta skolhus. Någon allmän skolgång genomfördes inte på länge, och på 1930-talet så gick landbyggdsbarnen fortfarande i varannandagsskola.

Det var emellertid en uppfinning som dramatiskt skulle förändra världen som även i Sundsvallsområdet gjorde sitt intåg vid halvsekelskiftet. 1849 byggdes landets och Nordens första ångsåg i Tunadal norr om Sundsvall och därmed inleds industrialismen i Sverige. Ändå var denna introduktion ganska sen då engelsmannen Samuel Bentham redan 1793 hade tagit patent på ett ångdrivet sågverk. Anledningen var att Medelpads vattendrivna sågar redan hade en hög kapacitet. Även andra förändringar i världen kom emellertid att ändra förhållandena för den norrländska sågverksindustrin. Den engelska frihandeln och den ökade efterfrågan och 1848 års bolagsordning satte i gång det kapitalistiska maskineriet även inom denna näring. 1860 hade hela Västernorrlandslän 10 ångsågar med 34 ramar, 406 saluvattensågar med 543 ramar och 57 husbehovssägar.

Per Fredrik Heffner var född i Blekinge 1788 och reste vid 24 års ålder till England där han kom att arbeta för olika trävaruföretag. 1820 ankom samme Heffner till Sundsvall där han övertog en sågverksrörelse. Med hjälp av sina engelska exportkontakter så kom Heffner att skapa en ny industri era. Han köpte upp allt fler sågverk och uppförde i början på 1860-talet Heffners ångsåg på gränsen mellan Skön och Sundsvall. Fiskets och jordbrukets Medelpad hade blivit järnbrukens och kolmilornas rike. Nu blev vattensågarna och segelfartygens Sundsvall snabbt ångsågarnas och ångbåtarnas stad där sågverk och skeppsvarvsindustrin gick sida vid sida. Förutom mängder av mindre sågverk så fanns det under perioden 1861-1865 8 vattensågar och 15 ångsågar i distriktet som tillsammans sågade mer än 600 000 stockar och sysselsatte 670 man. 1871-1875 fanns 24 ångsågar och 7 vattensågar som processade 2,3 miljoner stockar med en arbetsstyrka på 1200 personer. 1886-1890 så hade de 38 ångsågarna nästan helt slagit ut vattensågarna och produktionen var över 5 miljoner stockar i världens största samlade sågverksdistrikt. Bara på Alnön fanns som mest 18 sågverk.

Industrialiseringen av Sundsvalls distriktet var därför inte bara unik i Sverige utan i Europa utanför England. Befolkningen i Sundsvallstrakten steg från 6000 år 1850 till 32000 år 1900 där landet kallades "ett litet Amerika i Sverige" och Sundsvall själv fick namnet "lilla Chicago". Alnön 7-dubblade sin befolkning från 950 till 6841. I Skön fanns 1840 endast 882 personer medan denna 1890 hade stigit till över 11 000. Sundsvall blev Sveriges första stora industridistrikt och det är därför ingen överraskning att den första stora strejken även bröt ut här och att det var här folkrörelserna inom fack, frikyrka och nykterhetsrörelse fick sitt största stöd. Detta var de snabba klippens guldgruva där arbetslagstiftning och villkor ej fanns reglerade och därför både lön och arbetstillgång varierade med tillgång och efterfrågan men också rent godtycke. Den direkta orsaken till Sundsvallsstrejken 1879 var att arbetsgivarna ville sänka lönerna med 20% och samtidigt ta bort den fria medicinen. Den 28 maj 1879 samlades 3000 strejkande vid Skarpskytteläget nere vid hamnen. Samma natt anlände 70 man ur Dalaregementet och följande dag ytterligare 250 man från livgardet i Stockholm. Dessutom rekvirerades 3 kompanier ur Hälsingeregementet och 7 örlogsfartyg till Sundsvall.

Förhandlingar pågick hela tiden mellan arbetarnas representanter och Landshövdingen som företrädde sågverksägarna. Arbetarna krävde att få behålla fjolårets löner. Sågverksägarna svarade med att om arbetarna ej den 30 maj fanns på sina arbetsplatser så skulle de vara både avskedade och vräkta ur bolagens bostäder. Landshövdingen organiserade

samtidigt tillsammans med general Weidenhiem och sågverksägarna trupperna och han gav order till soldaterna att inringa skarpskyttelägre som då hade ungefär 1200 personer samtidigt som örlogsfartygen från havet riktade sina kanoner mot de strejkande. Därefter gick landshövdingen tillsammans med häradshövdingen in till de strejkande och meddelade sitt beslut att de alla skulle föras tillbaka till sina arbetsplatser och att Svartviks arbetare hade vränts från sina bostäder. De ledande 36 personerna fängslades i Sundsvall. 8 av dessa åtalades för diverse brott men då det visade sig att de alla var både rättskaffens och djupt frireligiösa människor så blev de senare frikända på grund av brist på bevis. Den första stora strejken var dock bruten med en allians mellan stat, krigsmakt och kapital. Däremot så skulle det dröja till skotten i Ådalen då denna kamp skulle resultera i många dödsoffer, men även en slutgiltig arbetarseger.

Industrialismens genombrott i Sundsvallsdistriktet skapade ett helt nytt samhälle där förändringarna, både goda och dåliga kom i snabb takt. Tillsammans med den industriella utvecklingen och unga invandrare så utbildades krogväsendet till hundratals ölkrogar runt staden som blev centrum för ganska våldsamma uppträdanden. Under den senare delen av 1800 talet kom även en nyreligiös väckelse men framförallt nykterhetsrörelsen som en reaktion till "moralens förfall". Baptismen hade i Medelpad 1310 medlemmar år 1877 men dess framgång hade varit kantad av hårt motstånd från statskyrkan, där straffen för avfall från sttskyrkan fanns kvar till 1860. IOGT kom även i Sundsvallstrakten att samla allt fler medlemmar till vilket senare kom blåbandsrörelsen. 1880 talets Medelpad var således ett samhälle i mycket stor förändring. Att trästaden Sundsvall 1888 brann ned till grunden för att några år senare återuppstå som en högre stenstad kan sägas vara både typiskt och motsägelsefullt i Trä patronernas rike. Förändringen var både fysisk, mental och själslig där en mer medveten människa skapades. Ännu saknades både allmän och lika rösrätt där kvinnorna inte blev delaktiga i demokratin förrän 1921.

Missnöjet och oroligheterna mellan arbetsgivarna och träarbetarna fortsatte under nittioalet. 1897 bildades Svenska Sågverk och Brädgårdsarbetarförbundet vilket blev början till en ny stor kraftmätning mellan arbetarna och träpatronerna 1899, nämligen föreningsrätten. I början på detta år så hade 15 fackföreningar i sågverksdistriktet 1463 medlemmar. Arbetsgivarna organiserade i Sundsvalls Exportförening beslöt sig till motaktion där alla arbetare ställdes inför ultimatum att endera gå ur fackföreningen eller så avskedas och vråkas. 300 vråkningsdomar förkunnades också och verkställdes av länsstyrelsen. Genom att importera strejkbrytare med båt från Ångermanland och Finland så segrade även nu arbetsgivarna och när strejkkassan var slut så tvingades arbetarna att acceptera sågverksägarnas villkor, dvs att ej gå med i fackföreningen. Många av de arbetare som hade varit aktiva under strejken avskedades och sågverksägarna lät trycka listor med dessa svartlistade arbetare.

I likhet med efter strejken 1879 så skedde nu en kraftig utvandring till Den Nya Världen i Amerika. Ändå så påverkade utvecklingen i Sundsvall framväxandet av folkrörelsernas Sverige. Många av de strejkande både 1879 och 1899 var frireligiösa och tillhörde nykterhetsrörelsen. Ett av landets första Folkets Hus invigdes på Alnön Lucia dagen 1896 och fackföreningarna fortsatte trots sina bakslag att växa. August Palm höll sitt första socialistiska föredrag i Sverige 1881 och det socialdemokratiska partiet grundades året därpå. Arbetarna bildade kooperativ för sina Konsum affärer, bönderna skapade sina lantbruksföreningar och lantmännens kooperativ och t.om lanthandlarna slöt sig samman i det som senare blev ICA. Till dessa rörelser kom sedan idrottsföreningarna som kom att samla hela byggder till gemensamma aktiviteter. I Sättna hjälptes vuxna och barn att bygga både idrottsplats, klubb och träningslokal, folketspark samt en topp stuga på ett av de kringliggande bergen. Idrottsföreningen knöt samman detta nya samhälle och fick människorna att idéellt arbeta tillsammans men också uppleva en verklig glädje tillsammans. Nykterhetsrörelsen,

fackföreningarna, kooperativen, frikyrkan och idrottsföreningen sammansmälte till skapandet av 1900 talets människa och det svenska folkhemmet.

De andra utvandrarerna till en ännu större värld

Mellan åren 1850 och 1914 emigrerade över 1 miljon människor från Sverige till Amerika i ett Europa där 40 miljoner, varav 19 miljoner engelsmän och 6 miljoner tyskar lämnade fäderneslandet. Denna utveckling var gemensam för hela det nyindustrialiserade Europa. Allt fler människor trängdes i allt större misär i allt större städer medan ett effektivare jordbruk i och för sig gav mat men ej behövde fler människor. Civilisationen flyttade västerut. Medan stora emigrationsvågor härörde från de fattiga torpen i södra Sverige under 1800 talets mitt så kom denna utvandring från Medelpad först igång efter Sundsvallsstrejken 1879. Från Selångers socken utvandrade t ex totalt bara 12 personer under åren 1866 till 1878 medan 39 personer emigrerade 1879- 1882 136 personer 1891-1893 och 77 personer 1900-1906. Mellan åren 1881- 1910 utvandrade från hela Västernorrlands län nästan 30 000 människor. I Nya Samhället skrev man 1903:

*"Hvart man vänder sig i sågverksdistrikten här omkring Sundsvall är det samma låt:
"Om jag bara hade så att jag kunde komma till Amerika, ty här blir värre för hvarje dag"*

Under rubriken "Landets mærg rinner bort" skriver Nya Samhället vidare:

Med ångaren Aristo till Hull avreste i fredags (1 maj) ej mindre än 961 emigranter för vidare befordran till Amerika. Utvandrarernas antal under föregående vecka uppgår till 1 525."

De flesta sökte sig till USA och Kanada där författaren Lars Göran Tedebrand har undersökt bestämmelseorterna för de 177 personer från Selånger som finns med i passagerarlistorna från Göteborgs poliskammars arkiv. Dessa visar att huvuddelen sökte sig till de Stora sjöarna kring Chicago med nästan 100 personer medan 51 sökte sig till Kanada och 6 till den amerikanska västkusten; 4 till Washington och 2 till Kalifornien. Den första Kalifornien emigranten var 19 åriga Brita Ingmarson som 1893 bosatte sig i San Fransisco. 1891 så utvandrade hela 13 Selångersbor till det nya drömlandet Brasilien som kom att representera en speciell händelse i Sundsvalls historia. Den huvudsakliga anledningen till utvandringen till Brasilien som till Nord Amerika var det sociala missnöjet bland sågverksarbetarna och samtidigt den rena arbetslösheten. Angående den s k Brasilienfebern som drabbade Sundsvall 1891 skrev författaren Reinold Olsson:

" Det fanns också någonting annat i denna tidsföreteelse, som gav gensvar hos de av frireligiöst församlingsliv så starkt påverkade sågverksarbetarna, nämligen hoppet om att kunna bygga en bättre värld på andra sidan Atlanten i Brasiliens urskogar."

Den brasilianska staten förde genom ombud en intensiv propaganda för att ivandra till denna nya kontinent. "Vägledning och rådgifvare till Brasiliens Förenta Stater" fanns hos nästan varje sågarbetarfamilj och informationsmöten anordnades om det nya landet. Totalt uppskattas ungefär 3000 personer från Sundsvallsområdet ha utvandrat till Brasilien. Från ett möte i Vivsta den 8 mars 1991 under temat "Böra vi begagna oss af den utlofvade fria resan till Brasilein" skrevs följande protokoll.

" Vi känna oss mäktiga att fördraga att, om så skall fordras hellre med våra familjer dö av klimatiska eller andra orsaker ute i Brasiliens urskogar framför att i något af Sveriges civiliserade samhällen midt ibland lyx och öfverflöd långsamt aftyna till följd af öfveransträngning i kapitalets tjänst och i brist på närande föda"

Tyvärr så blev detta resultatet för många av Brasilien resenärerna då Gula febern och andra sjukdomar härjade hårt och de brasilianska plantage ägarna knappast var bättre arbetsgivare än de norrländska träpatronerna.

De som utvandrade var i likhet till Amerika de mest driftiga och relativt unga. som Kronofogden Engelstedt skrev till länsstyrelsenden 6 maj 1981:

Av de 1691 personer utgöres nära 35 % av barn under 12 år och omkring 1% av personer över 50 år. Återstoden består av personer mellan 20 och 40 år, nästan alla kända som dugliga arbetare"

I Göran Friborgs bok "Brasilien svenskarna" finns en utförlig redogörelse för dessa utvandrarens ytterligare öden och äventyr. I denna ges en mer nyanserad bild där många verkligen mötte ett hårdare liv på kaffe plantager men där många överlevde just som sågverksarbetare kring Sao Paulo, Curitiba och i Parana.

Hur påverkade då denna samhällsomdaning det existerande bondesamhället? Väldigt lite då de självägande bönderna inte kände samma behov av att utvandra och där mat fanns inom samma självhushåll som tidigare. Däremot blev även dessa drabbade av de kapitalstarka träpatronerna. Försedda med rikligt med brännvin och tjocka sedelbuntar reste de runt bland bondgårdarna och köpte upp hälften av böndernas skog till mycket låga priser. Skogsbolagen kom därför att bli de första exemplen på en totalintegrerad verksamhet från råvara till färdig produkt där även båtvarven och fartygen ägdes av bolaget. "Skogen dör" av Waldemar Lindholm år 1901 fick följande recension i Nya Samhället:

Redan bokens titelvignett- en grafsten med insriptionen "Här vilar Norrlands själägande allmoge. Bolagen reste vården" omgifven av kalhuggen skogsmark, är egnad att ge stämning. Han behandlar problet om skogssköflingen och Norrlands framtid på ett sätt som ingen före honom"

Inte heller miljö och resurs problemen var okända kring sekelskiftet.

Den efter branden återuppbyggda staden kom med Hotel Knaust och sina vackra stenhus att kontrastera mot arbetar bostäderna. På Sundsvalls Museum har både patrons festsal och arbetarens trånga kök bevarats som illustration för det klassamhälle som kanske inte var värre än 1600 talets adelsstyrda Sverige men inte heller jämlikare. Sekelskiftets värld var mycket olika för de rika och för de fattiga

Den nya civilisationen

Staden har alltid förknippats med civilisationen även förutom själva namnet. I Mesopotamien, Grekland och Rom så var staden det centrala som drev utvecklingen framåt men också så småningom ledde till civilisationens fall. Birka hade aldrig varit någon riktig stad och när Birger jarl kom överns med de tyska köpmännen att 1252 anlägga Stockholm så var säkert en av hans tankar att ge Sverige något som påminde om Europas mer civiliserade samhällen. Den främsta orsaken var ändå att genom Stockholms läge kunna kontrollera handeln mellan Mälardalen och Östersjön. I vilket fall som helst så kom staden att byggas på ett av jordens naturskönaste platser där skärgårdens 24 000 öar övergår i Mälarens innanhav. Stockholm är unik bland världens städer i många avseenden. Ett är att de sista 500 årens historia kan följas under en rundvandring i staden.

I Gamla Stans trånga gränder finns likt Visby många spår av de tyska staden. När Stockholm anlades men även långt senare var Sverige ett bondesamhälle där få människor varken kunde eller ville bo i staden som därför mest blev ett samhälle för inflyttade tyskar och andra centraleuropeer. På Gustav Vasa tid så hade staden bara 3000 innevånare för att under stormaktstiden snabbt öka till de 40 000 som levde här 1663. Efter en brand 1665 anlades Stora och Lilla Nygatan och Gamla Stan som vi kan uppleva den idag är därför främst en 1600 tals stad även om en del medeltids valv fortfarande finns kvar. Samtidigt började Södermalm och Norrmalm alltmer att bebyggas och bli del av detta stadssamhälle. Det var här i detta Stockholm som René Descartes dog 1650. Inte hans död men väl det han hade åstadkommit under sitt liv kom att bli den stora förändringen i den europeiska civilisationens sätt att se på världen och därmed sig själv. Newton fortsatte i England med dessa nya tankar och skapade den mekaniska världsbild som under 1700-talet släppte lös den europeiska vetenskapen.

Upplysningen kom i första hand att sammankopplas med tiden mellan den engelska och den franska revolutionen medan i Sverige denna epok som omfattade större delen av 1700 talet kallades för Frihetstiden. Voltaire, Rousseau och Montesquies presenterade nya och delvis revolutionerande idéer riktade både mot kung och kyrka vilka påverkades av intrycken från de icke civiliserade naturmänniskor men även andra österländska civilisationer som europeerna hade kommit i kontakt med. Den tidigare europeiska utvecklingen hade varit en återupptäckande och efterrapning av andra civilisationers bedrifter där mycket hade lånats från araber och kineser eller återhämtats från gamla grekiska och romerska källor. Nu skapades däremot med hjälp av universiteten och en ökad politisk och religiös frihet ett nytt och kreativt klimat. För första gången i historien så framträder ett antal framstående svenska vetenskapsmän som var med att forma den nya världen där Universitetet i Uppsala blev centralpunkten för denna inhemska upplysning. Emanuel Swedenborg (1688-1772), Anders Celcius (1701-1774), Carl von Linné (1707-1778) , Carl Wilhelm Scheele (1742-1786) och Jöns Jacob Berzelius (1779-1848) kom att gå till historien inom sina områden.

Swedenborg var ett mycket mångsidigt geni som senare utvecklade sin egen religion vilken än idag lever kvar i USA och dessutom inspirerade ett nytt religiöst tänkande i flera amerikanska efterföljare. Celsius som införde astronomin i Sverige är mest berömd för temperatur skalan. "Gud skapade världen och Linné ordnade den" är ett citat som väl beskriver Linnés insatser som namngivare till våra olika arter. Scheele upptäckte ett flertal grundämnen och blev den förste att framställa syre. Åtminstone dessa tre senare herrar får beteckna 1700 talets vetenskap där det väsentliga var att mäta och katalogisera verkligheten enligt den vetenskapliga reduktionistiska och positivistiska modell som gällde. Jöns Jacob Berzelius får därför ses som en värdig efterföljare då han skapade beteckningarna till det

periodiska systemets olika grundämnen samt normer för atomvikterna. Vi kan därför säga att 1700 talets svenska vetenskapsmän kom att sätta både namn, vikt och tempertatur på omvärlden. Berzelius blev delägare när Sveriges första stora kemiska fabrik inrättades i Marifred 1816. I fabrikslokalerna hade på 1700-talet tillverkats 1 miljon 40% brännvin per år och är därför en bra minnesmärke till både de positiva och mindre positiva dragen från detta århundrade. Idag är byggnaden folkhögskola i Röda Korssets regi.

Det moderna Sverige började således att ta form i Stockholms och Uppsalas lärda värld på den senare delen av 1700-talet. Tryckfriheten utnyttjade äntligen tryckerikonstens förmåga till masskommunikation även om de läskunniga var i minoritet. Svenska Akademin grundades efter fransk förbild och från Frankrike erhöll man kopior av den där förbjudna encyklopedin som gav en helt ny beskrivning av världen. Under slutet av detta århundrade och Gustav III tid fördjupades denna förändringsprocess vilken enligt vissa bedömare ledde till demoralisering medan andra pekar på en ny individuell frihet. Trots det kungliga enväldet så började humanismen och parlamentarismen att växa fram mot liberalismens 1800 tal. Gustav III avskaffade tortyr och dödsstraffet för trolldom samt gav religionsfrihet. Men det viktigaste var att adelns makt bröts. Rudktionen under Karl XI hade givit tillbaka adelsjord till både bönder och kronan där alla tre hade en tredjedel var. Men böndernas jakt och fiskerätt hade tillhört adeln. Bönderna fick full äganderätt till sin jord och ofrälse kunde bli ämbetsmän. Och en ny upplyst borgarklass växte fram.

Denna motsägelsefulla utveckling av frihet och upplysning men även omåttlig dryckeskap och sedligt förfall kan avnjutas i en av våra främsta kulturskatter, Fredmans Epistlar av Carl Mikael Bellman. Denna tid var helt riktigt ett smutsigt och stökigt Stockholm men att besöka Drottningholm eller Hagaparken en solig sommardag ger ändå en gladare bild av dekadensen. Som alltid så finns säkert sanningen någonstans mellan dessa ytterligheter. Det var emellertid först under 1700 talet som Sverige började att bli del av den stadscivilisation som hade fått 5000 år tidigare i Mesopotamien. Staden gav oss både potentialien till mental och materiell utveckling men också allt fler av stadens nackdelar som våld, prostitution, alkoholism och sjukdomar.

Under 1700-talet befäste Sverige sin ställning som Europas leverantör av järn och beräknades ha svarat för nästan hälften av världens behov. Med hjälp av 1700-talets kemister som Scheele och Berzelius men även många andra betydelsefulla som A F Cronstedt (1722-1765) och P G Gahn (1745-1818) så lades grunden till en vidareutveckling av den svenska järnhanteringen. Ny grundämnen upptäcktes som nickel (Cronstedt), Vanadin (Sefström) Mangan (Gahn), Molybden (Scheele, Hjelm), Tantal (Ekeberg), Niob (Blomstrand), Zirkonium (Berzelius) och Wolfram (Scheele). Från Berzelius periodiska system så fick världen många nya ämnen att bygga en ny värld av. Ur denna historia skapades även den framgångsrika svenska stålindustrin med sina speciallegeringar.

Efter den pest som 1710 hade krävt 20 000 eller en tredjedel av Stockholmnarnas liv så växte staden under det kommande århundradet till närmare 100 000 i mitten på 1800 talet. Under denna tid växte en ny överklass fram med köpmän och manufakturägare till brännerier, garverier ochglasbruk. 1754 så stod det nya slottet klart som en symbol för utvecklingen. Konsthantverkare gav borgerskapet vackrare bostäder. Kakelugnen och användningen av innanfönster kom att höja bostadsstandarden. Fasaderna i Stockholm putsades med den gula ton som Tessin hade infört och innerväggarna fick paneler och tapeter. Men ändå var Stockholm knappast en stad i dagens bemärkelse eller ens i jämförelse med antikens tätorter. Gatubeläggning och avlopp saknades och soporna slängdes på gatan. Bastubaden hade stäpts p.g.a. brandrisken och smittorisken, bl.a. den härjande syfilis epidemin. Stockholm hade vid

sidan om Paris den högsta dödligheten i Europa. På en befolkning av 70 000 fanns däremot 700 krogar. Det är mot denna bakgrund man får se Gustav III Drottninghom med sin teater och kinesiskt lustslott.

Denna minst sagt katastrofala situation fortsatte under första halvan av 1800-talet med återkommande kriser även om både bildningsnivå och renlighet successivt förbättrades. Europa återhämtade sig efter Napoleons långa krig som egentligen även det förtjänar att betecknas som världskrig. Sverige hade vårt att återhämta sig efter förlusten av Finland till Ryssland där ryska trupper under kriget hade nått ända till Grisslehamn. 1818 utsågs Jean baptiste Bernadotte till svensk kung Karl XIV Johan och en unik tid av fred och stabilitet inleddes i Sverige. Men snart började återigen kaos och uppror både inom Europas länder och emellan dem. I USA så härjade ett bittert inbördeskrig mellan sydstaterna och nordstaterna. 1871 så hade Tyskland med Bismarck besegrat Frankrike vilket för första gången förde fram landet som en konkurrent till England. Därmed inleddes också en unik period av fred i hela Europa från 1871 till 1908 då den engelska industrialismen kunde spridas vidare över världen samtidigt som England självt drabbades av dess nackdelar med förslummade städer och brottslighet. I mitten av århundradet drabbades även Sverige av industrialismens förändringsvindar samtidigt som landsbyggdsbefolkningen ökade. Detta startade en ny folkvandring där människorna sökte sig till städerna eller belöt sig för att emigrera till Amerika.

Men järnet och ångan från den engelska industrialismen skulle även föändra Sverige. En viktig del var att bygga ut kommunikationsnätet och underlätta transporter av råvaror och färdiga varor. När Göta kanal var färdig 1832 så hade 60 000 man gjort 7 miljoner dagsverken. Och långsamt började Stockholm att bli hela Sveriges huvudstad. Till det bidrog järnvägen där den södra stambanan öppnades 1860 mellan Södertälje och södra station för att 1871 ta steget till nuvarande centralstationen. Vid 1800-talets slut så kunde svenskarna ta tåget till sin huvudstad. Även om det finns mycket skrivet om denna tid så är det ändå svårt att föreställa sig 1800-talets misär. Till Stockholm kom arbetslösa i tusental. Från 1860 till 1880 fördubblades stadens befolkning till 200 000. Under denna tid byggdes många av Norrmalms och Södermalms gråa hyreshus med sina bakgårdar men även Östermalm fick inte mindre än 131 nya hus under perioden 1891-1895 alla med vatten och avlopp. Per Anders Fogelström skriver:

" Fattigdomen gömdes på Östermalm, doldes bakom fasaderna, kunde kanske upplevas som något som liknade "skamlig" sjukdom. På söder låg den skamlöst naken, uppkastad på bergen till allmänt beskådande.

Trångboddheten medförde att alla utrymmen togs i anspråk där vissa fick nöja sig med skjul i stadens utkanter. Utvecklingen påminner mycket om det som idag sker i tredje världens länder med allt större storstäder. Stockholms stadsdelar differentierades vid sekelskiftet där olika samhällsskikt sökte sig till olika delar. Lidingö, Saltsjöbaden och Djursholm vilka i början varit sommarnöjen blev vid sekelskiftet den nya överklassens städer med stora träpalats med stora trädgårdar i närheten av skärgårdens vattenvägar. Djursholmsbanan blev Sveriges första offentliga järnväg som drevs med elström 1895. Saltsjöbanan kom något senare. Sveriges första kollektiva spårtrafik gick paradoxalt nog till överklass städerna. Här ute finns än idag de stora sekelskiftes villorna med snickarglädje under ekarnas grönska och som har både äppelträdgård och vin källare. Nere vid kajen ligger fortfarande en och annan salongsbåt i magogny blandat med dagens moderna kryssare. Här finns ett levande monument över sekelskiftets nya adel i en bedårande vacker del av Stockholm.

Människorna förändrades med sina värderingar och krav. 1845 fick kvinnorna full arvsrätt och 1858 blev ogifta kvinnor över 25 år myndig. Det gick inte längre att dela upp befolkningen i enbart adel, präster, borgare och bönder. 1865 ersattes ståndsriksdagen med en riksdag med två kammrar. Men fortfarande hade endast de rikaste 7 procenten rösträtt och vägen var lång till demokrati.

Den engelska industrialismen hade baserats på nya effektivare framställningsmetoder för stål och Sverige var sedan århundraden Europas leverantör av järnmalm. I gruvorna hade alltid behövts spel och pumpar där Christoffer Polhems uppfinningar länge hade använts. Eldning och vatten hade använts för att "spränga" berg och vattendrivna stånghammare hade använts för att bearbeta järnet. Slutligen hade den kemiska kunskapen successivt förbättrats under 1700-talet. Det fanns således en lång mekanisk, kemisk och material teknisk tradition i landet. Ändå är den explosion av uppfinningar, vilken kanske bäst kan illustreras av Alfred Nobels uppfinning av dynamiten 1862, som följer med industrialismens genombrott anmärkningsvärt. Listan kan göras lång:

Tabell 1 Svenska uppfinningar

Propellen 1837	John Ericsson
Säkerhetständstickan 1844	G E Pasch
Blåslampan 1881	C R Nyberg
Separatorm 1878	Gustaf de Laval
Mjölkningsmaskinen 1896	Gustav de Laval
Skiftnyckeln 1899	J P Johansson
Rörtången 1899	J P Johansson
Blixtlåset 1900	Gideon Sundbäck
Solventilen 1907	Gustav Dahlén

Från denna uppfinningsvåg kom många av den svenska tillverkningsindustrins storföretag att grundas. Ett faktum som senare började att glömmas bort både av politiker av alla riktningar men även ekonomer och "marknads" förespråkare. Det var den nya världsbilden som skapade visionerna. Det var visionerna som skapade idéerna. Och det var människorna som omsatte idéerna.

Även om industrialismen uppkom i England så var det Tyskland den skulle rulla vidare. Kullagret var en tysk uppfinning från början av 1800-talet. Sven Winqvist utvecklade det självreglerande sfäriska kullagret vilket blev grunden till SKF 1907. Den största tyska uppfinningen var bilen där Gottlieb Daimler tillskrivs äran 1887 medan fyrtaktsmotorn hade upfunnits 1876 av två andra tyskar, Langen och Nikolaus 1876 samt förgasaren av W Maybach 1883. Rudolf Diesel introducerade dieselmotorn 1897. Det koleldade ånglokomotivet var engelskt medan den oljedrivna bilen var tysk. I Sverige börjar föregångaren till Scania Vabis sin produktion av bilar 1901.

Den elektrifierade världen

Tekniken fortsatte sitt intåg i 1800 hundra talets Sundsvall där sågverken kompletterades med sliperier och massfabriker. Det var emellertid inte förrän 1900 som den första Sulfitfabriken

anlades vid Essvik i Ljungan där sedan utvecklingen accelerades med totalt två sulfatmassa och sex sulfatmassa fabriker anlagda fram till 1931. Denna nya industri hängde samman med en annan upptäckt, elektriciteten. Ångan var 1800 talets energikälla och elektriciteten blev 1900 talets. Den teoretiska historien om magnetism och elektricitet brukar hänföras ända tillbaka till W Gilbert år 1600 i England. Vidare utvecklingen av denna fundamentala del av vår moderna civilisation kan mycket bra illustrera den kontinuerliga process med många inblandade som hela tiden för utvecklingen framåt. Otto von Guericke, E G von Kleist, Herz, Ohm, Gauss och , Weber i Tyskland, Coulomb, Ampère, Biot, Savart, Dufay och Pixii i Frankrike, Galvani och Volta i Italien, Newton, Grey, Davy och Faraday i England samt H C Örstedt från Danmark får dela på äran om elektricitetens upptäckt. Ändå får man ge en skotte som i likhet med Watt och ångan får symbolisera elektricitetens verkliga lösning, James Clarke Maxwell. Från denna teoretiskt/praktiska grund fortsatte nu uppfinnare i många länder att bygga vidare med mer praktiska tillämpningar. Detta innefattade både att generera, transportera och använda elektrisk energi. B Fourneyon i Frankrike uppfann 1827 vattenturbinen och W G Armstrong i England 1840 ångelekticitets maskinen och därmed kunde både koleldade ång kraftverk och vatten kraftverk börja byggas. Hur kunde då ett så litet land som Sverige bli världsledande inom elområdet med företag som ASEA, Ericsson och Elextrolux?

1882 infördes denna nya teknik officiellt i Sverige då Rydals bomullsspinneri i Västergötland tog i drift en liten anläggning på 3 hästkrafter för två inomhus lampor. 1885 installerades Sveriges första likströmsöverföring på ett avstånd av 3 kilometer från ett nylagt vattenkraftverk till Härnösands gatubelysningsnät vilket konkurrerar om att var ett av världens första i sitt slag. 1892 blir Stockbo by tillhörande Färila socken i Hälsingland den första anläggningen för allmän eldistribution på landsbygden. Det är något anmärkningsvärt att de första stegen i elektrifieringen av Sverige togs av en liten stad och en liten by i nedre Norrland. Detta får illustrera den allmänna acceptansen av den nya tekniken men framförallt den aptit och initiativförmåga som fanns i denna nya värld.

Amerikanens Edisons och engelsmannen Swans uppfinning av koltrådslampan gav möjlighet att lysa upp i första hand städernas gator och fabrikernas lokaler. Men den stora användningen skulle bli när elektriciteten även kunde användast till att ge mekanisk kraft. Uppfinnaren Jonas Wennström blev den förste svensk som tillverkade en dynamomaskin 1882 vilket också blev upptakten till Allmänna Svenska Elektiska Aktiebolaget, ASEA vilket idag är världens största elkraft tekniska företag, ASEA Brown Boveri. Wennström sökte även patent på världens första trefasssystem vilket senare följdes av andra liknande patent och där trefasssystemet kom att bli vår tekniska världs energidistributions nät. Genom denna uppfinning kunde nu elkraften överflöras långa sträckor utan stora förluster. 1878 började Stora Kopparberg att bygga en dam i Dalälven och 1883 installerades tre belysningsgeneratorer i denna världens första helt överbyggda älv. Vid sekelskiftet så hade redan ett femtiotal elektricitetsverk kommit i drift med en sammanlagd effekt av 150 000 Watt eller motsvarande ett medelstort svenskt vattenkraftverk idag där Sveriges totala effekt är cirka 200 gånger större. Ett av de största av sekelskiftets kraftstationer var Viiforsen utanför Sundsvall där Ljungans vatten hade uppdamts och försörjde turbiner och generatorer med sin vattenkraft. 1900 så började detta kraftverk leverera elström till Sundsvall lmed sina industrier som därmed elektrifierades. Inom industrin i allmänhet användes elkraften för hissar, gruvspel, pumpar och industrilok. 1894 invigdes världens största elektrifierade valsverk i Hofors.

Elektrifieringen av landsbygden tog längre tid. Forsarna hade sedan århundraden använts för kvarnar. Nu försågs de med turbiner och elgeneratorer vilka i huvudsak på landet användes för att driva böndernas sågar och tröskverk. År 1923 fanns det i Sverige 2400

vattenkraft stationer där 30% var avsedda för tätorter och resterande för landsbygden där samma år hälften av jordbruken i Medelpad beräknas ha elektiskt ström som i exempelvis i Sättnån skedde med små bemannade kraftverk i forsarn. Där levererade Solumskvarn elsström till Kovland och Timrå via en 2000 Volts ledning. Vid Flata forsen endast 2 kilometer nedströms fanns en annan kraftstation vilken i huvudsak användes till de närmaste böndernas tröskverk. Elströmmen kom att mer än någon annan teknisk upptäckt att förändra 1900 talet inte bara i Medelpad utan i hela världen. P.g.a. tillgången på vattenkraft gick denna utveckling emellertid snabbare i Sverige än i något annat land även om det tog tid. Inte förrän 1960 kan Sverige som första land i världen stoltsera att all permanent bebyggelse har elektricitet.

De första elektriska tillämpningarna var för industriella motorer och belysning. Men det var när hushållen och vanliga människor kunde dra nytta av denna nya teknik som denna kunde förändra vår värld. 1877 fick skott ättlingen och amerikanen Graham Bell patent på telefonen. Samma år startade Lars Magnus Ericsson i Stockholm en reparations verkstad för telegraf och telefon utrustning. Baserat på denna erfarenhet vidareutvecklade Ericsson telefontekniken och grundade ett eget företag. I Stockholm tog man 1887 i drift Europas största telefonstation. Inom hushållen fanns elektiska kastruller och strykjärn att tillgå redan i slutet på 1800-talet. Men då alla bostäder värmdes med vedeldning så fanns redan spisar i alla hem. Däremot innabar den motsatta uppfinningen, kylan en revolution när det gällde att kunna bevara färsk mat längre tider utan att konservera eller salta. Även där var det två svenskar, von Platen och Munter som vidare utvecklade kylskåpet utan rörliga delar.

Förutom inom industri och hushåll så var det slutligen inom transport sektorn som elenergin fick sin stora användning. Redan 1879 togs den första elektiska järnvägen i drift i Tyskland och i Berlin fanns reguljär drift två år senare. 1895 togs Djursholms banan i drift i Sverige och 1901 fick Stockholm sin första elektiska spårvagn. I övriga landet dröjde det ytterligare några år. I Nya Samhället fanns 1910 följande notis införd under rubriken "En märkesdag för Sundsvall- Spårvägs trafiken öppnad":

" Kl 12 idag (21/12) öppnades äntligen spårvägen. Under förmiddagen var alla de nio vagnarna inne i de ljusa stallarna. Några minuter före den utsatta tiden samlades förarna, vilka var iklädda nya uniformer i samkfulla färger, inne i bolagets blivande kontor i samma hus som stallarna är belägna för att mottaga de första orderna, motta och kvittera växelpengar och poletter samt förses med varsin väska och mössa. Då den första spårvagnen för allmän trafik gick till Kubikenborg var den fullsatt av glada och högstämda passagerare och följdes av massor av nyfikna och beundrande blickar."

Fordonsdrift med elektricitet hade i slutet av 1800 talet kommit betydligt längre än bilmotorn där hastighetsrekordet 1899 innehades av en elbil. Hade inte oljan så dominerat både världens politik och ekonomi så hade vi kanske sluppit vårt århundrades värsta miljöförstörare, den bensindrivna bilen.

Elektrifieringen av järnvägen blev nästa stora steg där riksgränsbanan stod klar 1915 och västra stambanan togs idrift 1926. Under trettioalet elektifierades den norra stambanan upp till Östersund och Långsele. Allteftersom elenrgi behovet tilltog så ökade de norrländska älvarnas betydelse. Porjus i Luleälven hade redan utnyttjats för malmbanan och den första Sourvadammen stod klar 1923. För att kunna bättre utnyttja de norrländska krafttillgångarna i de mer tätbefolkade södra delarna så krävdes en högspännings förbindelse mellan norr och söder. 1936 byggdes därför en 220 000 Volts ledning från Krångede i Indalsälven till Horndal i mellan Sverige. Indalsälven med sitt laxfiske och timmerflottning hade nu blivit en av Sveriges viktigaste kraftkälla. Till denna ledning anslöts tre transformator stationer för att

förse järnvägen Stockholm-Ånge i västra Medelpad med elkraft. 1940 var den första etappen av det svenska stamnätet klart som förband Porjus i norr med Malmö i söder. Mellan 1939 och 1952 mer än fördubblades installerad vattenkrafteffekt från 1700 Mega Watt till 3700 MW varav en stor del tillkom i Norrlandsälvarna där bara Harsprånget gav ett tillskott på 300 MW. I början av femtiotalet gjorde Vattenfall tillsammans med ASEA två tekniska genombrott då världens första 400 000 volts ledning byggdes mellan Harsprånget och Hallsberg. för att 1955 nå Hälsingborg med en total sträckning på 1 300 km. Från den ursprungligt planerade kapaciteten på 3000 MW ökades behovet till c:a 10 000MW. Detta skedde med ytterligare tekniskt nytänkande med avancerad reaktiv kompensering av överföringsförlusterna. År 1954 togs ytterligare ett stort steg av Vattenfall och ASEA när världens första högspända likströmsförbindelse (HVDC) togs idrift mellan Gotland och fastlandet. Sverige hade blivit en elektrisk enhet som i slutet på femtiotalet hade världens första 400 000 Volts och HVDC förbindelse med världens största vattenkraft generatorer idrift där allt reglerades av världens mest avancerade reaktiva kompenseringsanordning.

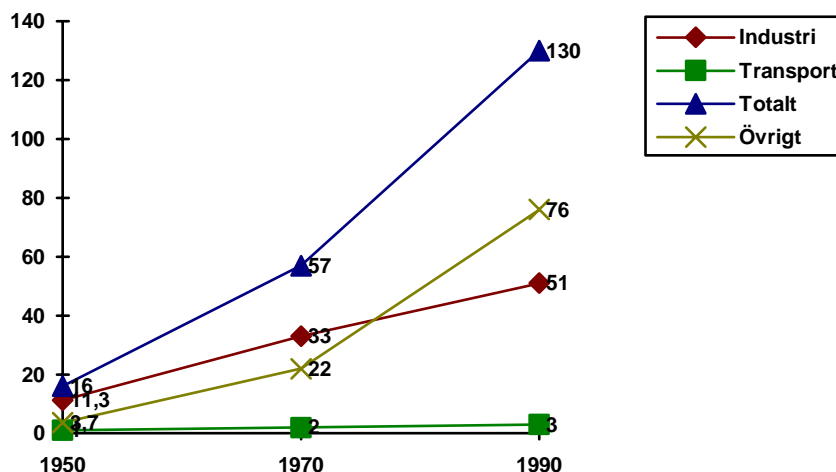
Under sextiotalet togs ytterligare ett stort kliv att elektrifiera Sverige. Landet saknar både kol, olja och gas vilket var drivkraften i både den engelska och den amerikanska civilisationen. Trots detta började Sverige under sextiotalet väckta av Rachael Carsons "Tyst vår" att upptäcka hur surt regn från Europa drev in och tog död på allt fler sjöar och träd. I en orolig värld så var Sveriges oljeberoende ett hot mot oberoendet. Efter Hiroshima och Nagasaki så var atomenergin påtaglig. I Sverige pågick forskningen för fullt, i början både för civil och militär användning. Sveriges första kärnforsknings reaktor R1 startades 1954 på Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm. 1964 kom kärnvärme verket i Ågesta och 1971 var den första etappen klar av den rad av kärnkraftverk som skulle föra Sverige till fjärdeplatsen i världens per capita elkonsumtion och tredjeplatsen i andel kärnkraft. Ända sedan 20-talet så hade den svenska elförbrukningen i princip fördubblats vart tionde år.

Tabell 2 Elförbrukningen 1920-1990

Årtal	TWh totalt	TWh tillskott
1920	2	-
1930	4	2
1940	8	4
1950	16	8
1960	30	14
1970	58	28
1980	86	28
1990	130	44

Vad behövdes då all denna elektricitet till? 60- och 70-talens talets rekordår svalde 28 TWh eller 28 000 000 kWh elenergi mer per år jämfört med 10 år tidigare. Följande tabell får illustrera elkonsumentens fördelning i TWh.

Tabell 3 Elförbrukningens fördelning 1950-1990

1990 hade industrikonsumtionen ökat till 154% av 1970 års nivå och 451% av 1950. Samfärdseln, dvs eldriven järnväg, spårväg och tunnelbana hade ökat till 300% av 1950 men svarade fortfarande för en mycket liten del av total förbrukning. Den största ökningen kom inom övrigt vilket är hushållen, handel och andra service grenar som ökade till 330% av 1970 och till mer än 800% av 1950 års nivå. Om vi studerar perioden 1970-90 närmare finner vi ytterligare förskjutning åt den privata och allmänna service sektorn. Siffror som visar ganska klart hur den svenska industrisamhället förvandlades till ett postindustriellt tjänste samhälle men samtidigt att den individuella materiella standarden kraftigt förbättrades.

Folkhemmets framväxt.

Förhållandena i Sverige vid början av vårt århundrade hade förbättrats avsevärt jämfört med en generation tidigare men kunde fortfarande varken ur ekonomiskt, socialt eller demokratiskt synvinkel beskrivas i positiva ordalag. De allt fler arbetarna kämpade för både allmän rösträtt, föreningsrätt och 8 timmars arbetsdag där 1 maj demonstrationerna sedan 1800-talets slut hade blivit allt större och där socialisterna August Palm och Kata Dalström agiterade i Sundsvall och andra arbetar fästen. Den kvinnliga likställheten var obefintlig även om Sverige 1903 inom målarskrået fick sin första kvinnliga gesäll i fröken Anna Persson. Men de demokratiska strömningarna fanns även inom den liberala rörelsen Därför är det svårt att förstå att denna process tog så lång tid just i Sverige. Kanske var det för att vi alltid hade varit redo att böja oss för överheten. De statare som med familjer kanske motsvarade upp mot en halv miljon innevånare och nästan var livegna vägrade som ett exempel att länge organisera sig och ifrågasätta.. Det som vi idag anser vara medborgerliga självklarheter fanns i början av seklet ej ens på de politiska partiernas program. Utvecklingen i Sundsvallsdistriktet under början av 1900-talet visar på de svårigheter som mötte den nya människan där arbetslöshet och vräkning fanns som ständiga orosmoln. Så sent som 1901 kunde minderåriga barn arbeta 10-12 timmar om dygnet vid sågverken. Revolutionen i Ryssland skakade världen. 1919 genomfördes den lagstadgade 8 timmars dagen och samma år togs den nya författningsreformen fick kvinnorna rösträtt och valbarhet till den andra kammaren. Då även den 40 gradiga rösttättsskalan togs bort så hade Sverige blivit en politisk demokrati som sista land i Norden. Detta skedde efter en uppgörelse mellan liberalerna och socialdemokraterna under Hjalmar Branting som för första gången spelade en verklig politisk betydelse. Antalet röstberättigade ökade från 400 000 till 3 miljoner och året därpå kunde Branting bilda den första socialdemokratiska regeringen mitt i den värsta ekonomiska krisen sedan industrialismens genombrott.

Sverige hade förskonats från det förödande första världskriget som hade tagit så många liv i Europa. Men vi förskonades inte från den världsomspännande ekonomiska kris som följde efter krigsslutet i likhet med efter kriget 1870-71. Trävaruindustrin var mycket konjunktur känslig och beroende av exporten till det övriga Europa. Från Sundsvallsbolagen finns följande sammanställning bevarad av medeltal antal sågade stockar per år.

Tabell 4 Produktion av sågat trä 1860-1949, Sundsvallsbolagen

1860-69	62000
1870-79	181500
1880-89	203500
1890-99	338500
1900-09	490000
1910-19	405000
1920-29	283000
1930-39	363000
1940-49	364000

I årsstatistiken kan vi se topnoteringen 586 345 stockar 1898 jämfört med 146419 år 1921.

Den andra stora svenska exportnäringen, järn och stål uppvisade samma trend. Från 1800-talets slut till 1915 så rådde högkonjunktur som gav Sverige en export som närmade sig 200 000 ton per år vilken 1921 sjönk till endast en fjärdedel. 1921 var för både trä och stål ett betydligt sämre år än t.o.m. börskraschens 1931 även om även den slog hårt. 1922 skriver Nya Samhället under rubriken 5000 arbetslösa i Sundsvallsdistriktet:

Då vår provins torde vara bland de landsändar , som vårast hemsökts av arbetslösheten , torde det ha sitt intresse att erfaras hur det verkligen ser ut. De arbetslösas skara uppgår nu till i runt tal icke mindre än 5000 personer. Av dessa sysselsättes omkring 1200 i kommunalt eller statligt arbete."

På Alnön var 778 utan arbete och i Sättna 75. I hela riket uppger tidningen "den ohyggliga siffran av 117 000 varav endast 42 000 åtnjöt nödhjälpsarbete eller understöd".

Dagens siffra som nu är över 500 000 är det svårt att finna någon superlativ för. I just Sundsvalls distriktet är idag (1993) situationen katastrofal speciellt för ungdomarna. 1931 var situationen återigen svår och Nya Samhället meddelar kort och koncist under rubriken "Maskinhjulen stannar" att driftstopp i fyra fabriker har gjort 1350 man arbetslösa. Från Ernst Berg från Alnö riksdagstal sammaår kan följande citeras:

Jag tillhör den industri, som är kanske svårast tryckt av depressionen. Det län jag tillhör har en åttondel av hela landets arbetslösa och den kommun där jag bor, har det kanske svårast av alla att klara arbetslösheten. Från det näst föregående året till det innevarande har i denna kommun, Alnön, skattekonornas antal sjunkit från 54 000 till 21 000. Kommunal skatten är 17 kr. Av kommunens 15 sågverk äro f.n. endast 5 i gång. Intet av dessa 15 bolag ha under de senaste 7 åren skattat för någon vinst av sin rörelse. När de mest trängande utgifterna i början av mars skulle betalas, fattades 17 000 kr. Man ordnade detta belopp i bank, men kommunalnämndens ordförande måste sätta första uppbörden i säkerhet. Denna uppbörd räckte emellertid icke till på långa vägar. Vid ett sammanträde i våras meddelades att allt vad kommunen ägde i kontanter var 2:50."

Denna beskrivning om kommunala budget problem kan vara en bra jämförelse till dagens situation. Den 14 maj 1931 skrevs följande från Lunde i Ångermanland:

"Åtta unga människor ha förts härifrån, döda eller lemlästade , offer för den blodigaste tragedi, som den moderna svenska arbetarrörelsen känner till. Det är svårt att fatta vidden av vad som hänt. Med kallt mod har samhällets militär låtit maskingevär och kulsprutor spela mor demonstanterna, mejade ned de olyckliga, som råkat befinna sig i skottlinjen."

På gravstenen för offren finns följande inskription vilken symboliserar både en verklig död för den gamla sågverks samhället men också en vändpunkt som förvandlade Sverige till en unik välfärdsstat baserad på fred och samförstånd.

"Här vilar en svensk arbetare . Stupad i fredstid. Vapenlös, värnlös. Arkebuserad av okända kulor. Brottet var hunger. Glöm honom aldrig."

1932 fick P A Hansson uppdraget att bilda regering och en ny politisk epok inleddes i Sverige även om den 40 år oavbrutna socialdemokratiska regeringens innehavet började 4 år senare. Men det är viktigt att betona att trots att arbetrörelsen och socialdemokratin var drivkraften så var det nya Sverige ett resultat av olika krafter. De liberala idéerna hade egentligen större inflytande än de socialistiska. Sverige blev ett medelvägens blandsamhälle med privat ägda storindustrier, Småländsk småförtagar anda, ett "starkt" samhälle med en kung som regent. Den s.k. kohandeln 1933 var en överenskommelse mellan socialdemokrater och bondförbund. Det var många faktorer som bidrog till denna gynnsamma utveckling. Sverige hade fördelen

att förskonas från direkt inblandning i två världskrig. De olika folkrörelserna vilka innefattade både arbetarrörelsen, idrottsrörelsen, nykterhetsrörelsen, bonde kooperativet och frikyrkorna skapade en aktivitet och ett samarbetsklimat som var unikt i världen. Den svenska modellen användes som förebild i många andra stater får att visa att ett brett samförstånd går att åstadkomma.

Det var i många avseenden en unik och human civilisation som skapades i den svenska blandekonomin. De svåra förhållanden som följde i industrialismens fotspår för den nya arbetarklassen fanns också i Sverige men efter Socialdemokratins genombrott som ett alternativ till både den radikala kommunismen och den gamla högern så skapades ett välfärdssamhälle baserat på jämlikhet och samarbete främst med bönder och liberaler i mitten. Det unika var även att detta skedde tillsammans med allt större framgångar för den privatägda svenska industrin. Men framförallt så var denna demokrati en drivkraft till individerna. Det fanns ännu ingen jämlikhet utan tvärt om en mycket stor klasskillnad men alla hade samma människovärde. Unga män studerade till ingenjörer per korespondens och unga kvinnor gick på folkhögsskola. Det andra världskrigets avspärning blev en tillgång då kvinnorna fick möjlighet att lämna sin traditionella roll och alla krafter tvingades att samarbeta. Saltsjöbadsavtalet kom 1938 och inledde den unika svenska avtalsrörelsen. Det social demokratiska partiet blev unikt i Europa men också världen när det under lång tid samlade hälften av Sveriges röstande befolkning men egentligen var samförstånds uppslutning större från Wallenberg till ett fogligt kommunistparti.

1928 formulerade Per Albin sina tankar om folkhemmet:

"Folkhemmet är det goda hemmet där det inte finns några privilegierade eller tillbaksatta, inga kelgrisar och inga styvbarn. Där den ene inte ser ned på den andre, där ingen försöker skaffa sig fördel på den andres bekostnad. Där den starke inte trycker ned och plundrar den svage.

I det goda hemmet råder likhet, omtanke, samarbete och hjälpsamhet."

Svenskarna fick allt bättre bostäder, bättre mat, bättre utbildning, bättre arbetsförhållanden, bättre preventivmedel, bättre pension, bättre vård och levde allt längre. Den svenska ålderspyramiden ändrades successivt till en övertung figur där Sverige hade världens äldsta befolkning.

Tabell 5 Medellivslängd 1751-1986

Medellivslängd	Män	Kvinnor
1751-90	33,7	36,6
1816-40	41,7	46,1
1881-90	48,6	51,5
1931-40	63,8	66,1
1956	70,9	74,4
1966	71,9	76,5
1976	72,1	77,9
1986	74,0	80,0

Välfärdssamhället

När andra världskriget var slut låg Europa i ruiner och miljoner efter miljoner av dess unga befolkning var begravda medan Sverige återigen var förskonat. Den svenska industrin som var baserad på ett antal ursprungliga uppfinningar, av vilka många var från det förra århundradet, blev allt mer framgångsrik på den internationella marknaden. Ericsson, ASEA, SAAB-Scania, Electrolux, Alfa Laval, AGA, VOLVO, Atlas Copco, SKF och SANDVIK kompletterade den gamla svenska trävaru- och massa industrin inom andra specialområden. På arton hundralet så var Sverige ett råvaruland som försörjde sig själv men även övriga Europa med trä, järn, silver och koppar. Industrialismens framväxt hade starkt knytning till tillgången av billig vattenkraft för elektisk energi som dessutom utnyttjade dessa råvaror. Detta samband ses mycket väl i de storföretag som växte fram. Massa och papper samt stål och varvsindustrin var fortfarande grunden för den svenska industrin.

Byggandet av det nya Sverige skedde i intimt samarbete mellan stat, kommun och företag till allas fördel. Gotlandsöverföringen med en likströmsförbindelse under vattnet samt det svenska 400 000 volts kraftledningsnät som förband mellersta Sverige med vattenkraften i norr var båda först i världen. Stockholm var redan vid sekelskiftet världens telefontätaste stad och hade även världsrekord i absoluta tal. Denna utveckling har fortsatt ända in idag där svenskarna har flest telefoner. Den svenska modellen gav både ett av världens främsta och kostnadseffektivaste el och tele system som var statligt samt konkurrens kraftiga storföretag inom industrin som var privata. Vårt moderna kylskåp utan rörliga delar uppfanns även här av Gustav von Platen och blev grunden till en ny världsindustri men även en elektrifiering av de svenska hemmen. Denna utveckling skedde under efterkrigstiden där procentuella andelar av hushåll som hade elektiska apparater framgår av nedanstående tabell.

Tabell 6 Installation av elektriska hushållsapparater 1954-1974

	1954	1964	1974
Kyl	40	75	94
Spis	35	70	88
Frys	2	22	65
Tvättmaskin(egen)	10	29	52
Diskmaskin	0	1	16
Torkskåp	0	0	12

Den ökande service sektorn delades mellan privata, konsument kooperativ som OK och KONSUM, producent kooperativ som ARLA och ICA samt kommuner och landsting. Gemensamt för privata företag, kooperativa företag, staliga företag kommun och landsting var att allt koncentrerades, effektiviserades, blev större och samtidigt färre. Den svenska industrin hade i början på seklet många små och medelstora företag inom de flseta näringsgrenar. Under krisen på trettioalet hade många slagits ut och det var då som Wallenberg konsoliderade sitt ägande och så småningom blev Sveriges största i både i rent ägande och i inflytande. Men även andra storföretag köpte upp sina konkurrenter samt senare differntierade verksamheten för att inte bli lika beroende av en näringsgren. Eller som i fallet med träindustrin så blev de få kvarvarande grupperna som SCS och Stora totalintegrerade där de ägde skogarna, sågarna, massa fabriker, kraftverken och båtarna. I likhet med Wallenberg gruppen och Volvo gruppen blev de egentligen egna "stater" i staten som fick allt större inflytande. Den svenska

produktionsapparaten, exporten och därmed det ekonomiska välståndet kom att bero av ett fåtal företag. "Vad som är bra för General Motors är bra för USA" blev i Sverige vad som är bra för Volvo är bra för Sverige.

Även om viss kritik förekom under sextio- och sjuttioalet så kom Wallenberg and bli en privat landsfader på liknande sätt som Per Albin och Tage Erlander hade varit de statliga. Sverige var verkligen "Mittens rike" där samförståndet mellan kapitalägar grupper, industriledare, fackföreningsledare och politiker hade skapat ett makt etablisemang på gott och på ont. Strömningarna i samhället var likartade där just stordrift och koncentration var den övergripande trenden. Och detta gav effektivitet inom alla områden inkluderande industri produktion, utbildning, idrotten, handeln och byggande.

Allt fler nya hus, både egna och flerfamiljshus, byggdes med allt bättre standard. Elströmmen kom nu att ge en bevämare tillvaro. Damsugare, strykjärn, elvispar, brödrostar, hårtorkare, rakapparater, kaffebryggare och köksmaskiner fanns i vart och varannat hem. Under 70-talet såldes 3 miljoner damsugare, , 2,9 miljoner kaffebryggare, 2.8 miljoner rakapparater, 2,7 miljoner strykjärn och 2,4 miljoner hårtorkar där försäljningen kulminerade under högkonjunkturen 1974. Trots att Sverige 1975 hade världens högsta materiella standard så fick den fortsatta kärnkraft utbyggnaden finansiera nästa steg. Elkonsumtionen steg från 57 TWh 1970 till 119 TWh 1985.

Tabell 7 Elförbrukningens fördelning 1970-1975

År	70	75	80	85	90
Industri	33	38	40	48	51
Samfärd	2	2	2	3	3
Hushåll	11	16	22	35	
Övrigt	11	16	21	34	76
Totalt	57	72	86	119	130

Det går kanske inte att säga att vår materiella konsumtion ökade med en faktor 3 från 1970 till 1985 vilket statistiken visar men 60 talets industrialisering övergick i 70 och 80 talets privata konsumtion. Före andra världskriget hade problemet varit att producera mat, kläder och bostäder för alla. Nu talade politikerna istället om stimulans paket för att öka efterfrågan och få människorna att konsumera mera. Sverige förändrades från ett produktions samhälle till ett konsumtions samhälle. Hemmen fick ännu fler elektriska apparater som stereoanläggningar och hushållsmaskiner, fabriken automatiserades, kontoren fick allt fler kopieringsmaskiner, faxmaskiner och datorer och stora köpcentra försågs med luftslussar och rulltrappor där allt värmdes av elström. Och svenskarna köpte egna bilar och flög på semester till Mallorca och Kanarieöarna

Tabell 8 Antal bilar och charter resor 1950-1980

	1950	1960	1970	1980
Antal bilar per 1000 inv.	36	159	283	347
Antal avresande med utrikes charter	0,6	8,8	65,5	110,0

Det var under sjuttioalet som den svenska ungdomarna tågluffade runt Europa och föräldrarna tog planet till Spanien eller Italien. Den svenska världen hade blivit både större och mindre. Även den svenska industrin började att flytta utomlands. Svenskägda fabriker växte upp i stort sett varje land där Sao Paulo i Brasilien utnämndes till Sveriges tredje industristad. Sverige var ett blandekonomiskt mönsterland, med en framgångsrik privat

industri och en kung som regent. Om vi jämför BNP tillväxten mellan USA, Sverige och Storbritannien under åren 1870-1987 så erhåller vi nedanstående tabell i årlig procentuell tillväxt vilken visar en kontinuerlig tillväxt . Vad som inte ses är trettioalets djupa depression då 1/4 av arbetsstyrkan i Sverige var arbetslös. Liknande förhållanden rådde i USA och Storbritannien.

Tabell 9 BNP tillväxt 1870-1987

	USA	Sverige	Storbritannien
1870- 1912	2,2	2,3	1,3
1913-1948	3,7	1,6	1,3
1950-1960	3,2	3,4	2,7
1960-1970	3,9	4,6	2,9
1970-1980	2,6	2,1	1,9
1980-1987	2,5	2,0	2,3

Sverige är världsmästare på statistik och som någon har sagt så går det att bevisa vad som helst med statistik. Men de av oss som var med om 50-talets nya optimism och 60-talets rekordår vet att Sverige då transformerades till världens mest välmående samhälle som var i stark kontrast till sekelskiftets men även förkrigstidens fattig Sverige. Under 60 talet steg industriproduktionen med 6,5 %, produktiviteten med nästan 5% och BNP med 4,6% vilket vida översteg både USA och Storbritannien. Vi fick nya bostäder och nya hushållsapparater men även ett nytt skolsystem och en social välfärd som på tio år ändrade ett helt samhälle. Det svenska överskottet fördelades till skillnad från många andra länder mellan det privata och offentliga livet. Det vi kallade för Per Albins folkhem blev Tage Erlanders och Gunnar Strängs Välfärdssamhälle. På femtioalet så hade de flesta varken bil, kylskåp, television eller WC. I slutet på 60 talet hade svenskarna en materiell levnadsstandard som ingen hade drömt om strax efter det förödande andra världskriget. Och 1968 byggdes det 100 000 nya lägenheter. T.o.m. när OPEC chockhöjde oljepriserna 1973-74 och den övriga världen inklusive Europa och USA hamnade i kris så fortsatte den svenska modellen att fungera. Men oberoende av om det var oljekrisen eller ej som var den verkliga orsaken så blev början på 70-talet en vändpunkt både för Sverige och den övriga industriella världen.

Fram till 1970 talet hade Sveriges export framgångar varit betydande, men vi hade också i princip varit självförsörjande. Dessa två hörde ihop. Den inhemska marknaden och staten hade både initierat och finansierat mycket av den svenska industriella uppbyggnaden. Sverige till tillverkade sina egna cyklar, bilar, lastbilar, traktorer, lokomotiv, båtar, elmaskiner, byxor, nylonstrumpor, och damsugare. Vi åkte till jobbet i en svensk buss eller på en svensk tunnelbana. Vi åt svensk mat och vi sov i en svensk säng. Sverige byggde sina egna kärnkraftverk och försvarade sig med svenska stridflygplan och svenska kanoner.

Mer än hälften av den svenska industriella produktionen gick på export. Och om världen förändrade sig så förändrade sig Sverige. Det svenska stålet bet inte längre och världens näst största skeppsvarvs industri gick till botten. Gränserna öppnades för nya producentländer med mycket lägre lönekostnader. Kläder och skor kom från Portugal och det gick håll på den svenska TEKNO industrin. Efterfrågan var mindre, konkurrensen var hårdare och de svenska lönerna steg. Mellan 1975 och 78 sjönk den svenska industriproduktionen och inte förrän 1985 hade den kommit tillbaka till samma nivå som 1985. Men trots allt klarade sig Sverige bättre än de flesta den första ordentliga kris sedan 30-talet.

1975 hade Sverige världens högsta bruttonationalprodukt per person men ännu viktigare så hade vi full sysselsättning och en social trygghet utan motstycke i världen. Samtidigt

förändrades den sociala strukturen i landet där ökad semester, fri sjukvård och utbildning samt föräldraledighet och barndaghem skapade förutsättningar för en verklig kvinnlig jämställdhet. Så sent som efter första världskriget hade den svenska kvinnan saknat rösträtt men nu var hon åtminstone formellt likställd. Den svenska kvinnans möjligheter blev unika i världen liksom den svenska ungdomens förutsättningar var bättre än i de flesta länder på vår jord inklusive det rika Amerika . Dessutom så var den låga arbetslösheten delvis åstadkommen med omskolning och vidareutbildning av de människor som blev över i den snabba utvecklingen, en förebild för den övriga världen. Sverige blev världsbäst även på vuxenutbildning vilket var ett villkor för att kunna anpassa sig till utvecklingen. Detta samhälle tog ett dramatiskt kliv in i framtiden under det femtiotal och sextiotal där nya möjligheter erbjöds för alla. Utan att vara patriot så går det att påstå att den svenska modellen med blandekonomi hade fulländat det industriella samhället så långt som det var möjligt inom ramen för dess förutsättningar. Sverige hade nått toppen men samtidigt taket eller slutet på de industriella samhällets expansion.

En djupare förändring.

Världscivilisationen förändrades snabbt med den tekniska utvecklingen. Oljan möjliggjorde billiga transporter av råvaror där inhemsk tillgång inte längre var en konkurrensfördel. Genom sin metall hantering så hade Sverige fått ett tidigt förssprång. Detta gäller även alla de nya metaller som upptäcktes och som fick allt större användning och som hjälpte Sverige att bygga upp en specialstål industri med legeringar av olika slag. Scheele, Berzelius och Cronstedt var några av de tidiga svenskar som upptäckte bl a Mangan, Krom, Titan, Nickel, Molybden och Wolfram. Det var emellertid dansken Örsted som först framställde kristallinskt aluminium 1825 och därmed inledde en ny epok i metallfarmställningens historia. Från Stenålder, Bronsålder och Järnålder blev vår civilisation baserad på Plast och Aluminium där råvarorna var olja och bauxit. Framställning av aluminium av bauxit kräver stora mängder energi däremot så finns bauxit i stora mängder på många platser av vår jord. Den nya civilisationen blev allt mer energikrävande men där råvarorna fraktades runt världen till olika produktionscenter. Som ett exempel på denna nya civilisation kan Japan och Korea nämnas som båda saknar råvaror men genom billig import av dessa samt en stor arbetsstyrka kunde bygga upp en framgångsrik industri.

Den värld som växte fram under efterkrigstidens decennier byggde därför på en syn att dessa tillgångar var obegränsade där kärnkraften blev del av detta expansiva tänkande. Trots att Sverige hade mer vattenkraft än de flesta andra länder så byggdes här också flest kärnkraftverk. Det svenska föresprånget av en inhemsk stålindustri hade resulterat i världens mest framgångsrika varvsindustri. Denna slogs sedan snabbt ut av först de japanska och sedan de koreanska skeppsvarven. Den som har sett världens största skeppsvarv hos Huyundai i Korea där de uniformerade arbetarna tillbringar 55 timmar i veckan på varvet och där företaget äger skolor, affärer och sjukhus förstår varför. Det är det svenska brukssamhället på artonhundratalet fast i mycket större och effektivare.

Genom internationaliseringen så blev det allt svårare för varje land som ej skyddade sig med effektiva politiska och ekonomiska murar att påverka sin egen utveckling. Världskonjunkturen blev det styrande och världsekonomin började återigen likna kolonialtidens varumarknad som styrdes genom prisnoteringarna i Lissabon, Amsterdam och London men nu hette dessa Tokyo, Frankfurt och New York. I denna nya civilisation så tillverkades allt där det var billigast vilket ofta var där den billigaste arbetskraften fanns. Bilar i Japan, båtar i Korea, hemelektronik i Singapore och kläder i Indien och Portugal. Matvaror

och frukt erbjöds från de stora odlingarna i den amerikanska västern där Kalifornien allt mer framstod som västvärldens fruktleverantör. Hela denna civilisation byggde på en fri tillgång på olja för transport och gödningsmedel.

Under åttiotalet så började det svenska samhället att se effekterna av denna utveckling i likhet med andra länder. Tidigare inhemsk industri och jordbruk var inte längre konkurrenskraftig och det materiella välfärdförsprång som Sverige hade haft fanns inte längre. Spelreglerna hade förändrats. Sverige ligger avsidet från den europeiska folkkoncentrationen med ett kallt klimat vilket kräver mer energi och bättre isolerade byggnader samtidigt som landet saknar olja och gas. Nya länder började redan under femtiotalet att bryta malm i dagbrott betydligt billigare än här. I Kanada fanns billiga skogsråvaror. I de folkrika NIC länderna i Asien så arbetade människorna längre för en betydligt lägre lön. Internationaliseringens pris började att synas även om de flesta fortfarande bara såg dess fördelar. Järnmalm där Sverige i flera århundraden hade varit världledande ger ett bra exempel som också illustrerar att denna trend var likartad och t. o. m. ännu mer påtaglig för de flesta redan industrialiserade länder.

Tabell 10 Produktion av järnmalm i miljoner ton 1960-1987.

	1960	1970	1980	1987
Australien ^{4,4}	51,1	95,5	100,0	
Brasilien	5,3	30,0	113,0	134,7
Sverige	21,3	31,5	27,2	19,7
U.K.	17,4	12,0	0,9	0,3
USA	90,2	91,2	70,7	47,0

Sverige internationaliserades kanske mer än något annat land under efterkrigstiden. Den svenska industrin var en anledning. Den ökade välfärden som medgav att allt fler svenskar kunde resa var en annan. Dessutom så skedde emellertid en snabbare amerikanisering av Sverige än i något annat land. Detta kan tyckas motsägelsefullt med anledning av Sveriges och svenskarnas ganska allmänna kritik av USA:s våldförande på Indokina samt mot sina egna svarta. Sverige har dock procentuellt fler utvandrare i USA än något annat land med undantag för Irland, vilka band naturligtvis fortfarande finns kvar även om de rent fysiskt har försvagats. Televisionen såväl som Hollywoods filmer och musikbranschens allt mer amerikanska utbud kom att fostra svensken mer än andra folkslag. Medan italienare och tyskar hade egen musik, egna filmer och där den amerikanska underhållning som kom var dubbad till det egna språket så fick svenskarna direkt detta amerikanska utbud. Inget annat land i världen med ett eget språk har de engelsk kunskaper som svenskarna idag besitter. Vi är i mångt och mycket en del av den amerikanska kulturen. Denna var under femtiotalet ganska stillsam och förmedlade det amerikanska medelklassidealet i olika tappningar eller Västern romantik som Lassie, Familjen Flinta och Prärie Vår generation med amerikanska kabelkanaler som visar amerikansk hårdporr och amerikanska våldsfilmer blandat med amerikanska spel och såpoperor präglar in ett helt annat sätt att tänka, värdera och vara. På sextiotalet debatterade vi denna amerikanska indoktrinering som då var ganska oskyldig medan vi idag har nått så långt att vi inte längre ser den för vi är en del av den. 1974 ivigdes symboliskt den första Mac Donalds restauranten i Stockholm och det svenska samhället blev allt mer likt det amerikanska. Detta sker i alla länder idag där det nya östeuropa ser på den amerikanska drömmen likt så många före dem. Detta en naturlig följd av den civilisation som är dominerande där civilisationens kärna växer upp och sprider sina frön över världen som så många gånger förr.

Förändringarna var många under efterkrigstiden och som alltid var det svårt att uppfatta dessa förrän långt efter att de hade inträffat. De var processer som skedde under en längre tid och när de basunerades ut som nyheter så var redan en ny trend på väg. De materiella förändringarna var påtagliga men de mer långsiktiga förändringen av människorna och samhället, sätt att tänka, relationer till andra och värdering av olika faktorer är svårare. Det skedde en omfattande förändring av människors sociala hemvist. Barn till fattiga bönder och arbetare men även de själva blev en ny medelklass där värderingarna långsamt vandrade från vänster mot höger. Den politiska utvecklingen i Sverige hade varit unik. Social demokraterna hade regerat landet oavbrutet sedan 1936 där Per Albins folkhem hade blivit Erlanders välfärdsstat där Sträng höll reda på finanserna. Kanske tog den svenska modellen slut med Tage Erlanders avgång 1969.

Ändå hade efterkrigstiden kvar sina rötter med historien och sitt sociala arv. Socialdemokraternas och kommunisternas ledare, åtminstone de flesta av dem, var arbetarsöner, bonde förbundet var bönder, folkpartiet var frireligiösa och lärare medan högerpartiet var kapitalägare och högre tjänstemän. Vi hade egentligen kvar ståndsriksdagen adel, präster, borgare och bönder även om "borgarna" hade blivit arbetare och socialdemokrater. Den reformerade utbildningen gjorde det nu emellertid möjligt för arbetar söner att bli direktörer och spela golf med det övriga etablisemanget och även om adelsmännen hade betydligt större sannolikhet att bli välställda så kunde de också bli lönearbetare. Den politiska hemsvisten förändrades där direktörs barnen blev KFML-r och arbetarbarnen moderater även om naturligtvis huvuddelen ännu fortfarande följde sitt rv. Men kontentan var att trots 50- och 70-talets uppblossande politiska diskussioner så hade både "klass kampen" och ideologierna om inte dött så o varje fall blivit väldigt difusa redan då.

Socialdemokraternas framgångsrika politik hade så att säga börjat att ifrågasätta sig själv. Olof Palme var brilliant som visionär, men han kunde aldrig bli den nye landsfadern för det fanns helt enkelt inte plats för någon. Möjligheterna att påverka utvecklingen i en allt mer internationaliserad värld med allt mer individualiserade människor blev också allt svårare. Jämviktsriksdagen 1973-76 illustrerade en ny tid där de politiska gränslinjerna började suddas ut. 1976 tog Fälldin och borgarna över där Ullsten fick bli statsminister 1978. Trots att socialdemokraterna kom tillbaka 1986-91 så hade hela det politiska klimatet förändrats och taget ett ordentligt kliv åt höger. Det var då det egentliga "system skiftet" inträffade eller kanske redan så tidigt som 1969.

Nobelpriset är in unik institution och genom att studera detta från instiftandet 1900 så kan vi se både vilka vetenskapliga framsteg som görs inom medecin, fysik och kemi samt vilken den sociala och politiska stämningen är från litteratur och fredspris samt slutligen vilka länder som är ansvarig för världens utveckling. 1969 instiftade riksbanken ekonomi priset till Nobels minne.

Tabell 11 Antal nobel pris i procent 1980-1990

	Nordamerika	Europa	Japan	Övriga
Fysik	61	39	-	-
Kemi	88	11	11	-
Medecin	48	48	4	-
Litteratur	36	28	-	36
Fredspris	-	18	-	-
Ekonomi	83	17	-	-

Under åttiotalet levde vi i en amerikansk värld. 14 av 17 utdelade kemi pris gick till

amerikaner därav 13 från USA och en från Kanada. Sverige fick ett fysikpris (Siegbahn), tre medicinpris (Bergström, Samuelsson, Wiesel) och ett fredspris genom Alva Myrdal, vilket var en relativt god utdelning och får spegla Sveriges första export vara inom "service", den svenska sjukvården. 10 av 12 utdelade pris i Ekonomi gick till amerikaner under åttiotalet medan två svenskar (Gunnar Myrdal och Bertil Ohlin) hade fått detta under 70-talet.

Ekonomerna och den fria marknaden skulle styra Sverige och nya politiska strömningar framkom. Men med denna politiska instabilitet så är det svårt att konstatera orsak och verkan. Lika lite som det svenska folkhemmet endast var socialdemokratins verk så var "det egoistiska samhället" ett resultat av partierna åt höger. Det var istället en långsiktig process där politiker, företag, samhälle men framför allt människorna själva förändrade helheten. Men den första borgerliga regeringen i Sverige på 40 år sammanföll med en drastisk förändring av den svenska verkligheten. Det glada åttiotalet började på slutet av sjuttiotalet då statens budgetunderskott gick från -2% av bruttonationalprodukten 1976 till -13% av bruttonationalprodukten 1982 eller ofattbara 83 miljarder kronor. Och Sverige lånade pengar. National skulden ökade från 24% av BNP 1976 till nästan 70% 1985 där utlandsupplåningen ökade från 0% till 15% för att sedan suuccessivt minska till 10% 1988. Även hushållen levde på kredit där sparandet minskade från +5% 1980 till 0% 1982 och negativa värden från 1986. Denna utveckling var inte unik för Sverige utan skedde även i t.ex. Storbritannien och USA. För att anpassa Sverige till den gemensamma marknaden så avreglerades bankväsendet med kreditrestriktioner och begränsningar i valuta handeln. "Marknaden" gavs fria händer och marknaden tog makten. Trots att statens finanser förbättrades under slutet av åttiotalet från ett underskott på 83 miljarder till ett plus på 11 miljarder och trots att utrikes handeln av varor åter började gå med plus så var "marknaden" inte så stabil.

Industrialiseringen av Sverige hade gått snabbt när den väl kom igång på 1800-talet. Allt fler människor arbetade inom industrin eller emigrerade till Amerika. 1870 var andelen industriarbetare 15% och 1913 var den 34% men det totala antalet jordbrukare var ganska konstant eller ökade något. Efter andra världskriget påbörjades en annan process. Jordbruket effektiviserades med motordrivna maskiner och handelsgödsel och gifter användes i allt större utsträckning samtidigt som bättre grödor och kor med högre mjölkproduktion infördes.

Tabell 12 Jordbruket 1950 och 1975

År	Andel av arbetande	antal jordbruk	areal ha	Kg handelsgödsel/ha
1950	25%	282 000	3,5 miljoner	50
1975	5%	140 000	2,9 miljoner	130

Det svenska jordbruket blev allt produktivare med mindre människor. 2 miljoner ton råg, 1 miljon ton vete, 1,5 miljoner ton havre, 400 000 ton råg, 1,5 miljoner ton potatis, 2 miljoner ton sockerbetor och 200 000 ton raps blev till överproduktion, subventionering och förstöring. Det svenska jordbruket hade blivit för effektivt. Matproduktionen hade nått ett tak, den mättnadsnivå när människorna inte kunde äta mer. Bönderna blev istället industriarbetare eller pensionerade sig. Svenskarna blev allt äldre födde färre barn och de som kom gick längre i skolan. Invandrare importerades från Finland, Italien och många andra länder för att fortsätta bygga den svenska välfärdsstaten och kvinnorna kom ut på arbetsmarknaden. De äldre behövde åldringsvård och de små behövde barndaghem så deras mödrar kunde arbeta. Sverige hade ändå brist på industriarbetare och lönerna sköt i höjden så industriarbetet rationaliserades och effektiviserades. Vi producerade allt mer varor med allt mindre människor. Olje importen ökade från 7,5 miljoner ton 1954 till 28,5 miljoner ton 1969. Det svenska energibehovet var

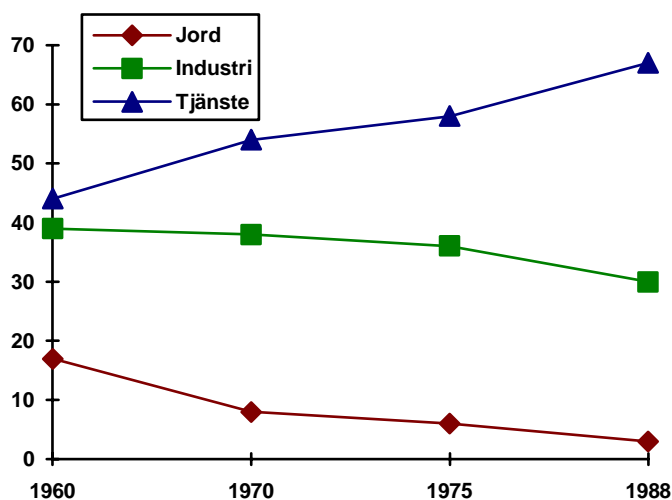
1969 till 3/4 beroende av importerad olja. Kol svarade för 5%, vattenkraft 13% och övrigt främst ved och massalutar för 7%.

Någon gång i mitten på sextiotalet så övergick Sverige till ett postindustriellt konsumtionsamhälle då andelen anställda inom tjänstesektorn översteg produktionen. Antalet tusental sysselsatta ökade mellan åren 1960 till 1988 från 3 575 000 till 4 200 000 anställda medan andelen anställda inom tjänste sektorn ökade från 44% till 67%.

Tabell 13 a Antal allställda inom olika sektorer 1960- 1988

	1960	1970	1975	1988
Jord och skogs bruk, fiske	600	300	275	150
Industri, gruvor, byggnad	1400	1450	1400	1250
Privata tjänster	1200	1400	1450	1500
Statlig tjänst	175	200	250	300
Kommunal/Landstings tjänst	200	500	625	1000
Sub total tjänster	1575	2100	2325	2800
Totalt sysselsatta	3575	3850	4000	4200

Tabell 13 b Procentuell fördelning

Inom alla grenar så användes stordriften och enheterna blev allt större inklusive både privata företag liksom Volvo som köpte in sig i andra näringsgrenar eller landstingens sjukhus. Volvo och Saab Scania sysselsatte närmare 100 000 och svarade för Sveriges transporter. ASEA, Ericsson och Electrolux skötte el konsumtion och tele kommunikation med ungefär lika många anställda. 35 000 byggde i BPA och Skanska. Och 50 000 skötte de svenska basnäringarna inom papper, stål och kemi i Stora, Nobel, SCS och Sandvik. 285 000 var sysselsatta i 11 storföretag med kanske ännu fler i underleverantörs ledet vilket motsvarade hälften av alla industrianställda. Denna utveckling med effektivisering och koncentration ägde rum i alla industrialiserade länder där antalet arbetande inom tillverkningsindustrin minskade i Sverige från 30,9% 1965 till 23,9% 1987 men där andelen var ändå mindre i USA och Storbritannien (U.K.).

Tabell 14 Industriarbetare i Sverige, UK och USA

	Sverige	U.K.	USA
Andel industri arbetande 1965	30,9	33,0	21,6
Andel industri arbetande 1987	23,9	19,9	18,8
Andel arbetslösa 1975	1,9	3,2	8,1
Andel arbetslösa 1977	1,8	6,9	6,9
Andel arbetslösa 1986	2,6	13,1	6,9
Andel arbetslösa 1989	1,3	6,5	5,2
Andel arbetslösa 1992	5,0	10,1	7,4

Som all statistik kan denna jämförelse utläsas på många sätt. Att Storbritannien har drabbats hårdast är dock utan tvivel vilket också kan ses i många år av hög arbetslöshet och låg tillväxt. USA är inte bara ett land utan en hel kontinent med både jordbruksregioner, inhemsk råvara och industriella center vilket gör att export produktionen har varit lägre än i Sverige och U.K. Men det är också USA som har lett västvärldens utveckling mot tjänstesamhälle och därmed minskad industriproduktion. Den utveckling vi nu ser i Sverige och Storbritannien är helt enkelt ett av resultaten av en allt mer omfattande amerikanisering. Det vi upplever idag har redan skett i USA.

Under efterkrigstiden har världen knutits ihop ekonomiskt i mycket större omfattning än tidigare. Blodet i denna nya civilisations kropp har varit oljan som har möjliggjort allt billigare transporter men även mekanisering av all produktion. Detta har också förändrat den internationella handeln som inte bara blivit större men ändrat karaktär. från 1948 till 58 steg världshandeln av råvaror och livsmedel med 40% och tillverkade produkter med 60% vilket gjorde att andelen tillverkat gods redan 1957 överskred 50%. Från 1958 till 68 ökade råvaror och livsmedel med 50% medan tillväxten av tillverknings handeln var det dubbla. Detta är i pengar. Vad som dessutom har skett är att råvarupriserna och livsmedels priserna successivt har minskat då allt fler utvecklingsländer konkurrerar. Inte ens OPEC kartellen har efter oljekrisen på sjuttioalet kunnat hålla oljepriserna uppe. I likhet med de övriga industristaterna så har således Sveriges produktion allt mer förskjutits från råvaror till mer förädlade produkter. Virke och massa har blivit finpapper. Järnmalm och stål har blivit speciallegeringar. Maskinerna har blivit allt mer automatiserade och datoriserade. detta har inneburit att Sverige i och för sig importerar råvaror från utvecklingsländerna men framförallt har blivit allt mer beroende av underleverantörer av avancerad utrustning från övriga industri länder. En svensk bil eller telefonväxel är inte längre helt svensk. 1988 så skedde den svenska importen till 93% från industriländer och exporten till 91%. Bostadsbyggandet har länge använts som ett mått på välbefindandet i Sverige. Även detta nådde sin topp i slutet av sextioalet och början a sjuttioalet från topp siffran 100 000 lägenheter 1968 till bottennoteringen 28000 lägenheter 1985 för att sedan öka till 50000 1988.

Tabell 15 Bostadsbyggandet 1968-88

1968	100000
1972	98000
1975	67000
1978	58000
1980	50000
1985	28000
1988	50000

Samtidigt fick Sverige världens i särklass bästa byggnadsstandard med treglasfönster och isolering, moderna vitvaror i köket och batu i källan. Men kanske är detta den andra sektorn efter livsmedelproduktionen där man direkt kan ställa sig frågan om det finns ett naturligt tak, dvs mättnads nivå, då det helt enkelt inte behövs några fler lägenheter för det inte finns fler människor. Men under åttiotalet med det låga bostadsbyggandet fanns en efterfrågan och villa priserna steg lavinartat medan de kommunala lägenheterna stod tomma på andra platser. Och under början på nittiotalet ökade efterfrågan på kontor, hotell, glober, bankpalats som blev till kinesiska murar och köpcentrum när Sverige byggde för service sektorn.

Det lånades och spekulerades som aldrig förr under det glada åttiotalet. Och många blev väldigt rika. SCB avslöjade en ökande klyfta mellan fattiga och rika där 10% ägde 50% av tillgångarna i Sverige medan 20% har skulder som översteg deras deklarerade tillgångar. Från 1982 till 1988 ökade antalet familjer med förmögenheter på minst 100 miljoner kronor från 26 till 164 varav över 30 var miljardärer. De fyra rikaste familjerna, Rausing, Kamprad, Lundberg och Penser flyttade utomlands och så gjorde investeringarna. Från 2 miljarder per år 1978 så ökade de svenska företagens direkta investeringar i utlandet till över 30 miljarder 1988. Under femårsperioden 1985 till 1988 så överskred de svenska investeringarna i utlandet den motsatta med 77 miljarder kronor varav 67% i Europa, 27 % i USA och 6% i övriga länder. Bara 1988 investerades 32 miljarder i utlandet och detta följdes av 36 miljarder 1989 och 40 miljarder 1990. Sverige dränerades på kapital då dessa till skillnad från tidigare kunde finansieras i Sverige.

Var det "kapital stinna" fastighets hajar" som tog med sig sina spekulerade vinster eller var det "det höga kostnads läget" och "den höga skatten" som "tvingade ut entreprenörerna" som det sades beroende på politisk hemvist eller bara för att få tidningsrubiker? Nyrika finans hajar köpte verkligen fastigheter i London och Amsterdam för att de trodde att de kunde bli ännu rikare. Kamprad flyttade verkligen därför han ansåg den holländska stiftelse lagstiftning passade honom bättre än i Sverige, eller andra länder och redan tidigare så tillverkades en del av möblerna i öststaterna där det var billigare. Många av de stora svenska exportföretagen flyttade utomlands i allt större omfattning. 1985 så hade dessa totalt 330 000 anställda i utlandet vilket motsvarade 30% av de anställda i den svenska tillverkningsindustrin. Men den verkliga anledningen var något annat.

Ingvar Kamprad var verkligen symbolen för den småländska småförtagar andan. Möbler av trä var också symbolen för ett gammalt svenskt hantverk och industrigren. Den 28 juli fick den då omyndige 17-åringen Ingvar Kamprad tillstånd att starta handelsbolaget Ikea. Under de svenska rekordåren på sextio och sjuttitalen då 100 000 nya lägenheter byggdes per år så möblerade Ikea Sverige. Svenskarna fick ett nytt språk som följde med i samhällets svängningar, inkomstgrupper och åldrar där billiga spån möbler blev kvalitet för en ny välmående medelklass. Spegeln "Blicka", soffan "Klippan", hyllan "Niklas", "Amadeus" vitrinspråk, "Tore" ungdoms möbel, "Kompass" CD-ställ, matt glid skyddet "Stopp" och klappstolen "Klapp". Från en liten postorder firma i Smålan växte Ikea till världens största möbelföretag med 117 varuhus i 27 länder Från Island i norr till Australien i söder. Från Hong Kong i öster till Canada i Väster. Om någonting internationaliserades så var det Ikea. Samtidigt så var företaget mycket svenskt. I världens största köpcentrum i Edmonton Kanada eller instängt på andra våningen i ett trångt Hong Kong så kunde människorna handla "Tore" och "Klippan" medan de smakade på svensk pepparkakor. Vid femtioårs jubileet 1993 fanns största antalet varuhus, 19 st, i Tyskland.

Men samtidigt med Ikeas framgångar så stägdes det ena efter det andra möbelsnickeriet i Småland.

Det svenska vardags rummet exporterades av Ikea som blev världens största möbelföretag. Det svenska köket exporterades av Electrolux som genom köp av 200 företag blev världens största vitvaru leverantör med 500 företag i 48 länder. Det svenska kontoret blev internationellt genom ESSELTE som genom köpen av Dymo och Pendaflex blev världens största företag för "office supplies". Volvo köpte lastbilstillverkningen av White och general Motors i USA och blev tillsammans med Scania världens ledande leverantör av lastbilar. Världen bröt malm med maskiner från Atlas Copco och borrar från Sandvik. Svenska telefonväxlar knöt ihop världens växande telekommunikationssystem. Ericsson lyckades med sitt tekniksprång och tog hand av 40% av världens mobil telefon marknad. En halv miljard kullager per år från SKF fick världen att rulla. Och Sverige elektifierade världen. Svensk utrustning från Ludvika i Dalarna försåg både den amerikanska västkusten och östkusten med elektrisk ström samtidigt som den knöt ihop världens största vattenkraftverk i Brasilien med världens största stad Sao Paulo. ASEA blev hälftenägare till ABB tillsammans med värsta konkurrenten BBC från Schweiz samt köpte de största konkurrenterna i Norden och USA vilket gjorde företaget till världens största elektotekniska företag med 200 000 anställda i 140 länder. Det var inte bara Ikea som tog steget ut i världen utan detta hade redan tidigare gjorts av huvuddelen av den svenska industrin.

Trots detta så stod den svenska exporten och stampade på samma ställe eller t.o. m. minskade .vilket föranledde Svenska Dagbladet att 1993 skriva rubriken: *"Vanlig varuhandel har gått kräftgång. Utrikes handeln har rasat sedan mitten av 80-talet och är nu knappt 43% av BNP."* Det går som sagt att bevisa allt med statistik. Men även om den svenska varuhandeln är mycket stor så skedde en omstrukturering av världens handelsvägar. Den svenska industrin internationaliserades. Men detta hade inte bara inneburit att exporten hade ökat. Först hade försäljningskontor öppnats i utlandet. Sedan tvingade vissa utvecklings länder som Brasilien och Indien företagen att tillverka lokalt i landet. I andra länder gjordes ihopsättning och lokal anpassning av produkterna. Men någon gång på 70- och 80 talet ändrade utflyttningen karaktär och bestämmelse ort. Den svenska industrin expanderade i huvudsakligen Europa och USA. Detta var inte p.g.a. för höga löner då Europa, USA och även Japan hade hunnit i kapp. Orsaken var mycket enklare. Sverige hade 8 miljoner innevånare och världen snart 5 miljarder. Marknaden fanns någon annan stans.

1988 hade Elektrolux 74 miljarders försäljning varav 80% utanför Sverige. Av 147 000 anställda fanns 29 000 i Sverige. 20% av försäljningen fanns i Sverige och 20% av arbetsstyrkan fanns i Sverige. Electrolux var inte längre ett svenskt företag även om ledning och en stor del av produktutvecklingen fanns i Sverige. Av Alfa Lavals anställda arbetade 30% i Sverige. SKF var spritt i 130 länder med 95% av försäljningen utanför Sveriges gränser. Av Ericssons 65000 anställda fanns fortfarande hälften i Sverige. ASEA hade också varit ett "svenskt" företag men ABB hade bu huvudkontoret i Schweiz. Trots att hela 35000 var sysselsatta i Sverige så var detta bara 17% av det totala antalet och det fanns ännu fler i Tyskland och USA.

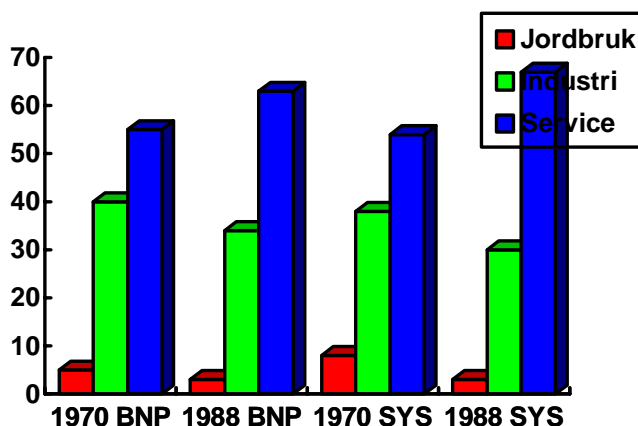
Denna internationalisering som först hade inneburit ökad produktleverans, sedan leverans av komponenter, sedan leverans av tekniska lösningar medan både avancerade elektronik komponenter och både enkla och avancerade konsumtionsprodukter importerades från andra länder. De svenska företagen men även deras utländska konkurrenter gick redan på åttioalet med inte bara i Europas gemensamma marknad utan världens. Företagen blev multinationella, färre och större. Samtidigt som marxismen i den östeuropeiska modellen störtade samman så fick Marxismens tankar om monopol kapitalet delvis rätt. Men vad som också hände i USA, Sverige och andra industristater var att pensionsstiftelser och privata

sparare köpte in sig allt mer i dessa storföretag. Samtidigt började allt fler banker att få problem där staten tvingades gå in. Det paradoxala inträffade att kapitalismen socialiserades.

En svensk balansräkning

Vi har nu just levt i 80 talets ekonomiska värld som i Sverige kraschlandade i början på 90-talet medan detta skedde några år tidigare i USA. I båda dessa fall men även i många andra länder så gick räkenskaperna med förlust. Det går även att göra en svensk balansräkning på mångaolika sätt. Bruttonationalprodukt, handel, energiförbrukning, produktion och människors sysselsättning kan tillsammans ge en något mer nyanserad bild av verkligheten.

Tabell 16 Procentuell fördelning i verksamhets områden 1970/1988

Denna visar i siffror det som är ganska självklart. Det åtgår mindre och mindre antal människor till att producera den mat, de byggnader och de "prylar" som vi behöver. Det industriella samhället hade byggt på en ständig tillväxt av människor, produktion, konsumtion, service och välstånd. Men när det inte fanns någon efterfrågan för fler och mer produkter, vad hände då?

Sågverken i bl.a. Sundsvallsdistriktet var en starkt bidragande kraft i industrialiseringen av Sverige kring sekelskiftet. Betydelsen av trävaru industrin med massa och papper har faktiskt åter ökat under efterkrigstiden i takt med det ökande papperanvändandet även om den relativa exportandelen har minskat. Den nedanstående tabellen visar produktivitets ökningen inom sågverksindustrin och massa industrin.

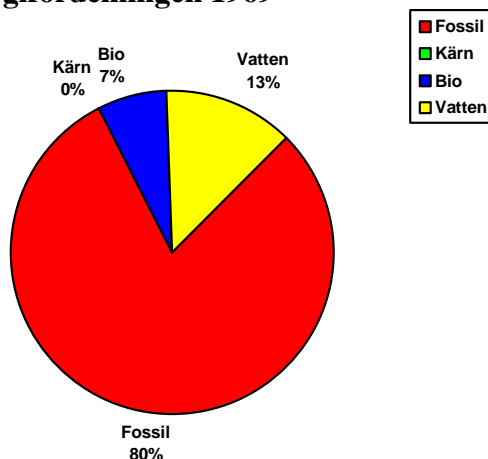
Tabell 17 Sågverksproduktionen 1966-1988

Sågverk	1960	1970	1988
Produktion i tusen. kubikmeter:	7800	15200	11000
Antal anställda	28300	27800	20000
Kapacitet per anställd i kubikmeter	276	546	550
Massa			
Kapacitet i 1000 ton	2588	8918	10890
Antal fabriker	127	98	55
Kapacitet/fabrik i 1000 ton	44	98	198

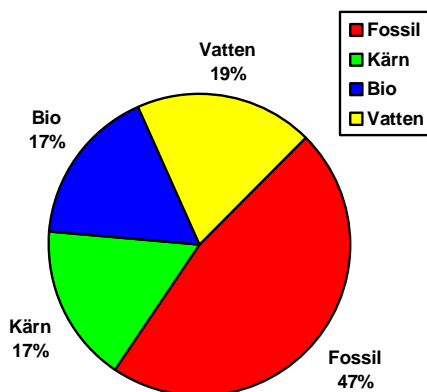
Trots att träindustrin egentligen är Sveriges äldsta industrigren och därför mycket mogen så erhöles en produktivitets ökning på en faktor två inom sågverksnäringen och hela 4,5 inom massa industrin där denna process numera styrs och övervakas genom avancerad datorutrustning.

I vissa fall har vi "exporterat" problemen till utvecklingsländerna men den egna förbättringen är avsevärd där t.ex robotar idag gör "skitgöret". Men samtidigt blir produktionsmetoderna mer teoretiskt krävande så den människor som arbetar i produktionen behöver mer utbildning. Detta är egentligen en mycket positiv utveckling från sekelskiftets barnarbete eller 50-talets löpande band. Vi kan arbeta mindre i ett mer stimulerande arbete men ändå producera mer. Det åtgår samtidigt mer och mer energi för att producera mat, råvaror och "prylar" vilket kan illustreras av den markant ökade olje importen där 1969 motsvarade 380% av 1954 samt elkraftens ökning av 150% mellan 1970 och 1980. Men på åttiotalet har efterfrågan och produktion stabiliserats. Sedan 1981 har energi förbrukningen legat stilla kring 450 Twh per år. Det traditionella linjära beroendet mellan energiförbrukning och BNP har även detta nått en mättnadnivå. Däremot har en inbördes förskjutning ägt rum. Oljeimporten minskade under åttiotalet med 3% där eldningsoljan minskade från 127 TWh till 48 TWh medan bensinen ökade med c:a 3% per år. Även denna utveckling till "mer avancerad" elkraft som ersättning för att elda olja måste betecknas som mycket positiv även om kärnenergis faror är ett stort problem. De svenska kärnkraftverken har dock visat den högsta driftsäkerheten i världen och automatiseringsgraden inom den övriga kraftindustrin har varit hög där stora vattenkraftstationer fjärrkontrollerades från driftcentraler och där kraftnätet automatiskt byggdes upp efter en störning. Nordel med samkörning mellan alla de nordiska länderna skapade tidigt stora ekonomiska besparingar vilket tillsammans gav Sverige en elkostnad som var väsentligt lägre än länder i Europa och Nordamerika.

Tabell 18 a Energifördelningen 1969

Tabell 18b Energifördelningen 1992

Den höga andelen biobränsle är till huvuddel från massaindustrin. Användningen inom olika näringsgrenar framgår av nedanstående tabell som ger antalet TWh 1992.

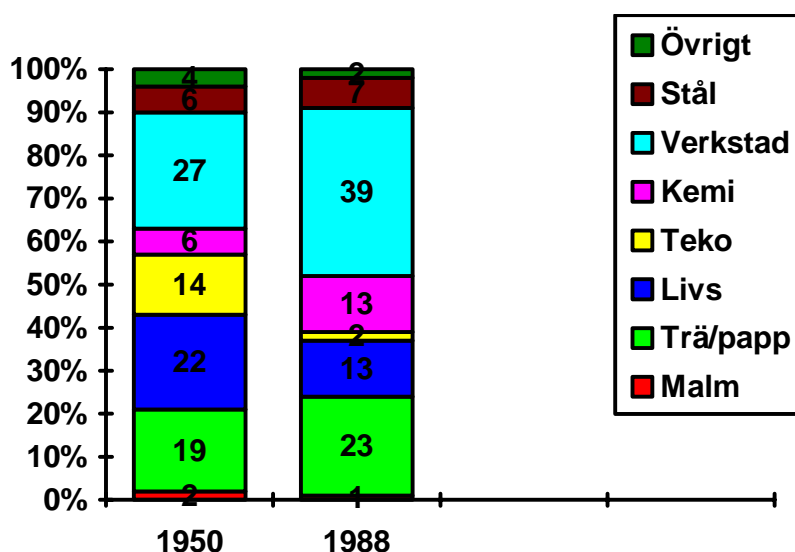
Tabell 19 Energiförbrukningen 1992

	Industri	Transporter	Service/Hushåll	Total
Vattenkraft	27	1,5	42,5	71
Kärnkraft	24	1,5	39,5	65
Biobränsle	52	-	12,0	64
Fossil	49	73	58	180
Total	152	76	152	380

Biltrafiken är således den dominerande användaren av olja och den eldrivna delen av transporterna, dvs huvudsakligen järnväg och tunnelbana är begränsade till 4% av transporterna. Inom industrin användes bark och spån från skogsindustrin motsvarande 14 TWh, flis i värmeverk för 4TWh och 28 TWh returlutar samt 6TWh torv och avfall. Vindkraften var i det närmaste obefintlig. Värmepumpar för luft, vatten och jordvärme, värmeväxlare samt solvärme har fått ökad betydelse men är ej inräknade då detta är mycket svårt att beräkna. Men med tanke på eldningsolja kraftiga nedgång har denna förnyelsebar källa säkert haft visst inflytande. Dessutom har treglasfönster och den förbättrade isoleringen gjort svenska hus mycket effektiva.

Från 1950 till 1988 ökade den svenska industriproduktionen från 23 miljarder till 620 miljarder i löpande priser. Under tiden steg konsumentprisindex med en faktor 10. Då produktionskostnad och marknadspriser för industriprodukter mer än för konsumtionsprodukter och den totala arbets insatsen i man timmar var ungefär den samma 1950 som 1988 så tyder detta på att produktiviteten ökat med åtminstone en faktor 3 men inom vissa sektorer ökat mer och andra mindre. Den största produktionsökningen skedde under sextiotalet med den mellan 1975-83 stod stilla men då gav produktivitets ökning då antalet anställda minskade. Slutsatsen kvarstår dock vi producerar åtminstone tre gånger mer industriprodukter 1988 jämfört med 1950 med samma antal människor. Men vad producerades?

Tabell 20 Industriproduktionen 1950/1988

Vi producerade mer kemikalier, mer papper och mer verkstadsvaror men nästan inga kläder. Generellt så producerade vi mer tekniskt avancerade produkter och mindre basprodukter. Verkstadsvarorna svarade 1988 för 39% eller 240 miljarder av industriproduktionen och sysselsatte 375 000 personer. Nära 2/3 av produktionen exporterades vilket gör denna sektor till vår viktigaste exportprodukt. Här finns Volvo, Saab-Scania, SKF, Ericsson, ASEA Brown Boveri, Electrolux och flera andra företag men anor till de ursprungliga uppfinningar på artonhundratalet. Även stålsektorn har ökat något medan malmen minskat. Där finns samma trend med mer avancerade produkter som rostfritt stål och specialstål för kullager, borrar och rakblad. 30% av sektorn utgöres av transport fordon inkluderande bilar, båtar och flygplan där denna har expanderat trots att den svenska varvsindustrin idag ej ger något väsentligt tillskott. 20% utgöres av elektrisk utrustning. Den svenska sågverksindustrin är fortfarande Europas största och vi är världens tredje största exportör av massa och papper. Detta medför att denna sektor svarar för hela 23% av industriproduktionen. Vad exporterar vi av detta och vad importerar vi? Följande tabell ger varuhandeln 1992 i miljarder kronor:

Tabell 21 Handelsbalansen 1992

	Export	Import	Handelsbalans
Skogsvaror	59	9,6	+49,4
varav papper	36,4		+36,4
Mineralvaror	32,4	23,6	+8,7
Kemivaror	32,4	34,7	-2,3
Energivaror	10,3	25,3	-14,9
Verkstadsvaror	159,0	123,9	+35,1
varav bilar	42,7	22,5	+20,2
Övriga varor	32,8	72,8	-39,9
..varav livsmedel	6,5	21,4	-14,9
varav teko/skor	6,7	25,9	-19,2
Totalt	326,0	289,9	36,1

Våra två stora intäktsposter är papper och bilar med totalt 56,6 miljarder medan våra största

utgifter är kläder, mat och olja med totalt 49 miljarder. Ur dessa siffror kan många slutsatser dras som troligtvis också ibland är motsägelsefulla. En är emellertid att vi idag importerar allt mer konsumtionsvaror vilket vi finansierar med export av "gamla" industriprodukter som bilar och skogsprodukter. Om nu oljepriserna går upp och som idag bilförsäljningen går ned. Och om informations revolutionen ger elektroniska medier istället för papper, vad ska vi då finansiera importen med? Det torde inte bli bättre av att vi går med i EG då detta i sig självt inte ändrar handelsbalansen, vilka nog många tror. Det hela är mycket enklare än så och kräver endast att man behärskar plus och minus. I denna nationella balansräkning så måste även tjänstehandeln räknas in i vilken kapitalflödet finns. Efter 80-talets stora privata och offentliga utlandslån och allt fler utlandsresande så har detta givit ett ökande underskott.

Tabell 22 Bytesbalansen 1992

	Export	Import	Bytesbalans
Varuhandel	326,0	289,9	+36,1
Kapitalavkastning	52,4	90,3	-37,9
Tjänstehandel	93,6	105,8	-12,2
Övrigt	2,8	17,0	-14,2
Total balans	474,8	469,0	-28,2

Medan varuhandeln genererade ett plus så gav kapitalavkastningen ett större minus beroende på räntebetalningar på privata och offentliga lån. Till detta tillkom ett minus p.g.a. utlandsresor och U-hjälptransfereringar. Denna tabell är också ganska enkel att tyda. Om vi lånar pengar utomlands så måste vi exportera allt mer för att betala detta. Om innevånarna i ett land, vilket som helst, reser utomlands allt mer, de inhemska företagen investerar allt mer utomlands, privatpersoner köper utländska fastigheter och privata och offentliga företag lånar utomlands så ger detta en negativ effekt på bytesbalansen. Om vi dessutom importerar stora mängder konsumtionsvaror så innebär en ökad privatkonsumtion ytterligare en belastning. Och om världen hamnar i ekonomisk kris så att bilköpen minskar så ger detta negativa effekter på ett land som är beroende av bilexporten. Nu är Sverige ett litet land där exporten är en stor del av Brutto national produkten så att effekterna av allt detta förstärks. Den stora frågan är således inte om vi ska gå med i EG eller ej utan hur vi som samhälle inom eller utanför EG kan övergå från ett exportberoende industrisamhälle till något annat utan att därför som nu hamna i kris.

Industrisamhällets framtid

Vi är sedan länge i Sverige egentligen på väg ut ur industrisamhället, men hela vår ekonomi och vårt tänkande är fortfarande i likhet med andra europeiska stater fokuserat på detta. Samtidigt så är den övriga "tredje" världen på väg in i industrialiseringens fördelar och nackdelar. Det som många länder i Asien och Latinamerika nu upplever är samma process som skedde i Europa och Angloamerika för några årtionden sedan. Flera av dessa som exempelvis Singapore och Taiwan har även väsentligt kunna öka sin materiella standard. Kan då detta scenarium ge en varaktig utveckling med en ökad levnadsstandard och ett ökat välstånd åt hela vår jord? Vad är egentligen levnadsstandard och välstånd? Lever en människa som trängs i tunnelbanorna i Tokyo eller på motorvägarna i Los Angeles ett bättre liv än en

jordbrukare i Härjedalen eller en fiskare på Borneo. Kan det industriella välståndssamhället ge en bättre livskvalitet än andra samhällen? Vad är livskvalitet? Är det industriella välfärdssamhället och t.o.m. vår kortvariga demokrati bara en annan parentes i civilisationens utveckling? Det finns många försök att besvara dessa frågeställningar men egentligen finns naturligtvis ingen absolut sanning som svar. Om vi visste vad som karakteriserade vårt Utopia så skulle nog alla politiska partier ha detta på sina program. Ändå så måste vi ställa oss dessa frågor.

Oberoende av politisk ståndpunkt så har vi ofta överdramatiserat skillnaden mellan olika "modeller" både inom Sverige och i jämförelse med den övriga västvärlden. I Sverige så har vi dessutom under ett antal år ägnat oss att kritisera sönder den svenska modellen så att detta nu verkar att gå i uppfyllelse. Men vad finns då istället. Idag så kritiseras även den tyska och japanska modell som till för ett par år sedan var våra ideal. Utvecklingen i Sverige och den industrialiserade västvärlden har emellertid varit mycket likartad även om vissa nyans skillnader finns. Den stora skillnaden i världen finns emellertid mellan de rika I-länderna och de fattiga U-länderna, det som vi nu kallar nord-syd klyftan. Hur är då Sveriges relativa ställning i världen? Jämförelsen här nedan grundar sig på internationell och nationell statistik men även på mina personliga intryck från de länder jag beskriver.

Bruttonational produkt per capita, BNP, (På engelska GNP) brukar sedan länge användas som mått på levnadsstandard. Denna har emellertid överbetonat exportens roll och därför har FN infört GDP som istället beskriver köpkraften i landet. Som exempel kan sägas att GNP favorisera länder som Sverige, Japan och Tyskland medan GDP favoriserar länder som USA och Storbritannien. FN har baserat på GDP, livslängd och läskunnighet sammanställt ett Human Development Index (HDI) över alla jordens länder, vilket är ytterligare ett steg att beskriva levnadsstandard med fler variabler.

Det stora steget i industrialismens framväxt togs när koleldade ångmaskiner kunde ersätta muskelkraft. Vårt industrisamhälle är även idag i högsta grad beroende av energitillförsel, till allra största del olja, för att driva både industrier, transporter, serviceinrättningar och hushåll. Detta krav är ganska oberoende av var vi befinner oss på jorden då kalla områden behöver uppvärmning och varma luftkonditionering samt kylanläggningar i högre utsträckning. I de tempererade zonerna behövs båda. Ändå kan de ännu kallare områdena som vi tillhör sägas att ha ett större behov av energi och/eller isolering, snöröjning etc. Dessutom behöver mindre befolkningstäta distrikt mer transporter för att upprätthålla samma standard som i staden. Under lång tid så har det varit ett linjärt samband mellan BNP och energikonsumtion. Efter oljekrisen och miljödebatten på 70-talet så började emellertid denna att brytas i de rikaste länderna som så att säga hade nått ett tak, vilket kan ses i både den svenska och den amerikanska energistatistiken. För Europa och Japan så verkar detta tak ligga någonstans kring 5000 ekvivalenta stenkols kilo per capita och år medan samma siffra för USA är cirka 10 000 eller det dubbla. Måttet stenkol innebär inte att det är bara denna råvara utan innefattar i ännu högre utsträckning omräknad olja och i vårt land vattenkraft och kärnkraft. I följande tabell redovisas dessa siffror för ett antal länder med Human Development rankingen inom parentes.

Tabell 23 Human development index 1990

Land	Livs-längd år	Läs-kunnighet %	GDP-USD	Energi-konsumtion
Japan(1)	78	99	13135	3741
Sverige(2)	77	99	13780	5004
U.K.(3)	76	99	12270	5107
Tyskland(12)	75	99	14730	5624
USA(19)	76	96	17615	9542
Brasilien(51)	65	78	4307	767
Irak (55)	65	89	2400	735
Kina(65)	70	69	2124	749
Indien(94)	59	43	1053	275

FN placerar således Sverige som världens mest utvecklade land efter Japan med detta statistiska mått. Om vi emellertid tittar närmare på siffrorna så är skillnaderna mellan de utvecklade industristaterna väldigt små med undantag för energikonsumtionen. USA använder dubbelt så mycket energi per capita som Västeuropa för att åstadkomma ungefär samma levnadsstandard. Japan använder 3/4 av den europeiska förbrukningen för att uppnå samma sak.

Utvecklingsländerna som grupp har en väsentligt sämre levnadsstandard men också en ännu mindre energiförbrukning. Det intressanta är också att Japan och Kina toppar i var sin grupp när det gäller livslängd. Brasilien som exempelvis har dubbelt så hög GDP som Kina har 5 år kortare livslängd. Det finns ett antal frågor man kan ställa sig ur detta statistiska material. Vi vet att världen av idag har den västerländska industrialismen och det amerikanska samhället som förebild även om Sverige ibland också får vara detta. Är det då möjligt för den övriga världen att uppnå denna materiella standard, är det önskvärt för dem själva och är det önskvärt för världen som helhet. Detta är en fråga som har diskuterats ända sedan början av 70-talet i böcker som "Tillväxtens gränser" och "Före-Efter" där även jag själv bidrog i några tidskrifter och publikationer. Redan då var slutsatsen att detta inte var möjligt inom nuvarande samhällsram och tekniska lösningar. Efter oljekrisen i början av sjuttioalet så skedde också en nedgång av olje konsumtionen. Hur har då energiförbrukningen förändrats sedan 70-talet?

Tabell 24 Energiförbrukningen utvalda länder per capita 1976 och 1987 (kg stenkol/capita)

Land	1976	1987	Förändring %	Förändring absolut
Sverige	5901	5004	-15	-897
USA	11054	9542	-14	-1512
U.K.	4839	5107	+6	+268
Tyskland	5802	5624	-5	-178
Japan	3611	3741	+4	+130
Irak	719	735	+2	+16
Brasilien	712	767	+8	+55
Indien	169	275	+63	+106
Kina	519	749	+44	+230

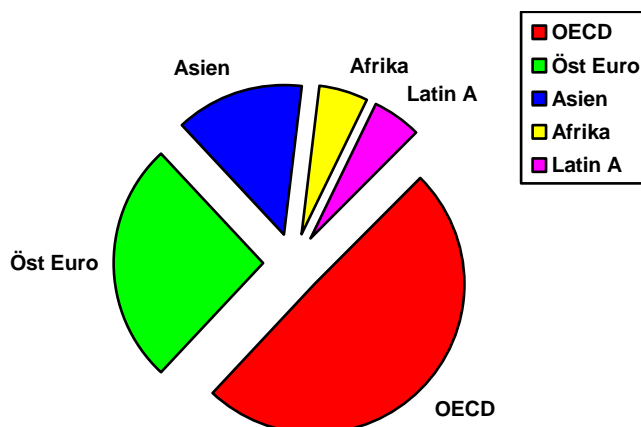
Som alltid med statistik så kan även denna användas till olika slutsatser. Om vi säger att Sverige och USA har minskat sitt energiberoende med 15% samtidigt som Indien och Kina har ökat sin energiförbrukning per capita med hela 50% så verkar ju dessa siffror mycket bra ur fördelningssynpunkt. Men om vi istället säger att en amerikans energiförbrukning 1987 var 35 gånger en indiers så blir bilden en annan. Sedan 1987 har dessutom den amerikanska per capita förbrukningen åter börjat att öka. Det största problemet är att världens totala energiförbrukning återigen ökar väsentligt.

Tabell 25 Jämförelse mellan fyra länder i industrialisering 1990

Land	Antal inv. miljoner	Antal bilar miljoner	Energi konsumtion per capita	Urbanisering	
				1950	1980
Brasilien	150	14	800	34	71
Indien	850	2,3	300	17	25
Kina	1100	1,6	700	11	21
USA	250	143	10000	64	74

Det råder således ett ganska linjärt förhållande mellan antalet personbilar och energiförbrukningen per capita i de länder som börjat att industrialiserats. I Brasilien är exempelvis energikonsumtionen 8576 "per bil ekvivalent" medan den i USA är 17483 vilket kan förklaras av de stora amerikanska bilarna och den omfattande användningen av bilarna. **Om Kina skulle ha samma biltäthet som USA så skulle detta innebära 630 miljoner bilar istället för 1,6.** Om vi antar att USA är ett mål för den övriga världen så ser vi att de övriga har en lång väg att vandra. Brasilien har kommit längst vilket vi kan se av antalet bilar och urbaniseringsgrad men vilket mina personliga erfarenheter bekräftar. Men detta har knappast givit en högre livskvalitet. Vad mina resor och de människor jag har träffat i Brasilien, Indien och Kina också bekräftar så är deras mål den västerländska industrialismen. Men fortfarande så gäller att om de tre länderna, Indiens, Kinas och Brasiliens 2 miljarder människor skulle nå samma materiella förbrukningsnivå som USA så skulle jordens energi förbrukning med tillhörande utsläpp öka tre gånger. **Skulle hela världen ha samma enegiförbrukning som USA så skulle denna öka 10 gånger, per år.** Om inte resurserna dessförinnan har tagit slut så kommer den ekologiska belastningen på jorden öka till orimliga värden vid en sådan utveckling med dagens teknik.

Tabell 26 Världens energi konsumtion

Den stora skillnaden i världen finns således mellan U-länder och I-länder. Men även inom gruppen I-länder finns dock vissa nyansskillnader. Nedanstående tabell få illustrera detta där ytterligare sociala faktorer har lagts till för att beskriva levnadsstandarderna:

Tabell 27 "Levnadsstandard" i olika länder

Indikator	Sverige	U.K.	USA	Japan	Tyskland
GDP, MUSD	13780	12270	17615	13135	14730
Livslängd år	77,4	75,7	75,9	78,6	75,2
Inkomst 40% fattigaste	21%	17%	16%	22%	20%
Personbilar per 1000	410	323	570	270	490
Energikons./capita	5004	5107	9542	3741	5624
Utsläpp CO2/capita	2,5	2,9	5,8	2,2	3,2
Själv mord/100000	19,4	7,4	12,5	17,7	22,2
Mord/100000	1,4	1,3	8,9	0,6	1,0
Rattfylla död/100000	1,1	0,7	8,8	n.a.	4,1
Fängslade/100000	56	97	426	45	85

Ur denna tabell kan vi utläsa att köpkraften är något större i USA jämfört med de övriga länderna, men likaså snedfördelningen i inkomst och våld. De 40 procenten med den lägsta inkomsten i USA disponerar 16% av inkomsten jämfört med 22% i Japan. Vi kan återigen konstatera att USA per capita har ungefär dubbelt så stor energiförbrukning och dubbelt så stora utsläpp av koldioxid i atmosfären som de övriga. De sociala faktorerna om våldsam död och fängelse anger personer per 100000 innevånare. Vi kan också konstatera att både antal mord och antal människor i fängelse i USA ligger 5-10 gånger högre än i Västeuropa och ännu högre än i Japan. Om vi även inkluderar människor dödade p.g.a rattonykterhet så blir differensen ännu större.

Medborgarrätts-radikalen Stokley Carmichel myntade uttrycket; "*Våld är lika amerikanskt som äppelpaj*" vilket är beskrivande för hela den amerikanska historien. Men denna historia är lika levande idag där mycket av detta våld åter ökar. I augusti nummret av

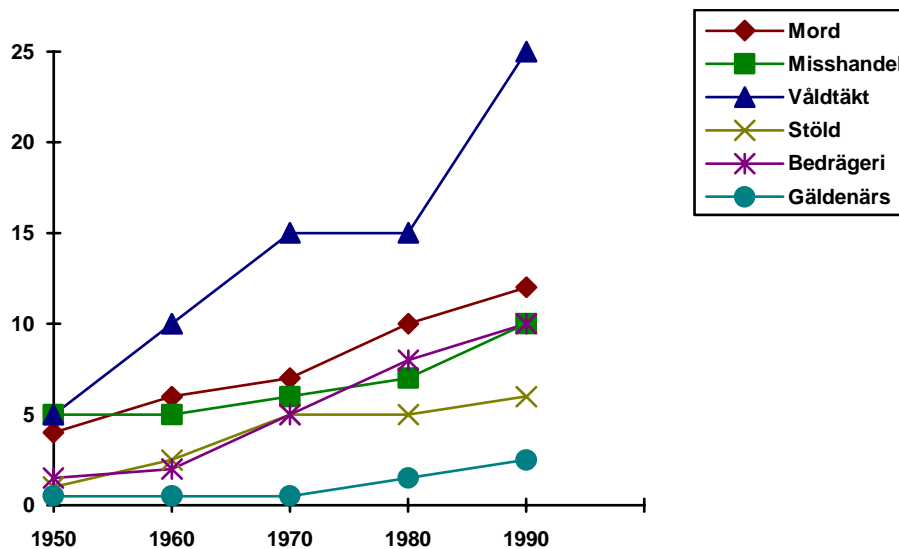
Time 1993 så har första sidan rubriken: "*America the violent*". medan rubriken för artikeln är: "*Violence, Violence, Violence... Americans barricade themselves into their homes as crime spreads into small towns and public sanctuaries.*" Förutom en beskrivning av olika vansinniga mord så säger tidskriften att varje 19 sekunder så stjäls det en bil i USA. Tillsammans med andra rapporter om det ökande våldet i de amerikanska skolorna så ger detta en ganska mörk bild av vårt nya amerikanska samhälle.

Denna enda form av våld som ligger något lägre i det amerikanska samhället jämfört med många europeiska länder är våldet mot den egna personen. Självordfrekvensen ligger för de flesta nordeuropeiska länder inom området 10-20 med Storbritannien något lägre medan USA under efterkrigstiden minskat från 15 till 9. Just mord och självordsiffrorna borde tillsammans kunna ge en indikation av hur samhället mår, men det påverkas av många andra kulturella faktorer. Vid närmare studium så visar det sig att dessa siffror ofta är högre i länder med hög levnadsstandard än med låg. Dessutom visar katolska och muslimska länder väsentligt lägre siffror. Erich Fromm gjorde redan i "*The Sane Society*" denna reflektion att materiellt välstånd i sig självt inte minskar våldet i samhället eller gör att det mår bättre. Han jämför summan av mord och självmord i olika länder och kommer fram till att denna är högre i mer "utvecklade" länder. I USA, Storbritannien och Sverige så har mordfrekvensen ökat från 1946 till 1990 medan självordsiffrorna har minskat. Återigen så går det att bevisa allt med statistik och analyser av statistiskt material måste därför göras med omsorg. Det går inte att dra några enkla slutsatser.

Däremot så kan vi se en långsiktig trend i ett homogent samhälle som vårt. I Sverige så finns brottsstatistik registrerad sedan 1750. Mord och dråp statistiken visar en frekvens på 10 dödade per 1 miljon innevånare både 1750 och 1990 vilket kan tolkas som att våldet i samhället har varit konstant genom åren. Men vid närmare analys så ser vi emellertid detta varierat betydligt under de två sista århundradena. Efter en kraftig topp i mitten på 1800-talets "fattig-Sverige så minskade både mord, dråp, misshandel och stöld väsentligt fram till det första världskriget. Detsamma skedde med alkoholkonsumtionen. I mitten på 1800-talet nådde mordfrekvensen 1,7 mord per 100 000 vilket 1920 hade minskat till en fjärdedel eller 0,4. Samtidigt minskade alkoholkonsumtionen från 8,6 liter till 2,4 liter per capita. Under 20-, 30- och 40-talen så låg både brottsfrekvensen och alkoholkonsumtionen på en konstant låg nivå, men under efterkrigstiden har båda dessa ökat väsentligt. Detta gäller inte bara i frekvens utan i omfattning och art. En ökad ekonomisk brottslighet och narkotikahandel har också spridits till andra samhällsklasser.

I Svenska Dagbladet 28 juli 1994 går det att läsa rubriken, "*Allt färre anmälda brott*", vilket i sak är ett korrekt påstående om man jämför första halvåret 1994 med första halvåret 1993 när det gäller totalsiffran. Även om man ser på kurvan över samtliga "lagföringar", dvs brott som gått till domstolsåtgärd under en längre tid som exempelvis redovisas i Nationalencyklopedin så visar faktiskt det totala antalet brott en nedgång under 70- och 80-talen. Denna trend har fortsatt under 90-talet där antalet anmälda brott har minskat under perioden 1991-1994. Men vad som också framgår vid närmare läsning av artikeln i Svenska är att antalet mord, dråp och misshandel med dödlig utgång ökat med 17% på ett år samt misshandel mot barn under 6 år ökat med 58%. Om vi ser på den totala trenden under efterkrigstiden så skedde en slags brytpunkt kring 1975 då den grova brottsligheten och våldet började att öka kraftigt tillsammans med den ekonomiska brottsligheten. Det finns ytterligare en reservation och denna är att statistiken över anmälda brott och lagförda brott inte överensstämmer med det verkliga antalet för flera kategorier. Bl.a. ekonomisk brottslighet är svårupptäckt och våldtäkt samt barnmisshandel är relativt samhällets inställning till dessa bråk och den drabbades benägenhet att anmäla dem.

Tabell 28 Brottsstatistik Sverige 1950-1990

Med detta vill jag säga att förutom att USA har en extremt hög mord och vålds frekvens och att det också skett en kraftig ökning i Sverige under efterkrigstiden så är det svårt att direkt dra några andra djupare slutsatser av dessa siffror. Det går att påstå att trots den väsentligt ökade materiella levnadsstandarden i de tre länderna här ovan så har i varje fall mordfrekvensen inte minskat. Som i alla komplicerade processer så har vissa faktorer verkat åt det ena hållet och andra i motsatt riktning. Vad man emellertid har sett i USA men även till viss del i övriga länder är att brottsligheten bland ungdomar och mot barn kraftigt har ökat. Vad som också är ett obestridligt faktum är att brottsligheten och våldet generellt är mycket högre och grövre i USA. men vi ser nu att samma utveckling sker i den övriga världen inklusive Väst- och Östeuropa.

När man jämför ovanstående siffror så finner man att oberoende av om länderna befann sig på den vinnande, förlorande eller neutrala sidan vid det förödande andra världskriget så har resultatet blivit ganska lika. Om någon vill dra en slutsats av detta så är det fritt fram. Däremot så skulle jag fortsättningsvis vilja jämföra Sverige med den vinnande sidan, dvs Storbritannien och USA efter som dessa länder allt mer kommit att påverka vårt land. Efter Tysklands och Japans (tillfälliga?) problem så börjar nu åter just Storbritannien och USA att framföras som "goda" exempel av våra ekonomiska experter. Själv så skulle jag i industriell utveckling idag vilja placera in Sverige någonstans mellan dessa två länder vilket också många siffror ger belägg för. Nedanstående omfattande siffermaterial får utgöra grund för en sådan jämförelse inom olika områden:

Tabell 29 Demografi S/U.K./USA

Demografi	Sverige	U.K.	USA
Invånare miljoner	8,5	57,0	246,0
Invånare/km ²	19	234	26
Urbanisering %	84	92	74
Barnfamilj med en förälder %	14,2	13,0	26,0
Befolkning över 65 år %	18	15,7	12,3
Befolkningstillväxt 1993-2025 i %	0	6	30

Vad som är speciellt för Sverige är den omvända befolkningspyramiden med ingen befolkningstillväxt och en hög andel personer över 65 år. Detta faktum ger helt naturligt andra förutsättningar i framtiden för alla industrinationer men Sverige i synnerhet. Det som kanske är en nyhet är att enförälder hushållen är så mycket fler i USA som traditionellt har setts som kärnfamiljens förespråkare. USA har också västvärldens flesta tonårs mödrar.

Tabell 30 Materiell standard S/U.K./USA

Materiell standard	Sverige	U.K.	USA
BNP/capita USD	21570	14610	20910
GDP/capita USD	15670	14070	20690
Inkomstfördelning lägre 40%	21	17	16
Telefoner/1000	890	521	760
Television/1000	390	336	621
Personbilar/1000	410	323	574

Även om Sverige har en högre BNP per capita så har amerikanen en högre köpkraft av varor. Detta kan jag själv och andra som har besökt ett amerikanskt köpcentra eller livsmedelshall bekräfta. Eller också går det bra att studera en amerikansk motorväg med sina stora bilar och campingbussar. Men denna skillnad visar endast den kvantitativa och inte den kvalitativa skillnaden. Standarden och kvaliteten i ett svenskt hus och hushåll är i varje fall i mina ögon på en helt annan och högre nivå än i USA och England. När det gäller telefonnätet så har Sverige både kvantitativt och kvalitativt världens högsta standard. Den materiella standarden ger inte heller en rättvisande bild av den allmänna servicen i samhället. Här kan svenska postverket verkligen utgöra ett internationellt föredöme vilket alla som försökt att hitta ett amerikanskt postkontor kan intyga.

Tabell 31 Social standard S/U.K./USA

Social standard	Sverige	U.K.	USA
Doktorer/1000	2,6	1,4	2,2
Allmän sjukförsäkrings täckning %	100	100	21
Föräldrar ledighet veckor	60	18	-
Offentlig barnomsorg %	86	38	-

Att den sociala standarden är högre i Europa jämfört med i USA är knappast ett kontroversiellt påstående. President Clinton arbetar också just nu på att förbättra den. Endast 21% har allmän sjukvård och även om många är försäkrade genom sitt arbete så saknar 1/5 av

befolkningen någon som helst försäkring. Ett svenskt daghem är i amerikansk jämförelse något unikt. Den svenska föräldrarledigheten är helt osannolik. Det är lättare att jämföra sjukvården som jag har erfarenhet från i både USA och Sverige. Även där så måste jag ge ett ordentligt plus för den svenska allmänna sjukvården jämfört med den amerikanska privata.

Tabell 32 Arbetsstandard S/U.K./USA

Arbetsstandard	Sverige	U.K.	USA
Sysselsättningsgrad %	98,7	93,5	94,8
Förvärvsarbetande kvinnor %	80,0	63,0	67,0
Kvinnolön i % av män	81	70	74
Helg och semesterdagar	37	35	23

Den fulla sysselsättningen med 1-2% arbetslöshet har varit en av den svenska modellens styrka. Arbetsmarknadspolitiska åtgärder, främst vuxen utbildning och omskolning har fått mycket beröm från utlandet. De svenska och brittiska arbetsförhållandena är i övrigt mycket likvärdiga. I USA så är förhållandena betydligt annorlunda där nyanställda bara har två veckors semester och alla kan bli uppsagda på dagen. Sverige har fler kvinnor i arbete än övriga och deras relativa lön är dessutom högre i Sverige. Om vi ser i procent av hela den vuxna befolkningen över 14 år så har Sverige en betydligt högre andel i arbete än Storbritannien och USA.

Tabell 32 Industristandard S/U.K./USA

Industristandard	Sverige	U.K.	USA
Antal industrirobotar/1000	0,5	0,1	0,2
Antal producerade bilar/1000	47	21	29
Arbetar inom industrin 1965 %	30,9	33,0	21,6
Arbetar inom industrin 1987 %	23,9	19,9	18,8

I alla tre länderna så är bilproduktionen fortfarande ryggraden i industrisamhället. Det kanske är förvånande att denna är högst i Sverige. Antalet industrirobotar är högst i Sverige trots att den högsta andelen industriarbetare finns här. Vi kan emellertid utläsa att Sverige och Storbritannien följer i USA:s fotspår från industrisamhälle till service samhälle.

Tabell 33 Utbildningsstandard S/U.K./USA

Utbildningsstandard	Sverige	U.K.	USA
Lärare per 100 elever	8,7	5,9	5,5
Läskunnighet %	99	99	96
Teknikkunskap	18,4	16,7	16,5
Geografikunskap	11,9	9,0	6,9

Det svenska skolsystemet är idag mycket bra i internationell jämförelse både som skola i sig själv och det studieresultat som eleverna bär med sig. En svensk skola med sina moderna lokaler för gymnastik, slöjd och fritidssysselsättning som tillägg till de traditionella lärosalarna är fortfarande unika i jämförelse med USA. Den svenska utbildningsstandarden ligger på en väsentligt högre nivå jämfört med den amerikanska. I Amerika så har människorna trots sitt internationella ursprung mycket lite kunskap och intresse om omvärlden. Men detta gäller

även andra delar av det egna landet. Som en belysning av geografikunskaperna så erhöll frågan om USA:s folkmängd var mellan 150-300 miljoner innevånare 32% rätt svar bland amerikanska och brittiska ungdomar och 44% rätt svar bland svenska ungdomar. Samtidigt så är USA den största mottagaren av antalet nobel pris. Denna paradox har även denna många förklaringar som att många utländska forskare flyttar till USA och att forskarresurserna är mycket stora vid de amerikanska universiteten och försvarsindustrierna. Men när det gäller både allmänbildning och djupare kunskap bland ungdomar så leder Sverige stort. Slutligen är Sverige "världsmästare" på vuxenutbildning.

Tabell 34 Livsstandard S/U.K/USA

Livsstandard	Sverige	U.K.	USA
Medellivslängd kvinnor	80	77	78
Medellivslängd män	74	72	71

Svenskar har en längre livslängd än sina engelska och amerikanska medmänniskor. Även detta faktum har många orsaker. Även om mordfrekvensen är betydligt högre i USA så är denna ändå en liten del. Då jag ofta flyger via Ohare i Chicago och tvings vänta några timmar så kan jag studera ett urval av det amerikanska folket som passerar revy. Även om många människor i olika länder inklusive mig själv har viktproblem, så är den fetma som man kan uppleva i USA ändå markant. Ibland ser jag människor som verkar tagna från en absurd Kafka föreställning. Att överkonsumtionen har blivit det största hälsoproblemet i USA är inte heller ett kontroversiellt påstående. Vi kan även se detta i England, Tyskland och även vårt eget land. Men är det något som jag själv men även mina utländska kollegor brukar uppmärksamma vid ankomsten till Sverige så är det den slanka och vackra svenska kvinnan. Att Hamburger kulturen nu börjar att försämma denna svenska livskvalitet samtidigt som amerikanerna börjar bli allt mer kostmedvetna är en annan av världens motriktade trender.

Tabell 35 Antilivs risker S/U.K./USA

Antilivsrisker	Sverige	U.K.	USA
% fattiga av gamla och barn	1,6	7,4	20,4
Mord per 100000	1,4	1,3	8,9
därför handeldvapen	0,2	0,01	3,8
Själv mord/100000	18,8	7,4	12,4
Mord män 15-24 år	2,3	1,2	21,9
Mord barn 1-19 år	-	0,5	3,7
Trafik dödade	9,6	11,6	19,6
därför rattfylla	1,1	0,7	8,8
Våldtäkter per 100 000	34	9	114
Cancer död %	25	27	32
AIDS fall per 100 000	6,9	8,3	81,0

Det amerikanska samhället är våldsamt. Mordfrekvensen ligger mycket högt men ändå mer markant är morderna bland barn och ungdom samt den höga våldtäkts frekvensen. Den senare är i själva verket mycket högre då bara 10% bedöms anmälas till polisen. Just ungdomsvåldet och de sexuella övergreppen mot barn är en skrämmande sida av det amerikanska samhället. Att våldet är högre härör naturligtvis från att många trots den höga levnadsstandarden lever i fattigdom. Detta gäller speciellt de svarta som själva har en ännu högre mordfrekvens. Men

det amerikanska våldet är inte ett svart problem utan går igenom hela samhället. AIDS epidemien har i USA nått en mycket större spridning än i Europa och Sverige. Orsakerna till detta kan också diskuteras från gaykulturer till avsaknad av sexualupplysning. Men den finns. Slutligen är sannolikheten större för en amerikan att få cancer jämfört med sina jämnåriga i Sverige och U.K. Detta är naturligt då amerikanen utsätts för en högre mängd avgaser i luften och tillsatser i födan än andra, men orsaks sammanhanget är säkert mycket mer komplicerat. men återigen är det så. I "Jordens Goda Nyheter" nr 2 1991 beskriver Manfred Mac Neef i en intervju med Helena Södelind "tröskelhypotesen" vilket är den punkt i samhället när livskvaliteten försämras trots en ökad ekonomisk tillväxt. Mac Neef kommer fram till att detta skedde i USA redan någon gång i början på 70-talet.

Tabell 36 Kostnad för sjukvård S/U.K./USA

Kostnad för sjukvård		Sverige	U.K.	USA
totalt i % av GDP		8,7	6,1	12,4
allmän i % av GDP	7,8		5,2	5,2

Det kanske inte är ett välkänt faktum att den amerikanska privatiserade sjukvården är den i särklass dyraste för samhället. Denna har utvecklats till en industri med vinstintresset som största drivkraft. Olika ambulansbolag och sjukhus tävlar om att hitta patienter. Och efter att ha fått dessa patienter tävlar de om att göra den mest omfattande och dyraste undersökningen. Att stämma någon efter varje bilolycka eller andra möjligheter har även detta utvecklats till en industri för advokater, läkare och försäkringsbolag. Frågan är ska man sätta pris på människors lidande?

Tabell 37 Kostnad för lag och ordning S/U.K./USA

Kostnad för lag och ordning	Sverige	U.K.	USA
Antal advokater/100000	32	147	310
Antal fängslade/100000	56	97	426

Trots att USA har de i särklass flesta i fängelser och den största mängden advokater och dödsstraff så har man även den högsta brottsfrekvensen.

Tabell 38 Kostnad för råvaror S/U.K./USA

Kostnad för råvaror	Sverige	U.K.	USA
Energikonsumtion/capita	5004	5107	9542
Bensin/capita	515	421	1272
Vatten l/capita	200	175	635
Köttkonsumtion kg/capita	47,3	54,9	80,8

Både den privata och industriella konsumtionen av råvaror ligger i USA en faktor 2-3 högre än i Europa. De flesta som har haft Amerika släktingar på besök har säkert hört samma sak. Allting är större i Amerika, från bilar och TV apparater, biffar, äpplen och muffins till människorna själva. Naturligtvis kostar detta råvaror.

Tabell 30 Kostnad för droger S/U.K./USA

Kostnad för droger		Sverige		U.K.		USA
Ölkonsumtion per capita		45,5		110,1		91,7
Vin/sprit konsumtion/capita	3,4		2,5		3,8	
Tobakskonsumtion/capita		1,3		2,3		3,2

Även drogkonsumtionen av alkohol och cigaretter är något högre i USA jämfört med England och Sverige, men skillnaderna är små. Även USA har sedan förbudstiden en aktiv anti alkohol politik som varierar mellan delstarna. Restriktionerna för ungdomar är i många fall större än i Sverige. När det gäller narkotikan så är detta mycket svårt att uppskatta i alla länder då polisens och tullens beslag beror på deras egen effektivitet. Antalet "tunga" narkomaner är ganska lika i de tre länderna men missbruket bland skolungdom betydligt större i USA. Den "legetima" användningen av kokain och harsch inom "vanliga" samhällsgrupper är dessutom mycket mer spridd i USA än i de flesta andra länder.

Tabell 40 Kostnad för transporter S/U.K./USA

Kostnad för transporter		Sverige		U.K.		USA
Total bussar per 1000		1,6		2,3		2,5
Antal lastbilar per 1000		31,4		45,6		382
Totalt motorfordon/1000		445		382		746
Sträcka per capita i tåg		444		359		48

Civilisationen knyts samman av kommunikationer. Livsmedelsproduktionen och industriproduktionen är i USA mer koncentrerad än i något annat land. Den amerikanska "gemensamma marknaden" bygger på att mat och varor snabbt kan distribueras från sina produktionscentra till hela landet. Detta sker i huvudsak genom lastbil och flyg, vilket är en av huvudanledningarna till den höga energiförbrukningen.

Tabell 41 Budgetbalans S/U.K./USA

Budgetbalans		Sverige		U.K.		USA
I miljarder USD		+7,5		+10		-279
I % av GDP		+4		+1,3		-5

Nu ska i ärlighetens namn sägas att dessa siffror har varierat starkt mellan olika år. Ovanstående sammanställning är från 1989-91. Även Sverige har, som tidigare redovisats, under en lång period haft ett besvärande budgetunderskott. Detta kommer med all säkerhet att tillhöra Sveriges framtida problem där en allt mindre del arbetsför befolkning ska generera tillräckligt mycket för alla människor.

Tabell 42 Handelsbalans S/U.K./USA

Handelsbalans		Sverige		U.K.		USA
Export/capita USD		5883		2546		1308
Import/capita USD		5393		3324		1868
Handelsbalans		+490		-778		-560
Handel USD		11281		5870		4484
% av GDP/capita		72		42		22

Även handelsbalansen varierar mellan olika tidsperioder. Det amerikanska underskottet är dock ett relativt nytt problem där speciellt obalansen i handeln med Japan har blivit besvärande. Medan japanska företag levererar allt mer av Amerikas varor så investerar japanska finanshus i USA. I Sverige har däremot valuta utflödet varit negativt då svenska företag investerat i utlandet.

Tabell 43 U-hjälp S/U.K./USA

U-hjälp % av GNP	Sverige	U.K.	USA
	0,9	0,25	0,2

Sverige har som ett av få länder i det närmaste uppfyllt löftet av 1% bistånd.

Tabell 44 Avfallshögen S/U.K./USA

Avfallshögen	Sverige	U.K.	USA
Koldioxid ton per capita	2,5	2,9	5,8
Kväveoxid kg per capita	37,4	44,0	80,4
Svaveloxider kg/capita	28,4	69,0	92,7
Hushållssopor kg/capita	350	390	950
Farligt avfall kg/capita	60	79	1100
Växthusgaser per capita	2	4	7
Växthusgas i% av världen	0,2	2,2	17,8

Den svenska avfallshögen är stor. Den amerikanska avfallshögen är flerdubbelt större per capita. Speciellt när det gäller det farliga industriavfallet så leder USA skyhögt. Det amerikanska överflödssamhället kan knappast betecknas som effektivt varken när det gäller råvaruförbrukning eller när det gäller utsläpp. Det svenska samhället är effektivare, men måste även detta ifrågasättas ur resurs och miljösynpunkt. Även om vi i de industrialiserade västländerna även har minskat vår råvarukonsumtion och utsläpp så är det en viktig faktor vi oftast glömmar. Utsläppen försvinner inte utan ackumuleras år från år. Det är sant att naturen har förmågan att ta hand om vissa ämnen men i många fall så växer sopberget varje år även om vi radikalt minskat våra årliga utsläpp. Vi står därför inför ett ännu större problem som kräver ännu mer radikala åtgärder. Från denna slutsats så kan även jag se, om inte industrisamhällets död, i varje fall en total omvandling.

I hela västvärlden ser vi idag att den ökade automatiseringen och produktiviteten inom industrin ger upphov till en liknande förändring av näringsgrenarna som när jordbrukssamhället försvann. Dessutom förläggs allt mer av produktionen till lågelöne länder i Asien. De flesta bedömare idag är ense att även när konjunkturen vänder så behövs inte fler industriarbetare. I Sverige men även många andra industriländer så har den offentliga sektorn sedan länge kompenserat den minskande industrisektorn och även t absorberat den ökande delen kvinnor. Nu talar vi om att effektivisera även denna sektor, vilket naturligtvis är bra. Arbete är inget självändamål. Men problemet är om "effektivisering" av sjukvården, åldringsvården och skolan ger ett sämre alternativ. Att privatisera dessa sektorer ger av sig självt ingen ökad effektivitet vilket det amerikanska samhället kan visa. Men det finns egentligen en annan viktigare anledning. Att ta hand om barn, gamla och sjuka har sedan människans skapelse varit en gemensam uppgift för samfälligheten. Under olika tider har den

gemensamma enheten varit olika stor, släkte, byn, stammen, socknen eller landstinget. Dessutom har både gamla, barn men även handikappade uppfattats som en tillgång, inte som en belastning. Att göra medmänsklighet till en fråga av ekonomisk vinning eller förlust är i min mening att fransäga oss det som gör oss till människor. Jag hoppas att det inte kommer att ske under mitt liv i vårt land.

Det paradoxala har alltså inträffat att vi behöver allt färre människor för att producera den mat och de prylar vi behöver och därför tvingas vi friställa den personal som tar hand om våra gamla, barn och sjuka och som vi behöver. Vi lever idag över våra tillgångar i hela västvärlden, dvs vi konsumerar för mycket, vilket är orsaken till vår ekologiska kris, men det är inte detta som förorsakar vår ekonomiska kris. Denna sägs förorsakas av att vi konsumerar för litet. Eller också så sägs det att vi har för hög kostnadsnivå, dvs vi behöver friställa ännu fler människor. Ur detta går det att börja skymta vårt nuvarande samhälles stora motsägelse. Vi säger att vi behöver decentralisering och små skalighet men vi siktar in oss på en stor gemensam marknad med stora gemensamma företag och stora transporter av varor mellan stora produktionscentra och stora konsumtionscentra. Vi friställer allt fler människor och gör de kvarvarande mer effektiva så att de kan finansiera de som är friställda. Vi minskar semestern och sänker pensionsåldern när vi borde göra tvärtom. Detta är några av tecknen på att alla våra nuvarande politiska, sociala och ekonomiska modeller har slutat att fungera. Förvirringen verkar total.

När vi väger alla dessa siffror tillsammans så är i varje fall min egen slutsats att den svenska modellen klarar sig ganska bra i jämförelsen med USA och Storbritannien. Detta är även min personliga erfarenhet. Ändå så upplever vi nu efterkrigstidens värsta kris. Men om vi ser Sverige i ett större internationellt perspektiv så kommer även vi att väsentligt lever över våra tillgångar i flera avseenden. Detta gäller i ännu högre grad USA. Det amerikanska samhället som under lång tid har åtnjutit världens högsta materiella levnadsstandard och idag står som segrare i det kalla kriget samt är världens obestridda ledare, genomgår en mycket större kris. Men ändå så är vi just nu i full färd att överge vår egen väg för en ny-gammal amerikansk modell. Och detta gör vi när allt säger att vi borde satsa på ett humanare samhälle med plats för allt fler gamla och där vi borde minska vår konsumtion för att ge utrymme åt de fattiga 4/5 av världens befolkning och stoppa den ekologiska katastrof som nu håller på att ske.

Det går att bevisa allt med statistik och detta material kan också ge olika tolkningar. När vi jämför oss med andra så har vi många gamla "sanningar", men som idag inte är speciellt relevanta utan kan snarare peka i den andra riktningen. Istället så kan vi idag kalla den japanska modellen den mest planekonomiska, socialiserade och med längsta livslängden och det lägsta antalet bilar per capita. Den tyska modellen är den mest organiserade och standardiserade men med det högsta miljömedvetandet. Den amerikanska modellen är via pensionsfonderna den mest löntagarägda med den högsta privata konsumtionen men är samtidigt den mest centraliserade och reglerade som spenderar mest pengar på sjukvården och spyr ut mest avfall. Den engelska modellen dricker mest öl och har den lägsta mord och självmordsfrekvensen. Den svenska modellen har världens bäst fungerande allmänna sektor, är mest beroende av privata storföretag och har den största personliga friheten. Skillnaderna är kanske inte så stora och dramatiska men de är motsägelsefulla. När vi står inför en resurs och miljökris och talar om varaktig utveckling med hjälp av decentralisering och småskalighet så borde vi röra oss i den riktningen. Men samtidigt som vi klagat på statlig koncentration så styr vi mot ett mycket mer centraliserat samhälle även om detta styrs av "Marknaden".

Med denna sifferövning har jag försökt att placera in Sverige i relation till både övriga I--

länder och U-länder. Men framförallt så har jag eftersträvat att se de mer långsiktiga trender som påverkar industrisamhället oberoende av hemvist. Ur dessa kan vi utläsa att både Europa och USA sedan länge har passerat industrisamhällets maximum. Sedan 60-talet har vi i allt högre grad varit ett tjänstesamhälle. Nu är vi på väg mot ytterligare ett samhälle som vi inte vet vad det är. Men våra politiska lösningar på nationell och internationell nivå lever kvar i en gammal värld. Vad är det vi ska producera, exportera, transportera och konsumera i 2000-talets värld. Vad är civilisationens mål och mening i ett nytt årtusende?

En sak är säker, industrisamhället i sin nuvarande utformning baserat på olja och bilar har ingen framtid. Detta gäller speciellt i sin amerikanska tappning. Vår jord skulle varken kunna försörja eller tåla en råvaru konsumtion som var 10 gånger så stor som dagens. Liksom de politiska ideologierna så är våra bensindrivna bilar ett 1800-tals fenomen som även om dessa görs ännu mer energisnåla snart skulle stoppa de flesta av världens storstäder. Men vad vi också har upplevt är att teknikens utveckling väsentligt har effektiviserat industri produktionen. Ett illustrativt exempel är inom elektronik industrin där idag ett nagelstort kiselchip i en mikroprocessor kan utföra samma funktioner som 1 miljon transistorer kunde göra för 20 år sedan. Vi kan således idag producera mångdubbelt fler och mångfaldigt mer avancerade konsumtionsvaror jämfört med för en generation sedan. Vi behöver således arbeta allt mindre för att tillverka de varor vi behöver. Dessutom är västvärlden inom vissa områden mättad, där vi inte kan använda fler TV apparater, kameror, mikrovågsugnar och telefoner. Denna utveckling av industri samhället är ganska likartad det som redan skett för jordbrukssamhället.

Detta borde innebära att vi alla skulle kunna leva ett bättre liv med högre livskvalitet där vi fick mer tid att ägna oss åt familjen och att förkovra oss själva. Men så är det inte. Istället så har hela västvärlden drabbats av sin värsta arbetslöshets och ekonomiska kris sedan trettio talet. Anledning till problemet är att de europeiska länderna har för bra sociala försäkringar, för höga löner och för hård reglering av arbetsmarknaden säger "experterna". Detta är i och för sig sant i förhållande till många länder i tredje världen som nu tar över en större kaka av industri produktionen. Men i de framgångsrika Japan, Syd Korea, Singapore och Taiwan så är anledningen till det "Asiatiska undret" en helt annan. Kort sagt de faktiska problem som industri samhället står inför är av en helt annan strukturell art och måste lösas på ett helt nytt sätt. Och denna lösning måste vara för människorna, inte för "marknaden".

Tabeller

- Tabell 1 Svenska uppfinningar
- Tabell 2 Elförbrukningen 1920-1990
- Tabell 3 Elförbrukningens fördelning 1950-1990
- Tabell 4 Produktion av sågat trä 1860-1949
- Tabell 5 Installation av elektriska hushållsapparater 1954-1974
- Tabell 7 Elförbrukningens detalj fördelning 1970-1985
- Tabell 8 Antal bilar och charterresor 1950-1980
- Tabell 9 BNP tillväxt, 1870-1987
- Tabell 10 Produktion av järnmalm 1960-1987
- Tabell 11 Nobelpris 1980-1990
- Tabell 12 Jordbruket 1950 och 1975
- Tabell 13 Antalet anställda inom olika sektorer 1960-1988
- Tabell 14 Industrierbetare i Sverige, UK och USA
- Tabell 15 Bostadsbyggandet 1968-88
- Tabell 16 Procentuell fördelning i verksamhets områden 1970/988
- Tabell 17 Sågverksproduktionen 1966-1988
- Tabell 18 Energi fördelningen 1969/1992
- Tabell 19 Energiförbrukningen 1992
- Tabell 20 Industriproduktionen 1950/1988
- Tabell 21 21 Handelsbalansen 1992
- Tabell 22 Bytesbalansen 1992
- Tabell 23 Human development index
- Tabell 24 Energiförbrukningen utvalda länder per capita 1976 och 1987
(kg stenkol)
- Tabell 25 Jämförelse mellan fyra länder i industrialisering
- Tabell 26 Världens energi konsumtion
- Tabell 27 Levnadsstandard i olika länder
- Tabell 28 Själv mord och mord frekvens S/U.K./USA
- Tabell 29 Demografi S/U.K./USA
- Tabell 30 Materiell standard S/U.K./USA
- Tabell 31 Social standard S/U.K./USA
- Tabell 32 Arbetsstandard S/U.K./USA
- Tabell 32 Industristandard S/U.K./USA
- Tabell 33 Utbildningsstandard S/U.K./USA
- Tabell 34 Livsstandard S/U.K./USA
- Tabell 35 Antilivs risker S/U.K./USA
- Tabell 36 Kostnad för sjukvård S/U.K./USA
- Tabell 37 Kostnad för lag och ordning S/U.K./USA
- Tabell 38 Kostnad för råvaror S/U.K./USA
- Tabell 30 Kostnad för droger S/U.K./USA
- Tabell 40 Kostnad för transporter S/U.K./USA
- Tabell 41 Budgetbalans S/U.K./USA
- Tabell 42 Handelsbalans S/U.K./USA
- Tabell 43 U-hjälp S/U.K./USA
- Tabell 44 Avfallshögen S/U.K./USA

Eftertankar - Utopia eller anarki

Vilket är vårt nya samhälle ?

Den tredje deletappen på vår upptäcktsresa mot **Civilisationens Kärna** går mot sitt slut. Med detta andra försök till en sammanfattning och eftertankar om vår framtid så hoppas jag att läsaren känner sig motiverad att möta 2000-talets nya verklighet med friskt mod och engagemang. För det finns många ny-gamla frågor att ställa:

Vad är det som egentligen styr samhällsutvecklingen?

Finns det något bestämt mål för samhället eller finns det någon ideal organisations form både när det gäller storlek och beslutsprocess? Vi kan se historiens utveckling, inte bara i Mesopotamien och Sverige, utan i hela vår värld som en exponentiell tillväxt av organisationsgruppens storlek från familjen, byn, stammen, nationen, staten, federationen till dagens integrerade värld med allt större Megastäder. Mesopotamien erbjuder oss 4000 års historia av varierande styrelseform men där fåtalsväldet, enväldet och dikaturen övervägt vilket innebär att dagens Saddam Hussein passar väl in i det historiska skeendet, och inte bara i denna del av världen. Vår demokratiska värld är mycket kort i ett historiskt perspektiv. Det finns således många olika möjligheter att bygga ett samhälle där ytterligheterna är *Utopia eller anarki*, med andra ord en fast samhällsform där alla människor lever efter en ideal modell definierad av "någon" och som prioriterar kollektivet eller motpolen den fria individualismen med överlevnad för den starkaste som enda regel. Vad är det då som styr valet av samhällsform?

I företalet till Ravi Batras bok "*Den stora världsdepressionen 1990*" skriver Lester C. Thurow, professor vid MIT i USA, följande:

"I princip kan man dela in samhällsanalytiker i två grupper efter hur de vill förklara den mänskliga historiens gång. En grupp söker förklaringar i cykliska regelbundenheter, den andra i unika händelser eller individer....I verkligheten är historien en kombination av båda elementen."

Det Nya Samhället är ett försök att beskriva den process som förvandlat vår värld från uträdet ur Edens Lustgård, bysamhällets självhushåll, de första borgar städerna till det industriella välfärdssamhället, men i ett djupare historiskt perspektiv med hjälp av Mesopotamien, dagens Irak samt Sverige, som representanter för ändpunkterna på civilisationens vandring åt väster genom Den Gamla Världen. Detta innefattar att söka efter både de cykliska regelbundenheter samt de unika händelser och individer som har format denna historia men också kommer att forma framtiden.

Mesopotamien - I Bibelns fotspår omfattar den allra största delen av denna 5000-åriga resa. Vår religion, vår världsbild, samhällsuppbyggnad, man-kvinna relation, matvanor och många andra av vårt samhälles företeelser har sina rötter i området mellan Eufkrat och Tigris. I dagens turbulenta verklighet med sina allt snabbare förändringar är det lätt att bli fartblind. För att kunna förstå vår nuvarande värld så måste vi känna denna historiska väg över så många generationer.

Sverige - Det Planerade Välståndet har beskrivit den historiska utvecklingen av den svenska samhället fram till idag. Målsättningen har också varit att placera in Sverige i världen och "Sverige i tiden" för att låna konungens valspråk. Sveriges utveckling representerar kanske bättre än något annat land den västerländska civilisationens transformering från ett jordbrukssamhälle och feodalstat till ett industri samhälle och välfärdsstat. Det illustrerar framförallt utvecklingen från ett fåtalsvälde till ett demokratisk samhälle med lika rättigheter och möjligheter för alla, åtminstone i en utsträckning som tidigare aldrig varit möjlig sedan människan lämnade stamsamhällets "kommunism".

Idag genomgår detta svenska samhälle i likhet med den övriga västvärlden sin största kris sedan 1930-talet. Denna är dels ekonomisk och kulturell men i ännu högre grad mental och själslig. Vi står dessutom inför vad många menar vara vårt viktigaste beslut som stat men även som människor. Detta är att ge upp mycket av vår suveränitet och bli del av ett stor Europa under tysk dominans. EU har blivit vårt nya utopia. Men även om detta är en "ödes fråga" så är vi idag verkligen en integrerad del av världen, på gott och på ont, där utvecklingen i vårt land beror på många faktorer i världen som helhet. "Ödes frågan" är därför egentligen mycket större och innefattar hela vår civilisation. Detta är egentligen den verkliga demokratins vara eller inte vara och den samhälleliga gemenskapens vara eller icke vara.

Hur kan vi finna en naturlig och fungerande balans mellan lokal samhället, national staten, mång nationella regioner och det globala världssamfundet ? Eller med andra ord på vilken nivå ska samhället organiseras och därmed demokratiseras? Och slutligen vilken roll har vi som svenskar inom den svenska nationalstaten?

Finns det en speciell svensk kultur med en svensk modell och vad innebär det när vi nu säger att denna svenska modell är död? Finns det en svensk mentalitet och sinnelag som skiljer sig från andra? Vill vi vara annorlunda eller vill vi bli internationella konsumenter enligt den amerikanska trollformel som nu gäller? Har nationalstaten ett befogande? Svenskarna har haft en förmåga "att tänka globalt men agera lokalt" vilket har givit landet en unik internationell position men utan nationalism. Sverige hade aldrig kunnat utvecklas utan sina föregångare i tidigare kulturer och sina invandrare från valloner till jugoslaver. Alla våra tre folk trubbadurer, Bellman, Taube och Cornelis hade utländskt påbrå och lånade friskt material från andra länder. Vårt välfärdssamhälle har till en väsentlig del bekostats av vår exportindustris framgångar även om denna har överbetonats. Vi har fortfarande mycket att lära från andra länder, både positivt och negativt,

men vi har också mycket att vara stolta över. Det som sker idag är tyvärr varken det ena eller det andra. Det är därför viktigt att vi både behåller ett internationellt perspektiv men även kan återfinna ett historiskt skeende, anpassat till våra speciella förhållanden och möjligheter, så vi kan upptäcka både vart vi kommer ifrån och vart vi är på väg.

Den svenska modellen är inte död, tvärt om så är den kanske den mest mänskliga modell som finns idagens allt mer egocenterade verklighet, men den behöver anpassas till ett annat samhälle. Idag lever vi i en annan och större värld där Sveriges befolkning utgör endast drygt en promille av jordens totala . Under efterkrigstiden så har denna värld knutits samman allt mer till en och samma civilisation. Från vårt vardagsrum kan vi momentant se vad som händer i Argentina eller Thailand. Från samma länder importerar vi vår frukt och våra kläder medan svenska lastbilar och tåg rullar runt världen. Vi äter hamburgare på Mac Donalds, har bakåtvända Base Boll mössor på huvudet med amerikanska klubb namn trots att vi varken spelar base boll eller ser detta på TV. Åtminstone inte ännu. Vi lever i en gemensam internationell värld som kulturellt, socialt och ekonomiskt är amerikaniserad. Vad kan vi som individer i ett sådant litet land som Sverige påverka? Och om vi nu av våra makthavare förs in i EU vad kommer då att finnas kvar av demokrati och möjlighet att finna en egen väg utanför "den enda rätta".

Vi glömmer ofta att vi är ett mycket litet land med både de fördelar och nackdelar detta innebär. Vi är 8 miljoner människor jämfört med Tysklands 80 eller USA:s 250 miljoner. Bara detta faktum gör att beslutsvägarna naturligtvis är mycket kortare. Den svenska närdemokratin har väsentligt urholkats under de senaste årtiondena, men den är fortfarande mycket mer omfattande än i de flesta andra länder och speciellt förebilden USA. Till det kommer att bara 50% av de röstberättigade i USA brukar rösta där ännu färre anser sig ha något inflytande över huvud taget. Och slutligen så har den politiska makten i sig självt urholkats och övergått allt mer till finansiella institutioner och multinationella företag. Frågan hur vi ska organisera och styra vårt samhälle i denna nya värld är därför mycket väsentlig, men ändå diskuteras den knappast.

Det är naturligtvis ingen självklarhet att de människor som föds i en viss del av världen behöver stanna där. Och det har vi inte heller gjort. Historien är fylld av folkvandringar. När jag bodde i Los Angeles så deltog jag tillsammans med den svenske konungen och drottningen, Ann-Margret, Bob Hope och några hundra FBI män i en galamiddag med anledning av Nya Sverige jubileet 1988. Organisationskommittén hade naturligtvis gjort sitt bästa att sprida upplysningar om Sveriges betydelse för USA och världen sedan Delaware kolonins grundande 1638. Från inbjudningskortet så kan jag citera följande:

"Svenska nybyggare var delaktiga i grundandet av Förenta Staterna och har vunnit en plats i Förenta Staternas arv och historia. John Morton, en svensk som bosatte sig i Pennsylvania, var en av de som skrev under Declaration of Independence. John Hanson, en son till en svensk bosatt i Maryland, var president i den kontinentala kongressen 1781 och

1782. Mer än 1 miljon svenskar invandrade till USA mellan 1845 och 1930. Idag finns mer än 4 miljoner amerikaner av svenskt ursprung i USA, varav 400 000 bor i Kalifornien".

Vad dessa rader visar är naturligtvis att svenska utvandrare var delaktiga i Amerikas kolonialisering tillsammans med de flesta andra europeiska stater. Amerika blev tillflyktsort för de miljoner och åter miljoner européer som ej kunde leva ett drägligt liv i sina hemländer. Vad som är viktigt är att Amerika våde fysiskt och kulturellt skapades gemensamt av det Europa som tog steget över Atlanten. Den amerikanska kultur som nu i sådan hög grad påverkar Europa, skapades av utvandrare från samma Europa. Och det nya Europa vi nu talar om inom EU är i mångt och mycket det gamla Amerika.

Vi lever idag också i en biologisk gemensam värld där det sura regnet från Europa har dödat sjöarna och alvarligt skadat skogen i södra Sverige medan det radioaktiva nedfallet från Tjernobyl har förgiftat den norrländska kusten kring min egen hembygd. men samma hembygd hade på sextioalet Sveriges sämsta luft och där åar och även havsstränder stängdes för bad. De utsläpp som hotar oss med växthus effekt och ozonhål tillhör gemensamt hela vår civilisation och speciellt de industrialiserade länderna i Europa och USA. Vi lever slutligen i en gemensam "moralisk"värld där religionen och gamla sedvanor försvinner lika snabbt som televisionens och reklamens internationella budskap likformar samhället oberoende av geografiskt läge. Våld, prostitution och missbruk ökar i hela världen inklusive Sverige och i ett land i Europa så dödar och våldtar grannar sina grannar medan antalet kärnvapen bestyckade länder i det forna Sovjet unionen hota att bli många. "Tänk globalt-agera lokalt" och "Varaktig utveckling" är vår tids budskap men inte bara Sverige utan hela vår värld verkar idag inte riktigt veta vart vi är på väg eller vad vi borde göra. Det är ganska signifikativt för denna "förvirring" och "moralisk upplösning" när vår svenske överbefälhavare tar till orda och säger att både ideologier och religioner har avlidit och Sverige, men även världen, behöver återuppliva etiska och moraliska grundvärderingar.

Min egen slutsats , som jag kommer att upprepa många gånger, är att trots att vi är ett litet land och trots att vi som individer känner oss maktlösa så finns den väg som leder in i 2000 talet hos oss själva. Inte som nationalister eller egoister men för att kunna förändra världen måste vi förändra oss själva. Den nuvarande krisen är egentligen en kris i vårt inre. Vi behöver förverkliga betydelsen i att tänka globalt men agera lokalt. Och detta kräver att vi lyfter oss ur 80-talets dimma till en ny medvetenhet. Vi måste börja att tänka igen, ifågasätta och ha egna visioner. De EU förhandlingar med inriktning på snus, mjölk och hur mycket cigaretter som fås ta över gränsen är egentligen en ren förolämpning mot de människor som lever i en av världens bäst fungerande demokratier. I varje fall var Sverige detta.

Den svenska modellens framväxt var inte ett resultat av beslut uppifrån. Det var ett resultat av många folkrörelser, från nykterister och frikyrkor till fackföreningar, indotts-föreningar och kooperativ. Och varje folkrörelse bestod av många individer i samverkan. Den svenska industrin

var resultatet av ett flertal uppfinningar av frammåtsträvande entreprenörer. Det svenska nya samhället kombinerade naturnära traditioner och rättigheter med nya sociala skyldigheter och rättigheter. Som jag tidigare sagt så finns det många sanningar som vid närmare betraktelse verkar ganska ihåliga. Det är sant att det svenska samhället har blivit mer centraliserat jämfört med 50-talet, vilket jag själv och många andra anser ha givit olika nackdelar och en urholkning av den lokala demokratin. Men denna centralisering är mångdubbelt större i det privatiserade USA.

I internationell jämförelse så är den största fördelen med detta samhälle den demokrati och den personliga frihet som fortfarande omfattar alla områden. Svenskarna behöver varken betala för att plocka bär i skogen eller fråga staten om lov. De handikappade behöver inte sälja tändsticksaskar på flygplatserna, de gravida mödrarna måste inte sluta sina arbeten och de ensamma mödrarna behöver inte prostituera sig. Men ingen demokrati överlever av sig själv. Vi kan välja mellan att fortsätta mot en centralstyrd värld där nyhetsrapportering, varor, underhållning och belut kommer någon annanstans ifrån eller vi kan försöka återskapa den mänskliga och decentraliserade svenska folkhemstanken.

Tillbaka till folkhemmet

Idag är det Kristi Himmelsfärdsdag 1994 och jag sitter i mitt föräldrarhem någon mil utanför Sundsvall. Den sista snön försvinner snabbt i de långa vårdagarnas starka solljus och de första tibasten blommor på bar kvist nere vid den av vårfloden förvildade ån. I släktgården finns nu 4 generationer på besök, från snart 90-åriga mors mors mor Märta till den några månader gamla Emma, varav två som arbetar med att förvandla de tvåhundra år gamla timmerbyggnaderna till modern standard. Handmålade gamla dalatapeter tas fram bakom spånplattorna från 40-talet för att åter försvinna bakom ännu ett lager av gipsplattor och nya vedspisar ersätter de gamla gjutjärnsklumparna. Den gamla häst släden ligger rostig upp och ned vänd i resterna efter den gamla logen och lagårds byggnaderna är täckta av plåttak. I morse vandrade jag min gamla runda över tallmon och ned på näset vid ån. På kalhygget hade älgen effektivt skalat av alla nya tallskott, men den största förändringen var de stora antalet barklösa och fallna granarna. Radion rapporterade i veckan om en Göteborgsprofessor som funnit att svavel nedfallet minskat i väst Sverige. Men samtidigt ifrågasatte han om detta ännu skulle ge någon minskad försuring i absoluta tal. Att granskogen mår illa även här i Södra Norrland är utan tvivel. Fortfarande uppmäts även höga radioaktiva värden sedan Chernobyl nedfallet.

Att vi lever i en tid av allt större motsättningar mellan natur och civilisationen där utvecklingen är motsägelsefull kan detta lilla område runt släktgården visa. I vintras så såg jag för första gången i mitt liv lospår och en granne hade dessutom sett lon kalasa på två

råddjur. Djurlivet är således på väg tillbaka med bäver, älgar, råddjur och nu lo och skogen återtar de gamla boskaps betesmarkerna. I grustaget finns nu en ridbana där bygdens ungdomar i helgen ägnade sig åt hopptävlingar och åns vatten är återigen badbart. Byn har också börjat att växa igen där många barn och barn barn återvänt. Idrottsföreningen är fortfarande aktiv där t.o.m. toppstugan på berget öppnades i vinter. Taxi rörelsen och efterträdaren till min far har gått i konkurs. En ny ägare driver vår gamla ICA affär och har specialicerat sig på Krav odlade livsmedel för att kunna konkurrera mot Hemköp och Obs!. I mycket så har den svenska modellen överlevt i byn och även utvecklats med en högre medvetenhet. Men i stan går allt fler ungdomar arbetslösa trots att SCA:s pappers och massa export går allt bättre och Aluminium kompaniets skorstenar bolmar som förr. Torsken försvann från Östersjön och Bottenhavet för länge sedan och nu är laxbeståndet hotat där gravida kvinnor varnas för att äta denna allt mer förgiftade fisk. Och i en annan undersökning som radion refererade till så har andelen svenskar som anser att miljöfrågorna är viktiga minskat från 2/3 till 1/5 av befolkningen. Trots allt händer det mycket positivt med miljön där Östrand fabriken ska investera i en ny klorfri blekprocess och en alkoholdriven miljöbuss kör över storgatan som sedan länge varit gågata.

Men visst har byn förändrats mycket sedan min barndom och frågan är om det är i "rätt riktning". Jag har hittat en resultatlista från idrottsföreningens skidtävling, anno 1951. Det intressanta är inte tiderna men de blåstencilerade annonserna från bygdens egna företagare. Trots att befolkningen var några hundra personer så fanns förutom "gör ett besök hos J.A. Öhlens diversehandel-det lönar sig!" även annonser för Hallbergs och Häggkvists konkurrerande diversehandelsbodas, Olsons manufakturs affär, Karlssons Café, Karl Jonssons kiosk, Sundlings lantbruks maskiner, Sättna jordbruks kassa, Kovlands smidesverkstad, Halléns cykel och sport affär och Anderssons el byrå. Av de som inte annonserade minns jag själv bageriet, hårfrisörskan, syateljén, skomakarn, bilverkstan och Norbergs bussar. Och så fanns bönderna och lastbilschaufförerna. I femtiotalets hembyggd var alla egna företagare i småskalighetens och närdemokratins samhälle

Men ändå var vi inte isolerade från omvärlden utan på Ånäsparken ordnade idrottsföreningen dans och upptädande varje helg på sommaren. I en offert till föreningen 1951 ges följande artistpriser i kronor per upptädande:

Elof Ahrle-Li Jurkén	1200
Alice Babs	1000
Lasse Dahlqvist	600
Karl- Gerhard	1200
Gösta Kjellertz	700
3 Knas	800

<i>Povel Ramel</i>	1200
<i>Kaffe Petter</i>	350
<i>Toots Thielemans</i>	350

Om något land i vår värld under detta århundrade skulle kunna illustrera det moderna välfärdsamhället så är det Sverige. Den svenska modellen är emellertid inte unik. Många andra länder har liknande sociala system, lika hög materiell levnadsstandard och framgångsrika exportföretag. Men den svenska helheten är unik. Oberoende av orsakerna så skapades i Sverige en lämplig blandning av stat, kommun, företag och enskilda individer som var en lämplig grogrund för folkhemmet och sedan välfärdsstaten. Jag behövde själv bo ett antal år i utlandet för att inse detta. Detta gav mig ett annat perspektiv om vad som jag uppfattade som "bra och dåligt" i samhället. Om jag jämför hur sjukvården, posten, skolorna och bankerna fungerar i Sverige jämfört med länderna i Den Nya Världen, inklusive USA så väger detta ganska tungt över till vårt lands fördel. Vad som därför förvånade mig som hemkommande svensk var det missnöje och kritik mot både samhället men även landet som sådant som kom till uttryck bland massmedia och politiker. Vi hade på ett par årtionden skapat världens mest utvecklade välfärdssamhälle men vi var inte nöjda utan sökte efter något annat.

Under slutet av sextioalet och början av sjuttioalet fick jag tillsammans med andra i min årskurs förmånen att bli de första från min bygd som både tog studenten och fick studera vidare vid universitet och högskolor vilket för mig innebar Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm. Det som idag är en självklarhet var för min generation en ofantlig upplevelse och var bara för de som hade fötts några år tidigare otänkbart. Under denna tid i Stockholm så fick jag även uppleva rekordårens byggande av nya tunnelbane linjer och stora bostadsområden. Allt gick verkligen som på räls och växte allt högre. På den tiden var jag likt de flesta andra mycket kritisk mot denna utveckling men när jag första gången visade min kanadensiske svåger Stockholm som var stadsplanerare och bad att få se slummen så skrattade han bara åt det som jag försökte visa upp som "misär". Jämfört med de städer som byggdes i andra länder så var det svenska samhället ett ideal.

Jag har också själv bott i en moderna lägenhet på Järvafältet där det gick att direkt vandra ut i naturen vilket jag inte har kunnat göra i någon annan stad som jag bott i. Jag vet också att utlänningar som kom hit från utländska städer verkligen såg det svenska nybyggda samhället som en ideal tillvaro. Däremot så upplevde många norrlänningar och andra landsbyggdmänniskor inklusive mig själv det negativa i denna radikal förändring där det inte hjälpte att den natur och det fria liv som dessa människor hade växt upp med ersattes av ett aldrig så modernt stadsliv. Det var två olika världar som möttes.

Den materiella välfärd som byggdes upp i Sverige under dessa årtionden då storstäderna tog emot landsbyggdens f.d. småbrukare men framförallt deras för första gången gymnasieutbildade barn var kanske inte unikt i vår västerländska värld. Men det skedde i en omfattning och takt som var unik. Välbyggda och välutrustade lägenheter med fjärrvärme,

barndaghem och läkarstationer i närheten av snabba kollektiva färdmedel var i ögonen på min kanadensiske svåger men även för den övriga världen en slags modern drömbild över välfärdsstaten. Min egen erfarenhet är också att jag ingen annan stans i världen inklusive USA med Kalifornien har upplevt ett sådant bra fungerande samhälle. Den som har bott i USA och försökt åka kollektivt, hitta ett postkontor, transferera pengar via en amerikansk bank, blivit sjuk eller råkat ut för en olycka så han eller hon har tvingats utnyttja den privata sjukvården och försäkringsväsendet vet vad detta innebär.

Det är mot denna bakgrund som våra makthavares iver att skapa ett "nytt" Sverige verkar väldigt ålderdomligt därför att detta "nya" system redan finns tillämpat i Amerika utan att lösa de problem som tvärt om är mycket större på den andra sidan Atlanten. Svårigheten att se och uppskatta det egna samhället jämfört med vår amerikanska drömbild är ungefär som när vissa under den förra valrörelsen pekade ut Fisksätra som slumområde. Då en av mina bästa vänner som bor där brukar ta kajaken och paddla ut i skärgården på sommarkvällarna eller ta Saltsjöbanan in till Stockholm och arbetet på några minuter på morgonen så måste jag nog säga att det inte finns många så välordnade och vackra storstäder som Stockholm i världen. De som inte tror på detta påstående kan besöka New York, Madrid Sao Paulo eller t o m de svartas slum i världens rikaste städer San Fransisco och Los Angeles.

Som jag sade i inledningen så har Sverige inom sina gränser Europas sista vildmark men dessutom en rik flora av annan natur från skärgård till fjällvärld. Genom allemans rätten så har vi en unik möjlighet att fritt ta del av denna natur. Vi har i Sverige även haft en samhällsplanering som har eftersträvat att både ge människorna en fungerande miljö men även anpassning till denna natur. Vi har i våra städer med huvudstaden Stockholm fortfarande tillgång inte bara i staden som sådan utan i den omkringliggande naturen. Ett bra sätt att uppleva både dagens storstad men även sekelskiftets värld är genom skärgårdsbåtarna och då helst en riktig ångbåt. Detta är åtminstone för mig det riktiga Stockholm vare sig färden går till Vaxholm, Möja eller Drottningholm. Ett som verkligen är värt att försvara i den svenska modellen är detta mänskliga och naturnära "bland" samhälle uppbyggd kring solidaritet, trygghet, frihet och respekt.

Att Sverige har radikalt förändrats kan också avläsas i släktgårdens och mitt eget hems något längre historia. Jag sitter just nu den 14 maj, 1994 och går igenom papper som jag hittat i den byrå som min farfar byggde 1890. Där berättar ett lagfartsbevis från 19 april 1890 hur farfar har ärvt 1 1/4 mål av hemmanet Östanå No1 efter sin far Nils Pehrson Öhlen och de andra tre syskonen lika mycket. En annan anteckning säger att dennes fader, min farfars farfar 1821 hade fått fasta för hela hemmanet på 5 mål, vilket Nils Pehrson Öhlen övertog hälften av 1856. Allt registerat i lagfartsboken för Selångers tingslag.

Nils Pehrson Öhlen dog 21/12 1887 61 år gammal och efterlämnade hustrun Brita Kristina som blev hela 79 år innan hon dog 1912 samt de fyra barnen. Barnen ärvde hemmanet men Brita

hade i testamente garanterats födoråd. Den äldste brodern Anders Olof tog över hemmanet efter sin far. Jag har också hittat köpebrevet från 1890 där min farfar säljer sin andel inklusive "frimälden vid Flata tullkvarn" till sin bror för "ettusen etthundra sjuttiotre kronor och 12 öre", men att farfar hade kvar rätten att under 10 år bo i vindskammaren. Dessutom fick brodern ansvara för moderns hushåll. Anders Olov blev far till 8 barn och farfar till 24 barnbarn. Det är svårt att föreställa sig hur detta lilla norrländska småbruk kring sekelskiftet födde familjen med de åtta barnen, modern, min farfar, systemen och kanske några andra släktingar. Idag lever bara änkan till ett av dessa barn som jag hade tillfälle att intervjuar igår. Jag ställde just denna fråga. Vad hon svarade var att det fanns mat till alla, potatis, korn, kött och ägg. Den sålda mjölken och överskotts kött som kördes till marknaden i Sundsvall fick räcka till det som skulle handlas. Däremot mindes hon första världskriget som en period av svält och misär där stadsborna drog sina gamla på kärror ut på landet för att tugga mat.

I papperna så hittade jag en räkning från 3/4 1933 som min farmor hade skickat till en kund som hade handlat på kredit en längre tid. Några av de återkommande posterna var:

1kg ärter	35 öre
1/2 kg fläsk	70 öre
1 hg snus	52 öre
1/2 kg kaffe	1,30
2 kg sill	1 kr
2 liter fotogen	50 öre
Rikssamtal till Ammer.	9,30

När jag växte upp på femtiotalet så var utbudet i affären detsamma medan priserna var något högre. Fortfarande var byn ett norrländskt självhushåll som inte behövde "konsumera". De äldre bodde hemma och deltog aktivt i arbetet utan behov av hemvårdarinna eller färdtjänst. Men allt fler flyttade till staden och tog jobb på fabriken. Ett nytt samhälle krävde nya funktioner där "ATP-striden" symboliserade den nya samhällsstrukturen med allt fler pensionerade arbetare. Idag diskuteras pensionernas storlek och utformning mycket intensivt i Sverige. I ett "Meddelande till pensionstagare" till min farmor från 1953 så meddelas att hon har fått höjd pension till 1.300 Kronor. Per år.

Samhällsstrukturen har förändrats och även värderingar och "moral". Vad som är orsak och verkan kan ingen säga utan återigen är detta en process av många faktorer. 1939 cyklade min far och en kamrat från Sundsvall till Stockholm. De tältade på eftermiddagen i en backe i Fittja och tog cyklarna in till Söder där de parkerade dem bakom en kiosk. När jag växte upp på femtiotalet så var gårdarna i byn olåsta, eller om de var låsta så hängde nyckeln på spiken utanför.

Att spela kort var fortfarande moraliskt förkastligt och svagdricka det starkaste som bönderna drack. Religionen både som statskyrka och som frikyrka var stark i byn även under början på århundradet. Jag hittades farfars Katekes från 1880 under en "utgrävning" i några gamla lådor igår. Texten börjar med en beskrivning av religions historien som ännu var helt opåverkad av Darwin: Hela världen är skapad af en god, vis och allsmäktig Gud. de första menniskor voro Adam och Eva, från hvilka vi alle härstamme. De skapades Vise och Gode, för att blifva lycksalige, genom lydnad för Guds heliga vilja, som var inskrifven i deras Samvete. Men de läto förleda sig till affall från Gud, och förlorade sin lycksalighet. Syndaförderfvet och eländet fortplantades på vårt Slägte, som evigt biifvit osaligt, om Gud icke gifvit och fullbordat löftet om en Återlösare...Småningom blef ondskan allmän..." På radion sade man idag att antalet dömda människor för grova brott har tredubblats i Sverige under de senaste 20 åren. Riksdagsmän är aklagade för korruption och polischefer för ekonomisk oegentligheter. Regeringen följer industritopparna och höjer sina fallskärms avtal. Dansen kring guldkalven går allt snabbare och "ondskan är allmän".

Så var det "bättre förr"? I min egen släktforskning så har vi nått tillbaka till den 10 generationen på min fars sida. Mikael Jakobsson föddes 1652 och dog 77 år gammal 1729. Han var gift två gånger. Hans första hustru Karin Larsdotter blev 71 år innan hon avled 1714. Ingeborg Nilsdotter var hans andra hustru och levde mellan 1673 till 1762 och den aktmingsvärda åldern av 89 år. Naturligtvis var dessa kanske "undantag från regeln" då bara dödligheten var mycket högre förr. Men att livskvaliten på landsbyggden var så mycket sämre under de förra århundradena är diskutabelt. De stora sjukdoms och fattigdoms härdarna var i städerna efter industrialismens framväxt, där exempelvis en hel gren av min egen släkt dog i tuberkulos under 30-talet. Idag ökar nya stadssjukdomar som allergi, medan "mördar streptokocker" och andra resistenta bakterie och virus stammar utvecklas, men ännu mer ökar de psykiska sjukdomarna.

Ett nytt Utopia?

Jag har under några år också bott i den tusenåriga staden Västerås som kanske bättre än någon annan stad representerar den svenska modellen. Samhället är uppbyggt kring ett framgångsrikt internationellt exportföretag och staden ligger vid stranden av Mälaren i brytpunkten mellan Bergslagen och malmen i väster, Mälardalens jordbruk och de vattenvägar som samman knyter mellan Sverige. Staden är exemplarisk med gågator i centrum, cityring för bil trafiken, genomgående motorväg till Stockholm, utmärkta kollektiva buss och tågförbindelser, miljövänlig fjärrvärme för alla bostäder och världens största koncentrerade nät av cykelvägar där barnen kan ta sig till skolan och de vuxna till sina arbetsplatser utan att behöva trängas med den snabba biltrafiken. Människorna handlar möbler och inredning på IKEA, Maten och husgerådet hos OBS, Kläderna på H&M,

hemelektroniken på Onn-Off och tre Mac Donalds varav en drive-through svarar för tillsammans för konsumtionsbehovet. Daghem och skolor har en standard som amerikanska motsvarigheter inte når ens i närheten av.

Många människor bor i välbyggda energi snåla hus med tre glasfönster som när de jämföres med sina amerikanska motsvarigheter byggda av krokig råspont, plywood, englasfönster och mjuka mattor framstår som höjden av lyx och kvalitet. Från både det radhus och den lägenhet som jag bodde i så kunde jag gå eller cykla till både arbetet och staden. Västerås symboliserar även i sina byggnader den historiska utvecklingen och förändringen av samhället. Domkyrkan var länge den enda höga byggnaden. Sedan kom ASEA tornet följt av det imponerande sadshuset. Lagom till 1000-års jubilet byggdes Sveriges högsta hotell med bar och bastu på toppen medan det stora köpcentrat lade beslag på de nedre delarna.

Jämfört med alla de kaotiska och smutsiga städer som jag har arbetat i runt om i världen men även jämfört med Los Angeles och Miamis lyx så framstår Västerås som ett idealt samhälle, ett "utopia" som om något kunde vara en modell för en hållbar framtid. Här cyklar människorna hem till sina fjärrvärme eldade bostäder, går på Friskis och Svettis på kvällen eller tar segelbåten ut på Mälaren på sommaren. Den svåra frågan att besvara är då varför vi i Sverige nu så intensivt söker oss mot den värld som bygger på masskonsumtion, miljöfarlig biltrafik, storskalighet och koncentration. Den andra svåra frågan att besvara är varför Västerås upplevs så tråkig av de människor som kommer hit på besök men även av många av dess innevånare.

I hela vår värld talas det idag om hållbar utveckling. Ingen har väl egentligen definierat denna men mycket av vad den svenska modellen står för rymms väldigt bra i detta begrepp. Av någon anledning så fokuserar vi i Sverige idag på problem med vårt eget samhälle på ett liknande sätt vi fokuserade på världens problem på 70-talet. På 70-talet ville vi exportera den svenska modellen i dag vill vi importera den amerikanska. Jag hävdar att båda synsätten är lika felaktiga. Vi har stora problem att lösa, men vi har ännu större möjligheter. Detta innebär att utnyttja det bästa av det samhälle som våra föräldrar har byggt upp och ändra det som behövs förändras. Det finns inget idealsamhälle därför att civilisationen förändras kontinuerligt. Men att som ny ändra får ändrandets skull utan mål eller vision ger ingen bättre värld.

Det är från mina personliga upplevelser i Sverige i tiden och i världen som jag bygger min berättelse om en etapp i många mindre steg på civilisationens vandring åt väster. Vad vi egentligen kan se i Sveriges historia är att hela vår civilisations förlopp spelas åter men i något snabbare takt där vi både har burit med oss vårt gemensamma arvegods ända från Sumer men även tillfört nya dimensioner till människans gemensamma kultur. Vi är en del i en helhet där vi återspeglar helheten och helheten speglar oss. Den positiva utveckling som vi upplevde i Sverige under efterkrigstiden och den turbulens som vi nu ser är inget unikt för Sverige utan kan ses i Storbritannien, Belgien, USA och andra industrinationer men med vissa skillnader beroende på olika geografiska, historiska och kulturella förutsättningar. Sverige är unikt så till vida att vi påbörjade industrialiseringen från en lägre nivå än de flesta och vi nådde till en högre

nivå jämfört med andra, men i övrigt är likheterna mångfaldigt större än skillnaderna.

Därför tror jag inte heller att "lösningen" finns i EG , USA eller den japanska modellen därför där är de verkliga problemen lika stora eller t.o.m. större. Vi lever redan i ett postindustriellt samhälle där vi alla behöver ett postindustriellt tänkande där vi inte kan vända tillbaka till 1800-tals eller ännu äldre idéologier och ekonomiska modeller vare sig vi kallar dessa för konservativa eller liberala som marxistiska eller kapitalistiska. Det finns inga svart-vita alternativ. Den svenska modellen är inte resultatet av ett eller flera politiska beslut utan en del av en mycket lång kulturell tradition. Likt inom alla kulturer så har vissa karakteristiska drag successivt vuxit fram som naturliga och anpassade till denna kultur och natur. Därmed inte sagt att just dessa skulle vara lämpliga i alla delar av världen. Tyvärr så är vi idag på väg att radera mycket av det som har varit unika fördelar i Sverige. Av någon outgrundlig anledning så har det tidigare stabila Sverige hamnat i någon slags 40-årskris. Egentligen så omfattar denna 40-årskris hela vår civilisation av idag men den har tagit hårdare i välfärdsstaten Sverige. Förhållandena har förändrats vilket gör att vi aldrig kan vända tillbaka utan måste ta steget in i en ny värld.

Vilken är då den samhällsorganisation som kommer att dominera det nästa årtusendet?

Som jag tidigare sagt många gånger så hörs det idag bara en röst med ett budskap bland makthavare och massmedia och det är den amerikanska modellen. Kommunismens fall har tagits för bevis att allting som är "till vänster" om gamla konservativa idéer är "fel". Allt som har någon form av centralplanering eller kooperativ inriktning betecknas som ett misslyckande. Men kanske är den största förändringen i "tidsandan" att begreppen "broderskap", "jämlighet" och "socialt ansvar" ifrågasätts samt "välfärdsstaten" beskrivs som orsken till dagens problem. Alla gör inte den analysen men många av de som idag synns och hörs gör detta. Men dessa experter som nu fnyser åt alla sociala strävanden mot solidaritet och ett jämlikt samhälle har egentligen ingenting annat att erbjuda än en återgång till ett gammalt ojämlikt med också odemokratiskt samhälle. Vad man egentligen ifrågasätter är den mycket korta period av verklig demokrati som har funnits i ett fåtal länder.

Amerika dominerar dagens värld i alla avseenden och nu även när det gäller opinionsbildningen. Dagens experter är amerikanska eller européer bosatta i USA. Dagens experter är också ofta "management konsulter" som arbetat inom den amerikanska administrationen och/eller industrin. De tillhör således redan makt eliten och etablisemanget i den värld de beskriver. Detta hindrar naturligtvis inte dem från att framföra väsentliga åsikter, men dessa är naturligtvis i de flesta fall ganska färgade av den verklighet de lever i. Detta följer också den "trend" som nu sker i världen. Besluten och diskussionerna sker på en allt högre nivå i samhället och företagen. Och detta sker av personer som varken är tillsatta genom politiskt representativa val eller genom arv av egendom. Det har skett en förändring

av makten i samhället till en ny elit. Även detta kan naturligtvis vara en fördel i vissa fall men det farliga i utvecklingen är att den representativa demokratin urholkas och avståndet mellan människorna och de som styr blir allt större. Detta är inte heller något nytt påstående då detta redan diskuterades och ifrågasattes på 60- och 70-talen, men den stora skillnaden är att idag görs inte det. denna koncentration av "tyckandet" och likriktning av åsikterna synns också väldigt starkt i massmedia inklusive både tidningar, tidskrifter och TV. det sker dock under frihetens namn där den köpstarke konsumenten genom sitt fria val sägs bestämma. men gör vi det?

Många av de amerikanska framtidens "experterna" som Francis Fukuyama (japanskt ursprung) och Peter Drucker (född i Österrike) ser det nya samhället som det amerikanska systemets seger över allt vad socialt tänkande heter. Båda avfärdar också snabbt "Tredje Världen" som ett misslyckande att finna en "tredje väg". Peter Drucker, som med otaliga hedersdoktors titlar och sin imponerande ålder varit två generationers organisationers guru, säger i "*Den Nya Verkligheten*" att människans sökande efter ett Utopia och ideal samhälle nu är över.

"Övergivandet av tron på frälsning genom samhället, något som över två hundra år varit den mest dynamiska kraften inom västvärldens politik och i allt högre utsträckning också i politiken världen över, skapar ett tomrum."

Kanske är denna skildring av "tidsandan" riktig men är den önskvärd? Vad ska vi fylla tomrummet med?

Peter Drucker säger i sin senare bok "*Post Capitalist Society*":

"Bara för ett par årtionden sedan "visste" alla att ett post kapitalistiskt samhälle skulle vara Marxistiskt. Nu vet vi alla att ett marxistiskt samhälle är något som det nya samhället inte kommer att vara. Men de flesta av oss vet också, eller åtminstone känner, att de utvecklade länderna rör sig bort från något som kunde kallas för "kapitalism".

Vad Drucker påstår är att civilisationen förvandlas från ett produktions inriktat samhälle med kapital ägare och arbetare till ett kunskapsbaserat samhälle. Han säger vidare att USA paradoxalt nog är världens mest "socialistiska" samhälle eftersom hälften av aktiekapitalet kontrolleras av pensionsfonderna och därmed landets anställda. Men "demokratin" och "medbestämmandet" representeras ny maktelit. Han påstår att istället för kapitalister och proletärer så är det post kapitalistiska samhällsklasserna kunskaps arbetare och service arbetare:

"Pensionsfonderna styrs av en ny sorts kapitalister: De ansiktslösa, anonyma, löneanställda investerings analyserare och akti portföljs chefer".

Industrisamhällets väl definierade samhällsklasser försvinner således allt mer in i historien och med detta även organisationssamhället då det inte finns några att organisera. Om denna nya elit inte hålls samman av någon idéologi eller representerar några andra än sig själva hur tillsätts de och på vilka kriterier. Då kan vi också fråga oss, efter vilken etik och mot vilket mål styr dessa nu när välfärdssamhällets Utopia är avliden?

Alvin Toffler är en annan amerikan som har skrivit många intressanta böcker om samtid och framtid. *"Framtids chocken"* från 1970 är en klassisk bok som fick stort intresse när den kom. Toffler påvisar den psykiska stress som utsätter nutidsmänniskan i hennes snabbt förändrade värld. I *"Eko-spasm"* som kom 1975 fortsätter Toffler med sina teorier om framtiden med att hävda att de ekonomiska kriserna är tecknen på den industriella civilisationens samanbrott och börjat av en ny. *"Den tredje vågen"* är den nya civilisation som Alvin Toffler ser rulla fram. Denna kommer att innebära mycket stora förändringar baserat på ett holistiskt tänkande. Våra politiska system är föråldrade och Toffler föreslår nya alternativ med direktdemokrati. *"Maktskifte - Kunskap, rikedom och våld på randen till det 21:a århundradet"* kom 1990 där han framför att makten i framtiden kommer att styras av just "Kunskap, rikedom och våld", vilket inte är någon större nyhet. Tofflers kunskap och erfarenhet är imponerande men hans vision är dock starkt begränsad till vårt traditionella västerländska synsätt och speciellt det västerländskt-amerikanska.

I sin senaste bok från 1994 *"War and Anti-War", "Survival at the dawn of the 21th Century"*, som han skrivit tillsammans med sin hustru Heidi Toffler, analyserar Toffler kriget och varnar för att tro att denna företelse är över. Tvärt om så tror han på nya sorters krigsföring i en värld som blir allt mer splittrad och dessutom att dessa krig inte alls kommer att vara *"stamkrig som förs i avlägsna länder"* utan mycket väl kan komma att inkludera västvärlden. *"Historien är full av otänkbara krig"* som Toffler säger.

I denna bok refererar han återigen till sin tes om de tre vågorna i civilisationens utveckling där som han säger *"När historiens vågor kolliderar så drabbar hela civilisationer samman"*. Den första vågen är jordbrukssamhället där människan var knuten till landet och jorden. Den andra vågen var det mass-industriella samhället med massproduktion, masskonsumtion, masskommunikation, massmedia och massutbildning där den stora jordbruksfamiljen över flera organisationer reducerades till industrisamhällets kärnfamilj. Han konstaterar att de flesta av oss har vuxit upp i en värld som delades av den första och den andra vågen men där makten fanns hos den senare. Vårt århundades stora krig har även varit inter-industriella med England mot Tyskland och Japan mot USA.

Vi är just nu på väg in i den tredje vågens informationssamhälle med datorn som drivkraft. Alla tre samhällena kommer att finnas parallellt där Toffler säger: "Den Första Vågens sektor förser jordbruksprodukter och råvaror, Den Andra Vågen ger billig arbetskraft och massproduktion, och en kraftigt expanderande Tredje Våg sektor kommer att växa till dominans baserat på nya sätt att skapa och exploatera kunskap. Den tredje vågen är inriktad mot information, pop-kultur, mjukvara, försäkringar och andra

service grenar som de säljer till världen. Det är slutet på mass-produktions samhället men även andra samhällsformer där även familjen "av-massifieras" från kärnfamilj till barnlösa par, en-förälders familjer, omgifta mångförälders deltidshushåll och en-persons hushåll. Komplexiteten i detta inhomogena samhälle kommer att kräva en omfattande utveckling av kommunikation och informations flöde enligt Toffler. Tofflers böcker är viktiga som speglar av tidsandan då han har stor påverkan på världens makthavare och själv tillhör denna elit idag även om han tidigare stod längre till vänster. Han presenterar en trolig utveckling som är trolig eftersom mycket redan har skett. Frågan är om den är önskvärd och vilket mål den har.

International Herald Tribune har under några veckor våren 1994 publicerat flera intressanta artiklar med anledning av 50-års jubileet av D-dagen. Flera behandlar just samhällets fortsatta utveckling efter den industriella maskinåldern och Den Nya Världsordningen mellan tre maktblock, Europa, Amerika och Asien. James Fallos som skrivit boken *"Looking at the sun: The rise of the New east asian Economic and Political System"* säger följande om "Informations revolutionen" den 16 maj, 1994:

"Den industriella revolutionen under det 18 århundradet minskade vikten av ren fysisk styrka i den ekonomiska produktiviteten. Informations revolutionen i slutet på det 20 århundradet har minskat den ekonomiska betydelsen av tid och rum"

Vad han sedan förtydligar är att den teknologiska utvecklingen gör var vi bor någonstans mindre viktigt då vi genom ett globalt nätverk kan kommunicera var som helst, när som helst. Men han gör ytterligare ett konstaterande:

"Människor bor fortfarande på speciella platser".

Åtminstone utanför USA där människorna traditionellt har varit mer flyttbara och flyttbenägna. I hela detta resonemang ligger en stor konflikt som påverkar inte bara nationalstatens vara eller icke vara utan samhällets vara eller icke vara. Om jag själv fritt kan välja var jag kan bosätta mig och arbeta, var någonstans ska jag betala skatt, göra värnplikt, gå i skola etc. I en gränslös värld, var hör jag hemma? Som James Fallows också påpekar så styr marknaden och enbart marknaden i en sådan gränslös värld där alla har samma möjligheter och samma information, båda ganska likriktade, som var kommunismens Utopia men som nu paradoxalt nog realiserar inom kapitalismen.

Den nya tekniken kommer att påverka Europa, Asien och Amerika olika p.g.a. att dessa tre samhällen är uppbyggda på olika sätt. Fallows säger att informationsåldern urholkar två fundamentala värden som håller ihop USA. den ena är den nationella tron på lika och rättvisa möjligheter för alla, du har själv chansen till "liv, frihet och lycka" genom den amerikanska drömmen om rikedom och om du inte lyckas så kan dina barn. Den andra sammanbindande faktorn är demokratin i det dagliga livet där människor

och barn med olika bakgrund träffas i affärer, skolor och det militära. Istället så ökas segregationen i det nya samhället:

"Genom att göra det lättar för framgångsrika amerikaner att undvika kontakt med landets förlorare, de smarta kan nu leva och arbeta var som helst, så kan detta ersätta den amerikanska medelklass medvetandet med en förutbestämd Latin Amerikans kast känsla"

Denna utveckling mot ett mer segregerat samhälle av privilegierade och de övriga kan även ses i många andra delar av världen och beror inte bara på informationsteknologin. För Europa ser amerikanen Fallow en något annan utveckling där han säger att européerna ännu inte helt accepterat marknadens totala dominans:

" De (européerna) behöver bara bestämma vilken del av livet som de vill isolera från marknadens dom. Mycket av det som gör Europa europeiskt är just det som inte är marknadsrationellt. En kontinental uniformitet, som i Nord Amerika, är helt klart mer effektivt än ett lapptäcke av språk, valutor, seder och små egenheter. Men det är just dessa som gör Europa till något mer än just "en marknad". Amerika har sedan länge accepterat allt som marknaden och den tekniska utvecklingen ger. För oss går det inte att vända. Europa har haft en mer selektiv syn på det som lämnas ut till anbud."

När vi nu ser vad som lämnas ut till anbud i Sverige och det övriga Europa så kan vi naturligtvis undra om vi längre har några reservationer eller bara följer vårt nya amerikanska Utopia i fotspåren.

Jag sitter i maj 1994 i ett flygplan på väg över det Europa som vi nu, åtminstone några av oss, vill bli del av. För några dagar sedan så invigdes tunneln mellan Frankrike och England som ytterligare en symbol över denna till synes oemotståndliga process. Vad är det då som vi vill bli medlem av och vad vill vi uppnå? Även det vi kallar Det Nya Europa balanserar mellan sitt Utopia och Anarki som kan illustreras av å ena sidan en fri kontinent sammanknuten av lastbilar och snabbtåg som transportarar varor och människor från Italien i söder till Norge i norr och å den andra sidan ett Jugoslavien söndertrasat av etniska konflikter. Naturligtvis är drömmen om EU ett ofantligt steg framåt jämfört med de två världskrig som härjat den europeiska kontinenten under vårt århundrade. Men vem är det som ska styra denna union? Sveriges samlade makyelit är för ett deltagande. kanske är detta en av anledningarna att jag själv är tveksam, även om mitt ställningstagande är baserat på många faktorer, kanske främst frågan om demokratin. På ledarsidan av DN som tillhör denna maktelit så finns två kommentarer om de som dristar sig till en avvikande åsikt, den ena drabbar Aftonbladet och kan väl

försvaras med det kommande valet. den andra behandlar en tysk ekonomiprofessor och Sten Johansson som just ifrågasätter EU (Dock ej en gemensam marknad) och försvarar nationalstaten. DN:s Bernt Öhman säger " Vi har ett medansvar att medverka i detta projekt. Det bygger på demokrati och mänskliga rättigheter, och det ger sannolikt en bättre ekonomisk utveckling". I samma DN (1994-05-16) på insidan sammanställd av Agneta Nordenankar har Anna Britta Ståhl lyssnat på jungianen Allan Guggenbühl som föreläst om "Män, myter och makter". Han säger att män är rädda för psykologi och flyr till de kollektiva myterna för att citera artikelns rubrik "Myterna får männen att tro att de är grandiosa". Han säger vidare genom Anna Britta Ståhl: "Oförtrutet flyger de mellan världens metropoler, inställda på att poblemet går att lösa vid ett annat sammanträdesbord i en annan stad", vilket ganska väl träffar mig själv när jag om några minuter landar i Amsterdam i Det Nya Europas kärna. Ombord på detta nästan fullsatta KLM plan så finns bara män, förutom de två flygvärdinnorna. Det är onekligen män som styr detta Europa och världen i övrigt. Och det är män som vill skapa detta grandiosa EU, men vet vi varför?

Det Ny-gamla samhället

Det Nya Samhället var namnet på arbetarrörelsens första tidning i min hembygd runt Sundsvallstrakten och jag har hämtat mycket material för avsnittet om Sverige från dess återåtgivna tidningsklipp. Dessa skildrar samhällets förändring under 1900-talet mycket bra bådet när det gäller Sundsvallsområdets trävarudistrikt men också en lokal utblick över världen. Så vilket är **Det Nya Samhället** ? För att kunna svara på denna fråga måste vi först ta oss an en annan: vilket är det gamla samhället? Och vad är det som styr den dynamiska process som kontinuerligt omformar vår värld och våra värderingar. Allt fler författare och debattörer börjar idag att knyta samman samhällsutvecklingen med ekologin och människan själv till en ömsesidigt påverkande helhet. Vårt reduktionistiska och statiska tänkande börjar sakta att kompletteras med ett holistiskt och dynamiskt. Paul Kennedy skriver i i "Prepering for the twenty-first century" från 1993 följande:

*"....det finns ett behov att svara på demografiska och ekologiska utmaningar, istället för att bara hoppas att en lösning händer av sig själv. Dagens konsumtion av jordens resurser är mycket större än på Malthus dagar- eller t.o.m än på 1960-talet, därför att storleken på filkmängden, det material den konsumerar och komplexiteten på dess aktiviteter. Därför har **Hastigheten** av det mänskliga angreppet på naturen ökat väsentligt: Hela länder kan vara skoglösa i ett par tiotal år, det mesta av en regions jordlager kan försvinna på en generaion och en kritisk upplösning av Ozon lagren kan ske på så lite som 20 år.... Med andra ord, det kan vara så att medan*

pessimisterna från 60- och 70-talen hade fel när det gäller tidpunkten, så är deras allmänna argument om de skador som i ökad omfattning tillfogas vår planet mer riktiga och skall inte ignoreras."

Han fortsätter: *"Ingenting är säkert förutom att vi står inför oräkneliga osäkerheter: men bara genom att vi accepterar detta faktum ger oss en vital startpunkt och är naturligtvis mycket bättre än att vara blint omedveten om hur vår värld ändras.....Vad som är säkert är att som när det kalla kriget tonar bort så ser vi inte "en ny världsordning" utan en besvärad och spittrad planet, vars problem förtjänar lika allvarlig uppmärksamhet av både politiker och vanliga människor"*

Jag har flera gånger framfört min egen åsikt att det inte finns några absoluta "sanninga", men det finns absoluta värden som transenderar olika politiska åsikter. Det är därför positivt att kunna finna liknande slutsatser hos personer av mycket varierande "ideologi" och där allt fler också börjar att bli allt mer ödmjuka inför en utvecling som de inte förstår. *"Det finns ingenting beständigt utom förändring"* som den grekiske filosofen Heraclitus uttryckte det för 2500 år sedan medan hans opponent Parmetides hävdade att *"allt är ett och odelbart"*. Den danske nobelpristagaren Niels Bohr gav dem båda rätt.

Men i de olika profetiorna om framtiden och även i dagens samhälle finns också många trender som är mycket motsägelsefulla. John Naisbitt, som representerar den gamla västerländska skolan och är en av Peter Druckers meningsfränder säger i *"Global Paradox"* att Andorra är bättre en modell för framtiden än en Europeisk union. Han förutspår likt holländaren och ölbaronen Freddie Heineken att Europa kommer att brytas ned till mindre stater på 5-10 miljoner som är etniskt och språkligt homogena och att de enda länder som kommer att finnas kvar oförändrade är de Nordiska inklusive Sverige och sumerar:

"Det är därför jag är helt övertygad när jag försäkrar att Maastricht unionen, som försöker att gå längre än handel för att binda länderna politiskt, med en gemensam utrikespolitik och försvar, såväl som en gemensam valuta , är dömd att misslyckas...Världens trend pekar mycket starkt mot politisk oberoende och självbestämmande på den ena sidan och ekonomiska allianser på den andra."

John Naisbitt förutspår också den stora organisationens död och det stora företags död. Alla storföretag som vill överleva måste brytas ned i självständiga enheter vilket kan symboliseras av förändringen i datavärlden från en centraliserad Mainframe till persondatorer som knyts ihop av ett världsomspännande nätverk. "Tribalism" kommer enligt Naisbitt att återuppstå. "Ju mer universella vi blir, ju mer kommer vi att agera enligt lokla "stam behov" där han konstaterar att bara 10% av världens länder är etniskt homogena Vi har ett vacuum i ledarskap säger även Naisbitt

" Det sorts ledarskap som var nödvändigt under Kalla kriget och före den stora revolutionen i telekommunikation är "obsolete", föråldrat."

Han säger också att väst har blivit försvagat av att vi inte längre har en stark fiende och ifrågasätter vårt nuvarande politiska systems fortlevande:

"I demokratins evolution så har vi nått slutet på vad vi kallar den representativa demokratin....Iden om en central regering, en "stordator" är föråldrad."

Naisbitt ser den fria marknads demokratin som en konsumtionsstyrd demokrati.

"Vi är alla i väst i en politisk kris därför att politiska ledare har upphört att vara viktiga".

John Naisbitt förutspår att Kina år 2000 är världens största ekonomi, större än Japan och större än USA och konstaterar att om man för Kina använder PPP Purchasing Power Parity så kommer man fram till att Kina 1992 hade producerat 1,7 trillioner USD jämfört med tidigare uppskattat 400 och att per capita inkomsten var 1600 inte 370. Som de flesta andra är John Naisbitt full av beundran för detta nya kinesiska under där han säger bl.a. att år 2000 kommer 500 nya eller renoverade flygplatser att finnas i Kina. Kina planerar att bygga 35 000 km motorväg under de närmaste 25 åren. *"Asien -Pacific kommer att leda världsekonomin in i nästa årtusende"*. Som de många andra av våra nuvarande ledare och opinionsbildare så är Naisbitts beskrivning av utveckling lika med fler motorvägar och fler flygplatser. Kanske är det tyvärr så att civilisationen rullar och flyger vidare i samma bana som förr, bara snabbare. Det mest oroväckande med John Naisbitt nya megatrender är att han total förbigår ekologin annat än som en ny möjlighet för turism och totalt utelämnar något resonemang om en högre mening i tillvaron.

Den ensidiga materialismen

Hur kommer det sig att vi idagens samhälle har hamnat i denna ensidigt materialistiska och nu helt komersialiserade värld styrd av marknaden? 1776 skrev Adam Smith *"Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations"*. Adam Smith (1723-1790) var professor vid universitetet i Glasgow. Smith var vän till ångmaskinens uppfinnare James Watt och upplysningsfilosofen David Hume. Smith ansåg att en växande efterfrågan på arbetskraft skulle leda till högre löner, befolkningstillväxt, och därmed ökad efterfrågan på varor, samtidigt som de högre lönerna skulle stimulera arbetarna till högre produktion. En teoretiskt sett mycket verklighetstrogen och sund teori som på ett sådant sätt kunde ge upphov till välstånd för alla.

En förutsättning var naturligtvis att alla människor skulle besitta samma fysiska och psykiska förmåga att konkurrera på marknaden.

Thomas Robert Malthus som levde mellan 1776-1834 förutspådde därför en gallringsmekanism vilket Charles Darwin egentligen också såg ur ett annat perspektiv. David Ricardo var börsmäklare som blev mångmiljonär under sin livstid mellan 1772-1823 och som formulerade ytterligare "sanningar" i den nya verklighet som växte fram där Karl Marx (1818-1883) svarade för kritiken. Ricardo, Adam Smith, Malthus, Marx och Darwin kan sägas vara de män som lade grunden till industrialismens och vår nutids verklighets uppfattning. Frågan är då om dessa tankar från 1700 och 1800-talen är lika giltiga idag?

Amerikanen John Kenneth Galbraith skrev redan 1958 sin klassiska bok: *"The Affluent Society"*, på svenska: *"Överflödets samhälle"* med en andra upplaga 1969, som beskriver den moderna kapitalismen med dess historiska rötter. Adam Smith, David Riccardo och Robert Malthus bildar den treenighet som grundlade nationalekonomin enligt Galbraith. Malthus hävdade i sin analys "Essays on population" att massfattigdom var oundviklig. I Europa och USA så har man länge hävdat att Malthus hade fel, men i många andra länder finns verkligen massfattigdom. Galbraith säger därför att i stor del av världen så var och är Malthus tes också riktig. Riccardo var den som formulerade de lagar som fördelade rikedomerna mellan olika klasser. *"Liksom alla andra avtal bör lönerna överlämnas åt den rättvisa och fria konkurrensen på marknaden, och de bör aldrig påverkas genom ingrepp av lagstiftarna."* sade Riccardo. Det går knappast att säga att 1800-tals samhället var något ideal. Det bröt sönder feodalismen och merkantilismen men den gav en större nöd. Både Malthus och Riccardo förutspådde ett ökat välstånd men bara till ett fåtal. Den stora massan skulle leva på existensminimum och det fanns ingenting att göra åt detta.

Enligt Galbraith är detta inte rätt och slätt två personers tillfälliga slutsatser. De kan göra anspråk på att betraktas som de satser som låg till grund för det moderna ekonomiska tänkandet. I slutet på 1800-talet hade Rockefeller och Carnegie i USA skaffat sig ofattbara inkomster och i det närmaste total kontroll över olja och stål. Monopol kapitalismen var ett faktum. Alfred Marshall (1842 -1924) sade *"Det finns inget moraliskt berättigande för extrem fattigdom jämsides med stor rikedom"*. Men konkurrensen blev det nya samhällets ideal. *"Det har inte lika tydligt framhållits att konkurrens samhället dömde människorna till en höggradig otrygghet"* enligt Galbraith *"Kapplöpningen om effektivitet krävde att de förlorande skulle förlora"*

Det finns många intressanta slutsatser i Galbraiths beskrivning. En av de viktiga är att historien hela tiden har upprepat sig. Henry George levde mellan 1839-1897 i Kalifornien och är författaren till *"Progress and poverty"*. Han skrev redan under depressionsåren efter 1873 *"Varför är så många arbetare dömda till ofrivillig arbetslöshet"* och undrade varför skulle de fattigaste klasserna ha så liten fördel av ökad produktionsförmåga. Det var redan under 1800-talet som Karl Marx (1818-1883) utvecklade sin kritik av detta nya samhälle. *"I den idéutveckling som utgick från Riccardo bildade de sociala darwinisterna en virvel åt höger. Marx var ett våldsamt utbrott åt vänster"* enligt Galbraith. *"I stället för en revolution skulle man få ett*

budgetunderskott" Marx framtidsperspektiv är mycket förenklat i Galbraith tolkning. Den kapitalistiska koncentrationen går framåt. Produktionsanläggningar och ekonomiska resurser samlas hos allt färre personer som blir allt rikare. När det kapitalistiska systemet har nått sin fulländning skulle en revolution föra bort maktavarna och även nationalstaten. "Till en stor del betingades detta (Marx inflytande) av storslagenheten i Marx försök att utforma en teori för samhällets utveckling. Ingen hade före honom och för den delen inte heller efter honom tagit så många trådar av mänskligt beteende och vävt dem samman samhällsklasser, ekonomiskt beteende, statens natur, imperialismen och kriget. "Allt detta fanns här och åskådliggjordes som på en stor freskomålning som sträckte sig långt tillbaka i det förflutna och in i en avlägsen framtid." säger Galbraith och fortsätter.

"När det gäller klasskampen, imperialismen eller orskerna till krig mellan nationerna måste Marx få stort inflytande, ty han var den ende som lagt fram en förklaring som på något sätt stod i överensstämmelse med vanlig mänsklig erfarenhet."

Galbraith ger också Marx materialistiska historieuppfattning och vissa av hans teser äran till en väsentlig del av 1900-talets samhällsutveckling i USA och Europa:

"I själva verket är det Marx som är ut och är in argumenterat för den amerikanska antitrust lagstiftningen... Marx förutspådde depressionen. 1934 var det inte bara marxister utan konservativa ekonomer som ifrågasatte kapitalismens överlevnad...Om Marx hade haft orätt i allt väsentligt skulle hans inflytande snart ha upphört. De tusentals författare som har ägnat sin uppmärksamhet åt att påvisa hans misstag skulle ha riktat sin uppmärksamhet åt något annat håll.. Men i mångt och mycket hade han påtagligt rätt, särskilt iförhållande till sin egen tid".

Ett religiöst patos har utmärkt inte bara marxisterna utan i kanke ännu högre grad antimarxisterna enligt Galbraith. Idag när Marxismen som hot är död kanske den mer objektivt användas för var den är, en kritik av det industriella samhällets avarter. "I modellen av konkurrenssamhället var återkommande arbetslöshet för arbetaren och återkommande finansiella kriser för företagaren en nödvändighet. Produktiviteten, inkomstolikheten och tryggheten var de tre grundfrågorna." säger Galbraith.

Den sneda inkomstfördelningen har alltid varit ett kännetecken för den amerikanska formen av "Det nya samhället". 1965 hade den fattigaste 1/10 i USA 1% och de rikaste 1/10 28% av totalinkomsten. Många av Galbraith "sanningar" från den amerikanska verkligheten på 50- och 60-talen är därför lika giltiga idag och kanske ändå mer i den del av världen som nu amerikaniseras allt mer. Konkurrenssamhället kräver ekonomiskt otrygghet enligt Galbraith. Arbetsproduktiviteten i USA ökade från 89,6 cent per timme år 1919 till 113,3 cent per timme 1929. Den totala stegringen var

23,7 cent. Under 10 år efter 1930 steg den från 131,5 till 179,2 eller med 47,7 cent. "Den mest imponerande produktionsökningen i både Förenta Staterna och andra västliga länders historia har kommit till stånd sedan människorna börjat intressera sig för att reducera riskerna i konkurrenssamhället." Hela 1900-talet ser därför Galbraith som en process med två poler: Välfärdsstaten kontra konkurrenssamhället.

Galbraith analys av hur vi i överflödets samhälle skapar behov är mycket intressant bl.a. för att han förutsäger de problem som dagens samhälle upplever i de utvecklade länderna. Det vi tillverkar tillgodoser egentligen inte stora och angelägna behov. Vi skapar inte behov av de varor vi inte tillverkar.

"I en ekonomi sådan som Förenta Staternas, där det nätt och jämt anses moraliskt att vara ledig från arbetet, kan problemet att skapa tillräckligt stora behov... för att absorbera produktionsförmågan bli kronisk inom en inte alltför avlägsen framtid"

W Beckman skrev 1956 citerad av Gaibraith. "Numera torde det inte finnas många alvarliga forskare som bestrider att behoven i själva verket är en följdverkan av produktionen " Avsättningsproblem är ett välkänt problem i dagens värld vare sig det gäller överproduktion på vete eller bilar. Den mekanism "Vad en människa konsumerar blir en önskan hos hennes granne... "Ju fler behov som tillfredställs ju fler skapas samtidigt." Driften att konsumera ökas av ett värdesystem som bygger på samhällets förmåga att producera. "När välståndet stiger i ett samhälle, skapas behoven i allt större utsträckning genom samma process som tillfredställer dem....Överflödets ekonomi återskapar sig självt" där reklam, tävlan eller suggestionsteknik skapar behoven.

1936 kom John Maynard Keynes med sin tes att ökad produktion i princip löste alla sociala problem. John Maynard Keynes (1883-1946) var den amerikan som formade arkitekturen till "The New Deal" i USA efter depressionens trettioal. Keynes har även fått äran (eller skulden) för vårt västerländska välfärdssamhälle som helhet då den socialdemokratiska och socialliberala rörelsen annamade hans teser. Därför beskylls Keynes ibland från höger att ha varit "socialist", medan han faktiskt i alla fall tillfälligt försvarade det enskilda penningbegäret som den viktigaste drivkraften. Vi talar fortfarande om att skapa efterfrågan och skapa arbetstillfällen i "Ekorrhjulets samhälle" eller som Galbraith uttrycker det: "Det är för den ekonomiska tryggheten vi måste producera varor i den utsträckning som svarar mot vår kapacitet....Ökad skuldsättning för konsumenterna är ett led i den process genom vilken nya behov skapas" säger Gaibraith där han varnar för utbudet av reklam.

"Det lönar sig inte längre för någon att tala, ty eftersom alla talar kan ingen höra"- Tystnad kommer att råda."

Milton Friedman från Chicago universitetet har tillsammans med Ronald

Reagan och Mrs Thatcher varit 80-talets hjältar inom det ekonomiska livet. Idag med betoning på varit. Uner 1900-talet så har olika skolor växlat i popularitet som Galbraith påpekar: "På 1930-talet sjönk penningpolitiken mycket lågt i anseende under någon tid. Man hade misslyckats ömkligen med att hejda det sena 20-talets spekulativa högkonjunktur med höga räntor. Låga räntor hade visat sig lika verkningslösa under den stora arbetslöshetskrisen" Efter kriget återkom den som ny ideologi och som Galbraith säger:

"Diskussionen om den offentliga verksamhetens fattigdom konkurrerade på det hela taget med rapporterna om ständigt växande överflöd på varor. Nationalprodukten steg, affärernas omsättning steg, de enskildas inkomster steg, produktiviteten gjorde framsteg. Bilar som inte kunde finna parkeringsplatser framställdes i stigande omfattning. Vi hade svårt att finna lagringsplatser för stora överskott av matvaror trots vår nationella benägenhet att äta oss feta. Kontrasten stod klar för alla. Familjen som tar sin krämfärgade luftkylda bil med automatstyre och automatbromsar för att köra en runda, åker genom städer med dålig gatubelysning, som ser anskrämliga ut, nedskräpade med trasiga hus, stolpar med ledningar av alla slag som för länge sedan skulle ha grävts ned. Den fortsätter ut på en landsbygd, som gjorts nästan osynlig av reklama plakat. (De varor som de senare försöker sälja har absolut prioritet i vårt värdesystem. Sådana estetiska synpunkter som utsikt över landsbygden kommer därför i andra hand, I sådana frågor är vi karaktärsfasta)."

Galbraith visar att en ökad förbrukning av en vara skapar oundvikligen behov av andra. Om vi köper fler bilar så måste vi ha mer bensin, mer vägar och mer försäkringar. Bättre mat och mer alkohol ger krav på mer sjukvård. Ökad fritid ger fler hotell. Men likadant så ställer ökad privat konsumtion krav på det allmänna. När folk efterfrågar mer varor gör de också av med mer emballage och sopor som måste fraktas bort.

"Filmer, television, bilar och alla möjligheter som hör samman med den rörelse frihet dessa ger för att inte tala om narkotika, seriemagasin och pornografiska litteratur allt innesluts i den stigande nationalprodukten."

Han fortsätter vidare sin analys av att jämföra det privata och offentliga behoven av konsumtion och effekterna om dessa inte är i balans:

"I ett välskött och välordnat samhälle med ett bra skolsystem och goda möjligheter till rekreation- kort sagt ett samhälle där det offentligas tjänster har hållit takten med produktionen för privata ändamål- i ett sdant samhälle behöver de splittrande och lockande krafter som den moderna ungdomen utsätts för inte verka till skada...I ett samhälle där det offentligas

tjänster har sackat efter i utvecklingen är situationen helt annorlunda. Här har en atmosfär av privat överflöd och offentligt förfalla den privata konsumtionen fritt utrymme. Skolor tävlar inte med televisionen och filmen. Den senares tvivelaktiga stjärnor blir istället för fröken Johns de ungas ideal. Skjutning och dårkörning med bilar ersätter mer traditionella idrottsövningar som det inte finns anordningar för. Serier, alkohol, narkotika och stilletter ingår som nämns i den växande varuförsörjningen och ingenting görs för att stoppa den konsumtionen."

I dagens allt mer kommersialiserade och privatiserade värld så hävdar många konsumentens frihet som vår nya demokrati. Galbraith säger:

"att konsumenten som politisk medborgare företar ett självständigt val mellan privat och offentlig konsumtion men om vi nu har beroende effekten som innebär att konsumenternas efterfrågan skapas av den process som går ut på att tillfredsställa samma efterfrågan så gör konsumenten inte ett sådant val. Han styrs av de krafter i form av reklam och tävlan genom vilka produktionen skapar sin egen efterfrågan... Det finns ingen social balans"

Han ställer många frågor om behov. Hur kommer det sig att mänsikor kan övertalas att varje år byta bilmodell men ej att ge pengar till verkliga behov av bättre skolor etc.? *"Ekonomi styrs mot de minst angelägna mänskliga behoven"* i det Galbraith kallar . *"Medelklassens dikatur"*. Det är mycket positivt för Galbraith att han redan på 50-talet kunde ställa många av de fundamentala frågor vi idagens samhälle står inför. han skissreda redan då också några av svaren:

"Vad sätter vi istället för besattheten att öka produktionen?.. Detta inbegriper mycket mer än beslut i ekonomiska frågor. Det gäller ett moralsystems vara eller icke vara." Arbete och produktion var det viktiga. Lösningen är att avlösa produktionen som inkomstkälla."

Det kanadensiska exemplet

Galbraith är född i Kanada och kanske är det detta som har gjort honom betydligt mer vidsynt än sina amerikanska kolegor. Kanada kan också om något symbolisera **Det Nya Samhället i Den Nya Världen**. Jag har själv upplevt mycket i detta fascinerande land där min son har bott och vuxit upp de senaste 17 åren. Idag försöker han driva en liten bokhandel i nordväster Alberta på gränsen till "Ingenmans land", dryga ut denna inkomst genom att arbeta på restauranter på kvällarna och på den tid han får över försöka slutföra sina studier. Kanada är världens näst största land i geografisk storlek efter

Ryssland. Landet har tävlat med Sverige, Japan och nu Norge om att ha världens högsta livskvalitet vilket jag själv kan verifiera. Kanada och kanadensarna har ända sedan tillkomsten differentierat sig från USA som en medelväg mellan det amerikanska och det europeiska samhället. Det är ett mycket rikt land både när det gäller jordbruk och naturresurser. Toffler skulle säkert utnämna landet till det utopiska första vågen samhället, men även den industriella vågen och nu informationsvågen har svept över landet. Vad som gör landet speciellt intressant är att mycket av utvecklingen i Kanada är karakteristiskt för det "nya" Europa som nu tar form och där parallellerna med Sverige är många.

I nästan tio år från 1984 och framåt så styrdes Kanada av en konservativ höger regering under ledning av Brian Mulroney som följde den politiska enda väg som utstakades av Reagan och Thatcher. Receptet var detsamma med minskade företags och kapital skatter kombinerat med avreglering och frihandel med USA. Redan innan NAFTA avtalet så öppnades i princip gränserna mellan USA och Kanada på liknande sätt som EEs avtalet nu i Europa. Men denna väg förde landet mot ett allt större budgetunderskott, företagskoncentration och massarbetslöshet vilket i sin tur underblåste nationalistiska och populistiska partier. Vid valet 1993 så raderades i närmaste det konservativa partiet ut, men även de traditionella liberala och socialdemokratiska partierna fick släppa platser till de nya "nationalistiska" Quebec och reformpartiet där det senare gick fram mycket starkt.

Reformpartiets ledare Preston Manning gav 1992 ut boken *"The New Canada"* som beskriver både hans och partiets uppväxts samt försöker ge ett recept på ett nytt Kanada. Reformpartiet har sina rötter i Alberta i väster och är ett rent populist och missnöjesparti vilket också framgår i Mannings bok som i princip vänder sig till alla värderingar men utan att egentligen ge något förslag. Som alla populistpartier så finns dock ett genuint sökande efter något annat och partiet har därför attraherat många med vitt skilda bakgrunder. Trots att jag läst Mannings bok på 373 sidor så har jag inte kunnat hitta något att citera eller sammanfatta annat än "Att vi som är Stora Kanadensare ska börja vägen mot ett Nytt Kanada" och att dett Nya Kanada definieras som

" en balanserad, demokratisk federation av provinser, karakteriserade av varaktig miljö, livskraftig ekonomi, acceptans av sociala skyldigheter, och erkännandet av jämlikheten och särskildheten hos sina innevånare och provinser".

Mel Hurtig, också han från Alberta, har skrivit en annan bok med titeln *"The Betrayal of Canada"* som från vänster är en kritisk och faktaspäckad uppgörelse med det konservativa partiets 10-åriga period vid makten. Manning och Hurtig är således knappast politiska meningsfränder, men är båda eniga om att Mulroney har kört landet i botten. Han inleder sin bok med: *"Kanada splittras. Arbete och drömmar från en generation kanadensare förstörs."* Det går aldrig att lasta ett politiskt parti för all negativ avveckling lika lite som ett politiskt parti eller ledare kan ta åt sig

hela äran för en positiv utveckling, men det som har skett i Kanada under 80-talet är tänkvärdt när vi nu står inför samma möjliga scenarium. Han ställer själv frågan om detta skedde p.g.a. dumhet eller konspiration. Det första han observerar är en avindustrialisering av Kanada där antalet anställda började att minska med 200 000 bara under 1990. Efter frihandelsavtalet med USA har handelsöverskottet minskat från 36 miljarder till 18 miljarder varav 10 miljarder av minskningen hör från handelsbalansen med USA. Betalningsbalansen har gått från 25 miljarder minus till 43 miljarder minus. Han säger

"För varje av de senaste fem åren har Kanadas underskott i betalningsbalansen överskridit underskottet från något år tidigare i historien."

Hurtig konstaterar vidare att Kanada har bjudits ut till försäljning där nu utländska (amerikanska) intressen kontrollerar allt mer. Av de 500 största företagen var 54% utlands kontrollerade. Samtidigt så är Kanadas utlandsskulder 39% av BNP 1989. Utländska investeringar framföres ibland som positivt för detta tillför kapital och ibland som negativt för att det för ut vinster ur landet. I båda fallen så brukar det sägas att det ger arbetstillfällen. Hurtig visar att nästan all utländsk investering i Kanada eller 92% och 3374 st företag mellan 1985 och 1990 togs över av utländska företag. Hurtig påpekar ett annat intressant faktum vilket är att detta inte förorsakade något nämnvärt nettoinföde av kapital utan företagsköpen finansierades internt i Kanada och att de amerikanska kontrollerade bolagen inte bidrog till några fler arbetstillfällen. Det federala underskottet i Kanada har ökat från 23% 1980 till 50% 1989. Den federala regeringens kostnader för att betala lånen ökade från 23% 1980 till 28% 1990/91.

Vad tar då dessa pengar vägen? Enligt Hurtig så är myten om de höga sociala kostnaderna och att det är dessa som är skulden för Kanadas minskande konkurrenskraft fel. Istället ger Hurtig skulden till den "marknad" som nu verkar att ta över världen. Han citerar en artikel av Eric Kierans, *"Giving in to Corporate Giants"*. *"Arbete i Kanada, suveränitet och politiskt oberoende är inte mål för det Företags Kanada"*. Kierans säger att handelsavtalet med USA var av intresse för ett fåtal stora konglomerat som såg en stor marknad att expandera på. Däremot hade dessa företag *"inga intressen i människor, politiska värden eller desociala och kulturella värdena av livet."*

Hurtig börjar sitt avsnitt om sjukvården med följande: *"Det är ingen hemlighet att det finns väldigt många likheter mellan Kanada och USA, men det finns också flera viktiga skillnader."* Detta kan avläsas i statistiken på att Kanada bara har nästan 1/3 så hög barnsängsdödlighet och mer än ett längre livslängd än USA förutom en betydligt lägre vålds och mordfrekvens. Kanada har sedan länge infört ett sjukförsäkringssystem liknande Europa och som USA saknar. Men som Hurtig påpekar så var 1989 kostnaden för sjukvården i USA 2196 dollar per capita medan den i Kanada var 1570 dollar. Detta trots att 34 miljoner amerikaner var utan permanent sjukförsäkring. Mellan 1980 och 1990 så ökade den personliga skatten i Kanada från 41% till 47% medan företags skatten minskade från 17% till

10%. I likhet med i Regans USA så har därför Kanada under 80-talet sett en överföring av rikedom från de fattiga till de redan rika, men även från medelklassen till de redan rika. Samtidigt så har en allt större koncentration skett till allt större företag under 80-talets merger hysteri. 1987 kontrollerade 25 företags grupper 41% av alla tillgångar och 1% av alla företag 86% av alla tillgångar. Hurtig påpekar att "Small is beautiful" i verkligheten har blivit "Big is beautiful".

I avsnittet om "amerikaniseringen av Kanada" säger Hurtig:

" Eliten som äger och kontrollerar det mesta av Kanada har en helt annan syn på USA jämfört med de flesta kanadensare. De flesta kanadensarna tycker om amerikanare, men som tidigare nämnts, så vill de inte bli amerikanare och tycker inte om väsentliga delar av det amerikanska samhället... De (eliten) ser på amerikansk television och förlitar sig på Time, Forbes, Fortune, New York Times, Wall Street Journal, och andra amerikanska tidskrifter som de viktigaste källorna för nyheter och information."

Detta påstående kan nog lika gärna gälla Sverige eller varför inte hela den nya internationella eliten. Detta är del av det som idag kallas "globalisering". Hurtig säger:

"Den globala världen av Ronald Reagan, George Bush, Margaret Thatcher och Brian Mulroney är en värld av avreglering och den generella försvagningen eller övergivandet av nationalstatens makt."

Och han frågar vidare:

" Vem ska bestämma målen och reglerna för ett samhälle?...Det argumenteras (men inte särskilt övertygande) att processen med globalisering ger samhället fördelar genom att bryta ned barriärer och förstöra nationalstatens makt. Men den nönvändiga frågan måste vara: I en värld med veka nationer och starka transnationella företag, vem ser efter de högre samhälls funktionerna. I en värld utan världs regering, vem har ansvaret att reglera den ökande förmögenheten och makten hos företagen, och vem är ansvarig för rättvisa? I korthet är företagen ansvariga för framtiden eller är det människorna?...Globalisering är den nya religionen för storföretagen. Det är en Darwinsitisk religion med odemokratiska regler och gamla århundrades värden"

Hurtig ställer slutligen en fråga som lika gärna skulle kunna ställas till hela den västerländska världen:

"Vill vi bli amerikaner? Har vi något val?"

Han redovisar sedan de viktigaste skillnaderna mellan det kanadensiska och amerikanska samhällena. Det mest uppseendeväckande är skillnaden i våld där USA har fem gånger högre mordfrekvens per capita än Kanada. 1989 hade Kanada med 27 miljoner innevånare 637 mord jämfört med 3158 i Kalifornien med ungefär samma folkmängd. Enbart i huvudstaden Washington DC skedde 439 mord och i Miami med omnejd dödades fler människor med handeldvapen än i hela Västeuropa. Detta till trots att 1% av befolkningen sitter i fängelse. Han redogör sedan för den sociala bakgrunden där narkotika, arbetslöshet, slum, hemlöshet, vapen innehav och ökade skillnader i världens rikaste samhälle där varje amerikan, åtminstone en majoritet, är helt övertygad om att detta system är världens bästa inte bara för USA utan för alla andra.

Idag är det den 18 maj 1994 och jag befinner mig i Calgary och västra Kanada. Ända sedan mitt första besök i detta stora land, 1969 så har jag känt mig "hemma" där mycket påminner om Sverige. Detta innefattar inte bara den nordliga naturen och klimatet utan även samhället som sådant. Kanada är inte USA även om det naturligtvis ännu mer än Europa har amerikaniserats. Kanada är inte heller en homogen kontinent utan skiljer sig betydligt från det franska Quebec, det engelska Ontario till nybyggar mentaliteten i Alberta och Brittish Columbias västkust liv med asiatisk inblandning. Den historiska konflikten mellan det franskspråkiga och engelskspråkiga Kanada resulterade i början på sjuttioalet i att denna stora demokrati införde undantagstillstånd där armén sattes in och ganska summariska arresteringar genomfördes. Jag befann mig själv i Kanada just då och upplevde detta som något både helt osannolikt och skrämmande.

Nu befinner sig denna konflikt i ett ännu mer dramatiskt skede. Tidningarnas första sidor och TV nyheterna toppas varje dag om och när Quebec ska bryta sig loss vilket egentligen skulle innebära hela Kanadas upplösning. I Globe and Mail 17 maj 1994 säger Brittish Columbias premiärminister: "...men om de (Quebec) separerar så kan vi inte vara de bästa vänner, vi skulle vara de värsta fiender. Den förbittring som människorna i Brittish Colombia skulle känna mot människorna i Quebec för att de vill bryta upp detta stora land skulle vara ofantligt". Han säger vidare att man inte skulle tolerera Quebecs nuvarande territoriala gränser. I samma tidning nästa dag diskuteras indianernas status vid en eventuell delning där ministern för indian frågor Ron Irwin försäkrar Quebecs indianer att de skulle garanteras en egen status utanför Quebec om en splittring inträffade. I en TV intervju säger The First Nations ledare att indianerna aldrig kommer att acceptera att underordna sig Quebec. Så medan Europa försöker att enas så splittras Amerika upp.

Kanada är världens näst största land efter Ryssland och har enorma resurser men liten befolkning. Detta gäller speciellt i Alberta där jag just nu befinner mig där oljetillgångar, skogar och ändlösa

vetefält varit basen för utvecklingen. Landet har tagit emot och tar fortfarande emot invandrare från den övriga världen, men tiderna har förändrats även här med en allt större arbetslöshet speciellt bland ungdomar. Min son som bor i Grand Prairie, en liten landsort stad i nordvästra Alberta, försöker följa i sin farfars och farfars fars fotspår som egen företagare där han tillsammans med en jämnårig driver en liten bok och video handel för ungdomar. Men för att få det att gå ihop tvingas han arbeta på restaurant på kvällarna och studera på morgonen, då han fortfarande går i College. Igår så besökte jag en av mina kollegor och vänner sedan länge här i Calgary och Kanadas västra metropol. Han arbetar som välutbildad ingenjör för ett av Albertas största företag som dessutom gick med bra vinst förra året. För två månaders sedan sades alla anställda upp och tvingades att söka om tjänsterna. 15 % av de anställda skulle bort. Detta är en ny "arbets miljö" som blir allt vanligare i alla länder. Igår så kallades alla in för att på 15 minuter få sin dom. Endera jobba kvar, åtminstone tillfälligt och kanske inte i sin nuvarande position. Eller också "fri ställas" = sparkas omedelbart där företaget för säkerhets skull hade stängt av accessen till alla datasystem för att förhindra represalier. Det var återigen en mycket osannolik känsla att se min vän lämna oss för dessa 15 minuter. Han fick dock stanna, men flera av hans långvariga vänner och kollegor fick gå. En av dem hade MS och satt i en och en halv timme utanför kontoret, sparkad och väntade på en transport hem och in i mörkret. Det var många tragedier som utspelade sig igår. Kanske är detta inte ovanligt och kanske har det hänt många gånger för varvsarbetare och gruvarbetare runt om i världen. Det nya är att det nu händer välutbildade människor och de verkar totalt utan rättigheter utelämnade till någons godtycke. Även Kanada har förvandlats från de utopiska möjligheternas land till en slags marknadens anarki uppblandat med nationalistisk splittring.

Kanada är amerikaniserat, men med europeiska drag. En uppseende väckande skillnad med USA är brottsfrekvensen där Kanada ligger i paritet med Europa. I Herald Tribune den 16 maj 1994 finns en mycket liten notis med följande ordalydelse: "Våldsam brott i nationen (USA) som utfördes med handeldvapen satte rekord under 1992, och ökade nästan 50% jämfört med medeltalet av de föregående 5 åren, sade Justitie departementet på söndagen. Departementets byrå för brottstatistik sade att handeldvapen användes i 931 000 mord, våldtäkter, rån och överfall, vilket är en ökning från medeltalet 667 000 under åren 1987 till 1991." Denna ofattbara utveckling som har hjälpt Clinton att få en mindre begränsning av automatiska vapen borde rimligtvis väcka en mycket genomgripande debatt inte bara om vapen, våldets orsak utan samhällsutvecklingen som sådan. Men det gör den inte. Vi ser nu att detta våld ökar i hela vår värld och behövs därför diskuteras i hela vår värld inklusive Sverige i relation till hela samhällets mål och mening.

Idag är det den 19 maj 1994 och jag befinner mig i Ontario och det engelska Kanadas huvudstad, Toronto. Det är denna del av

Kanada som jag har tillbringat mest tid sedan jag 1969 först besökte Ontario. Det är verkligen en brittisk enklav där städer som London, Stratford on Aven påminner om arvet från den gamla världen. Ontario har även socialt och politiskt efterliknat Europa där statsägda "systembolag", ett heltäckande socialsystem, miljölagar för återvinning och andra regelverk påminner mycket om vårt eget land. Dessa infördes redan under det konservativa och liberala styret även om det traditionellt konservativa Ontario nu för första gången har en NDP regering som närmast kan liknas med labour i England eller det svenska socialdemokratiska partiet.

De belåtnas kultur (och de missnöjdas)

I dagens nya samhälle med sin stora arbetslöshet är det intressant att läsa Galbraith från 50-talets perspektiv där han konstaterar att i ett rikt samhälle finns det tre alternativ: **att arbeta mindre hårt, färre timmar eller skicka färre personer i arbete.** 1850 var den knappt 70 timmar, idag 40 timmar men som med restid är 50 timmar för de flesta, vilket naturligtvis är en förbättring, men nu verkar vi välja det sista alternativet. När Galbraith skrev sin bok rådde det kalla kriget i full styrka med det militär-industriella samband som Eisenhower varnade för och som länge styrde både USA och världen:

" Som läget är nu är produktionens stabilitet beroende av stora militärutgifter och en stor del av pengarna går till vapen som medvetet utformas så att de kan utplåna allt levande"

Många författare och andra har påpekat det resursslöseri som sker inom rustningsindustrin. Men Galbraith gjorde också ett annat viktigt konstaterande.

"Om ryssarna skulle försvinna från världen, eller mer anmärkningsvärt om de över en natt skulle bli lika fogliga som kyrkråttor skulle det fortfarande finnas miljomer hungriga och missnöjda människor i världen..... Vi kommer att vara rika men aldrig tillräckligt rika för att undvara något åt de fattiga.- inklusive våra egna."

Nu har Galbraith antagande blivit sant i och med att Sovjet fallit samman och därför är hans övriga åsikter ännu mer intresseväckande:

" När det gäller att tillfredställa konsumenterna med varor så är det inte mycket man kan förebrå oss i USA i fråga om resultaten.. Om ett ekonomiskt system som helt inriktas om än aldrig så effektivt, på framtagning av konsumtions varor blir utomordentligt illa rustat för att lösa andra problem."

John Kenneth Galbraith som idag är 85 år utkom 1992 med ytterligare en mycket intressant analys av "det nya samhället" som han kallar *"The culture of the contentment"*, *"De belåtnas kultur."* I denna konstaterar han att det finns i västvärlden nu en stor medelklass av "belåtna" som försvarar sina privilegier. *"Vad som är viktigt är att det finns inget tvivel hos dem själva"* De som ifrågasätter denna "belåtnas kultur" finns efter vänsterns tillbakagång eller konvertering åtminstone inte i tidningar och i TV programmen även om de som Galbraith säger inte har försvunnit helt.

"Det finns en politisk minoritet, inte liten i antal, som ser förbi den personliga belåtenheten till en omsorg för de som inte delar välfärden. Eller så ser de långsiktigare faror med en kortsiktig upptagenhet i den personliga komforten....Idealism och långsiktighet är inte död, tvärt om, dess uttryck är den mest respekterade formen av sociala samtal"

Han konstaterar att Amerikas regering har varit resultatet av de som röstar:

"Till försvar av Ronald Reagan och George Bush så måste sägas att de representerar den anda som valde dem. Vi måste karaktärisera politiker som det samhälle de tjänar.. De som står för en annan ståndpunkt som visar "att demokratin fungerar"

Galbraith konstaterar en viktig aspekt av dagens tidsströmning vilket är att kortsiktigheten och de egna intressena allt mer går före långsiktigheten och altruismen: *"För de belåtna är att kortsiktigt inte göra något att föredra med att långsiktigt göra något"* vilket kan jämföras med 1800-talets . Laissez Faire Som exempel tar Galbraith nedurningen i nordöstra USA och Kanada där han konstaterar att majoriteten inte förnekar problemet men istället fördröjer den dess lösande. Kortsiktigheten tar över allt mer där Galbraith konstaterar att:. Reagans största insats som president var sänkningen av skatt för de redan rika med motiveringen: *"För att hjälpa de fattiga och medelklassen så måste vi minska skatterna för de rika"*. Men som Galbraith säger *"Varje amerikan fick också rätten att sova i en portgång"*

Ett har han gemensamt med många andra och detta är kritiken av den stora organisationen som nu trots våra decentraliserings diskussioner håller på att ta över i allt större multinationella företag och politiska institutioner. "I det stora företaget så löser man inte problemen, man skickar dem vidare". "En ny Laissez-fair och kortsiktighet har ersatt kreativitet och långsiktighet. Så den 85-årige Galbraith tillhör således de som fortfarande "innefrån systemet" dristar sig att kritiserar detta med kommentaren:

"Kommunismen har misslyckats, kapitalismen har triumferat. Kan någon vara så dystert, så pessimistisk att föreslå att i detta framgångsrika system och i sin större förkunnade demokrati det lurade stora sprickor som doldes av den föredragna tron. "

Idag är det den 28 maj och jag sitter i ett annat flygplan på väg över det nya Europa. Igår lämnade jag Moskva och ett krossat ryskt samhälle i total upplösning på gränsen till fullständig anarki. Snart landar jag i Frankfurt och det Tyskland som idag är Europas motor även om den bara går på tre cylindrar. I morgon bitti landar jag i Sao Paulo, Brasiliens och världens största stad innan jag fortsätter upp till Salvador. Nästa vecka besöker jag Argentina och Chile som försöker skapa sina nya samhällen. Igår när jag vandrade genom en liten by på landet utanför Moskva så upplevde jag det nästan som under min egen barndom i norra Sverige. Inga bilar, ingen brottslighet, spartanskt men ingan fattigdom. i storstaden Moskva fanns däremot både bilar, lyx, brottslighet och fattigdom. Jag frågade ett par av mina ryska värdar om det var bättre eller sämre nu och ingen ville egentligen ge något svar. Idag är Ryssland ett samhälle i total upplösning. ingenting fungerar utom maffian och den organiserad brottsligheten tar över. Moskvas flygplats kontrolleras till 100% av maffian och detta gäller även många andra delar. jag har aldrig sett så många stora BMW och Mecedez som på Moskvas flygplats, inte ins i Tyskland. Det som är mest deprimerande är ändå människorna som verkar ha förlorat sin nationella stolthet och sin framtidstro. Landet väntar på en ny ledare som kan skapa ett land av denna stora kontinent. När jag lämnade Moskva i gåt kväll med SAS planet så kontrollerades alla resandena med geigermätare. Det är bara en tidsfråga innan maffian har kärnvapen, om de inte redan har det. Samma dag berättade CNN att FBI kommer att upprätta ett FBI kontor i Moskva för att förhindra detta. USA och hela västvärlden har kanske vunnit sin största Pyrrus seger.

I The Moscow Times den 27 maj 1994 så går det att i bara ett nummers nyheter få en bild av vart denna forna stormakt är på väg. En av de stora nyheterna var Solzhenityns återfärd till sin hemland efter 20 år av exil. En landsman och kollega Yevgeny Yevtushenko välkomnar honom men säger samtidigt att förväntningarna är för stora där många försöker utnyttja nobelpristagarnes namn för politiska syften: *"Utan Solzhenitsyns medgivande så försöker dessa människor att brodera hans namn i guldbokstäver på sin obscena monarkist-kommunist-fascist flagga."* Han säger vidare:

"Tyvärr är sanningen, i Bertolt Brechts ord: ett land som behöver hjältar är förlorat".

Den stora nyheten är dock att Ryssland nu påbörjar ett samarbete för fred med NATO, medan på en mindre framträdande plats berättas om att USA fortsätter sin satsning på Star wars och fler hangarfartyg. I samma

tidningsnummer berättas om att den ryska maffian nu även arbetar i USA där 24 organiserade grupper finns i bl.a. Miami, Los Angeles, Chicago och New York där hotet av maffia kontrollerad kärnvapen växer. Om vi är på väg mot en fredligare och säkrare värld är därför diskutabelt.

Hazel Henderson, som är betydligt yngre än Galbraith säger att både liberalismen och marxismen (Inklusive Marx själv) förkastade alla tankar på en "utopiska social-liberalism" eller liberal-socialism Om Marx (och Malthus) hade fel återstår att se. De flesta "marxister" och alla "anti-marxister" vet egentligen väldigt litet av vad Marx sade, Kanske kan det faktum kommunismens hot är borta möjliggöra en renessans av den marxistiska analysen som i vissa avseenden ger en bättre bild av helheten, men även den är starkt begränsad till den materiella verkligheten. Kanske är det först nu under det "post-industriella skedet", då vi hunnit tröttna på överflöd och masskonsumtion och stegrade social- och miljö kostnader, som tiden är mogen för utopisternas kooperativa, ekologiskt anpassade samhällsformer.

Hazel Anderson är en av de nya kvinnor som tagit del av debatten om en ny värld i bl.a. . *"Det falska prästerskapet- En analys av nationalekonomins kris och industrisamhällets utvecklingsmöjligheter"* som kom 1981. Hon befinner sig enligt min uppfattning både på en betydligt högre och djupare nivå i sin analys än Naisbitt och ifrågasätter vårt nuvarande ensidiga ekonomiska och materiella reduktionism. Den svenska upplagan har bearbetats av Sören Bergström i samråd med författaren och han skriver i förordet.

"Nationalekonomin är i en vetenskaplig kris. Dess metod att förenkla tillvaron gör denna obegriplig och dess råd till politikerna är allt oftare verkningslösa. Dagens ledare sitter inte vid spakarna, de är som forntida kungar, som trodde sig befalla tidvattnat att komma in....Det människor värderar högst, tillit, kärlek, gemenskap, värderas inte i ekonomin. Det visar sig vara förödande att planera samhällsutvecklingen nästan enbart utifrån vad som betalar sig i kronor och ören. Det som är "gratis" räknas inte"

Hazel Anderson refererar till Pitrim Sorikin vars livsverk "Social and Cultural Dynamics" utkom i fyra volymer 1937-1944. Han ingick i Kerenskijs kortlivade regering 1917 för att 1931 grunda den sociologiska institutionen vid Harvard universitet i USA. Han delade upp samhällsutvecklingen i cykler mellan två fundamentala värdesystem troskultur och sinneskultur som i sin blandning kallades för synteskultur. Sorokin ser en cyklisk förändring mellan dessa två värdesystem på 300-400 år. Hazel Henderson säger

"Under dessa perioder av den mänskliga kulturen(av synteskultur) kan nsåledes troskulturen och sinneskulturens principer komma till uttryck i sin högsta och renaste form. Dessa perioder präglas av balans, itegration och estetiskt fullödiga insatser inom konsten, musiken, vetenskaoen,

tekniken, juridiken och filosofin- som under den grekiska kulturrens storhetstid på 400-300-talen f Kr, eller i 1200- och 1300 talens Europa."

Hazel Henderson citerar Sorokin och säger:

"Denna attityd förändring inom vår västerländska kultur måste åtföljas av en motsvarande förändring av våra sociala relationer och vårt samhällsskick. Kapitalismen, socialismen, kommunismen och totalitarismen är inte några absoluta värden; det är inte heller den mekaniska individualismen eller den mekaniska kollektivismen, lika litet som aristokratien eller demokratin etc. Också begrepp som nationalstaten och privat äganderätt har överlevt sig själva och tjänar inte längre mänsklighetens intressen. Det räcker inte med en ytlig justering av ekonomin eller politiken; hela vår nutida mentalitet, vårt värdesystem och vårt agerande måste ändras i grunden".

Idagens samhälle så har "Marknaden" övertaget makten inte bara från politiker och enskilda människor utan har också ersatt Gud och blivit vår nya religion. Marknader har alltid funnits men i de ursprungliga kulturerna hade dessa egentligen ingen ekonomisk betydelse utan var en rit och ett sätt att hålla kontakt med andra grupper. Även när mynt började att präglas så var dess användning begränsad till att betala skatter och löner. I många av de tidiga civilisationerna och som bl.a. vår Bibel berättar om så ansågs "månglarna" som "orena" och räntor som ocker. Under 1700 och 1800 talen växte liberalism, frihandeln, individualismen och senare den representativa parlamentarismen fram. Den enskildes äganderätt hävdades på gruppens bekostnad. Adam Smiths jämvikts och "laissez-fair" teorier om "Den osynliga handen".

Max Weber skrev "Protestanismens etik och kapitalismens anda" 1904 där han jämförde ekonomiska verksamheter i Mesopotamien, Egypten, Kina och det medeltida Europa med dagens. Han pekade ut två särdrag i den rationaliserade kapitalistiska företagsamheten: En disciplinerad arbetskraft och en reglerad kapital investering.

"Människans styrs av penningbegäret, av förvärvet som livets yttersta mål. Ekonomisk verksamhet är inte längre underordnad människan, som ett medel att tillfredställa hennes materiella behov"

Hazel Henderson skriver

" Våra dagars nationalekonomiska "vetenskap", med sin snäva inriktning på produktion, konsumtion och distribution av tillgångar, drabbas av ständiga kriser och gör sig ibland rent av till allmänt åtlöje i sina försök att skapa nya redskap för att hantera det mångdimensionella, icke-linjära, system som

*industrisamhället utgör. " Det är knappast möjligt att finna inovativa lösningar inom ramen för den förhärskande kulturen. Vi kan tala om "ekonomiska", "sociala" eller "ekologiska" kriser , men i grunden handlar det om en kris för vår **verklighetsuppfattning**.... Detta sökande tränger djupt ner i vårt västerländska europeiska förfluta och vidgas till ett studium av österländsk vishet och kunskp, som i Fritjof Capras The Tao of Physics och E F Schumacher och min egen beskrivning av ett extremt yang orienterat värdesystem som lägger vikten vid instrumentell rationalitet, empirisk kunskap, konkurrens, expansion och aggression. I vårt sökande efter nya värden måste vi också återuppliva yin-egenskaperna och ett mönster som präglas av omvårdnad, samarbete och sammanhang. "*

Om vi nu allt snabbare är på väg ur industrisamhället så blir då även våra 18- och 19-hundra tals ideologier och teorier snabbt omoderna oberoende av om de härör från Adam Smith, Marx, Keynes eller Milton Friedman. Fransmannen André Gorz har i Vägen till Paradiset från 1983 skrivit följande om dagens tidsanda och effekterna av den tekniska revolutionen.

"Genom bredden och räckvidden i de förändringar som den för med sig är den nuvarande krisen jämförbar med den första industriella revolutionen. I den löses våra samhällen upp i en dödskamp hos en ordning som länge än kan överleva sin egen död , allt medan den sveper in oss i sina orörliga apparater."... "Allt detta ligger i datorrevolutionen. Men trögheten i våra invanda tankebanor hindrar oss från att se detta. Vi fortsätter vår eländiga väntan på att framtiden ska ge oss de förgångna tillbaka, att den ekonomiska "återhämtningen" skall lova oss full sysselsättning, att kapitalismen åter ska resa sig från sin dödskamp och att automatiseringen skall ge oss mer arbete än den tar ifrån oss."

Gorz: fortsätter under rubriken, **"En annan framtid"**:

"Perioder av kris är perioder av stor frihet. Världen löses upp, samhällen faller sönder, värden och hopp som vi levt på rasar. Framtiden är inte längre en förlängning av det förgångna. Meningsen med den utveckling som är på gång är inte längre klar, meningen med historien är en öppen fråga."

Gorz säger att kapitalismen förvandlades från att *"tillfredställa behov till att skapa behov"*. Centralisering och specialisering framtog människorna både kunskap och påverkan. Megateknologierna krävde centralisering. Microteknologin är "öppen" som Gorz säger. Den tillåter samtidigt sparande av investeringar, arbetskraft och råvaror, särskilt energi. Microelektronisk revolution. "De permanent avlönade blir en tunnt privilegierad massa vid sidan av en majoritet arbetslösa vilket leder till en

frenetisk tävlan om att sälja hushållstjänster och sexuell service i likhet med dagens tredje värld. *"Den mikroelektroniska revolutionen inleder en tidsålder av arbetets avskaffande"*. Det är fler idag som gör samma slutsats som Gorz även om ordalydelsen är annorlunda. Vi ser denna effekt tydligt i Sverige där automatiseringen av industrin (i likhet med den idagare automatiseringen av jordbruket) kräver allt färre arbetare. För att skapa ett nytt samhälle i en ny värld behövs något annat än att stimulera tillväxten eller sänka räntan.

Idag är det juni 1994 och jag är tillbaka i Brasilien, mitt andra hemland. Detta är ett land av kontraster i alla dess former, mellansvarta och vita, fattiga och rika och mellan flera olika samhällen. I Amazonas finns nybyggda samhällen och de kvarvarande "naturmänniskor", vita som röda som försöker leva i harmoni med naturen, men där stora jordägare nu drar in och äter av regnskogen. I norr och väster finns fortfarande jordbrukssamhället kvar även om detta som i andra länder börjar att mekaniseras och därmed avfolkas. I Minas Gerais dominerar mineraler och malm medan industrin har tagit över i sydost. Slutligen har tjänste och informations samhället nu börjat penetrera världens största stad i Sao Paulo. Det är söndag och vi har just kommit tillbaka från utomhusmarknadens ändlösa stånd av frukter, grönsaker, fisk och kött där ett dussin bananer eller apelsiner kostar ett par svenska kronor. Att äta av jättelika papaya och avocados är att smaka av de tillåtna frukterna i Edens Lustgård. Brasilien är ett mycket rikt land och dess problem i form av våld och fattigdom har många orsaker vilka är svåra att förstå och därför angripa. Det är ett land fullt av motsatser med en livsglädje som knappast har sin like i något annat land. Musik och samba finns inte bara under carnevalen utan varje dag året om. En av de få undantagen var när national hjälten Ailton Senna omkom för några veckor sedan då presidenten utlyste tre dagars landssorg. Motorvägen från flygplatsen i Guarulhos in mot Sao Paulo var kantad av hundra tusentals sörjande människor som hade förlorat en av de hjältar detta land så förtvivlat söker efter. Nu fylls tidningarna och televisionen istället av fotbolls-VM som kommer att vända upp och ned på känslorna många gånger. I höst kommer landet att gå till val och bestämma sin framtid under de sista åren i detta årtusende. Problemet är att de flesta människorna inte ser något alternativ att rösta på. De senaste årens mutskandaler har skapat ett totalt politiker förakt och inga folkrörelser finns som kan driva fram en ny och "ren" ledarkader. Kanske hade både Ailton Senna eller Pelé kunnat vinna ett presidentval. Brasilien har efter många år av hårt militärstyre nu upplevt en tid av demokrati och frihet men demokrati och frihet till vad. Om något land söker efter "Det Nya Samhället" så är det Brasilien.

Den Nya Tidsandan

Tidsandan har således förändrats kraftigt under efterkrigstiden, liksom även förr i historien. På femtiotalet trodde vi fortfarande på en kristen värld med ett "socialdemokratiskt" folkhem för alla. På sextiotalet seglade liberalismen i medvind runt om i världen för att övergå i radikalism, socialism och ungdomsrevolt. På sjuttioalet krävde vi jämlikhet och medbestämmande. På åttiotalet dök ekonomerna och de snabba klippens män upp ur lådan och konservatismen kom tillbaka. Idag är "ismerna" döda men ersatta av vad? Varken felet eller räddningen ligger hos en del av samhället eller hos en person vare sig han eller hon är politiker, general, direktör eller nyrik entreprenör. Vad vi alla måste hjälpas åt med är att skapa en ny meningsfull världsbild. I denna ram som vi då får kan vi börja arbeta på en ny och bättre verklighet där vi kanske även kan finna lyckan. Vi behöver därför inte sörja att "ismerna" i sig själva är döda men vi behöver däremot oroa oss över att visionerna saknas. Och även om tanken på "Utopia" alltid har varit "utopiskt" så innebär det inte att vi ska överge tanken på att sträva mot det goda samhället. Om vi som dagens "experter" säger har förlorat drömmen om välfärdssamhället men egentligen samhället som sådant samtidigt som familj, nationalstaten och religionen urholkas, vilken är då vår vision om vår gemensamma framtid.

Det är därför som dagens "tänkare" för mig verkar så begränsade jämfört med den författare och filosofer som har givit mänskligheten så mycket visdom under tidigare generationer. Om vi jämför Gandhi, Albert Einstein, Aldous Huxley och Albert Schweitzer med de synpunkter som framföres idag så kan man ifrågasätta människans mentala och själsliga utveckling. Tre av mina egna "läro mästare" och något senare "visa män" är Erich Fromm, John Kenneth Galbraith och E.F. Schumacher. Vad som är gemensamt för dem alla är att de är idéologiskt obundna och lågmälda i sitt resonemang. Men framförallt så har de förmågan att se det motsägelsefulla i vår västerländska "utveckling" samtidigt som de har kvar tron på ett mänskligt samhälle. De ser därför inte 1900-talet som en kamp mellan kapitalism och kommunism utan mellan materialism och liv.

Vi ser med vårt västerländska intellekt allt i svart och vitt men som Fromm och Schumacher pekar ut så är kommunismen och kapitalismen två varianter av samma materialism. De behöver faktiskt varandra som tes och antites, som god och ond för att motivera varandra. Ingen är dock i sig själv "god" eller "ond" men båda är likriktade. Både kommunismen och kapitalismen är dessutom ateistiska. Kommunismen är det uttalat och kapitalismen genom att bryta mot alla de tio budorden är det i realiteten. Den amerikanske musikskaparen Frank Zappa har sagt att "intellektuell" och "kultur" är två ord som inte längre förstås av amerikanska politiker. I det tidigare Östeuropa hade även där kultur och kritiskt tänkande likriktats. Materialismen ensam, oberoende av politiskt system går inte att kombinera med en djupare tro på tillvaron.

Både den idealiska liberalismen och den idealiska marxismen talar om en bättre värld med en lyckligare människa men i båda världarna har både maffia, korruption och miljöförstöring förgiftat samhället. GAIA, Peace Atlas, kallar kommunismen en distortion av vårt behov av social rättvisa och kapitalism en distortion av vårt behov av individuell frihet. Denna distortion

möjliggjorde Stalins arbetsläger och avrättande samt möjliggör narkotikahandeln samt morderna på 30 000 amerikaner per år. På samma sätt kan vi kalla fundamentalism en distortion av vårt behov av en själslig tillvaro och fascismen en distortion av vårt behov av samhörighet. Ingen politisk ideologi som baserar sig på likriktning kan ge en bestående lösning. Ensidighet ger distortion och degenerering hur än fina grundtankarna är.

Alla våra politiska ismer har urartat av den anledning att de alla söker en lösning i en riktning med "mer av det gamla" till dess en revolution för samhället vidare till nästa punkt till dess även den urartar. Idealism förvanskas till någon form av despotism, individuell eller kollektiv, om den enda sanningen. Fundamentalism blir i sitt bokstavstroende en fanatism som tron på en annan enda sanning. Marxismen urartade till kommunismens arbetsläger och centralstyre. Liberalismen förvanskades till kapitalismens triangelhandel med slavar, tobak och glaspärlor för att ersättas av sekelskiftets barnarbetare och vårt århundrades monopolspel. Materialismen som byggde några år av välstånd har urartat i överkonsumtion, sopberg och ozonhål. Individualism ger till slut anarki och egoism.

Vi kan bara se världen som vi själva är. Vi i väst har målat upp ett stort hot från den expansiva kommunismen vilket har motiverat kapprustningen. Kommunismen har sett hotet i den amerikanska imperialismen vilket har motiverat en annan upprustning. I båda fallen har dessa beslut tagits av till synes normala och intelligenta män. Men vilket har det verkliga hotet varit? Vi tror om motståndaren det vi själva är och vi tänker i motpoler. Som psykoanalytikern Carl Gustav Jung säger så projicerar vi våra egna mörka sidor på en motståndare. Om en försvinner så måste vi hitta en ny antagonist för att slippa söka obalansen inom oss själva. Vårt århundrades många krig och politiska maktkamper har alla varit inbördes strider i en och samma civilisation. Och de stora krigen har inte utkämpats mellan kommunism och kapitalism utan av helt andra orsaker.

Från varje riktning i hjulet tycket vi och endast vi har rätt. När vi studerar de olika samhällen som finns i världen så ser vi emellertid att de framgångsrika faktiskt har något mer än ren materialism. Det går inte att muta in sanningen i ett politiskt fack lika lite som sanningen finns i börsnoteringarna. Så länge vi rör oss inom samma världsbild så återkommer samma politiska och ekonomiska lösningar regelbundet genom åren med dessa gamla lösningar som i Tofflers maktskifte baseras på kunskap, rikedom och våld, för vilken gång i ordningen? Vår världsbild med vårt politiska och ekonomiska system är helt enkelt föråldrat och kan ej ge oss en positiv förändring varken för industrialiserade eller icke industrialiserade länder.

Utvecklingen i världen under början på nittioalet har givit oss en historisk möjlighet. Därför tror jag inte Östeuropas plötsliga revolution var en tillfällighet utan en del av en Ny Tid. Om vi nu inte längre har en yttre fiende kanske vi kan koncentrera oss på oss själva där den verkliga fienden finns. Det finns inte längre några fiktiva ideologiska konflikter eller hot i den yttre världen annat än de samma som har funnits där sedan civilisationens födelse. Vi har nu möjligheten att själva ifrågasätta det sätt vi

lever på och inse att vår jord faktiskt står inför en ekologisk katastrof som berör oss alla och som vi alla bidrar till. Denna personliga process möjliggör skapandet av en holistisk värld där vi kan glömma tidigare fiktiva motsättningar. Men detta kan bara ske efter en inre revolution. Däremot så ser vi att kommunismens fall inte i ett kort perspektiv har inneburit några förbättringar i någon del av världen. I det forna Östeuropa härjar brottslighet, korruption, prostitution och moraliskt förfall. I tredje världen finns inte längre något alternativ till den amerikanska modellen. Och i den kapitalistiska värden så finns inte längre någon anledning att visa sig "bättre" och mer demokratisk än socialismen. Nu finns bara "den enda vägen".

När jag efter några års frånvaro återvände till Sverige så kändes det som en annan slags revolution hade ägt rum där alla tidigare värderingar hade sopats undan till förmån för en enkelspårig materialism. Åtminstone så fanns detta synsätt hos politikerna och massmedia. Egentligen ser jag inga större skillnader längre mellan de olika partierna. Socialdemokraterna förordar inträde i EG samtidigt som man inser att den svenska modellen försvinner. Centerpartiet gör likadant trots att det svenska jordbruket läggs ned. KDS "har inga bestämda åsikter om någonting". VPK splittras ytterligare. Miljöpartiet finns snart inte. Folkpartiet talar om att "befria Sverige" som i en internationell jämförelse nog fortfarande är det mest fria och balanserade. Moderaterna kritiserar allt enligt vanlig manlig "Besser-Wisser" modell och Bert Karlsson rörelsen växer. Anledningen till det ökade politikerföraktet och att extrema högervindar blåser igen genom Europa är helt enkelt frånvaron av en meningsfull världsbild i en allt mer komplicerad värld. Detta innebär att människorna söker sig till enkla budskap som ett naturligt resultat av vår materialistiska världsbild och otillfredsställelsens onda cirkel.

Jag hade inget att klaga på under men egen uppväxt trots lappade byxknän och frånvaro av video. I Sverige har vi även internationellt sätt haft världens bäst lottade ungdomar när det gäller både materiell och social omvårdnad. Det är inte många tonåringar på vår jord som reser runt världen eller får studierna finansierade med bidrag och lån. Ändå ökar otillfredsställelsen här i likhet med i det amerikanska överflödssamhället. I båda fallen så tror vi att bara vi får mer så blir det bättre. Detta överflöd motverkar paradoxalt nog sig själv vilket ses i den meningslösa skadegörelsen och likgiltigheten för värdet hos något. Egentligen är detta ett sunt tecken då människan börjar att upptäcka den återvändsgränd hon återigen befinner sig i. Varken privatisering eller socialisering leder till någon lösning om vi inte förstår vad som ska privatiseras eller socialiseras. Och ingen bättre värld skapas med femårsplaner eller aktiekurser där våra politiker nu återigen talar om ekonomisk stimulans för att öka produktionen och konsumtionen, men av vad?

Jag vet att våra politiker egentligen är normala människor men ibland önskar jag att de också fick uppleva ett normalt liv. Vad som är bra för människan, samhället och miljön borde egentligen vara ganska självklart. Men inget av partierna med undantag för kanske miljöpartiet verkar kunna se längre än dit näsan räcker. Den egentliga skillnaden mellan partierna på cirkelns omkrets är endast ett par grader. De finns inte så mycket att

diskutera och ännu mindre att besluta om efter EG när det gäller makten och några ideologiska skillnader finns inte längre. Ändå så viner skällsorden genom luften i den politiska debatten. Harry Schein illustrerar detta i en nyanserad artikel i DN 12 juli 1991:

"De som hatar vet inte ens att de hatar. De tror sig bara säga sanningen. Man talar om det blinda hatet. Men den som är blind vet om sin blindhet. Den som förblindas av hatet vet inte ens att han är blind".

Dessa insiktsfulla ord täcker alla områden inom mänskligheten och illustrerar tron på att vi själva i vår enkelsidighet har rätt. Vi behöver återfå en nyanserad syn på helheten istället för det blinda hatet. Påståendet att våra politiska ideologier är föråldrade och att vår representativa demokrati i hela västvärlden har slutat att fungera är kanske provokativt för några. I EG debatten har helt riktigt behovet av en framtida svensk riksdag ifrågasatts. EG bygger just på att uppfylla konsumismen, d v s , ekonomisk tillväxt där allt annat blir oväsentligt och där de fria marknadskrafterna tar över. Att ta fram var och hur någonting kan produceras billigast och var flest konsumenter finns det kan varje räknekunnig göra. Ändå förstår jag Görel Thordins ord som i samma nummer av DN skriver: *"Skulle detta ske, då har demokratin förlorat sin livskraft och sammanhållande roll. Risker för att odemokratiska rörelser får en grogrund är överhängande..."*. Detta är nog inte bara en risk utan en väg som vi redan har påbörjat och som Erich Fromm varnar för i "Escape From Freedom". Även Alvin Toffler säger att vårt nuvarande politiska system kommer att förändras p g a konsumismens fortsatta utveckling. Vi får det politiska system vi förtjänar.

I en artikel i Svenska Dagbladet 21 maj 1991 säger norskan Birgit Wiig:

"Den internationalism som EG representerar är dominerad av marknadskrafterna, av tron på en ekonomisk elits vinstmaximering genom konkurrens och stordrift. Det är inte fråga om solidaritet med de svaga och utsatta. Det räcker med att se på de miljontals arbetslösa i EG-länderna för att se det". Grupp egoismen alltså, inte medmänsklighet - så ser hon på EG-andan som nu sprider sig bland företagarna i Norge och som hon till sin häpnad sett hela Sverige låta sig förföras av refererar, Anni Lönnroth vidare i Svenskan. Ny Teknik 27 juni 1991 skriver: "EG försvagar genkontroll. Spridning av biologiska bekämpningsmedel som genmanipulerade bakterier och av ökända miljögifter som DDT, underlättas på EGs åkrar. Efter påtryckningar från kemiindustrin försvagar EG sin miljökontroll" I en annan artikel i Ny Teknik sägs: "Slut med nationell energipolitik inom EG. Det är oacceptabelt att låta nationella myndigheter kontrollera tillgången på elektricitet, säger EGs högste energi ansvarige Antonio Cardoso e Cunha.

I Svenska Dagbladet 5 juli 1991 påpekades: *"Avtal ökar bilutsläpp. EES-avtalet mellan EG och EFTA innebär att Sverige från januari 1995 inte kan*

förbjuda bilar som klarar EGs lindrigare avgaskrav. De stora rubrikerna gav dock EGs beslut att förbjuda svenskt snus. EG-anslutningen är bara en logisk följd av den globala processen som syftar till fortsatt ekonomisk tillväxt inom konsumismens ram. Vi ser också att makten och besluten förskjuts ännu längre bort från människorna. Och makthavarna är fortfarande 99.9 % män. Frågan är inte EG eller ej utan vilken världsbild vi vill ha.

Kvinnans ställning efter en anslutning till EG har diskuterats flitigt bl a av Agneta Stark i DN den 10 juli 1991 där hon skriver : "*Framtidens arbetskraft inom den inre marknaden ska vara högkvalificerad, högflexibel och högrörlig - kvinnorna passar illa in i dessa krav*" Här måste vi nog hålla med Erich Fromm att risken är att vi alla blir robotar. Anledningen är helt enkelt att likriktade robotar passar bättre in i konsumismen än självständiga människor i allmänhet och kvinnor i synnerhet. Allt fler inklusive mig själv ser det kvinnliga tänkandet som en livsviktig länk i det medvetande skifte som nu sker. Förenklat sett kan vi se kvinnan som symbolen för livet självt. I naturmänniskans värld var kvinnan delaktig på lika villkor och i många naturreligioner var Moder Jord symbolen för återfödelse och fruktsamhet. Vår patriarkiska värld härör från civilisationens framväxt i Mellanösterns ökenländer. Ännu i självhushållets dagar så hade kvinnan en viktig och delaktig roll. Den s k kvinnofrigörelsen i våra dagar har hittills varit att ge kvinnan del av mannens värld likt de före detta koloniernas frihet har varit att få del av västerlandets värld. Dagens västerländska kvinna är i högsta grad delaktig i konsumismen. Det nya är att vi nu talar om ett verkligt kvinnligt inflytande med kvinnliga värden. Att återställa balansen mellan det kvinnliga och manliga är en nödvändighet för en gemensam värld.

1994 celebrerar vi 50 års minnet av D-dagen då de allierade landsatte trupper mitt i det Europa som kontrollerades av de tyska nazisterna. det är således bara 50 år sedan Europa stog mitt uppe i ett förrödande världskrig mellan sina egna länder, de som nu arbetar på att skapa den Europeiska Unionen. naturligtvis så måste detta i sig självt betecknas som ett ofantligt framsteg. men den stora frågan är vilket Europa EU vill skapa. I SAS tidningen Scanorama i Maj 1994 intervjuas Simon Wiesental, känd som den judiska nazistjägaren som lyckats att spåra upp några av de krigsförbrytare som lyckades fly efter krigsslutet. Rubriken på intevjun är fritt översatt : "*Vägen mot avgrunden*", där Wiesentals slutsats är att en hel generation av unga människor, utan arbete och utbildade, skickas i armarna på extremister. Som 85 åring säger han att vi idag sknar en vision.

"Den enda "ismen" vi fostrar är konsumismen, vilken är en för fattig etik för att ge livet en mening."

Han säger att vi idag inte bara kritiserar civiliserade värden utan tillåter anti demokratiska krafter att underminera demokratin.

"Frihet är som hälsa, vi inser inte hur viktig den är förrän vi har förlorat den".

I den litteratur jag hänvisar till beskriver många författare vårt nuvarande opersonliga samhälle med elittänkande, expertvälde och en ny religion som vi kallar konsumism där effektivitet är ett nya budordet. Även om de flesta av dessa författare finns på den amerikanska västkusten så representerar andra Europa vilket gör detta budskap allmängiltigt för vår västerländska civilisation. Det talas om kulturchock och framtidschock för att människan inte klarar av dessa snabba förändringar. Vi frågar oss hur vi ska kunna anpassa oss bättre. Terapi, psykiatri, verklighetsflykt och drogmissbruk är några av de metoder som människan tar till för att klara denna psykiska och fysiska stress. Men vi har inte ifrågasatt själva kärnan varför vi kör vidare i samma hjulspår med allt högre fart inom samma gamla världsbild till dess vi börjar förnimma den nya. Återigen ställer vi fel frågor. Samhället måste vara till för människan, inte tvärtom. Företagen, bankerna och skolorna finns för människan och inte tvärtom. Städerna måste formas för människan och inte tvärtom. I detta perspektiv ser jag också tredje världens strävan som en återvändsgränd. Istället för att försöka producera fler bilar till fler människor måste vi ifrågasätta den världsbild som kräver detta. Först då kan en förändring åstadkommas. Det är en förändring där vi också måste återbörda oss själva till naturen och helheten.

E:F: Schumachers bok "*Litet är vackert*" tillhör en av mina absoluta favoriter. Denna klassiska bok i Fromms anda är en mycket klarsynt beskrivning av vårt samhälle som även ger vägledning för framtiden. Han skriver

"Vi ryggat tillbaka från sanningen om vi tror att de destruktiva krafterna i den moderna världen kan "bringas under kontroll" helt enkelt genom att man mobiliserar större resurser - i fråga om pengar, utbildning och forskning - att bekämpa nedsmutsningen, att skydda det vilda, att upptäcka nya energikällor och att komma fram till effektivare avtal om en fredlig samexistens. Självfallet behöver varje civilisation pengar, utbildning, forskning och mycket annat, men vad som framför allt behövs idag är en revidering av de syften som dessa medel avses tjäna. Och det innebär framför allt att man måste utveckla en livsstil som tilldelar de materiella tingen deras rätta plats, vilken är sekundär och inte primär."

En ny paradigm med ett holistiskt betraktelsesättet talar istället om en helhetssyn som geom personligt engagemang och transformering förändrar vårt kollektiva medvetande. Vi måste så att säga lyfta oss själva i håret och se verkligheten med nya ögon. Denna vision och nya världsbild är egentligen att återupptäcka de grundläggande värden som gör oss till människor. Denna ökning av medvetande kan föra mänskligheten ytterligare ett steg i evolutionens kontinuerliga process. Både resursfrågan, den ekologiska obalansen och människans fysiska, psykiska, själsliga och emotionella hälsa hör ihop med vårt ensidigt materialistiska tänkande och konsumism som inte kan lösas så länge vi fortsätter inom denna ram. Vi kan

inte lösa problemen genom att angripa symptomen utan förändringarna måste ske på en högre nivå där skapandet av en ny världsbild är nödvändigt och där förändringen av vår livssyn och vårt livssätt blir en naturlig följd. Förändringen kan inte komma genom lagar, uppifrån via dekret eller via ekonomiska styrmetoder. De måste komma innefrån varje individ och därefter förändra samhället.

När Christoffer Columbus återupptäckte Den Nya Världen så var hans verkliga bedrift att människan började förstå att vi alla levde på samma jord. Vi har ännu ej insett konsekvenserna av denna upptäckt att vi är gemensamt ansvariga för denna jord och vi alla har samma rättigheter och skyldigheter. Världsbilden idag är gemensam för alla och detta medför att människan i olika länder kräver samma materiella standard. Television, reklam, u-hjälp, banker och industri understödjer alla denna världsbild. Ingen stat kan isolera sig ifrån påverkan av denna utan att det leder till diktatur i någon form. Idag lever vi alla i "Den Nya Världen" som har formats och som formas av den amerikanska drömmen. USA är det land där vårt sätt att tänka och leva har vuxit fram på mänsklighetens fortsatta vandring åt väster där Kalifornien har blivit randen av denna värld och därmed även början av ytterligare en annan värld. En förändring av vår värld måste innebära en förändring i USA. Men jag har inte någon illusion om att människorna i USA eller i någon annan del av vår värld frivilligt skulle ge upp denna kapplöpning trots att den enligt min uppfattning är att vi med solglasögon och skyggglappar åker rullskridskor mot avgrunden. Som Lots hustru fascinerades vi av glansen i Sodom och Gomorra trots att vi vet att förintelsen väntar. Först när vi blir personligen drabbad eller som i fallet Kalifornien när vi har fått erfara att allt ändå inte är tillräckligt så tycks vi kunna öppna ögonen för en bredare verklighet. Det är i detta perspektiv som vi kan se utvecklingen i Kalifornien som början av en transformering av vår värld. Det är i Kalifornien som den likriktade konsumismen har vuxit fram men det är också här som *Den Nya Tiden* rörelsen har fötts. Just splittringen, sköt-dig-själv filosofin, överflödet och ensamheten har tvingat människorna att till slut börja söka inom sig själva vilket vi kan se i den stora bokflora som idag finns på den amerikanska västkusten.

Vad jag säger är inte att vi omedelbart skulle klä oss i säckväv och odla biodynamiskt på gräsmattan men det finns mycket vi kan göra.. Alla privata såväl som kollektiva åtgärder för att cirkulera aluminium och papper är mycket berömvärda. Denna ökande miljömedvetenhet är ett positivt tecken på en förändring av vårt tidigare tänkande. Men det räcker inte så länge vi avstår något som tror att vi vill ha. Inte förrän vi själva inser att målet och meningen är något annat än konsumtion så kan vår nuvarande utveckling brytas. Verkligheten blir vad vi tror. Därför behöver vi en "religiös väckelse" som förändrar vårt kollektiva medvetande genom att först förändra vårt eget medvetande och återupptäcka de grundläggande värdena, sanning, godhet och skönhet, Detta är en mycket svår uppgift som egentligen tar hela vårt liv, men det är det enda sättet att leva.

Jag har under våren 1994 varit två gånger i det dynamiska Asien som allt fler nu ser som en modell för Det Nya Samhället. Fransmannen Jean-

Marie Guéhenno som har publicerat boken "Fin de la Démocratie", Slutet på demokratin, är en av de som ifrågasätter vår västerländska demokrati som en förebild för den övriga världen men även oss själva till förmån för en asiatisk modell. I Herald Tribune 16 maj 1994 sammanfattar han sina idéer som att den gamla tre-enigheten, frihet, demokrati och välstånd, inte nödvändigtvis är giltiga i en ny värld, trots att dessa värden bidragit till Västvärldens triumf över det sönderfallande f.d. öst-blocket.

"Segern i det kalla kriget verkade att vara kronan på detta korståg och statsfästa den liberala demokratin som en överlägsen form för politisk organisation. Men den slutgiltiga segern reducerade på samma gång de politiska värden, som många hade offrat sina liv för, till någonting som nu gränsar till att bli funktionella arrangemang".

Han ställer frågan eller snarare påståendet vad händer om de nya drivkrafterna till välstånd gör de västerländska politiska institutionerna obehövligen, men pekar också på ett ganska skrämmande scenarium.

"Just som den första informations revolutionen stödde 1900-talets totalitära regimer så ger den nya informations revolutionen samma makt i händerna på alla som har finansiella medel att nå en potentiell publik."

Guéhenno pekar på Singapore, Hong Kong, Kina och även Japan som välståndsm modeller som inga uppfyller våra västerländska demokrati och frihets ideal:

"Det kan reflektera en radikalt annorlunda och bättre inställning till politiska institutioner. Kanske är den asiatiska vägen mer i samspel med den nya världsekonomin."

Jag instämmer själv med många av slutsatserna att vi i väst ej självklart ska tro att vår väg är den enda rätta, men för den skull är jag inte beredd att skrota den västerländska demokratin i vår del av världen. Det viktiga är dock att öppet diskutera dessa frågor som till syvne och sist handlar om vad och vem som ska forma vårt samhälle och vår verklighet. Är det marknaden, vad nu denna är, är det "den nya världsekonomin", är det en ny klass av internationella makthavare, är det våra valda representanter eller är det "folket", vad vi nu innefattar i detta? Eller är det vi själva? Återigen ser vi två ytterligheter. Ett övernationellt Utopia styrt av världsomspännande informations nätverk eller ett anarki med små nationalistiska grupper som alla hävdar sin rätt, ett slags romarrike kontra de germanska stammarna. Eller finns det en mer balanserad väg någonstans i mitten som kan förnya vårt samhälle utan att ta ifrån oss vår nyvunna demokrati?

Efter en timmes flygresor över Argentinska pampas börjar jag nu att se de första kullarna vid Mendoza medan Anderna skyms i bakgrunden.

Det är den 8 juni 1994 och jag hoppas snart att landa i Santiago del Chiles i Ladedocs Boeing 727.. Kontrasten från den Argentinska platta jordhavet till Acongaguas 6000 meter höga hjässa är mycket stor och visar kraften i kollisionen mellan två landmassor som skapat hela den bergskedja som sträcker sig från Chile i söder till Alaska i norr. Här är också den seismiska aktiviteten betydande där just idag en av kontinentens största jordbävningar på många år rapporterats i Colombia. Även om jag har rest mycket runt världen så är det varje gång lika fascinerande att se naturens variationsrikedom som nu när Andernas vita snö gnistrar i solljuset under flygplanet. Det är en fascinerande och underskön natur som kastar sig ned mot Stilla Havet. Den sträcka som Inkaindianerna behövde en vecka för att tillryggalägga så behöver vi med dagens teknik bara någon minut för. Vi lever allt snabbare i en allt mer förändrad värld som passerar revy. Första gången jag gjorde denna inflygning mellan de snöklädda bergsidorna var 1981 till ett Chile som då fortfarande hölls i ett järngrepp av Pinochets militärjunta. Nu är landet åter demokratiskt men har många sår från denna tid av terror. Det var egentligen med Allendes fall som "experimentet" med den demokratiska socialismen slocknade i Latinamerika, men också den parlamentariska demokratin som sådan förlorade sin frihet trots att idag de flesta länder i Latinamerika är fria. Det finns emellertid inga verkliga alternativ och makten tas över av de internationella marknadskrafterna. "Andarnas hus" är den bok av Isabelle Aliende som filmats med framgång och som ger en bra bild av Chiles arv och människor. I dagens Santiago så syns inte längre militären utan de enda uniformerade är de blå-vit klädda slol eleverna. Men ingen har gjort upp med det blodiga förfluta och inga av de som bar ansvaret för militärdiktaturens övergrepp kommer någonsin att bestraffas för detta.

Chile är idag "en succehistoria" bland ekonomer som stöder Milton Friedman, men frågan är om landet anses vara detta bland majoriteten av befolkningen. Det finns fortfarande en stark kolonial prägel i Chile som speglas i bl.a. "Andarnas hus". De vita ättlingarna av de spanska "conquetadorerna" sitter vid makten även om deras blod blandats med några droppar från den indianska ursprungsbefolkningen. Kontrasten är stor mellan Santiago där bilarna och smoggen blir allt tätare och landsbyggden som blir allt glesare och fattigare. Faktum är att luften idagens Santiago är mer nedsmutsad än t.o.m. Los Angeles i norr där Andernas höga bergskedja inte längre kan ses bakom röken. När jag idag tog en promenad genom centrala Santiago så skymde smoggen t.o.m. de högsta hustopparna och luften stack otäckt i näsan. Just idag så har partikelnivån överskridit 300-nivån vilket innebär att luften är direkt skadlig. Därför har myndigheterna dragit igång sin "katastrof" plan och fr.o.m. idag begränsat biltrafiken i staden för två slutnummer i registreringsskylten och begränsat utsläppen från 109 industrier. Detta till trots att Santiago har en modern tunnelbana och den kollektiva busstrafiken är tät på gatorna. Så naturligtvis så har samhället "utvecklats" mellan mitt första besök 1981 och nu 13 år

senare. Nya hotell, affärer och vägar har växt upp i den stad som nu har 3 miljoner innevånare. Ändå verkar staden fattigare och smutsigare än exempelvis Buenos Aires och Rio de Janeiro trots deras favelor. Chile skulle kunna vara ett föregångsland för en ny ekologisk livsföring. Längs den långa kuststräckan som trängs mellan Andernas snöklädda sluttningar och Stilla Havet, från de ökenlika områdena i norr till det Arktiska söder finns alla sorters vegetation representerat och naturen är sagolikt vacker. Men Santiago har en av världens sämsta luft, medan "utvecklingen" fortsätter.

I dagens tidning i Santiago, "El Mercurio", den 9:e juni 1994 finns två artiklar som illustrerar den konfliktsituation och val som de Latinamerikanska länderna står inför och egentligen även andra länder. På första sidan presenteras förhandlingarna mellan Argentina, Brasilien, Paraguay och Chile att skapa "Mercosur" som en fri marknad liknande NAFTA i norr eller EES i Europa. På sidan två skriver Gastón Soublette på ledarplats en tänkvärd artikel om korruption som är det gemensamma problemet i alla dessa länder. Han konstaterar att det faktiskt har skett en ökning av korruptionen tillsammans med den ekonomiska utvecklingen, vilket vi också kan se i en ökning av den ekonomiska brottsligheten i väst som en upplösning av grundläggande etiska värden. Han kallar detta för:

"ett syndrom karakteristiskt för vår tid. Det vill säga det går inte att behandla korruptionen som en störning i den övriga utvecklingen utan något som är perfekt integrerat i vår modell av civilisationen och del av denna. Korruptionen är därför det fatla resultatet av ett fundamentalt fel som sedan manifesterar sig i varje mänsklig aktivitet. Detta fundamentala fel, som mer än ett fel är en förvrängning kan summriskt definieras som följer: Livet i nationerna har blivit en enda affärsrelation, den naturliga ordningen har förvandlats till ett flöde av pengar och det mänskliga samhällets framtid begränsas till att öka det materiella"

Gastón Soublette konstaterar vidare att denna verklighet av materialism andra värden och känslor, moral, kultur och de själsliga värden som den västerländska världen bygger på är döda:

"Därför, medan regeringarna definierar en verklighet i makroekonomi, så skapar denna diskussion en mekanism utan mänskliga värden som är en grogrund för korruptionen...de som bor i de stora städerna har ingen annan option än att anpassa sina liv efter dessa stora pengamanipulationer, och inte heller naturen har någon annan option än att överlämna sina resurser till en accelererande utveckling som inte är varaktig".

Det är den 10 juni 1994, dagen efter den stora jordbävningen som i Bolivia mätte 8,0 på Richterskalan, medan här i Chile nivån "bara" låg mellan 3-6. Det unika med denna jordbävning var inte bara styrkan utan att den kändes så långt som Brasilien och Mexico (5,6) och även Los Angeles i USA samt områden i Kanada berördes. Idag är även Rio de Janeiro översvämmat efter 2 decimeters regn på några timmar. Människan påverkar allt mer naturen, men Moder Jord

agerar fortfarande självständigt med en kraft som inte ens den moderna civilisationen kan rå på.

Betydelsen av år egen världsbild

Några av mina bekanta från Los Angeles som är aktiva inom den nya medvetande rörelsen besökte mig under de svenska midsommaren. Jag tog dem till de vackraste delarna av skärgården och Mälardalen som jag känner till. Naturligtvis blev jag besviken när jag insåg att de trots sitt sökande överhuvudtaget inte kunde uppleva naturen här och nu. De var storstadsmänniskor vana att leva inomhus. Gräs, solsken och vatten var för dem obekväma och jag fick flytta våra matraster från naturen till någon asfalterad parkerings-plats nära en vältrafikerad led där de kände sig hemma. Det kanske är bäst att tillägga att detta inte är någon överdrift utan en ganska naturlig följd av den miljö de levde i , vilket jag själv upplevde i Los Angeles. Stadsmänniskan i många av jordens tiomiljontals-metropoler har helt enkelt förlorat förmågan att uppleva naturens egen skönhet.

På samma sätt kan maffia, korruption och meningslöst våld ses som tecken att storstadens människor börjar förlora förmågan att tro på människans godhet. Sanningen reflekterar man inte över längre. Detta beror inte på att storstädernas människor saknar insikt men att denna värld formar eller snarare misshandlar människorna till att förlora livets mening. Det är därför som jag ser den okontrollerade urbanisering som ett av de största problemen i världen.

Om vi inte kan tro på sanningen, uppleva människans godhet och se skönheten vilken mening har då livet ?

Att förändra världsbilden, oss själva och vårt sätt att se och vara är som att ändra riktningen på ett stort fartyg. Det tar tid och kraft att göra men när kursändringen är gjord så fortsätter fartyget av sig självt genom världshaven. Problemet är att vi idag uppträder som passagerarna på det sjunkande Titanic där vi dricker och dansar trots den analkande katastrofen. I GAIA - Peace Atlas säger man: "*Vi har redan börjat att leva som om det inte finns någon morgondag*". Konsumismen tar ifrån oss meningen med livet och släpper därför fri egoismen vilket vi idag kan se över hela världen där de tidigare moralvärderingar som fanns har ersatts av en "sköt-dig-själv" filosofi. Det är i detta perspektiv som jag måste vara mycket kritisk till våra valda politiker som idag tycks ha förbisett de frågor som berör människans överlevnad och istället återigen har kastat sig in i en oansvarig "vi ska konsumera mer" handlande.

Sverige har från sin naturnära kultur varit också ett förgångsland i ekologiskt tänkande. I Dagens Industri den 28 Juni 1991 finns en mycket tankvärld artikel under rubriken "*Vem tar ansvar för helheten*" där man konstaterar att trots alla fina ord om miljön så tar vi som individer inget ansvar: "*Vår egen miljömoral bekymrar oss mindre än andras förmenta omoral, t ex utsläpp och miljöfarliga produktionsprocesser i industrin, och*

kalhyggen och tjuvskytte i u-ländernas regnskogar". Vidare säger man angående miljöpartiets nedgång inför vårt val:

"Tvärtom har vi väl aldrig haft en så naket ekonomisk och materialistisk valrörelse som i år... .....idealet tycks vara att få mer och betala mindre. Denna fullkomligt oskrymtade "what's in-it-for-me" mentaliteten, präglar nu varje politikermöte, dränker den seriösa diskussionen och driver väljarströmmarna kors och tvärs över partigränserna på jakt efter den mest generösa givaren". Och man avslutar: "I sak är väl miljöpartiets försvinnande inte mycket att sörja, men där fanns ändå ett mått av idealism, en uppfodran till den enskilde att inte bara se till sina kortsiktiga ekonomiska intressen utan också besinna ansvaret för helheten".

Och Sverige har också av tradition värnat om ett fredligt och mänskligt samhälle utan så långt det går några orättvisor. Eva Moberg skrev i DN den 15 mars 1992:

" Man kan inte med någon trovärdighet talas om allas lika värde och samtidigt undergräva det solidariska välfärdssystemet. Inte på en gång " slå vakt om den medmänsklighet som utmärker Sverige" och samtidigt främja den starkares rätt på det sätt som nu vunnit gehör".

Som jag sagt tidigare så var jag som hemvändande svensk förvånad att finna den "hatkampanj" mot det mesta i vårt samhälle som var något annat än en kortsiktig konsumism. Svenskarna verkar ha förlorat både tron och förmågan att uppskatta det fina vi faktiskt har, förutom de nydemokrater som har KarlXII som idol.. Åtminstone om vi får tro våra tidningar och politiker. I stället ropar vi efter mer och söker lyckan utomlands. Istället så måste vi lära oss att uppskatta den naturliga rikedom som finns omkring oss. Vi måste också genomskåda det budskap som säger att lycka är lördagsöppet på systemet, fler TV-kanaler med reklam, billigare massproducerad mat och prylar, större bilar och jet-skies därför att drogkonsumtion, våldsunderhållning, mer plastprylar och processad mat samt bilavgaser och mototvägar helt enkelt är skadligt både för oss och naturen. Det finns inget självändamål eller försvar för en sådan "utveckling" utan den bör istället kallas för sitt rätta namn, degenerering, men denna degenerering har just en mening- Att vi till slut ska upptäcka den.

Vi har i Sverige en naturlig grund att skapa ett mycket bättre samhälle med en harmonisk människa utan att behöva gamla eller andras ännu sämre lösningar. Det som nu framställs som vår nya modell är i själva verket en återgång till förhållandena i början av seklet där vi börjar ett nytt varv runt vår cirkel men utan att fundera över vart vi är på väg. Vad vi behöver är en verkligt ny svensk modell med ett nytt tänkande. Det är här helhetstänkandet ger oss en framkomlig väg, men det viktiga är att vi startar den process som gör att vi kan lyfta oss till ett högre medvetande.

Kanske finns det tecken på en uppbromsning i svartmålningen av det vi gemensamt har skapat ? Märta Tikkanen skriver i "Mitt Sverige":

"Detta nordiska klimat, dessa blonda färger, denna storslagenhet och mildhet och mångfald. Denna nordiska samhörighet. Åtminstone för mig är den en levande, en viktig realitet, en andlig hemvist. Det finns en samhällig lyhördhet också, ett samvete som trots allt fungerar ovanligt känsligt. Och på sistone har man till och med kunna stöta på svenskar som inte längre kritiserar sönder sitt land och dess strävanden. Det börjar vara tillåtet att tycka om Sverige igen - till och med när man är svensk".

Vi kan inte tro på "missnöjet" och "de andras" ansvar för " vår olycka". Det som Märta Tikkanen kallar för att "kritisera sönder" är något som även jag upplever när jag läser svenska tidningar. Jag tror att politiker och opinionsbildare bär ett stort ansvar när vi svartmålar och skapar hjältar och offer av någon nyrik börsspekulant som flyttat utomlands med några miljarder. Däremot borde dessa människor som kontrollerar vad vi matas med skriva och berätta om behovet av en ny världsbild och en balanserad livsföring i harmoni med ekologin. Vi blir vad vi stoppar i oss både mentalt, fysiskt, själsligt och emotionellt. Fyller vi påsen med skräp så blir vi inte en lycklig och harmonisk människa . Detta gäller i ännu högre grad den nya generationen som vi har utelämnat åt att fostras av konsumismens budskap och där vi inte borde förvånas av ett återuppvaknande av rasism och nazism. Vi behöver en ny generation medvetna politiker och opinions-bildare som kan se vår utveckling i ett större sammanhang men dessa kommer inte av sig själva. Förändringsprocessen måste börja hos oss själva.

Men kanske är det så enkelt att denna svartmålning är koncentrerad till ett fåtal. Svenska Dagbladet kommenterar en omfattande undersökning om svenskens lycka som presenterades i augusti 1991: *"Resultatet är häpnandsväckande positivt"*. Det visar sig nämligen i denna fleråriga undersökning att svensken faktiskt upplever en större tillfredsställelse och lycka än människorna i de övriga länder som har gjort liknande undersökningar. Vidare visar undersökningen att ju bättre ekonomiska förhållanden ju större blir problemen med t ex missbruk och självmord. Däremot är de unga missnöjda med sin ekonomi.

Kanske är detta resultatet inte så underligt. Det är inte i många länder som vi kan åka ut i skärgården med segelbåten eller gå ut i skogen och plocka bär. Samtidigt har vi en av världens högsta materiella och sociala levnadsstandard. Denna kombination av modernt samhälle och naturkänsla är unikt för Norden. Det ser vi både genom att studera tyska turisternas framfart i allemansrätten eller amerikanarnas husbussar i nationalparkerna. Jag tror att det är denna blandning och relativa balans som ger oss vår relativa lycka. Frågan är dock om vi själva även i framtiden kan värdera detta eller om speciellt den yngre generationen drivs in i konsumismens enkla budskap och är beredd att sälja både naturen och lyckan för några "silverpenningar". Jag hoppas att vi gemensamt kan undvika detta trots

dagens oroväckande trend för egentligen är sambandet enkelt att upptäcka. Undersökningen ger samma resultat som vi ser i varje utvecklat land och speciellt på den amerikanska västkusten. Missnöjet och otillfredsställelsen ökar med materiellt överflöd på samma sätt som brottslighet och missbruk ökar med urbaniseringen. Det är därför vi måste återfinna balansen i stället för att öka överflöd och urbanisering ytterligare. Den ökande konsumtionen minskar vår livskvalitet. Samtidigt så måste vi inse att vi inte kan lösa dagens ekonomiska- och arbetslöshets kris med "mer av det gamla" som vi har försökt så många gånger förr. En verklig levnadsstandard och livskvalitet fordrar lösningar på en högre och djupare nivå.

Min egen uppfattning som jag tror de flesta svenskar fortfarande har är att "*Sverige är fantastiskt*" men där vi som individer och speciellt politiker och massmedia fokuserar på det negativa och de andras ansvar. Vi kan aldrig åstadkomma något om vi tror att EG, USA eller någon annan kommer att förändra vår tillvaro, åtminstone inte till det bättre. Det är detta vi istället måste ersätta med en positiv världsbild där vi själva skapar en vision av den värld vi vill leva i. Hur vill vi att vår värld ska se ut, i vårt eget hem, på vår arbetsplats och i det samhälle vi lever i? I de flesta avseenden kommer vi säkert att upptäcka att vi redan lever i den världen. I några viktiga avseenden kommer vi däremot att finna att vi själva behöver ompröva vårt sätt att vara och tänka, där vi kan lära från andra länder i andra riktningar. När vi påbörjar denna personliga omvandling så börjar vi även att förändra världen. Sverige har emellertid speciella förhållanden som gör att våra lösningar inte ser likadana ut som i Afrika, Amerika eller Holland. Vi lever i en kylig del av världen med sin natur och med sina krav på samspel och vårt välstånd har givit oss världens äldsta befolkning med liten nativitet där vi är ganska utspridda över vårt avlånga land. Att verkligheten är annorlunda i Bombay i Indien eller i det tätbefolkade Holland går lätt att inse.

Det som är likartat i Europa och USA är att vi sedan länge är på väg ut ur industrisamhället och idag är beroende av lokala tjänster för vår utkomst. Detta innebär också att exporten och importen av dagens traditionella varor kommer att minska i betydelse. Däremot så kommer de internationella behoven av lösningar på miljöproblemen, omskolning av arbetskraft, vård av gamla, kollektivtrafik att öka. Detta är just områden som vi är bra på i vårt land, men som vi håller på att avrusta. Denna förändring av civilisationen går även mot ett mer lokalt samhälle även om dagens ekonomi och industri går emot ett mer centraliserat. För att kunna ta steget in i ett nytt 2000-tal behöver vi således finna lokala lösningar som baserar sig på lokala möjligheter. Det finns många sådana i Sverige. Varför inte exempelvis sats på att göra Sverige till ett ekologiskt och socialt framtidsland. Låt skolbarnen delta i projekt för att städa upp i naturen. Skapa städer med enbart eldrivna fordon. Satsa på forskning och utveckling för att skapa ett ekologiskt samhälle. Låt medborgarna göra samhällstjänst istället för militärtjänstgöring. Förnya demokratin och aktivera människorna i nämnder och utskott istället för yrkespolitiker. Hjälp bönderna att ytterligare sats på "gröna" grödor utan gifter. Använd informationstekniken till att informera och aktivera människor istället för att överösa dem med reklam.

Allt detta behöver återigen ett nytt tänkande och en ny vision. Vad Sverige behöver är en nytändning liknande den som president Clinton

försöker att mana fram i USA. En sådan omvandling skulle inte bara kunna skapa ett renare samhälle, den skulle också ge oss nya exportmöjligheter och den skulle kunna ge människorna meningsfull sysselsättning. Och det skulle absolut inte behöva ge en "tråkigt" tillvaro. Varken dagens eller framtidens välfärdsamhälle behöver stänga klocka 18.00, men vi behöver inte heller ha billigare sprit och mer prostitution för "att ha roligt". Ett "roligare" samhälle bygger på ökad gemenskap mellan människorna och ett meningsfullt mål. Där har vi fortfarande mycket att lära av andra länder men även det gamla förenings Sverige. Även detta skulle vi så att säga få köpet i en värld som aktiverar medborgarna istället för att sätta dem framför televisions apparaten.

Ett bredare helhetstänkande erbjuder oss ett sätt att se och uppskatta den underbara natur som vi lever i såväl som det goda som vi har skapat. Den ger oss därmed möjligheter att bryta den ensidigt materialistiska "jag-vill-ha-mer vägen" i vars riktning vi nu vandrar och istället fylla de hål som finns i vår cirkels övriga riktningar. Då kan vi fortsätta att vara "*det absolut lyckligaste folket i världen*" som Svenska Dagbladet skrev som kommentar till undersökningen ovan, men utan en ökad konsumism med krav på fler prylar, chips, campingbilar och jetskies. Istället för att bli inprogrammerade konsumtionsrobotar så kan vi bevara förmågan att vara fria och kreativa människor.

Idag är det den 19 Juni 1994 och efter två månaders nästan oavbrutet resande runt världen, från Alberta och det nya Kanada i väster, det nya Rysslands Moskva i öster och via Holland och Tyskland i det nya Europa för att uppleva ett nytt Latinamerika i Brasilien, Argentina och Chile, har jag äntligen tillfälle att vila ut i mitt hem vid Mälaren. Vi har just firat hemkomsten av min dotter som tillbringat ett år på high school i Houston, Texas, och gemensamt kommit till den slutsatsen att Sverige nog är ganska fantastiskt i jämfört med USA. Alla som idag propagerar för USA och det amerikanska systemet bör som i likhet med min dotter få tillfälle att uppleva detta på plats och som en vanlig amerikan. Då ser man Sverige ur ett annat perspektiv. Här vid Norra Björkfjärden i Mälaren i försommarens prunkande grönska så grips man av en religiös andakt över naturens skönhet. Det måste gå att finna en samhällsform som kombinerar denna skönhet med människans strävan att utvecklas och behov av välfärd. Men jag ställer mig även samma fråga som den kanadensiske författaren Mel Hurtig om vi har något val till att bli amerikaniserade. Trots allt tror jag att vi har ett val och också att allt fler börjar att uppmärksamma detta inte bara i Sverige utan i USA. I Newsweek så handlar detta nummer återigen om en amerikansk "baksmälla" efter att ha vunnit kampen om världen men förlorat den om sig själva. Normer och etik börjar återigen att diskuteras. I en opinionsundersökning från början av juni 1994 så svarar 76% av de tillfrågade att de anser att USA befinner sig i en moraliskt och själslig nedgång. På frågan vad som bär ansvar för detta säger 77% familjens upplösning, 76% individerna själva, 67% Televisionen och andra populär

underhållning, 55% regeringen och andra politiska ledare, 50% ekonomiska förhållanden, 44% skolor och 26% kyrkor.

På frågan vem de ser som bästa föredöme för unga idag toppar predikanten Billy Graham med 64% före förre överbefälhavaren Colin Powell 60%, basketboll spelaren Michael Jordan 54% och Hillery Clinton 48%. Ett ganska uppseendeväckande resultat med en frireligiös TV predikant, en svart militär, en svart idrottsman och en kvinna. Efter att ha kyssnat på min dotters upplevelser av ett år i Texas, så kan jag inte annat än instämma i detta. Hon gick ut första år i high-school som topp-student bl. a. i engelska och amerikansk historia utan att anstränga sig, medan många jämnåriga amerikaner verkade att föredra TV, videospel, Mac Donalds, små snatterier och inbrott samt narkotika missbruk. En amerikansk tonåring idag som uppfostrats 7 timmar per dag av TV och sett tusentals mord, våldtäkter, misshandel, lögn och bedrägeri i Dallas och Dynasti samt tiotusentals reklamslogans och logotypen är ganska välprogrammerad. Ändå så diskuteras inte effekterna av detta idagens Sverige som nu störtar rakt in i samma elände.

Vilka är vi egentligen ?

Att bo och arbeta i andra länder och samtala med dessa människor ger ett annat perspektiv både till det egna landet och världen som helhet. Det är lättare att se vad som är bra och vad som är dåligt både utomlands och här hemma. Samtidigt blir det svårare att hitta enkla lösningar som i slagordsform kan basuneras ut vare sig det är sextitalets kapitalisthat eller vår tids privatiserings religion. Det finns en mer nyanserad verklighet och det är denna vi måste finna för att kunna försätta vår strävan att bygga en bättre värld. Sverige och svenskarna har där en bättre plattform än de flesta andra människor på vår jord som många generationer har byggt, om vi inte själva sänker vårt vikingaskepp. Vi behöver ett större perspektiv för att kunna inse att gräset inte är grönnare på andra sidan staketet. Det är faktiskt både grönt och skönt här och nu om vi gör det så, men det blir inte grönnare om vi river upp det med rötterna. Däremot så är spelreglerna inför 2000 talet helt annorlunda där vi måste hitta en ny roll. Detta går att göra genom att både behålla och vidareutveckla det som är bra och samtidigt anpassa oss till den nya värld som nu rullar fram. Vi är själva ansvariga för vår verklighet och vi måste finna en väg som möjliggör en fortsatt vandring på civilisationens slingrande stig som är anpassad till våra egna förhållanden.

Den svenska modellen var lika litet som andra modeller något utopia för världen. Däremot har det funnits mycket i denna som passar vårt land, "vilket kan bevisas" i de stora framgångar den har haft. Är det något som jag har lärt mig under mina år runt världen så är det därför att upptäcka de mycket unika fördelar som vi har. Bara att kunna dricka friskt vatten ur kranen, ta en skogs promenad, plocka bär eller cykla till posten för hämta ett paket eller ta ut pengar är en otänkbarhet i en stor del av världen. Sveriges utveckling har likt Japan baserats på ett unikt samspel mellan stat, kommun,

privata företag, skolor och kooperativ. Vi har, eller i varje fall haft, några av världens mest framgångsrika exportföretag inom våra gränser, till stor del p.g.a. detta samarbete. Vi har en av världens bäst fungerande post, telefon och elförsörjning som dessutom är en av de billigaste. Nu planerar vi att överlåta dessa åt marknaden eller EG, men utan att fråga oss varför. Och samma marknad flyttar ut våra företag och kapital till andra länder, utan att vi ragerar. Många upplever det som att vi säljer ut Sverige. Till vem och för vad? Det dagens politiker och makthavare sysslar med tycks mig både aningslöst, anvarslost och destruktivt -en slags försenad pubertet där ingen vet vartåt vi går och varför.

Det är inte en tillfällighet att FN av världens alla länder 1990 gav Sverige en andra plats efter Japan i sin rankinglista enligt Human Development Index. Själv skulle jag ge en första plats om vi kunde väga in icke materiella faktorer som natur och frihet. Vi har en livskvalitet som är unikt i världen. Detta privilegium omfattar hela den lilla del av mänskligheten som har fått växa upp inom välfärdssamhällets ram i Nordeuropa och Nordamerika och speciellt i konungariket Sverige. Tyvärr så har vi nog aldrig förstått hur privilegierade de 8 miljoner människor som lever i Sverige har varit jämfört med huvuddelen av övriga miljarder på vår jord. Nu har verkligheten förändrats och vi har "rasat ned" till femte plats efter Japan, Kanada, Norge och Schweiz. Den engelska tidskriften The Economist, men även våra egna konservativa, använder nu snabbt den svenska krisen för att hävda att både välfärdsstaten och altruismen är död. Ännu allvarigare är att mer än en halv miljon svenskar nu har ställts vid sidan av samhället utan arbete. Så visst behöver även denna modell genomgå en modernisering. Men den behöver därför inte raderas för att ersättas av en ännu äldre modell eller lösas genom "mer av det gamla" som vi nu är på väg att göra. Vi behöver istället en verklig förnyelse som transcenderar alla tidigare blockgränser. Framförallt så måste vi diskutera efter vilka värden vi vill bygga en framtida värld. Vad innefattar vi i begreppet "livskvalitet". I boken *"Så föll den svenska modellen"* skriver Björn Elmbrant:

"Sverige vintern 1993. Arbetslösheten har på två år tredubblats och är nu minst lika stor som på 20- och 30-talen. Kostnaderna för arbetslösheten formligen pressar ut statliga och kommunala budgetar.

Det offentliga samtalet förs inte, däremot går det att uppfatta ett antal mumlande monologer från talarstolar och TV-snuttar. En egendomlig, närmast total brist på rum för grundläggande tankeutbyten om problem som måste lösas.

Någonting har hänt med den svenska modellen."

I Svenska Dagbladet 10 oktober 1993 ger P J Anders Linder under rubriken *"Vilka är "vi" egentligen"* ett referat från årets Ratiosseminarium. Linder säger i princip att det inte längre finns något gemensamt "vi". Han citerar också fritänkaren Knut Carlqvist:

"Det finns inget mål, ingen drivkraft. Ericssons framsteg är Ericssons, inte våra. Nationen har ingen riktning. Och det beror i sin tur på att det inte finns någon politisk rörelse inom underklassen, drömmarna har tagit slut"

I Civil ingenjörers förbundets årsskrift 1994 har Lars Bern, f.d. VD för Ångpanneföreningen och Incentive, skrivit en mycket insiktsfull artikel om "Ledarskapets kris". Han beskriver industri samhällets framväxt från Adam Smith idéer om en fri marknad styrd av den "osynliga handen", Taylors metoder för arbetsuppdelning och Ricardos principer för frihandel som början till storskaliga industri samhällets och världshandels snabba utveckling. Men han beskriver också resultatet som en kort tid av överkonsumtion som bekostas av ett massivt slöseri av råvaror.

"Vi är den generation som krossat spargrisen och nu lever upp de naturtillgångar som borde investeras i uppbyggnaden av ett uthålligt samhälle åt kommande generationer." Han säger vidare att vårt sätt att mäta framsteg i BNP är felaktigt och vårt nuvarande strävande efter frihandel skadligt.

"Idéerna om frihandel fortsätter att breda ut sig över världen. I kombination med friheten att fritt utnyttja viktiga naturresurser, har denna frihandel skapat ett system där det lönar sig att frakta lågförädlade produkter kors och tvärs hundratals mil och där det är billigare att hämta råvaran på andra sidan klotet än att återvinna dem ur avfallet på plats.... I takt med att marknaderna växer och frihandeln ökar hastigheten i resursflödena lavinartat vilket illustreras av Europas igenkorkade flygplatser och motorvägar. Till vilken nytta? Sambanden mellan människornas välfärd och accelererande flöden och förbrukning av naturresurser har för länge sedan upphört. Ett fåtal berikar sig medan arbetslösheten breder ut sig och de multinationella bolagen påpekar för politikerna att man i framtiden inte behöver så mycket arbetskraft."

I DN 16 maj 1994 refererar Ingela Lind en ny bok av historikern Jan Larsson som behandlar folkhemmet Sverige i ett djupare perspektiv och i relation till industrisamhällets framväxt. Han säger att folkhemmet byggde på den moderna myten om den stora effektiva maskinen och den mekaniska världsbild som var gemensam för hela västvärlden. Alla skulle gå på kurs för att bli rationella konsumenter och tillväxten var alltid 3-4%. Men han säger att trots maskinåldern är över så finns det fortfarande mycket att hämta i folkhemstanken:

"Maskinmetaforen och den mekaniska världsbilden är visserligen förbrukade. Men vi skulle behöva återta det tidiga

folkhemmets idéer om ett rättrådigt samhälle grundat på upplysningstänkande, förnuft och solidaritet."

Alla dessa skribenter kommer till olika slutsatser, så även jag, men det viktiga är att börja fundera och att ställa dessa grundläggande frågor. Kanske är Sverige på väg att vakna.

Åter till hembyggden

*Det är midsommarhelgen 1994, den kallaste i mannaminne och jag är tillbaka i mitt föräldrarhem utanför Sundsvall. Den stora nyheten i radion är att Ryssland har undertecknat "Partnerskap för fred" samt att Bildt tillsammans med andra europeiska ledare har undertecknat EU avtalet i Grekland. Den nya europeiska samvaron går dock inte smärtfritt då den grekiske europa ministern vägrade skaka hand med den italienske premiärministern för att han har nyfascister i Italiens regering. De lokala nyheterna läser jag i Sundsvalls tidning. Den gamla nedlagda Svartviks fabriken ska bli turistattraktion och inkörsport till "Träriket", eller det som nu finnas kvar av detta. I tidningen står det också att 702 408 personer i Sverige tog emot social bidrag under 1993, vilket betyder cirka 8 procent av befolkningen. Detta är 113 000 fler än 1992 vilket gör uppgången **den största i modern tid** enligt Sundsvalls Tidning. Den stora ökningen är bland kvinnor, utänningar och lågutbildade. Ensamstående kvinnor med eller utan barn motsvarade 146 000 och ensamstående män lika mycket, vilket gör dessa till den största enskilda gruppen. Kostnaderna för socialbidragen har fördubblats sedan 1989 från 4,3 till 8,8 miljarder kronor.*

På ledarsidan berättar Sundsvalls Tidning om "Starkt stöd för kvinnolistan" och refererar till en Sifo undersökning som ger kvinnolistan 20% om de hade ställt upp till val. ST säger vidare: " På kort tid har förändringarna satts i kvinnoperspektiv. Det gäller omvälvningarna i pensionssystemet såväl som i den offentliga sektorn. Det politiska språket talar om att alla nu måste bidra till saneringen av de offentliga utgifterna. Att det måste göras står klart men så länge det inte samtidigt sker attitydförändringar så finns det en skräck bland kvinnor att de senaste decenniernas ökade möjligheter till oberoende liv kommer att kringkäras" Vad ST inte säger är vilken attityd förändring och hos vem.

Ett nytt sjukhem för gamla har invigts i Granloholm berättar ST om den 23 Juni medan huvudrubriken på Midsommarafton är att en 88-årig avliden kvinna glömdes bort i kylrummet på ett annat sjukhem i tre månader medan den diakonissa som tagit hand om hennes ekonomi hade använt den avlidnas pengar till restaurantbesök. Det finns också två artiklar om poliser anklagade för sexual övergrepp. Ett polisbefäl från Sundsvall är misstänkt för att ha utnyttjat sin fosterdotter och två andra poliser från västra Sverige har frikännts

efter att i tjänsten ha bjudit in en ung kvinna i baksätet av sin bil och därefter låtit henna suga av en av dem. Han frikändes då han motiverade sitt handlande med att han var för svag att stå emot kvinnans närmande. Kvinnan hade dock en helt annan version av det som utspelades.

I Aftonbladet 23 Juni skriver Maria Bergom Larsson under rubriken "Marx fick rätt-ekonomin har segrat" där hon rescenserar en ny bok av Leif Stenberg, "Människovärde och hiarki-itervjuer från arbetsplatser". Hon säger att hiarkin lever kvar i dagens samhälle och arbetsplatser vilket han upplever som ett hot mot demokratin. "En annan sida av den hiarkiska arbetsorganisationen är att den göder fascism, en auktoritär människa som själv känner sig sakna värde och därför fränkänner andra värde. Här gror rasism, invandrarfientlighet och Jantelag." De personer som medverkar i Leif Stenbergs bok gör många viktiga reflexioner. En är att arbetarrörelsen i kampen för en bättre materiell verklighet allt mer glömt bort människovärdet. Kampen om människovärdet handlar om rättvisa och jämställdhet. Samhällsmyten säger att om bara aktieägarna får öka sina inkomster så kommer hela Sverige att gå med vinst. Och att en enda BPA direktörs fallskärmsavtal på 40 miljoner motsvarar 300 arbeten under ett helt år. Vad som behövs är att de som befinner sig längst ner skaffar sig en gemensam vision och börjar tala. Som en av de intervjuade Jannika Fahlander säger: "Utan ideologi återstår bara bitterhet".

Så är allt detta bara orelaterade krusningar i vårt nya samhälle eller går det att se någon gemensam nämnare i alla dessa nyheter om världen och hembyggden? Efter att just ha firat Midsommar på tunet vid Alnö Kyrka mitt i det som var sekelskiftets industriella trärike så finns det många frågor idag som för mig verkar vara desamma som för 100 år sedan. Det var då som träarbetarna organiserade sig i nykterhetsrörelser, frikyrkoförsamlingar och fackföreningar för att skapa både en andling och materiell välfärd, men framförallt ett nytt människo värde. Jag sitter återigen och bläddrar i "Nya Samhällets" jubelumsskrift och notis kavalkad från 1900-1950. "Nya Samhället" var den första arbetartidning som gavs ut i Norrland och då blev Sundsvall och trävarudistriktet den naturliga födelseplatsen. Anledningen var att den växande skaran arbetare såg sig utan något som helst språkrör där "kapitalist pressen och kapitalets bullvaner smidde sina osanningar mot de utkastade sågverksarbetarna" som den förste redaktören J.A. Henricsson uttryckte det. Tillkomsten av Nya samhället var en del i striden om föreningsrätten och rösträtten i Sverige, vilket också framgår av en mängd notiser efter sekelskiftet. Inte heller miljövärden var okänd vid sekelskiftet. I en artikel från 1901 under rubriken "Skogen dör" berättas om bolagens skogsskövling och kalhuggning i Norrland. Kvinnans ställning debatterades ofta men ändå dominerade de många strejkerna som kulminerade i storstrejken 1909.

I en annan bok om bebyggelsen i min hembygd berättas om den förvandling som skedde kring det förra sekelskiftet i Selångers och

Sättna kommuner. Denna del av Sverige upplevde sin första storhetstiden redan före vikingatiden då bl.a. de stora kunga högarna i Högom kom till. Silanger med annexa (Sättna) uppträder för första gången ni skrift 1314. Namnet Settne som härör från norska Seter omnämns först 1543 då även de äldsta byarna Tösta och Solum uppträder. Det är just här som vår egen släktforskning nu fört oss tillbaka till 1600-talet. I den bergiga terrängen kring Selångersåns dal hade små självhushålls jordbruk vuxit upp. Geografin möjliggjorde inga stor jordbruk som i söder utan Sättna utvecklades till en byggd av små självvägande bönder som drev ett ganska intensivt växel bruk efter en fyra års cykel, vårsäd-potatis 2 år- havre. 9/10 av marken var skog som länge ansågs som almänning. Under 1800-talets träepok så fick skogen allt större värde. Det var också då som de stora bolagens och träpatronernas epok inleddes vilket medförde att hela 55% eller halva Sättna så småningom ägdes av bolagen.

Sättna ansågs länge vara del av Selångers församling men 1821 fick församlingen en egen komminister. 1827-1857 hade Johan Ångström den posten där en av hans söner växte upp till en av Sveriges och den nya tidens bästa fysiker, professor Anders Johan Ångström. Under denna tid i början på 1800-talet sköttes skolundervisningen med bristfälligt intresse av alla parter av klockaren och sockenskrivaren, vilket innabar att läskunnigheten var ganska låg. Men efter skolreformen 1842 så skedde en snabb förbättring. Den förste skoläraren anställdes 1848 och i princip så började jag själv i samma folkskola med B-klass 1956. Under 1800-talet ökade Sättnas befolkning kraftigt i takt med avkastningen från jordbruket. 1760 beräknas 520 personer att ha bott i kommunen. Etthundra år senare hade befolkningen mer än tredubblats. Denna ökning fortsatte fram till 1923 då Sättna hade sin största folkmängd med 2177 innevånare, med undantag för en minskning i början på 1900 talet p.g.a. utvandringen till Amerika.

På 1870 talet nådde den bapstistiska väckelserörelsen Sättna där min farfar var aktiv i Östanås missionsfemöres församling vilken 1989 uppgick i Sättna bapstistförsamling. 1908 startades den bapstistiska ungdomsrörelsen "Senapskornet" och två år tidigare Sättnaborgen av IOGT som i sin tur byggde ortens första biograflokal, Viljan, vilken också användes till dans och teater. Bondeförbundet bildade på tjugotalet inklusive en ungdomsförening och Sättna arbetar kommun tillkom 1932. Samma år bildades Kovlands idrottsförening som kom att bli en av Medelpads mest aktiva. Dessutom fanns skytteförening, syförening, husmodersförening, Röda Korset, sångsällskap, SLS studiecirkclar med bibliotek, RLF och jordbrukets ekonomiska förening. Sättna fick genom skoläraren Johan Erik Nordin (1864-1902) sin första riksdagsman och i och med den allmänna rösträtten så infördes kommunalfullmäktige år 1919. Fjärdingsman och dstriktskörskan höll ordning på byn och den frivililga brandkåren släckte när det behövdes. Vilka slutsatser går att dra av dessa historiska fakta från en socken och självständig kommun på ungefär 2000 innevånare? Den "väckelse" inom alla områden som präglade

sekelskiftet och de kommande årtiondena från andlighet, nykterhet och förenings aktivitet med "när demokrati" är onekligen en ganska stor kontrast till dagens värld med EU diskussioner om alkohol kvoter, de allt större stordriftföretagen och köpcentra samt reklamfinansierade TV-kanaler med vålds- och annan naken pornografi.

När man idag läser om de allt snabbare tilltagande klyftorna i samhället, både de ekonomiska och de mellan kvinnor och män, men framförallt upplever den nya tidsströmmning som går ut genom vår allt mer komersialiserade massmedia värld så verkar detta att vara en återgång till en mycket gammal verklighet och ett gammalt samhälle. En nästan totalt enig överhet från de flesta politiska riktningar är idag eniga om att EU är vårt Utopia och att allt annat är anarki. Fortfarande så är inte en majoritet skandinaver övertygade om detta, men frågan är om de kan stå emot den samlade propaganda som fyller allt mer av TV och tidningar. Detta EU styrs idag enbart av män. Och ett av länderna styrs av ny fascister. Alla av medlemstaterna har samma problem med långvarig arbetslöshet. I hela vårt nya samhälle så ser vi idag att den manliga hiarkin och stordriften ökar, trots allt tal om motsatsen. Både storföretagen och de politiska institutionerna, speciellt inom EU, blir allt större med allt fler nivåer och avstånd mellan människor och de som styr. Manliga administratörer och ekonomer tar över allt mer av makten och härligheten, men ofta utan att egentligen styra mot annat än en ökad personlig makt och välstånd. Detta är i och för sig inget nytt i historien utan kan ses exempelvis i det romerska väldet eller det feodala Europa, men det nya är att vi idag mer eller mindre självmant håller på att överge vår svårt införskaffade demokrati, inte bara den politiska utan inom hela samhället. Det är därför inte svårt att förstå den oro som Sveriges kvinnor känner.

Hela Europa genomgår just nu en radikal förändring. Troligen den största förändringen någonsin sedan folkvandringstiden, med undantag för sekelskiftets industrialisering och demokratisering. . Det är ett åldrande Europa där allt färre föds och allt fler blir äldre. Det är ett effektivt Europa där allt färre behövs i jordbruks och industri produktionen. Det är ett välutbildat Europa som har överskott på läkare och ingenjörer,. Det är ett välutbyggt Europa där en stor del av de kunniga bygg arbetarna går utan jobb. men det är också ett Europa där rasismen och våldet tilltar, allt fler lever på socialhjälp och ett fåtal blir allt rikare. Idag på midsommardagens morgon har vi just tagit en runda på byns motionsspår som ringlar sig genom en underskön norrlandsnatur med färgsprakande blommor i frisk grönska tillsammans med Sättna åns slingor mellan skogsdungarna. Den gamla skolan där både jag och min far gick används fortfarande och de gamla kyrkstallarna och kyrkhärbrä där byggdagens bönder deponerade säd att användas vid nödår är upprustade som fornminnen över en besvärlig tid.

I går träffades en stor del av släkten från fyra generationen och på kvällen åt vi midsommarmiddag i den släktgård där åtminstone 10 generationer har vuxit upp. På kvällen samlades vi i TV apparaten för

att uppleva Hasse och Tages 88 öres revy där alla generationer hade lika roligt åt en av Sveriges klassiker från "Roger Moore" till "Stetson hatt". Denna blandning av allvar, ironi och humor verkar idag vara försvunnen i ett allt större utbud av ingenting. Jag känner mig själv ganska träffad av globetrotten herr Bussigs framfart över världens Hilton och El Trocadero med "många fasta, långa, slanka, franska flickor i balletten." Att lyssna på Tages version av disponenten som tar bilen ut till skärgårdsstugan för att hinna köra på motionscykeln och titta på en inspelad film av Värmdövägen under doften av tallbars essens och grilla amerikanska strömminga köpt på Arvid Nordquist för att sedan tillsammans med fruns vibrator tillfredställas av "Uppblåsbara Barbara" i kontrast till Hasses roende skärgårdsgubbe, är en hissnande ironi om vårt välfärdssamhälle. Det som är mest hissnande är att denna revy är från 1971. Hasse och Tage ställer i sin stillsamma ballad om ett glas öl ett antal frågor om framiden för sina barn där de undrar om det finns mat, jobb och.... en framtid. Idag är det 23 år senare och vi ställer oss frågorna om igen.

Jag har valt Sverige som ett exempel på den moderna industriella välfärdsstens framväxt och Sättna där jag växte upp som ett mikrokosmos av detta nya samhälle. Anledningen till att jag blandat "fakta" och statistik med mina egna upplevelser är att de senare egentligen belyser ännu bättre det nya samhälle som växte fram under efterkrigstiden. Att jämföra dagens Sättna med huvudorten Kovland med det femtiotal som jag växte upp i visar den mycket stora förändring och materiella utveckling som skett. I slutet av femtiotalet var byn ett renodlat norrländskt självhushåll med kor, höhässjor, kvarnen vid ån, tunnbrödbak och utedass. Vi tog vattnet från en källa uppe vid berget som min farfar och hanas bröder hade byggt och om sommaren blev torr så försvann det. I vår lanthandel hjälpte jag till att packa socker och vetemjöl i pappers påsar, mala kaffe och sälja hästskor. 60-talet kom med den nya tiden till byn. de flesta bönderna sålde sina kor där de äldre fick pension medan de yngre blev åkare eller fick jobb på fabriken i stan. Vi köpte vår första bil och TV 1958 och som lanthandlare så blev det min far som även sålde byns första TV-apparater där jag hjälpte till att installera antenner i början på 60-talet. Det var under detta årtionde som Sverige byggde det nya samhället.

1959 med ATP reformen och Ingos världsmästar titel kan symbolisera inledningen av en ny och starkare era där Sverige blev "världsmästare" i en ny värld. Förutom ATP var den splittrande frågan över partigränserna om Sverige skulle utveckla kärnvapen eller ej. Förespråkare var högern inkluderande folkpartiets Per Ahlmark samt några hökar inom socialdemokratin. Världen utvidgades också genom Sovjet som genom Lunik III blev först att runda en annan himlakropp och fotografera månens baksida. Den materiella utvecklingen gick hand i hand med den sociala där det inte går att definiera en exakt orsak och verkan. Pensionsreformen och införandet av grundskolan måste ändå ges en mycket stor betydelse. Tillsammans med de ökade inkomsterna och en medveten inkomstutjämning så spreds välståndet och från att ha varit ett fåtals privilegium så blev nu

böndernas och arbetarnas söner ingenjörer och läkare. De gamla husen med englasfönster och utedass från artonhundratalet anslöts till det kommunala vatten och avloppsnätet och rustades upp. Den transformering och standardförbättring som skedde under sextioalet är unik i vår historia.

1968 blev jag tillsammans med andra i min generation de första studenterna i det nya gymnasiet för alla och den sista som fick uppleva den gamla studentexamen som infördes 1864. 1968 är ett år med mycket stor symbolik. Världen gick för högtryck med en expansion utan motstycke inom alla områden. Men det var också en år då världen fick uppleva början av en annan värld. Ett amerikanskt bombplan med fyra vätebomber ombord störtade på Grönland och en amerikansk ubåt, också den med atomvapen sjönk i Atlanten. Sverige demonstrerade mot den allt mer utvidgade amerikanska krigsföringen i Vietnam och USA kallade hem sin ambassadör. Den 4:e april mördades Martin Luther King och den 6 juni Robert Kennedy. I Paris revolterade studenterna i något som stundtals liknar ett inbördeskrig och där fackföreningarna går ut i solidaritets strejker. I Sverige demonstrerade studenterna i Båstad och ockuperade kårhuset i Stockholm. Och den 21 augusti krossade sovjetiska trupper det försök till socialism med mänskligt ansikte som Dubcek velat införa i Tjeckoslovakien. Den 5 november vann Nixon presidentvalet i USA och vid julen samma år så rundade de första människorna månen. Om något år på 1900 talet ska väljas ut som tidstypiskt så måste detta ändå bli 1968.

Som många andra så ser även jag att detta nya samhälle i vårt land nådde en slags kulmen i mitten på sjuttioalet. Den materiella och sociala utveckling som hade skett från 1960 till 1975 var enastående i ett historiskt perspektiv både före och efter. I Sättna så åskådliggöres detta av den nya generationens byggen där moderna villor nu har vuxit upp kring de gamla mangårds byggnaderna och det nya villaområdet vid skolan har fått både daghem och cykelväg. För mej personligen så symboliseras detta steg in i ett nytt samhälle av min fars förverkligade dröm i vår nyöppnade ICA-hall 1975 som med frys- och kylrum, grill och delikatess disk samt klimatanläggning med värmväxlare stod i klar kontrast mot sextioalets gamla lanthandel som min far far byggt. Sverige började så att transformeras från ett industriellt välfärdssamhälle till ett service inriktat konsumtionssamhälle. Ett allt större utbud av "prylar" och processad mat från mikrovågsugnar till chips erbjöds i den nya religionen, konsumism. Men om jag idag ser på min egen hembyggd så kan jag nog inte se några större förbättringar under de senaste 10 åren. De stora stegen togs under sexti- och sjuttioalet, både när det gäller människans yttre och hennes inre. De senaste årens konsumism har inte tillfört något utan istället urholkat de värden och den ivskvalitet som skapats.

Några "Mega trender"

Allting är relativt, men utan att förringa allvaret i de kriser vi nu upplever så har de egentligen inte reella utan mentala orsaker på liknande sätt som

många sjukdomar är psykosomatiska. Vi producerar i själva verket i Sverige och andra delar västvärlden för mycket mat och för många bostäder, hotell och bilar samtidigt som vi konsumerar för mycket. Egentligen så skulle vi även kunna försörja hela jordens befolkning i varje fall med det nödvändigaste. Vi arbetar idag i väst allt mer att lösa problem som vår effektivitet och överkonsumtion har skapat. Detta gör dem inte enklare i sig själva men de går att bota. Men för att kunna göra detta tror jag att vi måste nalkas vår verklighet med en större öppenhet och ödmjukhet än tidigare. Och framförallt är att vi måste inse att vi just nu upplever en total omvandling av vår civilisation som kräver ett nytt sätt att tänka. Det är samtidigt denna upptäckt som gör att jag trots dagens turbulenta verklighet med förtroende ser fram mot en ny och bättre värld. Och trots dagens likformighet så finns det allt fler tecken till en ny väckelse och ett ifrågasättande av åttiotalets tanklöshet och penga fixering med Thatcher och Reagan som vår civilisations enda "idéologer" och "filosofer".

Allt fler människor i hela vår värld ser TV finansierad underhållning som också blir allt mer likriktad. I *"Resumé, Nyhetstidning om reklam-information-medier,"* 2 Juni 1994 finns en artikel om reklamens negativa inverkan. Den berättar om två kanadensiska reklamare som bytt sida, inte för att de anser att reklamen är fel som sådan, men på grund av den inriktning som sådan. Bill Schmalz och Kalle Lasn försöker därför skapa en motopinion mot det nya reklamstyrda samhälle. Deras slutsats är att *"Reklamen är farligare än man tror. Våra sinnen blir omskulperade mot vår vilja"* och de *"leder ett korståg mot överflödskonsumtion och TV-beroende i ett kollapsat mediasamhälle."* De konstaterar vidare att:

"Från början rådde någon slags balans mellan kommersiella och allmän intressen i mediavärlden, nu är det bara de kommersiella intressena som gäller."

Vad Schmalz och Lasn konstaterar är just reklamens obändliga makt där exempelvis Mac Donalds snabbmatskultur med Coca Cola inte bara dominerar i USA och expanderar i den övriga världen, utan man har t.o.m. lyckats övertyga folk att det är nyttigt och näringsriktig mat. på samma sätt så profilerar sig några av de värsta miljöpåverkarna som räddare av regnskogen. De som har makten över medierna har också makten över den verklighet som människorna ser.

För min egen generation som var med om debatten på 60- och 70-talen så är detta ifrågasättande ingen nyhet, men det intressanta är att denna nu kommer inneifrån, medan vårt nya samhälle glömt bort den och i det närmaste oreserverat anammar konsumismen och "marknaden". Vi verkar också ha glömt målen. På ekot den 28 Juli, 1994 så hörde jag ett uttalande angående jordbrukssubventionerna som löd: *"Vi har inte jordbruket för jordbrukarna"*, vi hör också egentligen, även om ingen ännu vågat säga det direkt att vi inte heller har några arbeten för arbetarna. Och varför inte löpa linan ut och säga att samhället är väl inte till för medborgarna. I USA är detta redan ett faktum där människorna är både fria och transienta och därmed inte hör till någon speciell stat eller speciellt samhälle. Samma dag så hörde jag en intervju med Antonia Axelsson Johnsson, en av våra få

makthavande kvinnor som därför är ganska privilegierad. Men hon hade en besk kommentar till kvinnans möjligheter speciellt idag med ett hårdare klimat. Detta syns bl.a. i att den redan lilla del kvinnliga styrelsemedlemmar hade halverats under de senaste åren. Hon sade att män söker andra personer som är så lika som möjligt och kvinnor är ju olika på flera sätt. Detta som kallas för "personkemi" är "jaktlaget" där ingen är annorlunda.

Alla som ingår i ledningen har således då samma värderingar och samma åsikter som tillhör en liten grupp män. Det finns inte längre rum för avvikande meningar och andra värderingar. Som del i denna utveckling kan vi också se från USA och nu i Sverige hur inkomstskillnaderna ökas kraftigt mellan denna elit och de arbetande på golvet. I ett samhälle och i ett näringsliv som går mot allt större enheter, även om de kallas decentraliserade, så blir det därför en allt mindre grupp som styr och ingen är demokratiskt vald. Om sedan staten och samhället för en allt mindre roll med allt mindre makt så har egentligen demokratin satts ur spel.

En annan "megatrend" som vi ser allt tydligare idag är automatiseingen och datoriseringen av produktionen och att detta innebär att allt färre arbetare och tjänstemän behövs. Den första delen av denna process är att många yrkeskunniga specialister blir obehövlige. Istället skapas en bas av sinsemellan utbytbara arbetare, vilket i de flesta fall upplevs som positivt då det medger lagarbete. Vi ser nu också samma trend inom högre utbildade tjänstemän som ingenjörer av olika kategorier. Även dessa blir allt mer obehövlige som individer då den nya tekniken men framför allt det nya tänkandet möjliggör ömeseidigt utbyte även här. Detta behöver heller varken upplevas som eller ses som negativt, men det leder till vissa långtgående konsekvenser. På den nya arbetsmarknaden finns inga "säkra jobb" därför att ingen är längre som individ "oersättlig" eller ens viktig. Människan är "onödig" och hennes unika egenskaper oviktiga och ofta bara en störfaktor. En annan tidstypisk förändring är att även det unika företaget som sådant blir "obehövt". På den nya fri marknaden så har antalet företags köp och "mergers" ökat väsentligt. Denna utveckling skapar allt större konglomerat som är internationella.

Vad ger dessa "tre megatrender" tillsammans. Dvs dels att det skapas en ledarkår av manliga likasinnade som tycker likadant och dels att både arbetare och tjänstemän blir "utbytbara" mot varandra eller ny teknik samt slutligen att företagandet koncentreras i allt större konglomerat. En konsekvens är att bristen på olika tankebanor som ställs mot varandra åtminstone på sikt ger idétorka med låg kreativitet. Konformitet och ytlighet där alla gör "benchmarking" mot alla andra ger en likriktad marknad där de ja-sägande golfspelarna tar över som i USA. I det gamla "bruks Sverige" så fanns ett väl definierat ägaransvar, geografiskt läge och anställda. Detta gav en solidaritet mellan ägare och de anställda som kände samhörighet med företaget. I USA har man sedan länge sett hur ägargrupperna varierar med aktikursen och hur de anställda knappast upplever sig som solidarisk med företaget utan gärna byter arbetsplats. De ansvarsmedvetna industri idkarna blev Monopol spelare. Jan Guillou kallar dessa "klätternissar" och "strebrar" medan Adler-Karlsson talar om sina "adrenalin-stinna hannar." Detta syns kanske bäst på det ledarskikt som i USA inte känner det fel att byta företag

så ofta som det går om det ger personliga ekonomiska fördelar. I samband med att ESAB riskeras att säljas till en engelsk intressent säger facket representant att Sverige hotar att bli ett ägarlöst land utanför Wallenberggruppen.

Egentligen sker nu det i Sverige som sedan länge hänt i USA, om de som är anställda på ett företag gör ett mycket bra jobb som gör företaget mycket framgångsrikt så köps det upp av någon annan och de som gjorde företaget framgångsrikt ersätts av några andra. På den fria marknaden så är företagen brickor i Monopolspelet och inga arbetsplatser för de anställda. De som motsätter sig eller ifrågasätter denna utveckling blir ofta kallade för stoppklotsar och bakåtsträvare, men vad är nyutvecklingen? Egentligen är allt detta en återgång till den ursprungliga 1800-tals kapitalismens spelregler. Det blir mycket av det gamla i en ny tappning, men en allt större likriktning där pengarna styr. Vi ser detta inom alla delar av vårt samhälle. Det är länge sedan amatöridrotten försvann och en bra fotbollsspelare representerar idag inte sin hembygd eller ens sitt land utan den klubb som betalar mest. I USA så köps hela lag och flyttas från en stad till en annan. Vi kan således inte lasta denna utveckling på några enskilda syndabockar oberoende av om dessa är "strebrar" eller fackföreningspampar. Det är en tidsanda som genomsyrar hela samhället.

De cykliska förändringarna

Vad är det då som driver fram dessa förändringar och återigen vart går vi i ett nytt årtusende. Indiern Prahlab Ranjan Sarkar har formulerat teorin om sociala cykler. Han ser historien och samhällets utveckling som en kontinuerlig process mellan fyra typiska stadier, det strikta med "lag och ordning", det planerade med intellektuell prägning, det kapitalistiska där pengarna är allrenarådande och det fullständigt materialistiska och egoistiska som slutar i anarki. I varje av dessa fyra samhällstyper så styr en viss mental människotyp som därmed även dominerar de andra. Samhället är enligt Sarkar en spegel av individens medvetande. Lagens om samhällscykeln säger också att dessa fyra samhällen alltid övergår i varandra enligt samma följd och att detta sker efter uppgång, blomstring, degenerering och revolution till nästa fas. Vi befinner oss just nu i gränsen mellan den mest kapitalistiska och den mest materialistiska epoken. Det finns onekligen till ytan vissa likheter mellan Indiens fyra kaster och de fyra olika samhällena och människotyperna. Men teorin syftar på varje människas mentala drivkraft vilket gör att de som Sarkar kallar krigar, intellektuell, kapitalist (plutokrat) och kroppsarbetar (labourer) inte är knutna till yrke eller position. En advokat eller företagsledare kan vara "kroppsarbetare" som värdesätter det materiella och fysiska högst medan en byggnadsarbetare kan vara "intellektuell" som är förutseende och planerar. Alla typerna har både sina positiva och negativa egenskaper där alla i sin degenerering utnyttjar andra. Teorin säger slutgiltigen att alla människor och samhällen bär alla fyra egenskaperna inom sig men att en eller två blir dominerande.

Två omtalade författare är "lärljungar till Sarkar. Professor Ravi Batra verksam i USA skrev den tidigare citerade *"Den stora Världsdepressionen 1990"* och B: M: Sinha i Indien har bl.a. skrivit *"India faces Shudra revolution"*. Ravi Batra hävdar att denna process äger rum just nu i USA och att detta kommer att förorsaka en världsdepression. En av huvudorsakerna är den sneda inkomstfördelningen i USA där förmögenheten allt mer koncentreras till ett fåtal vilket i sin tur minskar medelklassens välstånd och därmed skatteunderlaget. Det blir även en större andel äldre och studerande vilket även detta minskar skatte underlaget. Förmögenhets koncentrationen ökar spekulativa investeringar. Vi kan se detta i enskilda kapitalägares möjlighet att styra världens valutakurser, mot kronan, pundet och nu t.o.m. den amerikanska dollarn. Batra beskriver den kapitalistiska epoken som *"besatthet av pengar"*:

"Allt kommersialiseras, musik, konst, litteratur och sport. Brottsligheten börjar också blomstra. En allmän brist för respekt för lagen utvecklas av alla. Kapitalist perioder har gjort livet surt för allmänheten i varje civilisation. familjebanden upplöste, adeln höll sig med harem, skilsmässor och prostitution ökade...Överbetoning av individualiteten och en allmän brist på social diciplin uppkommer oundvikligen i sådana decentralicerade politiska strukturer."

Det materialistiska "kroppsarbetarsamhället" beskriver Batra enligt följande:

"Ett sådant samhälle utmärks av att fullständigt sakna ledning, ledarskap och anseende. Där har ledarna blivit så självupptagna och giriga att folkmajoriteten, som går i ledarnas fotspår, visar en mentalitet kännetecknad av instinktivt betteende, girighet och total själviskhet....Kroppsarbetarnas tidsålder visar således brist på social ordning, nära nog anarki. Familjeband är icke bindande, människor förhånar högre värden och livets subtilare nyanser, moralen är ytterst löslig, brottslifgeten är hög och materialismen har genomträngt samhället till kärnan"

Batra liksom sin indiska kolega Sinha ser dagens värld som en kombination av dessa som spänner över hela vår civilisation. Anledningen är att denna "tids anda" blir till en kollektiv rörelse även om det finns "avvikande", men alla är egentligen påverkade:

"I den västerländska civilisationen som innefattar många nationer så är Amerika det mest inflytelserika landet. Eftersom USA nu passerar genom kapitalist-kroppsarbetar eran, som utmärks av hög brottslighet extrem materialism, upplöst allmän moral och extrem individualism, kan vi säga att hela västerlandet befinner sig i denna tidsålder."

Sarkars, Batras och Sinhas teorier är otvetydligt intressanta och om vi ser på historien så kan vi se epokers uppgång och fall. Batras "stora depression" har i varje fall inneburit den värsta lågkonjunkturen sedan 30-talet där många länder har 10-20% arbetslöshet medan de rikar har blivit allt rikare. Den stora och eviga frågan är om historien obändligt följer sin egen bana oberoende av vad vi gör som individer. Batra förklarar detta som

"att hela innebörden i den historiska materialismen är att människan trots att hon skapar sitt eget öde, måste verka inom gränser fastlagda av en högre princip, naturen."

Förändringen mellan de olika epokerna har alltid föregåtts av degenerering och sedan en våldsam omvälvning. Sinha ger en egen "formel" hur detta kan undvikas trots att samhället genomgår sina faser. Detta åstadkommes med större medvetenhet hos människorna och en större del som genom detta skaffar sig alla egenskaperna eller egentligen höjer sig över dem. Kanske en viss dragning mot Utopia istället för anarki, men det viktiga är betoningen av individens medvetenhet i det som kallas neo-humanism. En av mina egna "utopiska" men mycket mänskliga favorit visionär är som tidigare sagt E. F. Schuacher. Att läsa *"Litet är vackert - Ekonomi som om människor betydde något"* 20 år senare är att uppleva någon "som såget ljuset" långt före andra. Innan begreppet *"varaktig utveckling"* myntades skrev han:

"Vi måste förstå problemet i hela dess vidd och börja se möjligheten att utveckla en ny livsstil, med nya produktionsmetoder och nya konsumtionsmönster: en livsstil som är utformad för permanens."

Jag själv har påstått att vår materiella välfärd aldrig varit så stor och att vår teknik idag möjliggör en mycket mer effektiv produktion av livsmedel och varor. Men Schumacher pekar på problemet, att detta sker med ett stort slöseri av icke förnyelsebara tillgångar: *"Den största faran är att tro att produktionsproblemet är löst. Vi tär på våra tillgångar, vårt sparkapital."* Schumacher var också en av de första som diskuterade "kunskapsåldern", vilket idag är ett av modebegreppen:

"Man får ofta höra att vi är på väg in i utbildningens, lärandets tidsålder. Låt oss hoppas att det är sant. Vi har ännu att lära oss att leva i fred, inte bara med våra medmänniskor utan också med naturen och framförallt, med de högre makter som har skapat naturen och har skapat oss. Ty vi har säkerligen inte kommit till av en slump och vi har förvisso inte skapat oss själva."

Till många delar så överensstämmer Schumachers beskrivning av tidsandan med Batra här ovan och han citerar en annan stor indier, Gandhi:

"Jorden tillhandahåller tillräckligt mycket för att fylla varje människas behov, men inte hennes girighet."

Schumacher betonar därför farorna ned "marknadens" ekonomiska tänkande.

"Den ekonomiska religionen har sin egen moral kodex, och det första budet är att bete sig ekonomiskt...På marknadsplatsen undertrycks av praktiska skäl otaliga kvalitativa distinktioner som är av vital betydelse för människan och samhället, de tillåts inte komma upp till ytan. Sålunda firar kvantitetens värde sina största triumfer på "Marknaden". Allting jämföras med allt annat. Att jämföra föremål är att sätta dem ett pris och sålunda göra dem utbytbara. Det kan inte finnas någonting heligt i något som har ett pris...Vad som är nedrivande för civilisationen, är förespeglingen att allting har ett pris eller, med andra ord pengarna är det högsta av alla värden."

Vi talar idag om informationssamhället och ibland om kommunikationssamhället där arbetsplatser, produktionscentra kontra konsumtionscentra och människor själva blir allt mer rörliga, vilket också är en av motivatorerna till EU. Schumacher kommenterade detta 1973:

"Den tillbedjan av gigantismen som jag har talat om är kanske en av orsakerna och med säkerhet en av effekterna av den moderna teknologin, särskilt i fråga om transport och kommunikationer. Ett högt utvecklat transport och kommunikationssystem för en oerhöret kraftig effekt. den gör folk rotlösa...Nu har allt och alla blivit rörliga. Alla strukturer är hotade och alla strukturer är sårbara i en utsträckning som aldrig varit tidigare... Gigantismen och automationens ekonomi är en efterlämning av 1800-tals förhållande och 1800-tals tänkande och den är fullständigt ur stånd att lösa något av de verkliga problemen av idag. Ett helt nytt tankesystem behövs, ett system grundat på omtanke om människan och inte i första hand på omtanke om varor."

Schumacher ger verkligen också många förslag på vad som var och en kan göra för att åstadkomma ett bättre samhälle och därför rekommenderas hans bok. I sin epilog gör han ett viktigt konstaterande:

"Det är knappast troligt att 1900-talets människa är kallad att upptäcka sanningar som aldrig tidigare upptäckts. Inom den kristna traditionen, liksom inom alla mänsklighetens äkta traditioner, har sanningen formulerats i religiösa termer, på ett språk som nära nog har blivit obegripligt för den moderna människan....de fyra kardinal dygderna-vishet, rättvisa, tapperhet och måttfullhet...Vad skulle kunna vara viktigare idag än studiet och odlingen av visheten."

Jag skulle vilja citera en annan av mina favoritförfattare:

"Vi lever i ett ekonomiskt system där en speciellt god skörd ofta är en ekonomisk katastrof...Vi har en läskunnighet över 90%. Vi har radio, TV, film, en tidning per dag till alla. Men istället för att ge oss det bästa av gammal och ny litteratur och musik, så fyller dessa kommunikations media, stödda med reklam, våra hjärnor med det billigaste skräpet, som saknar varje form av verklighet, med sadistiska fantasier som en till hälften kultiverad person skulle skämmas att se bara någon gång ibland."

Detta skrevs av Erich Fromm i boken *"The Sane Society"*, *"Det friska samhället"*. Året var - 1955.

Han skildrade också den nya människan i det amerikanska samhälle som vi idag är på väg in i i Sverige:

"Vilken sorts människor behöver vårt samhälle? Vad är den sociala karaktären som passar det tjugonde århundradets kapitalism? Den behöver människor som samarbetar problemfritt i stora grupper, som vill konsumera mer och mer, och vars smak är standardiserad och som kan lätt påverkas och förutspås."

Erich Fromm ger många bra förslag till ett sådant som ofta överensstämmer med Schumacher och även *"The sane society"* kan rekommenderas.

Vi ser inför 2000-talet många förändringar som verkar mycket stora. Men vad är dessa förändringar till för, vilket är målet och för vem? Var finns kreativiteten, nyskapandet, visionerna, livskvaliteten, meningen, glädjen och kärleken? Är det så att världen utvecklas i riktningen mot en blandning av Huxley's *"Brave new world"* och Orwells *"1984"* trots att kommunismen är död, eller är vi på väg in i Sarkars anarki mellan två samhällstyper, eller? Jag vet inte, men vad jag tyvärr upplever är att konsumismens reklamfinansierade dimma håller på att kväva både alla högre världen och all verklig idé diskussion och detta är skrämmande. Den nya egoismen och sköt-dig-själv läran är enligt min uppfattning inte en återgång till "vilden", för naturmänniskan och bysamhället hade många kvaliteter, utan en vilsen degenerering. Återigen, jämfört med 1900-talets stora vetenskapsmän och tänkare, men även människornas medvetenhet och engagemang så visar dagens massmediala värld en ganska omedveten verklighet.

Albert Einstein sade 1949 följande:

"Jag har nu nått en punkt när jag kan kortfattat beskriva vad som för mig utgör det viktigaste i den kris som vi upplever idag. Denna behandlar förhållandet mellan individen och

samhället. Individen har blivit allt mer medveten om att han är beroende av samhället, men han ser inte detta beroende som en positiv tillgång, som en organisk länk, som en produktiv kraft, utan snarare som ett hot mot hans naturliga rättigheter, och t.o.m. hans ekonomiska existens. Dessutom så är hans position i samhället sådant att det är hans egoistiska egenskaper som accentueras medan hans sociala egenskaper, som av naturen är vekare, successivt bryts ned. Alla människor, oberoende av deras position i samhället, lider av denna nedbrytnings process. de är ovetande fångar i sin egen egoism, osäkra, ensamma och ifråntagna den enkla, naiva och of sofistikerade livsglädjen. Människan kan finna mening i livet, kort och förgängligt som det är, bara genom att bli del av samhället."

I **Det Nya Samhället** har jag försökt åskådliggöra hur olika tidsepoker har haft olika samhälls ideal och olika maktförhållande. Även jag attraheras av Sarkars fyra olika samhälls typer som cykliskt vandrar genom historien, även om jag har en något annorlunda definition av de fyra världarna. Jag har också försökt visa hur denna tidsströmming går att finna överallt, i det lilla samhället som i den stora världen. I Västerås, den stad där jag haft min arbetsplats i många år kan man exempelvis avläsa detta i stadens fyra "Babelstorn". Länge var stadens enda höga byggnad domkyrkan medan samhället styrdes enligt religionens värderingar. Sedan byggdes ASEA-tornet samtidigt som Västerås tog steget in i industrisamhället och disponenten blev allsmäktig. När det starka politikerstyrda samhället formades fick staden sitt magnifika stadshustorn med klockspel som kunde se ut över fjärrvärmade egna hem och cykelvägar. Och under det glada 80-talet byggdes skrapans lyx hotell, med Mac Donalds på bottenvåningen för den unga generationen och sky-bar med bstu på toppen för de som hade pengar.

När denna bok ges ut har Sveriges folk avgjort sitt öde om vi ska finnas med eller ej i den Europeiska Unionen, genom det "ödesval" som många inklusive mig själv har kallat det. Men egentligen så är detta ödesval ett annat, mycket större och detsamma oberoende av om vi väljer att stå utom eller inom EU. Detta är som Einstein uttrycker det att vara del av ett gemensamt samhälle som alla tar ansvar för eller bli sin egen i det privatiserade "icke-samhället" där "marknadskrafterna" tar hand om massmedia, utbildning, sjukvård....och makten över vår gemensamma framtid. Min egen vision av "**Det Nya Samhället**" utan allsmäktiga Babelstorn, är varken denna kommersialiserade sköt-dig-själv värld, det starka stordriftsamhället, ingenjörernas byggiver eller den hårt reglerade och intoleranta religiösa världen från förr. Jag tror på en balanserad värld, ett balanserat samhälle med en balanserad människa, lätt att säga och kanske svårt att genomföra. Men egentligen inte så svårt om vi börjar att inse att samhället är "vi" och inte "dom" och att förändringen börjar med oss själva.

Epilog - Vart går vi nu?

Som avslutning till dessa eftertankar lånar jag ur Herman Lindqvists slutord till utställningen om den svenska historien på Nordiska Muséet och Statens Historiska Muséum:

"Så har vår vandring genom historien varit. Därför står vi här, just nu. Därför heter vi det vi heter och ser ut som vi gör. Igår är historia. I morgon är framtid.

Vart går vi nu?"

Det är morgonen den 14 november 1994 och jag befinner mig i ett kallt och vintrigt Moskva. Den ryska kylan tränger redan i november in i benmärgen och det går att förstå att tre härförare, Karl den tolfte, Napoleon och Hitler har tvingats kapitulera för denna naturmakt. Att vi idag lever i annan värld där varken denna kyla eller krigsmakt kunde förhindra en oblodig ockupation från väster finns det många tecken på i Moskva. I går kväll vandrade jag runt på gatorna, förbi den vackra Bolshoy teatern, genom underjords tunnelnarnas nätverk för att komma under de breda gatorna där nu allt fler bilar blandas med trådbussarna, spårvagnarna och den imponerande tunnelbanan.. De flesta av dessa nya bilar är stora och dyra Mercedes, Lincoln Town Car, BMW och en och annan Volvo. Det synns många fler lyxbilar i Moskva än i någon västeuropeisk stad idag även om de flesta åker med det effektiva tunnelbanenätet men också i många ryska småbilar. Moskva har idag likt alla Mega städer en allt tätare biltrafik och en allt större segregering mellan de fattiga och de rika.

Våldet har växt över alla dimensioner där hotell, banker och andra som har råd skaffat sig beväpnade privata vakter, men våldet i tunnelbanan är fortfarande betydligt lägre än i exempelvis New York. Det som har hänt i Ryssland sedan "kapitalist revolutionen" är att kanske 5 % av befolkningen har fått det mycket bättre med 70% något sämre och kanske 25% lever under det absoluta fattigdomsstrecket. Detta är priset på frihet. Det är lätt att konstatera frihet från, men inte frihet till. Och egentligen vet inget något i detta stora land i omvandling. "*Sådan är kapitalismen*" kan nog allt fler ryssar nynna på idag där allt fler drömmer sig tillbaka till den trygga diktaturen. Men det händer ett och annat positivt där det byggs allt mer där bygg kranarna i kvällen kontrasterar mot Kremls siluett där nog Lenin börjar att vända sig i sitt masoleum vid Röda Torget innan någon annan gör det. Visst kändes det speciellt både att kunna fotografera det gamla KGB högkvarteret och gå in genom Kremls murar och det maktcentrum som tillsammans med Pentagon för några år sedan styrde världen. Eller åtminstone en del av den. Ryssland är idag ett land som inte bara är i kaos, utan samtidigt är paralyserat utan något mål och utan någon mening. Det gamla ryska samhället finns inte längre och det nya är mycket avlägset. Från sin dröm om Utopia finns nu bara anarki där den ryska människan är idag

plågad och förödmjukad. Det är en i grunden förändrad verklighet och frågan är därför vilken ny värld dessa människor kommer att välja.

Dagens Ryssland är kanske det mest synliga tecknen på idéologiernas död. Inte många saknar egentligen kommunismen i varje fall inte i den form den hade i Östeuropa. Men vad många inklusive mig själv saknar är alternativa synsätt till vår verklighet och en allsidig tankemöda om vår samtid och framtid. Idag finns inget sådant alternativ och inget sådant tänkande utan bara en enda väg som av etablismanget liktydig med EU och den gamla kapitalismen. Eftersom jag sedan flera år både bor och reser med min dator under nästan äktenskapsliknande förhållanden så antecknar jag intressanta citat ur tidningsartiklar som jag läser i denna mobila databank. Bl.a. har jag samlat synpunkter på den politiska kris som just nu genomgår inte bara Ryssland utan hela vår värld och även Sverige. Flera av dessa artiklar är skrivna av kvinnor. Några är skrivna av män som har en bredare och djupare syn på tillvaron. Det känns därför positivt i detta torftiga debatt klimat som idag råder att dessa människor finns, även om de får allt svårare att nå ut.

Vi behöver verkligen få tillbaka denna djupare och bredare dimension i vår tankevärld. Därför att en bättre och gemensam framtid i en allt mer komplex värld kräver ett nytt sätt att tänka, värdera och vara. Detta är ingen nyhet utan exempelvis kvinnorörelsen och miljörelsen har länge vuxit sig allt starkare. Inom vetenskap och näringsliv talas om helhetstänkande och processtyrning. Men det som verkligen sker just nu i vår värld är att de män som tar sig fram till maktens boningar ofta är de som är ytliga och kortsiktiga samt stöpta i samma form. En av de stora paradoxerna är att medan vi talar om "kunskapssamhället" så premierar vi istället ytligheten, banaliteterna, reklam, våldspornografi och vanlig porr, marknadens ensidiga maktspråk, att säga rätt saker och ha rätt framtoning i media, allt annat än kunskap. Vi behöver därför denna motpol av djup och långsiktighet, funderande och ifrågasättande om vi ska kunna göra en verklig förändring av vår gamla värld. Vi behöver ett nytt helhetstänkande.

I den totala komersialiseringen av vår svenska värld så går det glädjande nog att hitta små korn av alternativt tänkande. Maria Bergom Larson skrev redan i Aftonbladet 23 juni 1994 att "*Marx fick rätt - ekonomin har segrat.*" Yrsa Stenius fortsätter i Aftonbladet 6 september 1994 under "*Marknaden har tagit över.*":

"Ett marknads Sverige där medborgarna hotas att förväxlas med pengar.... Politiken ska formulera de gemensamma angelägenheterna. I stort sett allt handlar om ekonomin och saneringen av statsfinanserna. Sällan eller aldrig har politikerna haft så liten tilltro till sin förmåga att styra... Sällan har de varit så osäkra på sitt eget uppdrag, sina egna möjligheter. Den givna förklaringen är givitvis att marknaden har tagit över. .... Få av oss har någon föreställning om vad för skapelse samhället är idag , vad det borde vara, hur sociala, ekonomiska och politiska krafter växelverkar, vilka påverkan

mekanismer som står till buds. Få förefaller fundera i systematiska banor vad viktigt i våra liv hävdar sig bäst av makten vi mobilierar kollektivt, vad måste bli en fråga om våra individuella ansträngningar. ...Rättigheterna, skyldigheterna och normerna - vilka de är- ska utformas och avvägas mot det individuella."

I DN 8 oktober säger Eva Moberg:

"Att tro att Sverige kan få mer genomslag i EU än utanför EU är rart men naivt. Riksdagens makt håller på att urholkas och makten blir än mindre om vi går med i EU. Där makten verkligen finns, inom näringslivet och lobbyisternas sammanslutningar, är kvinnors inflytande mikroskopiskt. Att styras av marknaden är på ett plan värre än diktatur, det är nyckfullt anonymt och obönhörligt väsen. Kvantitet och yttre tillväxt har en gräns. Människan är en begränsad verelse på en begränsad planet. Men hon har en oavslutad sida som vetter mot de obegränsade en sida där expansion inte betyder erövring."

I Teknisk tidskrift 1994:37 frågar Lars Oden ordförande för ingenjörer för miljön:

"Var finns de politiska visionerna... I Valdebatten kan man likna samhället med ett tåg som med full fart närmar sig ett stup. Där Carl Bildt som lokförare säger vi måste öka farten så att vi hinner svänga och Ingvar Carlsson ropar att inte lyssna på Bildt utan vi måste öka farten så vi hinner svänga. Ekonomiska tillväxt är det som ska rädda jobben om man får tro debatten. Men till vad ska den ekonomiska tillväxten användas. Är det inte rimligt att man först bestämmer sig för vart man ska gå?"

Den 13 september i Aftonbladet konstaterar Olle Svenning att vi är "På väg mot den totalitära kapitalismen.". Han hänvisar till en artikel i den ekonomiska tidskriften Economist som faktiskt är orolig för demokratins framtid. Svenning säger: "att allt fler företrädare börjar uppfatta demokratin som begränsande och ineffektiv." Han säger vidare att "Alla vet att en riktigt fungerande marknad är en illusion. marknaden har extremt graderad rösträtt." Jan Scherman fakta chef på TV4 i Aftonbladet 15 september 1994 under rubriken Marknadens Hov.

"Aldrig tidigare i modern tid har en minoritets grupp och i ett typiskt särintresse fått driva de demokratiska partierna framför sig som i denna valrörelse. han säger att medierna översvämmas av marknadens partsinlagor, vi är fixerade. Arbetslöshet har blivit en av marknaden definierad inflationsregulator. Ingen bryr sig om att företagen gör

rekordvinster av att anställda arbetar på övertid. I Sverige avskedas numera cirka 100 personer om året för att de sagt för mycket. Om endast en sida av verkligheten är tillåten om alternativen filtreras bort om avvikarna misstänkliggöres av media och makten tillsammans är det väl med förlov sagt snarare tvärtom dvs demokratin är i fara. Konformismen och likriktningen strider mot demokratin och dess pluralism. Marknadens ego fixering och utnämning av sig själv som den som vet bäst och den som står för den nödvändiga förnyelsen vittnar bara om detta särintresses brist av respekt för andra, oförmåga att lyssna till någon annan än sig själv och en skrämmande brist på ett demokratiskt sinnelag."

I DN 25 september skriver fd kommunministern Hans Gustavsson och statsvetaren Agne Gustavsson att EU gör det meningslöst för vanliga medborgare att engagera sig i politiken. *"Lobbying i Bryssel är den starkes rätt."* Är det så att vår era av verklig demokrati dvs decentraliserat folkstyre är över? Är det vår önskan att de som verkligen styr inte väljs utan utses bland sina likar? Idag som förr i historien.

"Det Nya Samhället" har beskrivit civilisationens utveckling från Mesopotamien till Sverige. En av mina slutsatser är att denna 5000-åriga upptäcktsresa åt väster har kontinuerlig format och omformat vår värld, samhälle och människa. Det är detta historiska arv som fortfarande i stora delar styr vår civilisation. Vi är ett kort ögonblick i en historisk helhet, men ändå måste vi se vårt århundrade som unikt i den snabba omvandling av vår verklighet som skett. Det svenska samhället haft en i det närmaste otrolig utveckling under efterkrigstiden i likhet med många andra västeuropeiska länder. Detta har naturligtvis till väsentlig del resulterat i en mycket förhöjd materiell standard. I vår fixering av BNP siffror så glömmer vi emellertid ofta att denna svenska "lagom" modell samtidigt har inneburit en utveckling av människorna från tidigare låsta samhällsklasser till ett jämlikt samhälle som i många bemärkelser har varit och är unikt i världen. Vid krigsslutet var utbildning och välstånd fortfarande reserverade för ett fåtal. Samhället var trots några år av socialdemokratisk ledning uppdelat i fattiga och rika. Det var en auktoritär värld där överheten styrde.

Min mor tillhörde ändå de privilegierade arbetar döttrarna som fick möjlighet att studera. Hon började på sjuksköterskeskolan. 1994 celebrerade hennes klass från 1944 femtioårs jubileum vilket dokumenterades i Sundsvalls Tidning, den 13 september. Från denna artikel hämtas följande citat.

"Allt som en ung flicka kände lust till var förbjudet i de regler som idag ter sig som ett skräckregemente. ..Klockan tio stängdes porten. Ingen hade tillgång till nyckel. Att upptäda i civilia kläder var inte att tänka på...Den som ville ligga i

hemmet en natt måste ha ett påskrivet papper av föräldrarna för att intyga sömnen i en egen säng....Sjuksköterske eleverna var obetald arbetskraft med en tjänstgöring 15-16 timmar ibland. ..Så småningom eller efter ett och ett halvt år blev lönen 35 kronor i månaden."

Tiderna har förändrats.

När man under den gångna valdebatten såväl som EU debatten hör och läser dessa uttalanden om hur dålig denna svenska modell var så undrar i varje fall jag hur dessa så helt övertygade kritiker av allt som det svenska samhället stått för kan veta detta. För ofta är dessa kritiker från mycket välbärgade hem och har inte vuxit upp i trånga lägenheter eller kalla bondgårdar med utedass. Istället kommer de från den överklass och högre medelklass som den både format av i sina värderingar och representerar. Detta är inte att säga att dessa värderingar är felaktiga i sig själva men de kan inte sägas representera folkflertalet. Det var under femtio och sextiotalen som de stora stegen togs i det svenska samhället, det som skapade välstånd och jämlikhet. De som nu talar om förändringar är bara en polering av denna yta och i många fall en återgång till det samhälle som fanns innan.

Den förändring som skett under efterkrigstiden i Sverige men även många andra av de europeiska länderna har skett inom socialdemokratis ram. Detta är kanske den främsta orsaken till att utvecklingen har varit något olika i USA och Europa. Men i många avseenden har skeendet varit lika då det demokratiska partiet i USA har haft vissa drag av den socialliberalism som präglat Europa. I båda dessa exempel så har den politiska majoriteten stått bakom ett blandsamhälle. En liberal frihet blandad med ett socialt ansvar med "lagom" socialism och "lagom" kapitalism utan utopiska drömmar. I Europa och speciellt Sverige så var denna utveckling förankrat i aktiva folkrörelser. Under det glada 80-talet och i början av 90-talet så har emellertid detta "lagom" samhälle återigen fått ge vika för en kraftig vindkantring. I DN den 16 oktober 1994 skriver Nordal Åkerman i en debattartikel om EU:

"När Berlinmuren föll och kommunismens permafrost släppte i Östeuropa var det många med mig som tänkte: äntligen slut på utopismen, på den dröm om det perfekta samhället som när den har omsatts i verkligheten utan undantag lett till helvetet. Vi fick fel. Knappt hade en supermakt försvunnit förrän en ny dök upp."

Denna vindkantring har rört till det på vår traditionella höger-vänster skala. Åkerman frågar sig hur både Carlsson och Bildt kunde hamna på samma sida mot folket. Denna fråga skulle nog Thage Erlander också ställa. Hans svar är att Bildt ser möjligheten att en gång för alla få in Sverige i den enda vägens politik. Väl inne i EU maskineriet finns inget alternativ. Carlsson hade helt enkelt ingen annan lösning. Men det har även rört till det i vår tidigare väldefinierade begreppsvärld om vad som var önskvärt. Ord

som solidaritet, jämlikhet, förståelse, medbestämmande, deläggande, demokrati är inte längre de som används som positiva värden. Det stora hotet i allt detta är demokratins upplösning som Åkerman varnar för.

"I en utveckling som började i de rika länderna på ganska låg nivå (i svenska kommuner i början på 70-talet) har fler och fler centrala ärenden förts från den politiska arenan till expertfären. Till detta medverkar förändringstakten i samhället och i teknologin. Den demokratiska processen har en svagare underbyggnad i landet än på mycket länge."

Resultatet av att besluten flyttas till Bryssel kan bara bli att den politiska apatin bara växer, som vi kan se av det amerikanska exemplet. Åkerman konstaterar vidare att det EU vi nu bildar egentligen bara är en återgång till den gamla kolonialtidens uppdelning mellan det rika Europa och den fattiga världen. Och det är slutligen en återgång till den gamla drömmen om ständig tillväxt. Det som ska ta EU ut arbetslöshetsfällan är inte en ny social idé som baseras på att vi nu lever i en helt annan värld med helt andra möjligheter utan att bygga fler vägar, broar och tunnlar för att öppna möjligheterna för de allt fler lastbilar som nu ska frakta varor och mat runt Europa. Detta är ingen ny värld utan en återgång till en gammal.

I går valde Sverige om vi ska gå med i EU eller gå en egen väg. Jag vet ej ännu resultatet, men jag skulle bli mycket imponerad om det svenska folket har kunnat stå emot denna massiva propaganda från "överheten". Många av de jag har talat med, oberoende av hur de tänker rösta känner stor olust inför detta val men framför allt den maktapparat som basunerat ut sitt besser-wisser medelände om att rösta ja. Det har egentligen inte funnits någon som representerat de omkring hälften av svenskarna som ej vill rösta ja förutom två av de minsta riksdagspartierna. För mig är detta oberoende av hur valet går ett mycket stort misslyckande för demokratin och i mycket början till dess död. Elitismen har tagit makten även i Sverige, men det är en elitism som oftast saknar verklig kunskap. Hur detta har kunnat ske så snabbt är svårt att förklara, men när man läser exempelvis Svante Nycander i DN som spyrt ut sina omdömen om det svenska folk som skulle våga utmana överheten så blir jag mörkrädd. Den självgodhet och arrogans som utmärker de tidigare liberala tidningarna DN och Expressen men även många av våra politiker är ett lågvattenmärke i den moderna svenska politiska historien. Detta är av den enkla anledningen att vi allt mer famlar omkring i mörkret där inte bara våra ledare utan våra opinions bildare inom samma etablisimang förlorat synen på något vi kan kalla en gemensam framtid. Men de tror ändå att bara de själva har "rätt".

Det är onsdag den 16 november och jag befinner mig utanför Moskva och har nåtts av beskedet att konungariket Sverige nu har röstat för EU: Jag undrar hur konungen röstade? I Moscow Times 15 november så finns en saxad artikel från Los Angeles Times som är mer nyanserad än någon jag sett i svenska tidningar redovisar den komplicerade frågeställningen. Ja sidans argument summerades som:

"För EU kampanjen som stöddes av de flesta politiska ledare, storföretagen och de största tidningarna, gjorde av med de klart största finansiella resurserna och tryckte fram sin ståndpunkt att detta var den enda chansen att vända på ekonomin och förhindra neddragningar i den sociala välfärden." Om nej sidan sade Moscow Times: "Oppositionen var störst bland miljöaktivister, bönder, arbetare och många kvinnor, alla som såg farorna med en ekonomisk intervention från Bryssel and en förlust av den politiska självständigheten."

Hur vi än vänder och vrider på detta så har nu de gamla makthavarna tagit över rodret i Sverige och lämnat alla visioner om ett decentraliserat och självständigt samhälle anpassat till våra förhållanden bakom sig. Om vi kombinerar detta med att Marknaden och näringslivets stora tagit över allt mer av makten kan vi undra vad som blir kvar till vanliga människor. Är det så att de män, för det är män till 95%, som ofta har en likartad bakgrund men också personlighet för att kunna ta sig till den position de har, tjänar över en miljon, har en grundmurad konservativ läggning och lever i en värld långt ifrån de vanliga människorna kan förstå deras förhållanden, önskemål och drömmar. Är dessa privilegierade människor på något sätt bättre lämpade att styra vår värld och i så fall i vems intresse. De privilegierade ledarna i det gamla Sovjetunionen kunde i varje fall inte göra det. Återigen så upprepar jag att den verkliga demokrati med ett verkligt inflytande av flertalet har varit vårt århundrades största framgång. Nu är vi på väg till något annat, men vad?

Jag har också nåtts av ett par dagar gammalt exemplar av Expressen som visar att "det tydliga Ja" som Ja-sidan säger i själva verket innebar att hela Sverige utom storstads nära regionerna och Gotland röstade ett ändå klarare nej. 4/5 av det geografiska Sverige röstade nej. Mer än hälften av Sveriges befolkning röstade inte ja. Aldrig förr har Sverige varit så splittrat i en fråga. Denna splittring följer emellertid samma mönster som många gånger förr i historien. Mellan land och stad, mellan producenter och konsumenter, mellan de som lever i naturen och de som lever vid sidan av den, mellan män och kvinnor mellan de besuttna och de vanliga... Det går att beskriva denna spricka på helt olika sätt beroende på om man är för eller emot. Ja sidan ser detta som en seger för den nya världen, med det nya samhället och den nya människan. Nej sidan ser detta som en seger för den gamla världen, med det gamla samhället och den gamla människan. Jag röstade Nej även om valet inte var självklart. En sådan komplicerad fråga kan inte lösas med ja eller nej även om detta är tidstypiskt för förenklings tidevarv. Det finns många goda argument för och många emot, men att det var en gammal värld, med ett gammalt samhälle och en gammal människa som segrade är jag helt klar på. Det är inte beslutet som sådant som skrämmer mig utan sättet det togs på av de män som nu försöker återskapa en svunnen tid när vi så väl behöver nya idéer för en oviss framtid.

Det paradoxala är att sitta här i spillrorna efter den Sovjetiska centralbyråkratin och uppleva hur Sverige tar steget in i den europeiska centralbyråkratin. När man läser hur politiska beslut i framtiden ska gå till så

tappar i varje fall jag tron på demokratins framtida möjligheter inom detta EU. Ett kan läsas ur det citat av Ingvar Carlsson som publiceras i Moscow Times. " Jag vill att vi ska vara där besluten tas, inte bara stå vid sidan och hoppas att Finland och Danmark representerar våra intressen" Och visst är det sant att besluten kommer att tas där.långt ifrån den svenska verkligheten och människorna som lever här men lika långt ifrån övriga länders verklighet. Det som kommer att mest påverka dessa beslut är nu åsikterna hos en liten maktsfär av samma sort män i samma sort mörka kostymer. Borta är drömmen om ett samhälle för alla. Borta är alternativen och de ideologiska skillnaderna mellan olika partier. Det finns nu bara en väg. Detta är speciellt bittert för Sverige som genom sin neutralitet lyckats stå utanför två förödande världkrig och genom sitt sociala demokratiska system lyckats skapa en unik jämställdhet. Men om detta fick man inte diskutera.

Det mest anmärkningsvärda är att det är just de personer i maktställning inklusive politiker, bank och finansmän, fackföreningsbossar, näringslivs direktörer och massmedia so nu så massivt klandrat den svenska modellen och som sagt att vi måste anpassa oss till vad andra säger är bra och inte tro att vi själva är bättre att styra vårt avlånga land, är de som så länge har styrt komungariket Sverige. Det var dessa makthavare som formade Sverige under det glada 80-talet med sitt enorma underskott och bankkrascher. Det är dessa som spekulerat och som flyttat tillgångar utomlands och givit sig själva högre löner med fallskärmsavtal. Det är därför inte "den svenska modellen" de kritiserar så häftigt utan sitt eget misslyckande. Men kanske är det att det land som av FN sedan länge rankats som ett av världens absolut rikaste länder med den högsta livskvaliten kanske inte var så dålig?

Det intressanta är också att det är denna centralism som fallit i Sovjet och som är under stark kritik i USA som nu är vår nya modell. Detta gäller inte bara de politiska besluten utan i än större utstäckning företag och industri. Medan Invar Carlsson drömmer om ett centraliserad socialdemokratisk Europa styrt av politiska beslut i Bryssel så ser Bildt ett centraliserat blåkapitalistiska Europa där besluten tas i allt större banker och företag. Medan Ingvar Carlson ser att Sverige påverkar Europa att bli mer kvinnojämlikt, solidariskt och med jämnare inkomstfördelning så ser Bildt ett Sverige där differentieringen ökas ändå mer med ännu högre förmögenhet till de som redan har och där kvinnorna förvisas till lågbetalda service jobb eller något annat. Medan Carlsson ser ett Europa som anammar den svenska offentlighetsprincipen och partstödet så ser Bildt ett Europa där besluten kan tas i en liten krets och bara det som är "bra" för opinionen släppas ut till massorna. Kort sagt samma polarisering mellan de vanliga och de privilegierade, bönder mot adel, arbetare mot brukspatroner som alltid genom historien.

Och båda drömmer om det stora och effektiva samhället. Målsättningen är just att utnyttja storskaligheten och det är därför storföretagen stött detta så defenitivt. Det framföres ofta att detta nya Europa är ett steg i globalisering. Inget kunde vara mer felaktigt. EU är till för att bygga ett starkt Europa med högre barriärer mot omvärlden. Ur den synvinkel så har hela Sveriges efterkrigspolitik med den internationalisering och stöd av de små staternas rätt helt sopats bort. Alla de värden som vår

socialliberala politik stått för, de nya rörelserna för ökat kvinnoinflytande, när demokrati, småskalighet och kretsloppssamhälle motverkas direkt av detta EU. Den europeiska unionen stöds inte av en tillfällighet av hela det manliga etablimentet. EU är till för denna. Naturligtvis så stöds den också av den socialdemokratiska rörelsens ledning av något slags hopp att denna modell ska kunna räddas, men egentligen är detta bara därför att man ej kunnat hitta någon annan.

Nu är beslutet taget och alla måste acceptera det i vanlig demokratisk ordning även om mindre än hälften av Sveriges vuxna befolkning sade ja. Vi får den regering och de beslut vi väljer. Detta kommer också etablimentet att om för oss. Det är svenska folket som har bestämt och inte ledarna. Länge leve demokratin. Förhoppningsvis så innebär detta att våra politiker och massmedia nu får tid att diskutera de verkliga problemen och de grundläggande frågeställningarna. För dessa har inte blivit mindre utan arbetslöshet och underskott, våld och missbruk, högerextremism och korruption är ju de problem som detta utopiska EU lider av. Och förhoppningsvis så slutar inte det svenska folket, inklusive både de som röstade ja och de som röstade nej, att diskutera vilket samhälle vi vill leva i. Vi behöver nu mer än någonsin väcka upp ett medvetande för de verkliga problemen och de verkliga förändringarna.

Det är intressant att läsa Expressen "dagens efter" som nu kan kosta på sig några kloka eftertankar. Detta sker inte på ledarsidan som är lika "Besser wissers" som förr. Det viktigaste konstaterandet finns på nyhetssidorna:

"Idag vaknar Carlsson till ett EU Sverige där nej täcker nästan all glesbyggd, där lågavlönade kvinnor och ungdom fått stryk av välutbildade män, där makten, pengarna och de toppmoderna turnébussarna slog luften ur amatörernas och idealisternas folkrörelse."

Per Olov Enquist skriver vidare i Expressen under rubriken "Sverige gick sönder":

"Fyra femtedelar av Sverige geografiskt, röstade nej. Sverige är inte längre ett homogent land. Norrland avskilde sig, står med ansiktet frånvänt, kanske i raseri. Och vi nfogar oss nu i en union där de utslagnas tredjedel snart är en självklarhet. Den svenska modellen började upphöra denna natt."

Jag tar själv ett ännu starkare uttryck i min mun och detta är att vår folkliga demokrati byggt på jämställdhet och social rättvisa har tagit slut. Inte i och med EU men som idé genom den massiva kampanj utan några tankar om annat än den gemensamma marknaden. Utan några tankar om människan. Naturligtvis så kan nu denna demokratiska omröstning som sgt användas som bevis för att det är vad "folket vill". Att detta har skett efter denna massiva övertalningskampanj utan någon balans blir snabbt bortglömt.

Var finns alternativen idag? Som Enquist påpekade så upphörde Socialdemokratin eller "den sociala demokratin" som samhällsform vid 20.30 tiden söndagen den 13 november 1994. Istället har vi fått en återgång till ett segregerat samhälle av "fattiga och rika", "de som inte vet" och "de som vet" där pengarna styr. 1900 talet har tagit slut. Naturligtvis ännu inte i realiteten, i det dagliga livet. EU som sådant är inte så drastiskt att det över natten kommer att förändra Sverige i någon riktning. Inverkan av detta kommer att vara en långvarig process. Men det viktiga är att det har skett i tanken eller snarare tanklösheten.

Det finns inga absoluta sanningar och jag har trots en solid "nej" ståndpunkt full respekt och förståelse för de som röstade ja. Ett fredligt EU som en fungerande demokratisk union är ett Utopia som är värt att sträva efter. Bland dessa finns många av mina vänner och personer som jag sedan länge sett som insiktsfulla och medvetna och gör detta också idag. Även jag själv ser både fördelar och nackdelar i vad som nu sker. Vår uppfattning grundas också på vår egen bakgrund. Och efter att i flera år upplevt problematiken i det Europeiska samarbetet och ännu längre arbetat i andra världsdelar så blev trots allt min ståndpunkt att varken Sverige eller Europa är redo för detta.

Om alla människor tyckte lika skulle det vara en väldigt tråkig värld att leva i. Det är därför som jag kritiserar ensidigheten i media. Just den nya "Jante" lag som basunerats ut från etablisemanget och senast på denna Expressens ledarsida av den 14 november är ganska anmärkningsvärd. Denna säger mellan raderna att vi som svenskar eller då som individer inte har rätt att tro att vi kan ha en sundare mening eller fördelaktigare lösning som är bättre anpassad till våra historiska, kulturella, geografiska och sociala förhållanden än exempelvis Belgien eller Italien. Vi måste anpassa oss till den modell som nu framföres som vår nya marknadsanpassade Utopia med sin massa av konsumenter i stora städer. "Tro inte att Du är något eller betyder något!" har våra valda och icke valda ledare sagt till oss samt ännu mer anmärkningsvärt nu prytt tidningssidorna i flera veckor. Vi måste bli som alla andra för om de tycker så är det naturligtvis rätt. Men vem representerar idag den halva befolkningen i Sverige som inte röstade för en anslutning till EU.

I en satirisk ruta i samma Expressen om "Snusvalet" så sammanfattas ett antal negativa överdrifter som många emellertid nog bär med sig ett korn av verkligheten:

"Den svenska miljön och demokratin utförsäljs på Europa marknaden...Kort sagt. Sverige har tagit slut. Det enda som återstår är en smal snusrand på ett övergivet grötfat i ett utkyllt torp i en snöhöljd glänta i en risig skog. Och Per Gahrton."

Man behöver inte vara länge i detta Ryssland för att förstå varför kommunismen föll samman i sitt försök att konkurrera med det kapitalistiska USA. Det är sant att det forna Sovjetunionen hade en imponerande infrastruktur av exempelvis tunnelbanor, sjukhus och elkraftsystem. Det är också sant att landet lyckades upprätthålla en vetenskaplig och teknisk

kompetens som var jämförbar med USA där man också länge ledde rymdkapplöpningen och höll jämn steg i rustningen. Så sent som i början av sextioalet så var standarden i öst och väst jämförbar. Men sedan tar jämförelsen slut då detta Ryssland av idag ter sig mycket povert från byggnader till matvaror. Det paradoxala är att det var socialismens idéer som i kapitalismens modell blev så framgångsrik. Det var de stora sociala reformerna under 50- och 60- talen som av en fattig arbetarklass och bönder skapade en medelklass som i princip bestod av alla. Konsumismens frammarsch under 70- och 80-talen var i sin tur ett resultat av att denna nya medelklass fick det allt bättre ställt. "Till alla efter deras behov och efter deras förmåga" fick kapitalismen att i alla materialistiska hänseenden passera öst. Detta gjordes samtidigt som människorna gavs större frihet och demokrati.

Flera av den idealistiska socialismens och liberalismens drömmar realiserades i efterkrigs Europa. Vi glömmer också ofta att samma Europa knappast var speciellt demokratiskt eller jämlikt före det andra världskriget och definitivt inte på 1800-talet. Dessutom var detta Europa världens mest brutala kolonialmakt. Det var inte banker, finansmän, brukspatroner, godsägare och konservativa som skapade detta nya och bättre Europa. Det var de vanliga människorna organiserade i folkrörelser. Men nu när denna tvekamp är definitivt avgjord så ser vi att samma framgångsrika "kapitalism" börjar ifrågasätta det blandsamhälle som gjorde den så framgångsrik. Detta var att välfärdssamhället både i amerikansk och framför allt i europeisk tappning byggde på att alla fick del av välståndet och alla fick del av demokratin.

Det största argumentet för en europeisk union och det som jag förstår fick de flesta socialdemokratiska ledare att gå emot sin egen opinion var att åstadkomma grunderna för en långvarig period av fred i Europa. Men frågan är om hotet kommer utefrån eller innefrån. Vid det senaste kongressvalet i USA röstade drygt en tredjedel av de röstberättigade in en höger majoritet som står för lag och ordning och sänkta skatter. När jag i min PC plockar upp några citat från Sundsvalls Tidning 11 oktober 1994 så finner jag följande:

"Extremhögern frammåt i Belgiens kommunalval. I Antwerpen fick de invandrar fientliga Vlaams block 28%. Förra året var Antwerpen Europas kulturhuvudstad. Österrike Frihetliga partiet frammåt till 28 % med utlänningshat."

På ledarsidan skriver ST att det frihetliga partiets ledare Jörg Heider säger att han senast 1998 är redo att ta över Österrike. I Italien har Berlusconi och Forza Italiana tagit över men där nu nyfascisterna under Gianfranco Fini har stöd av 1/3 av italienarna. I Frankrike så fins Front National Det råder ingen tvekan att mer extrema högerpartier under de senaste åren etablerat sig och konsoliderat sig i flera länder. Många av de nationalistiska och fascistiska ledarna har parlamentariska makt. Det är en klar varningssignal att något håller på att hända på vår kontinent, men nu också i USA. Det bör också vara en uppmaning till de demokratiska och multikulturella krafterna att bilda en verklig alternativrörelse som kan åter få med de högre värdena i

samhällsdebatten. För den som behöver motivation är det bara att läsa 30-talets europeiska historia.

Så tillbaka till det Ryssland jag befinner mig i. Om jag jämför vårt Sverige med detta stora land så är vi naturligtvis både inom och utom EU i en ojämförligt bättre situation. Artemy Tritsky skriver i en artikel i Moscow Times 17 november 1994 om oddsen för Rysslands framtid. Han ser tre möjligheter. Den första är att Ryssland följer i Västeuropas fotspår och blir en integrerad del i EU enligt normal kapitalistsisk modell. Han ger detta odset 10 av 100. Den andra är att Ryssland återgår till någon slags totalitär stat. Kommunistisk, nazistisk, ortodox monarki, militär-industriell. Detta ger han möjligheterna 7 av 100. Den tredje beskriver han så här:

" Efter det tidiga 90-talets kaos så blir detta institutionaliserat som kaos. Ingenting verkar förändras i landet som har utvecklat en speciell form av social-ekonomisk modell som kan kallas kriminellt-byråkratiskt-kapitalism. Råvaror, vapen och brott fortsätter att vara Rysslands främsta exportvaror, allt annat är importerat. Demokratisk normer och frihet tolereras så länge det inte står i konflikt med den styrande klassen. Korruption och stöld är OK."

Denna utveckling ger han sannolikheten 83 av 100. Han avslutar artikeln med att ingen kan ändå kalla honom pessimist. Om han vore detta hade han sedan länge lämnat landet.

Återigen så gör jag här i Ryssland samma reflexion som i så många andra länder där människorna lever under enklare och ofta svårare förhållanden än i de rika av de rika länderna i Västeuropa och fram för allt USA. Detta är att de vänligaste, öppnaste och mest ärliga människorna finner man inte bland dessa allt rikare i de allt större städerna. En av de ryssar som jag kunnat kommunicera med uttryckte denna skillnad även i Ryssland där han beskrev människorna från 10 mijoner staden Moskva som spända och nevösa utan tid för livet. Det som då oroar mig är att världens människor snart lever i dessa allt större städer men främst att vi t.o.m. gjort detta till ett mål för vår utveckling. Den stora marknaden är stordriftens och likformighetens hem, inte småskalighetens och människornas hem. Den stora gemensamma marknaden innebär att vi som människor inte har något eget hem utan anpassar oss och flyttar dit marknaden styr oss. De människor som bara känner solidaritet med sig själva och sin förmögenhet har inget hemland, detta har vi redan sett många exempel på.

I hela vår värld av idag ser vi de redan stora miljonstäderna bli Megastäder på 10, 15, 20 miljoner innevånare. I dessa städer blir avståndet mellan civilisationen och den natur vi alla är del av allt större. Trots sina många människor på en allt mindre yta så blir även avståndet mellan människorna allt större. Det är inte bara i Ryssland vi ser allt större klyftor mellan de fattiga och de rika. Under Thatchers och Reagans 80-tal skedde en drastisk omfördelning i västvärlden inklusive Sverige. Detta har också efter några årtionden av kvinnlig frigörelse åter ökat polariseringen mellan män och kvinnor. Det har samtidigt skett en ännu större polarisering mellan de länder som har och de som inte har, mellan nord och syd, även om vi ser

vissa länder som Kina nu expandera som ett nytt asiatiskt under. Det är inte bara i Ryssland som vi samtidigt ser upplösningen av moral och ordning. Våra tidningar är fulla av korruptionsskandaler, barn som misshandlar barn, män som våldtar barn, ökande missbruk, ökande prostitution och ökande våld.

Många tecken tyder på att vi nu inför 2000-talet går en ny högkonjunktur till mötes. Detta kommer då naturligtvis att ge oss en bättre materiell standard, men vilka är vi. Vår industri och jordbruk som centraliseras och effektiviseras behöver allt färre, vilket borde vara positivt. Vilka ska få del av denna ökande effektivitet? Och vilka fördelar denna? Tyvärr verkar det som vi mycket snabbt glömmer historien och både våra gamla och nya lärdomar. Ett är dock säkert vi kommer att få ett nytt samhälle, men frågan är vem som skapar detta och för vilka. Vi behöver inte ett nytt Utopia, men vi vill inte heller ha en ny anarki. Vi vill ha ett samhälle som är till för människorna i harmoni med vår jord. Ett samhälle som omfattar alla människor och ger alla ett lika värde. Ett samhälle som har både mål och mening.

70-talet framstår allt mer som en radikal brytperiod i vårt århundrade. Det var då som vår västerländska värld hade tagit steget ur det krigshärjade kaos som andra världskriget lämnade efter sig.

Den utveckling av Sverige och många andra delar av Europa som skedde under 50-, 60- och 70-talen fram till "oljekrisen" var exceptionell. Vi glömmer tyvärr i vår ny-liberala yra att det var då, och först då som majoriteten av befolkningen fick en dräglig materiell standard och ett verkligt lika människovärde. Detta skedde inte av sig själv, av konservativa makthavare, eller genom Marknaden utan därför att människorna själva engagerade sig via olika politiska och idéella organisationer och styrde mot ett mål de visste vilket det var.

För första gången i historien fanns en välmående majoritet som genom demokratin styrde sig själva så långt som dessa spelregler tillät. Men redan då började skiftet till en ny och hårdare värld. 88 öres revyn från Hasse och Tages 70-tal "där *"framtiden verkar rätt dyster över ett glas öl"* är mycket aktuell även idag. *"När man ser på hur barnen växer upp och står i kan man undra om de för det som vi. Om det finns jobb, vatten och luft. Har dom kvar bruna bönor har dom någonting alls."*

Den stora frågan inför 2000-talets nya samhälle är för mig demokratin och med denna frihet och jämlikhet. Detta kan tyckas konstigt eftersom mu både kommunismen och miltärjunterna i Latinamerika har fallit, men det paradoxala är att demokratins verkliga mening är hotad. Demokrati innebär folkstyre i den mening att hälften av människorna kan besluta över den andra hälften, men bara i övergripande frågor. Frihet för varje individ att röra sig inom demokratins ram ger således ytterligare en dimension. *"Till alla efter deras behov och efter deras förmåga"* är inte bara ett marxistiskt ideal utan kan också sägas vara vår demokratis hörnpelare. Människor som av olika anledningar, ålder, sjukdom och handikapp ej kan göra det som andra kan ska ändå kunna få en dräglig tillvaro.

Det är denna balansgång som är vår demokratis uppgift att lösa. Den individuella friheten kontra det kollektiva ansvaret. Den "rike" kontra den "fattige". Det sätt vi har löst detta i efterkrigstidens värld är återigen unikt. Genom historien så har vår civilisation under långa perioder byggt på envælde, diktatur, fåtalsvälde, feodalism och nästan alltid på att den tike utnyttjar den fattige. Det är även detta som vår Bibel och kristna religion handlar om. Om vi skulle följa denna så skulle vi leva i ett jämlikt och kärleksfullt samhälle. Demokrati ges således inte till människorna av överheten utan den förtjänas och tillkämpas, vilket i vårt fall också skedde oblodigt. Demokrati kräver ett engagemang och tid. ur denna synvinkel är inte demokrati effektiv. Expertstyre, marknaden och "de som vet" kan alltid kortsiktigt visa på "bättre lönsamhet".

Verklig demokrati kan inte heller beordras från toppen utan måste först ske i det lilla. Ju större konstellationer vare sig det är kommuner, stater eller federationer kan aldrig bli verkligt demokratiska. Detta är av den enkla anledningen att ju längre avståndet blir mellan människorna och de som styr, ju sämre representerar de dessa. Detta kan vi se i USA och nu i EU. De människor som sitter i dessa "överstatliga" organ blir allt mer lika varandra, äter på samma restauranger, bor på samma hotell, träffar samma människor. De blir en egen styrande klass. På samma sätt sker naturligtvis inom näringslivet. När den politiska och ekonomiska makten vävs samman, genom lobbying grupper och det som den amerikanske presidenten i 50-talets kalla krig kallade det militär-industriella komplexet så finns egentligen ingen demokrati. När dessutom massmedia kontrolleras av samma kommersiella intressen så kan människorna styras.

Demokratins problem hänger därmed också samman med likriktningens problem. Det är detta vi ser i dagens konsumism där människorna allt mer likformas enligt en mall och blir konsumtions robotar, inte kreativa samhällsmedborgare. Den verkliga makten tas hand av den styrande klassen som blir allt mer självgod och som alltid vet bäst fast de i själva verket vet allt mindre. Dessutom anser dessa att deras arbete är värt allt större inkomster. Demokratins och likriktningens problem ger således större klyftor i samhället. Allt detta har vi sett många gånger förr i historien. Vi har också sett att när dessa klyftor har blivit för stora så att samhället totalt har börjat gå baklänges så har en omvälvning kunna ske. Detta är kanske vad som kommer att hända i vår värld. När den majoritet som byggde vårt välstånd och samtidigt konsumerade den i en ständigt ökande spiral inte längre finns så måste något ske. När de "tärande" är fler än "de närande" så gäller inte längre våra gamla modeller. Demokratins problem och en ny modell som istället kan behålla och vidare utveckla demokratin är det vi borde diskutera, inte vem som ska bli EU-kommissionär.

Det kan tyckas att det är svårt att vara optimist om man inte omfamnar det ensidiga Marknadens evangelium som predikas i dag. Det finns inte heller något synligt verkligt alternativ som kan nå ut, däremot så finns det alternativ och möjligheter som är bättre än någonsin förr. Naturligtvis så måste var och en också överväga tanken att detta som nu sker är det verkliga "Utopia" Att naturmänniskor, filosofer, idéologier och religioner som genom historien har hävdats att människans mål och mening finns på ett djupare plan har haft fel. Att det är McDonalds, Tutti-Frutti och

Bingo-Lotto som är målet med sin konsumtions och penga "ideal". Att "historien har tagit slut". Och även om vi inte omfamnar den ensidiga materialismens enda väg kanske är hela denna utveckling nödvändig. Som förr i historien måste en fas få löpa tiden ut mot sin extrem innan en verklig förändring kan ske. Människan måste förlora det hon hade innan hon kan upptäcka det. Detta är naturligt för de unga människor som växer upp i dagens materiella lyx och utan att veta om varken nazism eller utedass. Men denna transformering kommer troligen inte att ske under min egen generations livstid, vilket ur personlig synvinkel skulle vara tråkigt.

Eller kanske den trots allt gör detta. Det sker en ökande medvetenhet bland människorna över hela vår värld. Den ungdomsgeneration som nu ställs ut i arbetslösheten är bättre utbildad än någonsin förr. Kretsloppstänkandet kommer om detta genomföres att radikalt förändra vårt samhälle och Informations Teknologin ger en öppnare värld. Kvinnorna representerar hälften av människorna och det kvinnliga intuitiva och vårdande synsättet får ett allt större inflytande. En själslig pånyttfödelse börjar att växa fram. Och ett nytt millenium är i alla fall ett nytt millenium.

I den första boken i serien **Civilisationens Kärna om Den Nya Tiden** så citerade jag Schumachers postuma bok "Det goda arbetet" från 1979 där han anger "tre saker som friska människor behöver göra":

*-Att handla som andliga varelser, dvs att handla i enlighet med sina moraliska impulser- **människan som gudomlig varelse.***

*-Att handla som medmänniskor, att tjäna sin nästa- **människan som samhällsvarelse***

*-Att handla som individer, som självständiga makt och ansvars centra, dvs att ägna sig åt skapande verksamhet, använda de gåvor som vi har blivit välsignade med- **människan själv.***

I **Den Nya Världen** så sammanfattade jag mina tankar om de första nio punkterna på vägen mot att kontinuerligt skapa en ny och bättre värld med "Skönhet, Sanning och Godhet":

1. Respekt och omsorg om allt levande, växter, djur och medmänniskor.

2. Förbättrad livskvalitet för alla där denna definieras av representativa Fora som ett antal högre gemensamma mål lokalt och globalt.

3. Bevara och utveckla vår världs skönhet, livskraft och mångfald inom alla områden.

4. Decentraliserat kretsloppssamhälle i balans genom att minimera bruket av icke förnybara resurser.

5. Leva med naturen genom att hålla sig inom ramarna för jordens bärkraft.

6. Förändring av personliga attityder och handlingsmönster i enlighet med de

övergripande högre värdena men inom ramen för en öppen och kontinuerlig debatt.

7. Möjliggöra för olika samhällen att ta ansvar för sin egen utveckling och miljö.

8. Skapa en nationell/regional ram för hur utveckling och naturvårds ska integreras.

9. Skapa ett globalt demokratiskt och representativt förbund för globala frågor.

För att kunna skapa ett nytt och bättre samhälle så måste vi först ha en bild av hur detta ska se ut. Inte ett Utopia över slutmålet utan en beskrivning av processen, vägen dit. Denna måste dessutom ständigt anpassas till verkligheten. I ett försök att ytterligare beskriva mina egna milstolpar på vår fortsatta vandring så har jag sammanfattat nedanstående punkter:

1. Vision. Så många människor som möjligt engageras för att beskriva en vision över det samhälle vi vill ha. Detta kan göras inom nuvarande demokratiska institutioner, organisationer och folkrörelser samt i skolor på olika nivåer. denna vision ska även innehålla de gemensamma etiska och moraliska regelverk som samhället ska vila mot.

2 Information. Utbildning och Massmedia omformas för att anpassas till den utarbetade visionen. Detta innebär att den värsta "underhållningen" utbyts mot alternativa program sommedvetet strävar efter att förmedla en allsidig bild av vår värld och bidra till skapandet av en ny värld genom att visa gemensamma etiska och moraliska regler.

3 Balansering. Kvinnor kvoterar 50/50 inom alla verkställande organ, privata, kommunala och statliga. Att fatta ett övergripande beslut vara sig det är i en kommun eller i ett företag kräver inte detaljkunskap medan däremot allkunskap och förnuft. Detta är inte begränsat till män.

4 Experimentering. Vi skapar ett antal "holistiska" decentraliserade och ekologiskt riktiga samhällen som experimentverkstäder för en ny samhällsform.

5 Demokratisering. Vårt representativa system med val av professionella politiker ersätts med ett statistiskt urval av vanliga människor som deltar i ett beslutande råd på nationell och kommunal nivå under tre årsperioder. Enkla frågor går ut till allmän omröstning.

6 Socialisering. Militärtjänsten ersätts med en samhällstjänst för alla vilken uppdelas i en ettårs period efter avslutad skolgång samt regelbundet till exempel en dag i månaden fram till pension. Tjänstgöringen görs i den egna kommunen.

7 Privatisering. Människornas ges i sitt privata liv fullständig frihet och ansvar inom de gemensamma ramar som samhället ger. Detta innefattar exempelvis fullt utnyttjande av Informations Teknologin för nyheter, underhållning och utbildning där människor själv kan välja var de vill bo samt fritt och meningsfullt utnyttjande av disponibel fritid och inkomster.

8 Samhällsdecentralisering. Statliga, kommunala och privata företag decentraliseras så långt det är möjligt där verksamheten uppdelas i självstyrande grupper vilka själva ansvarar för sitt område. Detta innefattar även att ett företag delar upp sina anställda på mindre enheter i mindre orter vilka kan kommunicera med dagens data hjälpmedel.

9 Samhällsintegrering. Samhället planeras så att integrering av olika åldrar och yrkestyper görs lättare. Detta kan innebära nya hustomer där barn kan bo tillsammans med sina åldrande föräldrar eller frånskilda föräldrar kan bo nära sina barn. Storfamiljer för nya samlivsformer.

På fortsatt resa genom världen, Ryssland Volokolamskoe shosse 17 November 1994

Post Scriptum - Framtids samhället

Tiden rinner iväg allt snabbare mot vårt nya årtusende. Idag är det den 30 juli 1995 och därmed mer än ett halvår sedan jag avslutade mina eftertankar till **Det Nya Samhället** utanför Moskva i ett kaotiskt Ryssland. Det är söndag och jag har just kommit tillbaka efter min morgonrunda i Singapore Botanical Garden som innehåller en mångfald av vår tropiska världs växter och även om det är en anlagd park så går det trots allt att uppleva små öar av regnskog i detta 2000-talets framtidssamhälle. För ett år världens framtidsskiss överens om, och detta är att nästa **Civilisationens Kärna** kommer att ligga här i Asien. Därför är det naturligt att som Post Scriptum komplettera **Det Nya Samhället** med några aktuella funderingar om framtidssamhället just här i Asiens Kärna.

Jag besökte Singapore första gången 1978 och det var redan då ett "under" att skapa denna moderna civilisation nästan på ekvatorn. Idag är Singapore ännu mer glittrande och är ett verkligt tekniskt underverk från de allt högre skyskraporna, världens mest aktiva hamn som lastar allt mer avancerad konsumtionselektronik, sin effektiva luftkonditionerade tunnelbana till de likaledes luftkonditionerade varuhusen och lyxhotellen. Kombinationen av effektivitet och mångfald samt de rena omgivningarna med sina vackra planteringar är unik och i många avseenden så skulle Singapore kunna kallas ett mönstersamhälle. Att kunna skapa en sådant kliniskt rent samhälle på ekvatorn där det går att dricka kranvattnet och köpa mat på gatan utan att drabbas av diverse sjukdomar är en bedrift. Och att se de allt fler skyskraporna resa sig allt högre och de stora moderna bostads husen breda ut sig verkligen en vision om framtidens tätbefolkade urbana amhälle.

När jag reser har jag alltid med mig ett antal böcker eller också passar jag på att köpa dem. Denna gång kommer de från folkbiblioteket i Bålsta, bl.a. några böcker av Isac Asimov som handlar om framtidens värld om ett antal årtusenden när människorasen kan räknas i biljarder och har kolonialiserat många nya världar och planeter. Det är därför intressant att konstatera att mycket av det som Asimov beskriver som karakteristisk för framtidens värld redan finns i Singapore. Asimovs framtida värld där människorna bor i slutna samhällen där allt återanvändes och cirkuleras inklusive den fabricerade "inomhus" atmosfären och där människorna inte längre vistas i Naturen tycks kanske fortfarande långt borta. Men efter ett par veckor bland ett osannolikt folkvimmel som får mig själv att nästan tappa andan ibland, från världens modernaste flygplats byggd på mark som invallats från havet, i luftkonditionerade hotell, restauranger och varuhus alla med inomhus garage för luftkonditionerade bilar eller åkandes den effektiva men överfyllda luftkonditionerade tunnelbanan och bland människor som egentligen aldrig sett någon natur än den människoanlagda så är Asimovs värld inte så långt borta.

I en värld med allt fler miljarder människor kanske är denna typ av samhälle det bäst fungerande. D.v.s. ett hårt styrt och välorganiserat samhälle där kollektivet sätts framför individen. I Singapore är det dryga böter att tugga tuggummi, spotta på trottoaren, gå mot rött ljus eller lämna

en offentlig toalett utan att spola. Att kasta skräp på gatan eller spraya ned husväggar med färg ger spöstraff. Och innehav av narkotika över en viss mängd är belagt med dödsstraff. Ur denna synvinkel är således Singapore paradoxalt nog mer likt ett kommunistiskt Utopia. Samtidigt är Singapore ett kapitalistiskt Utopia eftersom allt som finns på denna planet kan handlas med till nästan vilket pris som helst i detta världens största köpcentrum. Men det är inget "nytt" samhälle utan egentligen en perfektion av det gamla med ständig tillväxt som bygger på att det kan sälja sina produkter på en allt större världsmarknad och köpa billig mat från andra världsdelar som levereras med billiga transporter. Fördelen är att detta Asien just nu befinner sig i fasen "ständig" tillväxt.

Då jag bott flera år i Kalifornien och Los Angeles så ser jag naturligtvis många likheter med **Civilisationens Kärna** på den amerikanska västkusten. Men ändå har Singapore gått längre och lyckats skapa många kvaliteter som inte finns i USA. Singapore och övriga Asien har också övertagit nästan all högteknologisk produktion från den amerikanska västkusten. Mikrochips, bärbara telefoner, person datorer, videokameror, TV och stereo men även elektronik jag inte ens visste existerade tillverkas här. I dagarna så såldes den sista amerikanska TV-tillverkaren Zenith, det företag som uppfann den kommersiella radion och TV:n, till en asiatisk konkurrent likt alla de tidigare. Det är därför som jag i likhet med många andra tror att det är här som civilisationen kommer att fortsätta utvecklas. Eller gå under. Det finns också många tecken på att man lyckas. I Malaysia så ökade antalet sålda bilar med nästan 50% 1994 jämfört med året innan och i huvudstaden Kuala Lumpur så byggs nu världens högsta hus överträffande Chicagos Sears Tower. Och i Kina har projekteringen av ett ännu högre hus börjat. Därför det är också klart att om Asien lyckas att kopiera och kanske överträffa väst i att skapa ett konsumtionssamhälle och även om detta är mycket effektivare i sitt resurshushållande så kommer belastningen på Moder Jord och vår ekologi att för lång tid förändra förhållandena på jorden. Till vad vet vi inte.

Jag har redan tillbringat över en vecka här och det kommer att bli ytterligare en. Detta medför att jag denna gång hinner få mer av de lokala intrycken men även att jag kan uppleva det som händer i den övriga världen på distans bl. a med hjälp av CNN. Ur detta världsmedium så har jag kunna följa det fortsatta kriget i Europa där européer dödar, våldtar och torterar andra européer. Samma CNN som vill framstå som "den globala" byn visar dock mer från den 119:e dagen av O.J. och "århundradets rättegång" som om detta var världssamfundets viktigaste "information" med viss konkurrens av den mor som utnyttjades sexuellt av sin styvfar och mördade sina egna små barn efter en skilsmässa därför att hennes nye älskare inte ville ha barn. Men kanske är dessa två rättegångar en mycket bra bild av förhållandet i dagens amerikanska samhälle. Inte bara att detta händer i sig självt utan att det är det som det "fria och oberoende" massmedia bjuder sina människor att spendera sin fritid på och diskutera om. Då jag inte kan förstå så mycket av de lokala TV nyheterna på kinesiska, malaj och jag tror hindi så är mina andra källa den engelsk språkiga kanalen, BBC:s radio samt framförallt "The Straights Time". Trots den censur som förekommer i Singapore så ger denna tidning från ett av världens minsta länder mycket mer global information än

CNN. Framförallt så kan jag även följa utvecklingen i det Asien som just nu förändras snabbare än kanske någon civilisation i historien.

Singapore är trots sin lilla befolkning ett mikrokosmos av vår värld. Huvuddelen av befolkningen är kinesisk, men med en stor indisk och malajisk minoritet. Blandat med filippinska och europeiska "gäst arbetare" samt amerikanska och australiska turister så är detta verkligen det globala samhället. Singapore är dock ingen nation utan en stads stat och kan i den allt mer urbaniserade värld vi ser återigen utnämnas till mall. Som kultur är Singapore kinesisk med en diktatorisk ledning som ändå är folklig, dvs har insett att ingen stat kan överleva utan att folkflertalet har en god materiell standard och framförallt känner samhörighet. Det är således en diktatorisk statskapitalism där fackföreningar och kritik mot ledarna i princip är förbjuden men som samtidigt erbjuder ett socialt samhällsnät med kollektiva kommunikationer, subventionerade statsbyggda bostäder, utbildning och kultur för sina medborgare vilket i internationell jämförelse är unikt. Singapore är totalt "amerikaniserat" i den mening att varje kvadrat kilometer i staden har fler shoppingcentra med MacDonaldis, Pizza Hut och Kentucky Fried Chicken än någon amerikansk stad. Samtidigt är Singapore mer "europeiskt" än många länder i Europa med sina rena gator och trottoarer, franska bagerier och ute serveringar, tunnelbanor och bussar samt en stark centralbyråkrati.

Men det finns något som skiljer Singapore väsentligt från USA och även Europa. Frånvaron av våld och brott, frånvaron av nedsprayade husväggar, vandaliserade busshållplatser och sopor längs gatorna, frånvaron av skinnheads och gäng. Det finns också en annan viktig skillnad. Människorna här klär sig trots värmen stilfullt och vackert likt den stad de lever i. Många behåller delar av sin etniska klädsel, men även de europeiskt klädda har stil oberoende av om de är "vanliga" eller multimiljonärer. Och fortfarande så ser man väldigt få överviktiga och inga med grotesk fetma som är så vanligt i USA. Även om detta börjar nu att förändras något med införandet av den amerikanska skräpmatskulturen istället för det kinesiska köket. Likt Japan så följer Singapore och Kina den strategin att fritt "låna" det som man finner bra i västerlandet, men att sedan göra det till sitt och göra det bättre. Och samtidigt så försöker man bevara och utveckla sin egen kultur.

Just denna vecka så har Singapore inlett firandet av 30 års jubileumet som fri nation vilket syftar på delningen från Malaysia. Men samtidigt så har den största nyheten paradoxalt nog de senaste dagarna varit Asean mötet i Brunei där skapandet av ett sydostasiatiskt "EU" pågått. På första sidan av The Straits Time den 31 juli så visas utrikesministrarna från Filippinerna, Singapore, Thailand, Brunei, Indonesien, Malaysia och det nyinvalda Vietnam skrattande bilda en mänsklig kedja genom armkrok. Men Aseans medlemsländer är inte inriktade på att skapa någon gemensam stat som EU utan består av ett mycket inhomogent politiskt spektrum från det kungligt styrda Brunei, Indonesiens diktatur till det kommunistiska Vietnam och det statskapitalistiska Singapore. Tillsammans så är målet att genom samarbete och handel öka välbefindandet i sydöst-asien samt kanske också bli en jämbördig partner med de tre stora, Japan, Kina och Indien.

Dessa asiatiska "under", vilka även naturligtvis inkluderar Japan, Korea; Hong Kong, Taiwan och nu Kina följer emellertid inte alls den "trollformel" med avreglering och fri marknad som vi tillber i väst som den enda lösningen. Denna asiatiska modell har istället präglats av byråkrati, statsplanering och solidaritet men där den västerländska definitionen av demokrati ej varit närvarande.

I Straights Times den 27 juli så finns ett referat av Henry Kissingers åsikter om den amerikanska politiken riktad mot detta nya Asien. Kissinger är starkt kritisk speciellt mot den republikanskt dominerande kongressen men även presidenten som lyckats att komma på kollisionskurs med både Japan, Kina och Asean-länderna på samma gång. Ett exempel är att Bob Dole, den republikanske majoritets ledaren, säger att kongressen ska blockera alla normaliseringsförsök med Vietnam då han anser att Vietnam inte har gjort tillräckligt för att berätta om vad som har hänt några av de försvunna amerikanska soldater som var del av amerikanarnas armada av B 52 terror mattor, kemiska vapen och antipersonella splitterbomber och Napalm, det som idag kallas för krigsförbrytelser. Samtidigt så har detta Vietnam som fått uppleva så mycket ont från USA ändå öppnat dörrarna för amerikanerna och avslutat all kritik. Dessutom är nu Vietnam del av Asean. Om något så visar detta både på att många av de amerikanska ledarna tappat fotfästet i verkligheten och tyvärr glömt sin egen historia.

En annan mer privat uppgörelse mellan väst och öst som utspelas just nu är kolumnisten William Safires angrepp på Singapore i New York Times som en "rik, förtryckande och anti-amerikansk regim". Detta har föranlett Singapores Prime minister att inbjuda Safire till Singapore. Kanske skulle han då finna detta mer demokratiskt än Harlem i New York eller även jämfört med hela den amerikanska nationen där bara en tredjedel röstar i kongressvalen. I en artikel i The Straights Times 29 juli så skriver Warren Fernandez att liknande öst-västliga konflikter där "civilisationer kolliderar" kommer att bli allt vanligare allt eftersom de asiatiska länderna växer sig allt starkare. Kishore Mahbubani från Singapore har t.o.m. sagt att de asiatiska staterna utvecklar sin egen demokrati som väst kan lära sig ett och annat från.

Det första asiatiska undret, Japan har under de senaste åren också fått "dålig press" i västerländska massmedia. I en lång artikel i The Straight Times den 23 juli så konstaterar Eamonn Fingleton att Japan samtidigt sett Yenen öka 40% i förhållande till den amerikanska dollarn, ökat exporten med 41% och överskottet till 127 miljarder dollar. Fingleton säger:

"Sanningen är att Japan inte kollapsade i början på 90-talet. Långt ifrån det. Under de senaste fem åren har Japans BNP ökat från 55% till 70% av den amerikanska. Med andra ord medan den västerländska pressen har talat om kollaps så har Japan fortsatt mot sitt mål att passera USA och bli världens största ekonomi år 2000."

Det finns således många tecken på att **Civilisationens Kärna** håller på att förflyttas från väst till öst där civilisationens cirkel nu blir slutet från Kalifornien och randen av världen över Stilla Havet och Asiens "Pacific Rim". En enkel anledning är att en allt större del av världens befolkning finns här och när per capita inkomsten ökar snabbt så ökar den totala

ekonomiska massan ännu snabbare. Konfrontationen mellan den gamla "västerländska" civilisation och den nya "österländska" civilisation ger nästan dagliga bevis i asiatiska massmedia. Idag är det utvisningen av två spionerande amerikaner från Kina, den allt starkare kritiken av de planerade franska kärnvapenproven samt kritiken över EU:s och FN:s tafatthet i Bosnien som kritiseras. Asean och speciellt Malaysia vill nu utöka sitt engagemang för kriget på Balkan. Asien trycker på för att få fred i Europa.

Som utrikesministern i Malaysia uttryckte det: " *Varför är säkerhetsrådet så paralyserat? Varför tillåts värdigheten och förtroendet att ostraffat trampas ihjäl av serberna?*" Den australiske utrikesministern beklagade att EU:s president (Samtidigt Spaniens utrikesminister) Javier Solana "*försvarade de oförsvarbara*" med hänvisning till de franska kärnvapenproven. Europa och EU har alltså återigen utmärkt sig som krigiska medan Asien utvecklas allt snabbare och i varje fall ännu så länge i relativ harmoni.

Så är då den asiatiska modellen exempelvis som här i Singapore det nästa årtusendets nya samhälle? Är detta betydligt mer hiarktiskt styrda och i många fall endera en kommunistiskt diktatur eller en statskapitalistisk diktatur överlägsen vårt fria västerländska samhälle? Och är den asiatiska människan med hennes mer uttalade självkontroll både fysiskt och psykiskt en "bättre" livsstil som ger en "lyckligare" människa? Idag när vi säger att alla "ismer" är döda så säger vi egentligen att vår egen förmåga att tänka och spekulera om det som formar samhället har avlidit. De sista tio åren har präglats av en intellektuell torra i spåren av komersialiseringen av massmedia. "Informationssamhället" och "kunskapssamhället" har blivit det omdevetna fördumningssamhället. Det har t.o.m. blivit en merit att inte veta något.

De som säger så bestämt att dessa ismer inte bara har dött men alltid varit "fel" har ofta aldrig ens läst om dessa än mindre upplevt dem. Ismerna finns emellertid kvar och även om de formulerades under en annan tidsperiod och för andra förhållanden så har både liberalism, socialism och humanism mycket att ge dagens värld. För det som skapade ett mänskligare, demokratiskt och jämlikt samhälle under vårt århundrade som samtidigt hade en materiell tillväxt utan jämförelse i historien var inte den enda vägens spekulations elit eller andra konservativa som försvarade sina tillgångar utan en upplyst folkrörelse i symbios med ett upplyst ledarskap.

En av de personer som jag gärna läser är den svenskfinska filosofen Georg Henrik von Wright. Jag gör det av många anledningar och en av dem är att han lyckas så långt det är möjligt lyfta sig över doktriner och egna skyggglappar även om naturligtvis även han som vi alla är präglad av den kultur vi lever i. I boken "*Humanismen som Livshållning*" gör von Wright en översikt av humanismen som den övergripande livshållning som präglat utvecklingen av det västerländska samhället under flera århundraden. Det är en diskussion som har ännu större aktualitet idag då demokratin försvagas och ifrågasätts, den ensidiga marknaden med sin dogmatiska materialism samt egoism och ny-nazism breder ut sig och vi återigen utkämpar ett krig i Europa. Det är också viktigt att ställa denna västerländska humanism mot det asiatiska samhället som präglas av Konfucius mer auktoritära

livshållning när nu samma Asien växer fram som Civilisationens nästa kärna. Von Wright säger att:

*"En humanistisk livshållning är utpräglad **intellektuell**. Den bottnar i ett kritiskt och förnuftsmässigt förhållande till verkligheten."*

Det är också en av anledningarna att von Wright i dagens värld har sett att de humanistiska värderingarna har urholkats även om det låter likt en paradox. Vi talar om ett kunskapssamhälle och den vetenskapliga utvecklingen går mycket snabbt, men ifrågasättandet och de djupare funderingarna har fått vika för en allt enklare och banalare världsbild. Vi förhåller oss inte längre kritiskt och förnuftsmässigt till verkligheten.

En viktig slutsats som von Wright gör är att humanismen ständigt måste vidareutvecklas i samspel med samhället:

"Frågan vad är humanism ? är, ville jag säga, ständigt öppen. Varje tidsålder måste söka besvara den utgående från sina historiska förutsättningar.....En god social ordning skall stämma överens med människans natur som samhällsvarelser"

Von Wright säger att humanismen i vår historia egentligen uppstår i den grekiska tankevärlden. Grekernas humanism hade Naturen som ideal och hävdade att även människa skulle sträva mot detta naturliga skönhets ideal, vilket bl.a. kan ses i antikens vackra statyer av människor samt uppkomsten av idrott. Just den naturliga harmonin mellan människan och universum var det viktiga. Von Wright säger också att naturen miste sin positiva värdeladdning under medeltiden medan renässansen "återupptäckte människan och naturen". Från Francis Bacon och framåt så kom genom upplysningstidens allt fler upptäckter både vår världsbild och världen själv att förändras snabbare än någonsin förr. Det finns en väsentlig skillnad mellan grekerna och upplysningstidens humanism där grekerna såg människan i harmoni med Naturen medan upplysningsmänniskan (och dagens människa) ville härska över den.

Det är denna konflikt mellan naturen och människan som von Wright, i likhet med många andra, upplever som det största problemet i dagens värld:

"Att utnyttja naturens resurser och dirigera dess krafter för olika mänskliga mål är att göra ingrepp i isolerade delar av naturförloppet. Men naturen är en helhet, ett system, vars olika delar påverkar varandra. Människan själv är del av helheten. Hennes liv i ordets biologiska mening är beroende av vissa jämviktstillstånd i hennes fysiska omgivning, den s.k. biosfären. Om människan genom att ingripa i systemets detaljer rubbar jämvikten inom helheten, kan detta ha skadliga följder för artens liv. naturen s.a.s. "slår tillbaka", hämnas på människan för att hon djärvts rubba den ordning, som råder i kosmos."

Vi ser idag allt fler tecken på att vädret inte längre är lika stabilt som förut och vi kan påvisa förändringar i atmosfären som Ozon och koldioxid halt. Om detta förorsakar en växthuseffekt med ökad temperatur, ökat ultraviolett instrålning, mer regn eller t.o.m. en uppsnabbad nästa istiden kan

vi bara spekulera i. Men ett är säkert och detta är att människan har rubbat jämvikten och naturen "*Slår tillbaka*". I Straights Times den 3 augusti finns en stor rubrik "*Vädret har blivit vansinnigt*" ("Gone Mad".) På TV rapporteras hur rekordvärme har dödat flera hundra amerikaner och att Europa inklusive Sverige nu upplever en senkommen men het och torr sommar likt den förra. Här i Singapore har det regnat nästan varje dag under de tre veckor jag varit här och tidningen konstaterar att detta är mycket ovanligt samt att andra delar av Asien upplever stora översvämningar. Tidningen konstaterar att även om årets juli var den regnräkaste på många år så var förra årets den torraste. I Bangladesh, Indien, Pakistan och Kina har översvämningar tagit många liv. I Chicago där rekordtemperaturen var 41 grader har mer än 500 personer dött på grund av värmen.

Tidningen rapporterar att FN nu konstaterat att temperaturen i världen ökar med 0,3 grader per 10 år, vilket Greenpeace hävdar kommer att få ekosystemet att kollapsa. Översvämningarna i Asien tros bero på att den ökande värmen har fått Himalayas ismassor att minska. I Europa och i år även i Sverige så har vi på samma sätt sett stora översvämningar av floder. I den avslutande artikeln i Scientific American från oktober 1994 som jag också bär med mig på denna resa så skriver professor Antonio R Damasio om "Descartes misstag och människans livs framtid". Han säger att trots att vi idag kanske har en mindre risk för ett förödande kärnvapenkrig än för 10 år sedan så finns många andra risker.

"Det är klart för alla utom de mest världs från varande optimisterna att andra och väldefinierade risker hotar oss. Världens befolkning exploderar fortfarande, luft, vatten och mat förorenas, etiska och moraliska värderingar urholkas fortfarande ; våld och drog missbruk ökar fortfarande."

Descartes var den filosof som har givits äran av att tillsammans med Gallileo och Newton vara en av grundarna till vår tids mekaniska världsbild. Den viktigaste delen av denna var att vetenskapen eller förnuftet särskildes från känslan och det omedvetna. Det är detta som professor Damasio nu kritiserar och säger att det är endast sociopater som kan utöva "rationellt" tänkande utan känslor och att resultatet alltid blir destruktivt för dem själva och samhället. Det är denna brist på koppling mellan rationalitet och känsla som ligger bakom det ökande irrationella beteendet hos människor och som sprids likt en epidemi, enligt professor Damasio. Vi förlorar perspektivet över vad som är moraliskt rätt och fel. I dagens Straight Times berättas ytterligare om etikens upplösning i ett referat av en amerikansk undersökning där "fusk" idag har blivit allt mer accepterat i skolor men även i det amerikanska samhället som helhet. Detta är en av de mest skrämmande tendenserna i dagens samhälle från fuskande skolelever och bilförare som kör för fort till direktörer med enorma fallskärmar och den engelske banktjänsteman som just i Singapore försnillade miljarder, att en allt mer hämningslös egoism får "målet att helga medlen."

I en annan artikel i samma Scientific American skriver Roberts W Kates om "*Att behålla livet på jorden*". Han säger att på frågan om livet på jorden om en viss framtid kommer att överensstämma med vår tid så är svaret nej. Människan har på en generation förändrat livsförhållandena mer än under hela sin tidigare historia och detta kommer att fortsätta. Däremot

kommer livet att finnas kvar men inte nödvändigtvis med människan som ras. Han hänvisar också hur historien visar på civilisationers uppgång och fall vilket även naturligtvis skulle kunna drabba oss. Den stora frågeställningen är om jorden eller om vi så vill planeten Gaia kan klara av den allt större befolkningsmängden. Här säger han ja, om vi utvecklar en ny hållbar teknik. Han tror att jorden under det nästa århundradet kommer att vara varmare, mer överbefolkad, mer sammankopplad men också mer differentierad.

Han tillhör optimisterna, men säger själv att han inte har några fakta att grunda sin optimism på annat än hoppet. Eftersom han är amerikan så ser han likt andra amerikaner världen från sitt perspektiv vilket innebär att han ej kritiserar den överkonsumtion som det amerikanska samhället har av den enkla anledning att den inte uppfattas som fel eller orsak till vår ekologiska kris. I ytterligare en artikel i Scientific American så beskriver Steven Weinberg den vetenskapliga paradoxen att vi som försöker förstå universum är del av samma och därför aldrig kan förstå. I denna vetenskapliga "sanning" så finns även kvant-fysikens axiom att det inte går att observera något utan att påverka det. Vi är alla del av den verklighet vi upplever.

Peter Russel har skrivit boken "The Global Brain" vilken också är min lektyr på denna resa och som utgår från den Gaia teori som James Lovelock formulerat. Denna innebär att jorden ses som en gemensam organism med ett eget liv som har ett eget immunförsvar. Konsekvenserna av klimatförändringen kan således ses som ett globalt feberanfall där jorden nu försöker mobilisera motåtgärder till den bakteriehärd som förorsakat febern, d.v.s. oss själva. Men Russel är också optimist då han säger att vår framtid ändå ligger helt i händerna på oss själva. Det viktigaste är att vi skapar en positiv **vision** av den värld vi vill ha. Han ser därför att det vi idag kallar "informations samhället" är en snabb övergång till "medvetande samhället." Detta beror på att mänskligheten nu tillsammans bildar "den globala hjärnan" som har en kapacitet att ta ett evolutionärt steg och i princip transformera den mänskliga rasen.

Det finns således många olika beskrivningar och scenarior över 2000-talets nya samhälle i en ny värld. Den fundamentala frågan som de flesta pekar på är just förhållandet mellan människa och natur. Och det sätt för människan att lyckas ta sig ur den nuvarande katastrof kursen är genom en ökad personlig medvetenhet, att själva ta ansvaret för helheten. Den sista boken jag vill nämna av de jag läst här i Singapore är Frans G Bengtssons översättning av Henry David Thoreau, Skogsliv vid Walden". Thoreau var samtida och vän till Ralph Waldo Emerson och båda tillhörde de nya religiösa strömningar som växte fram i mitten på 1800-talet på den amerikanska östkusten. Det är intressant att det han skriver i mitten på 1800-talet även detta äger stor aktualitet idag. "*Nu för tiden finns det professorer i filosofi men det finns inga filosofer.*" är ett exempel.

Thoreau beskriver några år när han självvalt drog sig undan för att leva i och med naturen där han säger: "*Det är sant att jag aldrig var till någon hjälp för solen vid dess uppgång, men tro mig, det var av stor betydelse att endast vara närvarande då den ägde rum.*" 1800-talets ny industriella samhälle beskriver han som: "*Konkurs och spekulation är de båda trampoliner, från vilka vår civilisation hoppar upp och gör saltomortaler,*

under det att vilden står på hungersnödens plankor." Och om industrialismens men även 1800-talets jordbruk säger han: *"Människan har blivit sina verktygs verktyg."* Dessa tankar skrevs alltså ned i mitten på 1800-talet.

I von Wrights bok gör han också en genomgång av marxismen från en humanistisk synvinkel. Detta är en befriande läsning eftersom allt till vänster om ny-liberalismen idag belagts med tabu eller sinnesförvirring. Kanske är andra än Per Almark (och mindre rabiat) snart mogna att åter börja studera både socialism och "marxism" (ett begrepp som Marx själv ogillade). För vad von Wright säger är att Marx storhet ligger i att han genom att diskutera det dialektiska förhållandet mellan människan och hennes historiska situation skapade en vetenskaplig bas för samhällsutvecklingen på samma sätt som tidigare Gallileo revolutionerade vår syn på naturföreteelserna. Men skillnaden mellan natur och samhälle är att naturföreteelserna skapar inte själva de lagar som styr deras förlopp medan människans handlingar och tänkesätt i hög grad formas av olika institutioner, normer och livsförhållanden. eftersom dessa i sin tur är människoverk så påverkar människan de faktorer som påverkar henne i en "dialektisk spiral".

Återigen vi skapar själva den värld vi lever i och eftersom människan är det mest anpassningsbara djuret av alla så kan denna värld ta sig många olika former. Ingen kan därför definiera idealsamhället utan detta är en ständig process av sökande. Efter bara tre veckor i Singapore så har jag själv anpassat mig och skapat mina rutiner i denna framtidsvärld. Morgon promenad i Botaniska trädgården, frukost på det franska bageriet och några kvällar i veckan bland folkvimmlet nere på Boat Quay för att njuta av jazzmusiken på Harry's. musik är känsla och utan känsla mister både logik och liv sin mening. Detta innebär inte att jag tror att Singapore är ett framtidssamhälle lika lite som jag vill kalla den en polisstat. Däremot så är Singapore en modell som vi kan lära oss något av på samma sätt som Sverige har en hel del att lära andra stater. Men det viktiga är att varje del av vår jord utifrån sina förutsättningar skapar sitt dynamiska "ideal" samhälle.

I "Humanismen som livshållning" citerar Von Wright Marx som vill ha " *en hänsynslös kritik av allt bestående, en kritik som inte räddes sina egna resultat lika litet som konflikter med existerande makter*". Denna kritik av 1800-talets klassamhälle är Marx största bidrag till utvecklingen under vår tid, medan det klasslösa samhälle han målade upp som en möjlighet efter revolutionen har visat sig vara bara en dröm. Von Wright kallar detta marxistiska Utopia för "scientistisk utopism", d.v.s. en gränslös optimism som han i och för sig kan förstå i det historiska sammanhanget. Men säger att detta innebär en enorm överskattning av det mänskliga förnuftets möjligheter att omsättas i upplyst politisk vilja. Vetenskaplig insikt kan inte enbart ge oss den förmåga som behövs för att bygga ett människovänligt samhälle.

Den viktigaste marxistiska kritiken av det kapitalistiska samhället är "alienationen", d.v.s. upplevelsen av avstånd och främlingskap. Von Wright säger att denna alienation mellan arbetare och arbetsuppgift där arbetskraften blir handelsvara, medborgare och beslutsfattare, "vanliga" människor och experter kommer allt längre från varandra är ett utmärkande

drag för industrisamhället. *"Kanske är den detta samhälles svåraste sjukdom"* där människor underkastas varumarknadens ekonomiska lagar säger Von Wright. Men medan Marx ser lösningen i en marxistisk revolution där staten tar över produktionsmedlen så konstaterar Von Wright att alienationen inte blivit mindre i de länder som infört planekonomi då detta givit en maktkoncentration utan motstycke i den tidigare historien.

Idag lever vi i en annan värld där det inte längre finns några socialistiska länder, i varje fall inte i Europa. det finns egentligen heller inte längre några blandekonomiska och det finns framför allt ingen kritik av det bestående och inga alternativ. Det mest belysande på denna förändring är kanske att det Jugoslavien som Von Wright beskriver som ett intressant experiment mellan kapitalism och marxism som skulle kunna motverka båda formerna av alienation idag utkämpar ett bestialiskt inbördeskrig där inte bara socialism utan även humanism sedan länge är utraderat.

Von Wright säger att varje tidsålder måste på nytt bestämma vad humanismen som livshållning innebär. Det är hög tid för 2000-talets nya värld att börja göra detta. Wright säger att renässansen betonade **människans värdighet** och hennes **oberoende av auktoriteter** i frågor om sanningen. Nyhumanismen framhöll **bildningen** där människan bara med **uppfostran** kunde nå verklig frihet. Själv ser han humanismen som ett **försvar av människans väl** och ställer samtidigt frågan, vad är människans väl? Han besvarar den med: *"En människa har det bra, "förverkligar" sitt väl, när hon lever i harmoni med sina lyckomöjligheter inom ramen för en given situation."* Och han gör samtidigt slutsatsen att: *"Om varje människa skall ha samma chans att förverkliga sitt väl, så måste en viss balans råda mellan samhällets institutionaliserade ordning och villkoren för ett gott liv.....En, humanism, som ställer människans väl i centrum, måste idag starkare betona solidariteten människor emellan än den enskilde individens självförverkligande. men de två aspekten: solidaritet och självförverkligande, kan inte skarpt skiljas åt. Ändamålet med solidariteten kan inte vara annat än att alla enskilda inom gemenskapen skall få det bra."*

Von Wright säger att en äkta humanism i våra dagar måste bygga på ett djupt socialt engagemang. En i historien osedd likformighet i kombination med en snabb befolkningsökning har givit ny mening åt den gamla sanningen att *"Allt beror av allt"*. När alla sitter i samma båt, så berör varje rubbning av jämvikten alla och det blir allt svårare att hålla farkosten i balans. Återigen kan vi säga att just balansen mellan den personliga friheten och den kollektiva organisationen är den fundamentala frågan i all samhällsbildning, att finna en lagom blandning av "utopia och anarki". Von Wright säger:

"Bara i ett samfund där en lagbunden ordning råder, kan människans väl säkerställas. varje samhällsordning innebär begränsningar för den enskildes frihet. den kräver också lydnad för en auktoritet, som har makt att tvinga den motspänstige. men det ligger i den lagbundna samhällsordningens natur, att auktoritetens krav på lydnad skall vara berättigat eller legitimt. Ordningens företrädare och väktare måste kunna legitimeras sina anspråk på att tvinga människorna att efterleva den normativa ordningens bud."

Svårigheten med all auktoritet är som Von Wright säger att "makt korrumpierar" och de som störtat en tyrann har svårt att känna igen sig själv som en ny. Den nya maktapparaten blir snart till en mask för de egna själviska ambitionerna. *"Den existerande ordningen blir en förklädnad för ett mindretals intressen"* där " varje samhällsordning när den tycks som mest stabil bär på frön till sin egen undergång". Genom historien så har enligt Von Wright strömkantringarna med nödvändighet varit tragiska. De stora förändringarna jämför han med en slags klyfta eller tomrum som öppnar sig mellan en gammal ordning i förfall och en ny som håller på att upprättas. Det är i denna historiska process som humanismen med sina värden har sin roll att moderera och försvara det som egentligen alla religioner och filosofier har definierat som godhet, sanning och skönhet.

Jag har ofta sagt att det finns inga enkla svartvita lösningar, vilket jag håller fast vid. Men trots detta så måste vi förenkla vår verklighet så vi kan förstå den. Jag är inte ensam om att beskriva en tidsströmning som urholkar våra högre värden och etik samtidigt som egoism och elittänkande växer fram som ett rättfärdigande av den starkes rätt. En av mina andra återkommande slutsatser är att dagens amerikaniserade värld har som farkost börjat att oroväckande få slagsida. Det är den ensidiga materialismen = konsumismen som idag är det största hotet, inte i sig självt där denna materialism givit oss många fördelar, utan genom frånvaron av de andra riktningarna i livets cirkel. Vi måste vidga vår synvinkel till att omfatta både den **mentala, materialistiska, emotionella och själsliga** delen av världen, samhället och oss själva. Dagens verklighet präglas av en ledarskapskris både inom politik och företagande men denna löses inte genom endast nya ledare utan genom ett nytt ledarskap. Vi måste återigen börja att "filosofera" över vad som är rätt och fel, och vi måste återigen börja tänka långsiktigt istället för stundens omedelbara tillfredsställelse.

I detta ligger ismernas "död" och den verkliga demokratins avsomnande som en integrerad del och där vi måste återskapa dessa visioner över framtiden. Von Wright avslutar sin bok med att säga att:

"det finns tider i historien, när det kan se ut som om mänskligheten inte hade råd att lyssna till de röster, som talar för människans väl och ifrågasätter det tvång som är inbyggt i det bestående samhällets ordning." Han säger vidare att: *"vi ännu inte är där men att det finns ominösa tecken, t.ex. i form av hot mot vår livsmiljö och steg som redan under vårt århundrade tagets mot det omänskligas avgrunder. Auschwitz, Hiroshima, Vietnam har varit etapper på en väg, vars slut vi ännu inte kan se utan på sin höjd ana. Under sådana tider gäller det för humanismen s.a.s. att övervintra."*

Vi behöver därför ett återuppvaknande där vi börjar spendera tid åt att fundera över den framtid vi vill ha och hur vi ska komma dit. Vi behöver nya idéer och tankar i en ny värld, men vi behöver också återupptäcka vårt mytiska, filosofiska, ideologiska och religiösa arv. Därför även om "ismerna är döda" så har mycket av det de säger en ännu större giltighet idag. Min största oro över framtiden är som jag sagt många gånger den ytlighet och frånvaron av en djupare debatt över vår nya värld, vårt nya samhälle med sin nya människa. Det finns inte längre någon förnimbar motpol till de allt

större och genomkomersialiserade massmedia som visar allt mer utslätad underhållning spetsad men också allt mer bestialiskt våld, förnedrande sex och laglös spekulation, det som för ett par årtionden sedan betraktades som moraliskt förkastligt. Vårt århundrades frihet och demokrati har varit vår civilisations stora framgång i historiens diktatoriska mörker, men idag håller samma frihet att förvanskas i konsumismens och likriktningens dimma.

I ett samhälle där vi tror att framtiden kan avläsas genom att varje minut följa spekulanternas kurs på aktiebörserna och där allt fler av våra politiska och företags ledare tillhör samma manliga människotyp av manipulerande administratörer vars enda krav verkar vara att ha hög lön och där all kunskap och erfarenhet är en "belastning", bör fröet till sin egen undergång. I all samhällsbildning är balansen mellan den fria människans enskilda möjligheter och kollektivets välbefinnande nödvändigt. Genom att tillåta att varje människa utvecklar sina färdigheter så får även kollektivet del av detta. Båda extremerna oberoende av om det är den påtvingade jämlikheten där Jante lagen gäller eller där ojämlikheten skapar mångmiljonärer i egna samhällen medan allt fler tvingas till arbetslöshet och maktlöshet ger inget fungerande samhälle. Och ett "samhälle" där det inte längre finns något kritiskt tänkande och debatt om helhet, gemenskap och framtid är inget samhälle.

Som avslutning skulle jag åter vilja citera Georg Henrik von Wright som säger att en humanistisk livshållning är baserad på en "radikal obundenhet." Den förespråkar inte egots anarki eller den rikets rätt till obegränsad rikedom utan ett samhälle som tillåter både individens frihet och kollektivets väl. Denna balansgång är inte enkel och den är inte heller statisk utan en process som kräver ständigt engagemang från alla medborgare i **Det Nya Samhället**.

...obundenhet betyder inte att man förkastar varje bindande norm. En humanistisk livshållning är tvärtom förbunden med en kritisk tro på nödvändigheten att underkasta sig en ordning - men också en insikt om varje ordnings föränderlighet och otillräcklighet. Den vise man (Goethe) som vi så ofta har så anledning att citera, när vi talar om humanism, skapade också uttrycket "dynamisk ordning". Humanisten är beredd att ta avstånd från allt, som beskär eller fjättrar människors möjlighet att inrätta sitt liv på ett människovärdigt sätt. men han vet också, att möjligheterna kan förverkligas bara i hägnet av en human ordning, som får sin legitimitet av omsorgen om människans väl.

Singapore 5 Augusti 1995

Referenser och bibliografi- Volym 3 - Det Nya Samhället

Det är i stort sett omöjligt att lista all den litteratur som på något sätt varit underlag för **Civilisationens Kärna** och **Det Nya Samhället**. Referenser och bibliografi begränsas därför till de viktigaste titlarna och de som jag dessutom kan rekommendera för den som vill fördjupa sig i något av ämnes områdena. Framförallt så har jag koncentrerat mig på de böcker som beskriver utvecklingen i Mesopotamien och Sverige samt det Nya Samhället. Dessutom anger jag de lokala skrifter från mina egna hemtrakter som jag använt. De flesta böckerna är amerikanska av den enkla anledningen att här finns **Civilisationens Kärna** av idag. Men flera av författarna är europeiska vilket fortfarande tillhör vår västerländska värld men sett i något bredare perspektiv. För den som vill läsa svensk historia av litterärt snitt så kan jag varmt rekommendera Strindberg, Wilhelm Moberg, Jan Fridegård, Sven Delblanc, Stig Claesson och Ulf Lundell om dessa mot förmodan undgått läsaren. För Mesopotamien så kan "Tusen och en natt" också rekommenderas då den ger en lite mänskligare framtoning av kalifen i Bagdad än Saddam Hussein.

Aeboe A, "Antikens matematik"

Prisma 1984

Författaren ger matematikens historia från dess födelse i Mesopotamien till den grekiska geometrin. I mångt och mycket det som ingår i den västerländska skolan av idag.

Adler -Karlsson, "Lärobok för 90-talet"

Prisma- Magnum

Adler-Karlsson följer upp sin "Lärobok för 80-talet" med en ny fakta- och framförallt åsiktsspäckad bok inför 90-talet och ett nytt årtusende. Han ser de "adrenlinstinna hannarna som är de sm styr världen oberoende av samhällssystem där han delar in världshistorien i fyra epoker: Människans kamp mot skogen, människans kamp mot jorden, människans kamp mot naturen och sedan 1914, människans kamp mot människan.

Afrell P, Sundqvist S I, "Bankkrisen"

DN förlaget 1992

En beskrivning över hur avregleringarna under 80-talet ledde till den svenska bankkrisen med 35 miljarder i förluster 1991 och 50 miljarder 1992.

Anderson, Rashidian, "Iraq and the continuing Middle East crisis"

Pinter 1991

En engelsman och en iransködd aklimatiserad i England svarar för denna allsidiga belysningen av det vi kallar "Gulf konflikten". Författarna framför två orsaker till utvecklingen av kriget förutom den primära orsaken vilket var Iraks invasion. Den ena är den strategiska betydelsen av oljan och den andra är George Buch personlighet. "Ändamålet helgar medlen" fick i detta krig en helt ny mening då de amerikanska och brittiska bombplanen genomförde den mest massiva bombningen någonsin. Författarna uppskattar de direkta civila offren till upp mot 100 000. De gör också samma slutsats

som många andra bedömare, att rapporteringen från detta krig styrdes till 101% från Pentagon.

Asimov I, Katastrof - "15 vägar till vår undergång"

Ordfront 1979

Asimov tittar in i både människans och universums framtid och diskuterar olika vägar som alla leder mot det obevekliga slutet.

Asimov, Pohl, "Our angry earth"

Tom Doherty 1991

Asimovs "testamene" till en värld han nu lämnat. hans varningar för en ekologisk katastrof kan knappast avfärdas av någon.

Baines John, "Rädda Jorden"

Almqvist & Wiksell 1990

En bokserie i fyra delar, Rädda Regnskogarna, Rädda Atmosfären. Stoppa försurningen, Avfall och Återvinning. En kortfattad text och vackra foton ger en bra introduktion.

Baran P Sweezy P, "Monopoly Capital"

Pelican 1966

Sweezy och Baran skriver om utvecklingen av det amerikanska samhället och ekonomin ur marxistisk synvinkel.

Barnaby Frank, "The GAIA Peace Atlas - Survival into the third millennium"

Doubleday 1988

Förre chefen för SIPRI i Stockholm Frank Barnaby är redaktör för denna fredsbok där bl a Gro Harlem Brundland, Johan Galtung, Julius Nyerere, Desmond Tuto, Inga Thorson bidrar och Javier Pérez de Cuéllar deltar. I inledningen säger författarna: "*Om vi inte omvandlar våra erfarenheter till en ny riktning så leder vår nuvarande väg direkt till slutet på mänsklig tid. Vi har kanske 15 år kvar. Femton vårar. Femtusen dagar och nätter. Femtusen soluppgångar och stilla kvällar, femtusen uppvaknande i hjärtat på moder jord. Om vi inte kan förändra vårt medvetande och hjärtan och våra handlingar i tiden.*"

Batra R, "Den Stora Världsdepressionen 1990"

Prisma 1989/1985

Professor Ravi Batra förutsäger här 90-talets ekonomiska sammanbrott. Orsaken är de ökande klyftorna i USA mellan de rika och de fattiga. Han upprepar även P.R Sarkars teori om återkommande samhällscyklar. En intressant och kontroversiell bok om ekonomi.

Berglund H, "Industrihistorisk guide"

Sundsvalls Museum 1993

En beskrivning över "träriket" i västernorrland och hur skogen blev det som industrialiserade denna del av Sverige.

Bibeln "The Holy Bible - New International Version "

Oxford University Press 1984

Även som historiebok så är Bibeln den enskilt viktigaste om vi vill förstå vår egen

civilisation. Denna version av vår Bibel innehåller ett mycket rikt bakgrunds material om både innehåll och när det nertecknades. Den kompletterar vår egen svenska Bibel.

Block, Block, Schaerström. "Människan och teknik i framtidssamhället "

Liber 1976

En lättillgänglig bok om de olika processer som formar framtiden. Författaren förutspådde 1976 Sovjetunionens kollaps och har även många andra intressanta framtidsvyer som idag är samtid. Författarna varnar både för ekologisk, resurs och miljökris samt ifrågasätter storstadsmänniskans balans.

Bloom A, "The closing of the American mind"

En intressant bok som noerbart har sålt i nästan 1 miljoner exemplar i USA. Den beskriver den sociala och politiska krisen i USA egentligen är en intellektuell kris.

Bohm D, Seat D, "Science Order and Creativity"

Bantam New Age 1987

En mycket fascinerande bok som vinner vid varje ny genomläsning. Den ifrågasätter vår nuvarande fragmentering inom vetenskapen till förmån för ett tvärvetenskapligt samarbete. Kuhn, Koestler, Heisenberg och Schrödinger sammanföres i en genomgång av de kreativitet som formar vår verklighet ur Kaos till ordning.

Boorstein D, "The Discoverers"

Vintage 1983

Daniel Boorstein kallar denna bok för "En historia över människans sökande att förstå sin värld och sig själv." Denna bok är en tvärvetenskaplig skildring genom historien som förklarar många av vår tids ärvda verkligheter. Varför har veckan 7 dagar och timmen 60 minuter? Han berättar om den arabiska vetenskapsmannen Al-Biruni som levde på tusentalet och som vidareutvecklade grekernas navigationskonst och insåg att jorden var rund. Självt reste han genom hela Asien och Afrika. Vidare berättar han om Tang dynastin i sexhundralets Kina som accepterade religionens frihet och tog emot Taoister, Konfucis anhängare, kristna missionärer, Zoroaster präster från Persien och Buddhister. Genom den kinesiska boktryckerikonsten så innehöll kejsarens bibliotek 40 000 bokrullar. Denna skildring ger en mycket bred och annorlunda historia som inte är lika västerländskt färgad som de flesta vilket ger en mycket intressant läsning.

Boorstein D, "The Americans: The Democratic Experience"

Vintage Books 1974

Daniel Boorstin beskriver den amerikanska historien på ett annorlunda sätt som berättar skapandet av den amerikanska "rasen"

Brate E, "Eddan"

Den isländska "saga" ger vår bästa inblick i våra förfäders föreställningsvärld. Här finns mycket av vår nordiska kulturella historia samlad även om vi inte är medvetna om den.

Brown L etc, "State of the world"

W W Norton 1992

Detta är Worldwatch institutets årliga rapport över världens utveckling mot ett varaktigt samhälle. Lester Brown säger att "*många ser fortfarande inte behovet av en ekonomisk och social transformation för att lösa jordens försämrande fysiska förhållanden*". Han diskuterar också förändringsmekanismerna där han säger att "*sociala förändringar inträffar som svar på ny information eller nya erfarenheter*" och vidare att "*sociala och ekonomiska förändringar börjar alltid med individer*".

Brøndsted J Vikingarna hemma och i härnad

Prisma Magnum 1986

denne danske författare ger en fullständig överblick av den skandinaviska vikingatiden och vikingarnas utflykter runt världen. Detta innefattar även vardagsliv och religion.

Burenhult G, "Länkar till vår forntid"

Bra Böcker 1988

En mycket bra och bildrik bok om våra historiska rötter från stenålder till vikingatid som i text och bild "länkar" till vår samtid. Producerad av utbildningsradion.

Calder N, "Einsteins Universe"

Penguin 1979

En ny tillgänglig beskrivning av relativitetsteorin och hur denna har senare verifierats och påverkat vår vetenskap.

Capra Fritjof, "Fysikens Tao"

Bokförlaget Korpen 1975

Detta redan klassiska verk presenterar den moderna fysiken mot bakgrund av alla de stora österländska visdoms läroarna. Allt ingår som del i varandra.

Capra F, "The turning Point"

Bantam 1988

Capra har fortsatt sitt intressanta öst-väst filosoferande från Fysikens Tao. I The Turning Point ger han en holistisk bild över det skifte som nu sker inom *Den Nya Tiden*. Han ser kvinnorörelsen som en fundamental roll i denna förändringsprocess.

Capra F och Steindl-Rast D, "Belonging to the Universe"

Harper 1991

Denna dialog mellan fysikern Fritjof Capra och teologen David Steidl-Rast jämför den vetenskapliga och religiösa paradigmerna som dessa två oberoende av varandra har kommit fram till. Tillsammans ger de en mycket tänkvärd diskussion om en holistisk värld.

Carlson, Rosen; "Svensk Historia"

Faktarik sammanställning för gymnasieskolan.

Carson Rachel, "Havet"

Folket i bild 1959

Detta var Rachel Carsons första verk som i enkla ordalag redogör för havets och vattnets betydelse i vår värld som hennes första bidrag till förståelsen av vårt ekologiska system.

Carson Rachel, "Tyst Vår"

Prisma 1979 (1962 på engelska och 1963 på svenska)

Detta klassiska verk är lika läsvärt idag så mycket av det Rachel Carson varnar för nu har hänt där den tysta våren ljuder av motorbuller.

Carlsson, Graninger, Tägil, "Vägar Till Nuet"

Esselte Studium 1985

Historia för gymnasieskolan. I denna tredelade serie deltar många av Sveriges bästa historiker och detta har givit ett mångsidigt perspektiv och en bra överblick som täcker både vanliga människors förhållande som historiska processer.

Cetron, Davies, "Cristal Globe, The haves and the have nots of The New World Order"

St. martins Press 1991

En mycket fakta späckad bok om utvecklingen i världen inklusive trender inom de flesta områden. Författarna påpekar att industrisektorn stadigt har minskat i världen till förmån för service sektorn, vilket fortsätter in i 2000-talet. I framtiden ser man därför en koncentration till ett antal världsomspännande jätteföretag och en mängd småföretag. de medelstora företagens tid är förbi. I övrigt fortsätter utvecklingen som idag baserad på olja från Saudi Arabien, Kuwait och Irak, vilket i sin tur oundvikligen leder till allt värre konsekvenser från växthuseffekten.

Chomsky N, "Deterring democracy"

Vintage 1992

Noam Chomsky var en av de ledande amerikanska kritikerna mot USA:s krig i Indokina vilket han bl.a. framfört i "At war wurh Asia". Detta är en uppgörelse med den amerinaks aimperialismen under 80-talet och i början av 90-talet när USA står som ensam supermakt i en värld som är i kris.

Collinder B, "Snorres Edda"

Även denna "andra" Edda har mycket att säga om vårt nordiska arv.

Commoner B, "Maktens Armod"

Aldus 1976

Barry Commoner följer upp sin bok Cirkeln sluter sig. Han jämför sin analys av energi, produktion och konsumtion med Marx tankar om ekonomin.

Commoner B, "Making Peace with the Planet"

Panthion 1990

Den pensionerade Commoner fortsätter sin strävsamma kamp att informera och ge idéer till lösningar. Hans egen utveckling där han idag kopplar ihop yttre och inre fred och att hela civilisationen, människan och miljön måste behandlas tillsammans.

Cotterell A etc, "The Encyclopedia of Ancient Civilization"

Referenser om de antika civilisationerna.

Dagbladet, "Nya Samhällets notiskavalkad 1900-1975"

1975

Denna socialdemokratiska Sundsvallstidning beskriver i sin notiskavalkad framväxten av det svenska folkhemmet lokalt i Medelpad, i konungariket Sverige och världen som helhet. Det går verkligen att följa hur **Det Nya Samhället** förändras.

Drucker P, "Den Nya Verkligheten"

Svenska Dagbladet 1990

Peter Drucker är en av det amerikanska etablismanget med erfarenhet av politik och ekonomi. Även han ser en ny tid komma även om den bygger på traditionella amerikanska värderingar. Han avslutar boken med att konstatera att en ny världsbild baserad på intuition är på väg.

Drucker P, "Post capitalist society"

Harper Business 1993

En uppföljande bok till den nya verkligheten som ser kommunismens fall som ett förebådande till att även vårt traditionella kapitalistiska samhälle kommer att förvandlas till ett kunskapsamhälle. Drucker ser vårt nuvarande linjära tänkesätt att allt mer påverkas av "kaos teorin" i komplexa processer.

Edstam Ulf, "Från flinta till chip"

Esselte Studium 1986

En kortfattad teknikhistoria från förhistorisk tid till nittonhundratalet som knyter ihop teknik och samhällshistoria.

Einstein A, Infeld L, "The Evolution of Physics"

Simon & Schuster 1938

Albert Einstein själv ger här en fängslande berättelse om utvecklingen från relativitetsteori till kvantfysik.

Einstein A, "Relativity"

Crown Publishers

Albert Einstein har själv sammanställt sina anteckningar från många år till en full beskrivning av både den speciella och allmänna relativitetsteorin.

Edman Stefan, "Sverige är Fantastiskt - men hur länge ?"

Edman ger en personlig hyllning till skönheten i det svenska landskapet där poesi blandas med fakta. Han varnar samtidigt för att naturen slår tillbaka men tror hoppfullt att opinionen då vaknar.

Erensvärd G, "Före - Efter"

Aldus, 1970

En enkel och mycket bra diagnos för vår framtid. Dessutom föreslår Erensvärd omedelbara åtgärder. Det var 1970.

Exeter, "The Illustrated Encyclopedia of Science"

Exeter Books 1984

En populärvetenskaplig och bildrik sammanställning av allt från atomer och elektricitet till laser och satelliter.

Facey W, Kingdom of Saudi Arabia

Stacey International 1990

Referencer om Saudi Arabien och islams framväxt.

Ferguson M, "The Aquarian Conspiracy"

J P Tarcher 1980

Den nu klassiska boken om "Den Nya Tiden" med Marilyn Fergussons definition av det pågående paradigmskiftet i vår värld, samhälle och inre.

Freund P, " Myth of Creation "

Transatlantic arts 1975

Philip Freund går igenom många av vår historias olika skapelsemyter. I likhet med Edward Harrison kommer han till slutstasen att det vi kallar vetenskaplig sanning bara är en annan myt som också kommer att förändras och att vårt rationella tänkande aldrig hinner upp den ursprungliga "sanning" som vi söker.. Däremot finns mycket visdom i de ursprungliga myterna.

Friborg G, "Brasilien svenskarna"

Emigrantinstitutet 1988

Göran Friborg ger både bakgrund och statistik över de svenskar som vid sekelskiftet lämnade Sverige för den nya drömlandet Brasilien. Många kom från det av konjunkturkris, arbetslösheter och arbetskonflikter härjade träricket kring Sundsvall.

Fromm E, "The Sane Society"

Fawcett 1955

Fromm presenterar en tidig och mycket framsynt bok om vår civilisation och människans. Hans huvudbudskap är kärleken som alternativ till materialismen.

Fukuyama F, Historiens slut och den sista människan

Norstedts 1992

Fukuyama inledde med en artikel en världsomspännande debatt om vårt västerländska samhälle var "slutmålet för historien". Även om man ej håller med i Fukuyamas slutsatser så är det en mycket tankeväckande bok om framgångarna, men också riskerna, med vårt nuvarande samhällssystem och livstil.

Galbraith J K, Överflödets samhälle

Amerikanen John Kenneth Galbraith skrev redan 1958 sin klassiska bok: "*The Affluent Society*", på svenska: "*Överflödets samhälle*" med en andra upplaga 1969, som beskriver den moderna kapitalismen med dess historiska rötter. Den Kanada födde John Kenneth Galbraith (1908) är sedan många årtionden respekterad som vår kanske mest insiktsfulle och samtidigt politiskt oberoende ekonom. Han är också Professor Emeritus

vid anrika Harvard university.

Galbraith J K, Jordens fattigdom

Referenser om Indien.

Galbraith J K, "The Culture of Contentment"

Penguin books 1993

Denna senaste bok av den nu åldrande men vitale Galbraith kan ses som en uppgörelse med den "enda vägens" laissez-fair som styrt världen under de senaste åren och ett försvar till det bland-samhälle som med något olika recept använts i både USA och Sverige. Han säger att det i "de belåtnas kultur" har utvecklats ett direkt motstånd mot all statlig inblandning där statens enda medel idag är att höja eller sänka räntorna. (Vilket "marknaden" även styr i Sverige) Han kallar 80-talet som sammanslagnings och övertagnings mani med spekulation i företagsvärlden som självdestruktiv där staten måste ingripa som regulator. Han konstaterar att Amerikas regering har varit resultatet av de som röstar: *"Till försvar av Ronald Reagan och George Bush så måste sägas att de representerar den anda som valde dem.* Som avslutning sätter han sitt hopp till en amerikansk president och kongress som är dedikerade till mänskliga behov.

Galbraith J K, "American Capitalism"

Pelican 1952

Galbraith beskriver hur den amerikanska kapitalismen fungerar ur en icke-marxistisk synvinkel. Likt Sweezy så behandlar båda författarna systemet ur ett materialistiskt perspektiv.

Gallant Roy A, Our Universe

National Geographic 1986

En vacker bildatlas som omfattar universums historia och en detaljerad beskrivning av himlakropparna.

Gardell C J, Gotlands historia i fickformat

Enkel sammanställning av en unik ö och dess historia.

Garraty J.A, Gay P, The Columbia History of the World

Harper & Row 1972

En historia över den civiliserade världen som utarbetats av en kunning stab. Den innehåller många tänkvärda slutsatser som även innefattar vår historias olika filosofiska strömmar.

Gerholm Tor Ragnar, "Varför Kärnkraft"

Kreab 1975

Gerholm företräder tillväxt med fortsatt utbyggnad av kärnkraften. Han säger att genom ökad välfärd i Sverige så kan vi bättre hjälpa "våra mindre lyckligt lottade medmänniskor".

Gorz A, "Vägen till paradiset"

Analys och kritik av samhället från "vänster". André Gorz har i Vägen till Paradiset från 1983 skrivit följande om dagens tidsanda och effekterna av den tekniska revolutionen. *"Genom bredden och räckvidden i de förändringar som den för med sig är den*

nuvarande krisen jämförbar med den första industriella revolutionen. I den löses våra samhällen upp i en dödskamp hos en ordning som länge än kan överleva sin egen död, allt medan den sveper in oss i sina orörliga apparater."

Gorz A, Kritik av det ekonomiska förnuftet

Ytterligare analys och kritik av samhället från "vänster"

Gore A, Earth in the balance - Ecology and the human spirit

Houghton Mifflin Company 1992

Även om detta hade skrivits av en "vanlig" person så hade boken haft många tänkvärda kvaliteter. Nu är den skriven av en amerikansk senator som sedermera blivit vice president. Detta ger naturligtvis AL Gores synpunkter en ännu större tyngd. Han pekar på de stora problem och risker som vårt nuvarande levnadssätt ger för den ekologiska jämvikten. Han visar dessutom på kopplingen mellan vårt sätt att leva och vår tanke och själ.

Graham-Campbell, "The Viking World"

En berättelse "utifrån" om vårt vikinga-arv.

Grönholm Jan, "Helhetssyn och framtidstro"

Liber 1979

En kort men mycket klar och omfattande förklaring av holism genom referenser till de filosofer, författaren och vetenskapsmän som har påverkat den nya världsbilden.

Graham Frank, "Since Silent Spring"

Hamish Hamilton 1970

Rachel Carson var redan klassisk 1970 och Frank Graham försöker se vad människan har gjort efter Silent Spring. Han visar på fortsatta kemiska ingrepp där USA:s massiva användning av kemiska gifter under Vietnam kriget tas som ett exempel.

Gullmärt-Häger L; "Wiiforsens kraftstation"

Sundsvalls museum 1982

En beskrivning av Wiiforsens kraftstation i Ljungan, en av Sveriges första.

Harman Willis, "Global Mind Change"

Institute of Noetic Sciences 1988

Willis Harman arbetar idag inom Institute of Noetic Sciences och har lyckats att samställa en mycket bra översikt om den medvetande förändring som vi själva och världssamhället nu befinner sig i. Han betonar som så många andra vikten av en ny världsbild: När en vision har skapats och vi har accepterat den så har vi redan påbörjat de krafter och faktorer som realiserar denna vision".

Harrison E, " Maskes of the Universe "

Collier Books 1985

Edward Harrison är fysik professor men har gjort en tvärkulturell genomgång av människans världsbilder genom historien från det magiska och mystiska till det mekaniska och okända. Han illustrerar människans sökande efter mening i tillvaron på ett spännande och ödmjukt sätt.

Harenberg B, "Krönika över det 20:e århundradet"

Bonniers 1988

Ett bra uppslagsverk för nutidshistoria i korthet och kompletterande bilder från 1900 - 1987

Hawkins S, "A Brief History of Time"

Bantam 1988

Vår tids främste fysiker sammanfattar vår tids världsbild där vetenskapen tror att vi kan hitta den stora trollformeln till universums gåta.

Hedlund E, EG

DN förlaget 1993

Bakgrundsfakta till EG:s olika medlemsstater.

Heilbroker Robert. "Människans framtid"

Aldus 1975

Robert Heilbroker som är professor i ekonomi i New York ger här en mörk och hård dom över människans framtid. Han ser risken för framtidens fördelningskrig och att vi själva måste inse den kommande katastrofen.

Henderson H, "Det falska prästerskapet"

En hård kritik av våra "ekonomiska experter". Hazel Anderson är en av de nya kvinnor som tagit del av debatten om en ny värld i bl.a. . *"Det falska prästerskapet- En analys av nationalekonomins kris och industrisamhällets utvecklingsmöjligheter"* som kom 1981.

Heyerdahl Thor, "Grön var jorden på den sjunde dagen"

Natur och Kultur 1991

Thor Heyerdahls egen beskrivning av sin livsgärning och livsfilosofi. En mycket viktig bok.

Heyerdahl Thor genom Christopher Ralling, Tillbaka till paradiset

Roth 1990

En bok som bygger på BBC:s TV-serie om Thor Heyerdahl, vår tids kanske främste "upptäcktsresande" runt Moder Jord.

Herbert Nick, Quantum Reality

Anchor 1985

Författaren går igenom hela kvantmekaniken och Bells teorem ur vilket han drar slutsatsen att vi lever i en icke-lokal verklighet där förändringar kan ske snabbare än ljusets hastighet.

Hurtig M, The Betrayal of Canada

Stoddard, 1991

Hurtig beskriver samhällsutvecklingen i Kanada ur kulturell och ekonomisk synvinkel. han hävdar att det kanadensiska samhället och drömmen att skapa en bättre värld än sin

stora amerikanska granne i söder har förrått av en ny elit. Resultatet är att Kanada nu befinner sig i stora sociala svårigheter där landet i princip kontrolleras från USA.

Huxley A, Brave New World

Aldous Huxley Brave New World skrevs 1932. 1947 skrev författaren i förordet till den nya upplagan. " *Det förfaller som om Utopia befanna isg mycket närmare oss än någon för bara 15 år sedan kunnat föreställa sig. Då förutsatta jag, att det skulle ligga 600 år framåt i tiden. Idag förefaller det helt tänkbart, att skräcktiden kommer att ha brutit in inom ett århundrade. Det vill säga, om vi avstått från att spränga oss själva i småbitar under tiden*".

Huxley Aldous, Framtidens värld

Walström och Widstrand 1958

Redan på femtiotalet skrev Huxley denna bok som varnar för "1984" och att den moderna robotmänniskan inte orkar med sin frihet. Huxley menar att det överorganiserade stadssamhället med sin kontinuerliga hjärntvätt leder till enkelriktad diktatur.

Instituto del Tercer Mundo, Third World Guide 91/92

Denna mycket omfattande uppslagsbok behandlar allt som behövs att veta om förhållandet mellan nord och syd, dvs den utvecklande ock den icke utvecklade världen men ur den tredje världens perspektiv.

Janson S, Janson B, Hällristningar vid Nämforsen

1980

Författarna beskriver Sveriges största hällristningsområde vid Ångemanälven. Detta är dessutom ett av de äldsta som beskriver den fångstkultur som präglade de norrländska samhällen in i våra dagar

Jonsson H O, "Tjärnfolket"

Micksäter 1987

En mycket intressant berättelse om ett norrländskt självhushåll under 165 år.

Khali, Samir al, "Republic of fear"

Patnteon 1990

En ingående beskrivning av Bath partiets maktövertagande i Irak och Saddam Husseins diktatur. Författaren ser emellertid denna händelsutveckling som en symtom på hela arabvärldens kris.

Kennedy P, The Rise and fall of the great powers.

Fontana Press 1989

En tegelsten på 900 sidor som faktiskt blivit en internationell bestsäljare. Kennedy ger en ingående beskrivning över hur maktförhållandena har förändrats i Europa under de senaste 500 åren. Han knyter samman industriell produktion med militär styrka, vilket enligt Kennedy förklarar utfallet av alla större krig. Han ser som flera andra att USA kommer att minska i relativ styrka, men tror att landet trots allt kommer att kvarstå som supermakt.

Kennedy P, "Preparing for the Twenty-first century"

Harper Collin 1993

Kennedy följer upp sin tidigare historiska översikt med en bredare bok som även behandlar de ekologiska aspekterna.

Kostler Arthur, "Janus - en sammanfattning"

Bokförlaget Korpen 1978

Kostler säger: "Det mest påfallande tecknet på vår arts patologi är kontakten mellan de unika teknologiska framgångarna och den lika unika oförmågan att sköta de sociala angelägenheterna. Kostler gör en mycket intressant resa från kvantfysiken till Jung.

Kramer S N, History begins at Sumer

Detta är standardverket av världens främste kännare på den sumeriska kulturen. Professor Samuel Noah kramer föddes i Ryssland 1897 och kom som immigrer till USA vid 9 års ålder. Han har varit verksam vid University of Pennsylvania och deltog 1930 i amerikanska utgrävningar i Irak. Han delar äran av att tyda kilskriften med många andra, men hans tolkningar av dessa 4000-5000 år gamla lertavlor är en exceptionell presentation.

Krigsman A, "Spikarö fiskeläge"

Sundsvalla kulturnämnd

Denna lilla skrift beskriver historien om Spikarö fiskeläge på Alnön utanför Sundsvall. Den ger en utmärkt bild över livet längs norrlandskusten.

Kuhn Thomas, "De vetenskapliga revolutionernas struktur"

Doxa 1974

Thomas Kuhns filosofiska verk inför begreppet "*paradigm*" för att visa vetenskapens stegvisa skifte där varje paradigmskifte för med sig ett antal förändringar inom många områden.

Kågeson Per, "Stoppa Kärnkraften/I skuggan av Barsebäck"

Prisma 1973/1980

Per Kågeson var en av de första i Sverige som kopplade ihop miljö, energi, ekonomi och teknik. Han har också skrivit många andra böcker som är både rikhaltiga på fakta och med sakliga kommentarer från vänsterkanten.

Land, Jarman, Break point and beyond, Mastering the future and today

Harper business 1993

Ytterligare än mycket läsvärd bok om vår värld i förändring. Författarna konstaterar att dessa förändringar "*inte bara är, snabbare, mer komplexa, mer turbulenta och mer svårförutsägbara utan att förändringen själv har förändrats.*"

Langeby E, "Vinter i välfärdslandet"

Brombergs 1993

I denna andra upplaga så hävdar Elisabeth Langeby att hon fått rätt när det gäller

sönderfallet av den svanska välfärdsstaten. Hennes tes är att staten är roten till det onda och att Sverige genom ett ständigt högt budgetunderskott kommer att degenerera till en diktatur i analogi med vad som hände efter kriget i Uruguay. Hennes observationer att den industriella sektorn krymper, utbildningsnivån är lägre än i andra industriländer, BNP minskar och arbetslösheten som hon pekar ut som unikt för Sverige är i själva verket fortfarande värre i de flesta andra västländer. Observationer och slutsatser hänger därför inte ihop, men boken är trots allt läsvärd som en partsinlaga från höger.

Lavin T.Z, From Sokrates to Sartre : the Philisophy Quest

Bantam 1984

Författaren beskriver de världsbilder som representeras av Plato, Descartes, Hume, Hegel, Marx och Sartre. Han gör detta ur ett traditionellt amerikanskt synsätt men trots denna begränsning ger han en intressant jämförelse mellan de filosofer som påverkat människan under 2 500 år.

Leakey R, Lewin R, "Origins reconsidered"

Doubleday 1992

Richard Leakey är tillsammans med sin far en av världens mest framstående arkeologer i sökandet efter de första människorna. Sökandet har i Afrika givit många påtagliga resultat i skellett och fossiler. Men här utvecklar Leakey sin forskning till ett djupare plan och frågar efter vad det är som gör människan till människa.

Lindqvist H, Den Svenska Historien

Wiken 1993

Herman Lindqvist är en av våra mest flitiga historiska skribenter. Denna enkla bok användes som handledning till utställningen om den svenska historien på nordiska museet och Statens historiska Museum 1993 vilken blev till en upptäcktsresa genom vår svenska verklighet.

Littmarck T, Gamla Uppsala

Gamla Uppsala kyrkoråd 1985

Lättillgänglig historik över Gamla Uppsala som hednisk kultplats till Sveriges katolska ärkebiskopssäte.

Lloyd Seton, "The Archeology of Mesopotania"

Thames and Hudson 1987

I en bildrik berättelse redovisar professor Seton resultatet av utgrävningarna i dagens Irak.

Lofterud C, Björkö-Birka

Läromedelsförlagen

Kortfattad turistguide över Birkas historia som Sveriges äldsta stad under perioden 800-975.

Lovelock J, "The Ages of Gaia"

Bantam New Age 1988

James Lovelock har arbetat för NASA och utforskningen av vårt solsystem. I sin första

bok om Gaia, jordgudinnan i grekisk mytologi så framförde han tesen att vår jord var en egen hel levande organism. I denna bok fortsätter han att utvidga denna teori till att jorden nog kan överleva dagens ekologiska kris, men utan människor.

Lukacs J, The End of the Twentieth Century and the End of the Modern Age
Ticknor and Fields 1993

Professor Lukacs ger en historikers svar på Fukuyamas "Historiens slut och den sista människan". Han placerar in dagens händelserika tid i ett större historiskt perspektiv och betonar att vi visserligen lever i slutet på det 20:e århundradet och passerar genom den moderna tiden som enligt Lukacs inleddes på 1500-talet. En stor skillnad mellan Medeltiden och Den Moderna Tiden är att medeltidens människa inte hade detta perspektiv. Hon visste inte att hon levde i medeltiden medan den moderna människan vet att hon lever i Den Moderna Tiden. Lukacs säger att själva ordet "civil" först myntades på engelska 1601 och "civilisation" först 1704. Den historiska medvetenheten är vår tids tillgång och borde kunna användas till att skapa en bättre värld.

Lund R, "Svensk elhistoria"

Sveriges Tekniska Museum 1988

Denna faktafylld bok beskriver elkraftens 150 åriga historia och betydelse för framväxten av det svenska samhället. Den beskriver också svenska uppfinningars betydelse inom elområdet från ASEAs fader Jonas Wennström till C A von Welsbachs tråd glödlampa.

Lundqvist Lennart, Miljövårdsförvaltning och politisk struktur

Verdandi 1971

Lennart Lundqvist doktorsavhandling ger en historisk översikt omfattande naturskydd och miljövård i Sverige under nittonhundratalet. Lennart Lundqvist påpekar redan 1971 att miljökrisen är även ett politiskt problem och kan ifrågasätta demokratin som helhet. Han hänvisar till den amerikanska statsvetaren Beryl Groves som ifrågasätter om människans grundläggande problem vilka hotar vår själva existens, befolkningstillväxten, kärnvapen och miljöförstöringen kan lösas på teknisk eller politisk väg.

Madhloom, M, Mahdi A "Nineveh"

Al-Huriah 1976

Nästan alla utgrävningar med tillhörande litteratur i Mesopotamien har gjorts av amerikaner och européer, men detta är ett undantag där utgrävningarna av assyriernas huvudstad Nineveh redovisas av två Irakier. I foton och ord visas en imponerande stad med rötter till 6000 år före Kristus samt skrifter och koppararbeten från kungen Shamshi-Adad I (1815-1782 f Kr). Under Sennacherib (705-681 f Kr) så blev Nineveh också "världshuvudstad" i det assyriska imperiet.

Manning P, The New Canada

Macmillan 1992

Grundaren till Kanadas "missnöjes" och populistparti, Preston Manning, berättar om sig själv och The Reform Party.

McKibben Bill, Naturens Undergång

Wiken 1989

Bill McKibben gör en personlig och mänsklig beskrivning av vår miljökris. Den är något resignerande men med i slutet hopp om att människan till slut ska vakna.

Meadows, Randers, Behrens, Tillväxtens Gränser

Bonniers 1972

Romklubbens rapport är utarbetad av ett stort antal forskare från hela världen med hjälp av en databaserad modell. I sin slutkommentar sammanfattar Romklubben:

"Det finns naturligtvis inte någon enda, optimal, långsiktig befolkningsnivå. Det finns istället en rad balanstillstånd mellan befolkningsnivå, social och materiell standard, personlig frihet och andra element som tillsammans utgör livskvalitet....

Vi inser att jämvikt i hela världen kan åstadkommas endast om de s k utvecklingsländernas lott förbättras avsevärt, både i absoluta tal och i relation till de ekonomiskt utvecklade nationerna, och vi hävdar bestämt att denna förbättring endast kan uppnås genom en strategi som omspannar hela världen.....

..... Världssystemet är helt enkelt inte stort nog eller generöst nog för att mycket längre rymma ett sådant egocentriskt och konfliktalstrande beteende hos sina invånare. Ju närmare vi kommer jordens materiella gränser, desto svårare blir det att ge sig i kast med detta problem.....

..... Vi kan inte förutsätta att enbart teknologiska lösningar skall hjälpa oss ur denna onda cirkel. Strategin för att lösa de två nyckelfrågornas utveckling och miljö måste konstrueras som en odelad.....

..... Det är vår enstämiga övertygelse att den viktigaste uppgift som mänskligheten står inför är att snabbt och radikalt rätta till den obalanserade och farligt försämrade situation som råder i världen idag.....

Helt nya sätt att nalkas problemet krävs för att återföra samhället mot jämviktsmålet istället för mot tillväxt. En sådan omorganisation kommer att kräva en rekordansträngning i insikt, fanatsi, politik och moralisk beslutsamhet."

Meyerson P M, Den svenska modellens uppgång och fall

En analys av "Folkhemmet".

Miller J, Mylpoie L, Saddam Hussein and the crisis in the Gulf

Times 1990

Judith Miller är medarbetare på New York Times och tillsammans med sin medförfattare har hon, i likhet med många andra, snabbt producerat en bok efter Iraks invasion av Kuwait. Den är trots detta innehållsrik och kopplar även ihop Saddams stormaktsdrömmar med historien av Babylon.

Moberg A, Hällmålningar vid Ruändan

1979

Författaren beskriver de unika hällmålningar som finns vid Ruändan i Härjedalen. På dessa kan man se den jakt och fångst kultur som Sveriges ursprungsbefolkning levde av. Han tror att bilderna är mellan 3000 och 3500 år gamla.

Moscato Sabatino, Ancient Semitic Civilisations

Elek Books 1960

Moscato gör en bra sammanställning av den semitiska kulturen, språket och

folkgrupperna från Mesopotamien till dagens aramenier, hebreer, araber och etioper. Konflikten i Mellan Östern blir både mer obegriplig och blir likt en intern släktfejld liknande våra egna världskrig.

Myers Norman GAIA - An Atlas of Planet Management

Anchor Books 1984

Norman Myers har varit redaktör för denna bildrika bok med ett imponerande uppbåd av författare från olika expert områden. Den behandlar vår jord och civilisation globala utveckling ur ett holistiskt synvinkel från människan själv till vårt högteknologiska samhälle. Människans utveckling från 50 miljoner invånare år 1 000 f.Kr till 5 miljarder idag, presenteras som ett litet ögonblick i helheten. "Mänskligheten, denna plötsliga evolution som har haft en en sådan påverkan på vår planet, hotar nu inte bara vår egen överlevnad utan många andra delar av biosfären". Författaren citerar professor Raymond dasmann från University of California, "vi utkämpar redan det tredje världskriget, ett krig mot vår egen jord - och vi segrar". Trots det massiva fakta materialet som visar vår väg mot katastrofen har boken en positiv underton att vi själva fortfarande har valet till vår framtid även om tiden är knapp. "Degradering av vår ekologi är som en cancer, eller många former av cancer som sprider sig tyst och osynligt genom kroppen på vår planet". "Homosapiens måste avancera från sin pionjäranda som är aggressiv och produktiv och är girig efter resurser, till en upplyst ras som erkänner ekologiska begränsningar, slopar självsäkerhet för samarbete och som uttrycker självreglering som den gyllne regeln. Genom att rädda vår biosfär och oss själva kan vi åstadkomma en ny mänsklighet som inte funnits förrut. Genom en vårdande attityd till vår enda jords hem, blir vi en mänsklighet".

Naisbitt J, "Global Paradox"

Nicholas Brealey 1994

En ny beskrivning av samtiden av författaren till Megatrends, John Naisbitt. Han ser en värld av allt mindre delar i framtiden. Han ser EU som en omöjlig konstellation och att staten som maktcentrum dör ut.

Nationalencyklopedin

Bra böcker

Här finns allt! I varje fall till "mönjelilja" som är sista ordet i den 13.e delen som finns i skrivande stund.

När Var Hur

Forum

Detta årliga standardverk innehåller både en bra kronologisk översikt och intressanta artiklar.

När Var Hur, Boken om Uppfinningar

Forum 1986

Denna tvärvetenskapliga och samhällsorienterade bok omfattar massmedia, transporter, sport, fysik, datatenik och ger alla Nobelpristagare sedan 1901

Olsson R, Norrländskt sågverksliv

Nordiska Museet 1948

Reinold Olsson ger en mycket omfattande skildring av träindustrins utveckling i Sundsvallsområdet inkluderande ett rikt faktamaterial.

Oppenheimer, Boyle Dött Lopp

Brombergs 1990

Denna bok behandlar "Växthuseffekten - en kapplöpning på liv och död."

Parker G, The World - an Illustrated History

Times Books 1986

En mycket genomarbetad bildberättelse som är baserad på en utbildningsserie för den icke kommersiella PBS-TV kanalen i USA. Det rikhaltiga kartmaterialet ger en lättförståelig bild av vår civilisations utbredning.

Persson Göran, Luftföroreningar och luftvård

Bonnier 1969

Detta samlingsverk under ledning av Göran Persson på Statens Naturvårdsverk är en tidig och bra sammanställning av luftföroreningarnas inverkan på atmosfären. Den pekar redan 1969 på att vi inte vet effekterna av koldioxidutsläppen för jordens klimat.

Peter Tom, The Pursuit of Luck

The Tom Peters Group 1991

Denna åttasidiga pamflett är en mycket stimulerande läsning av författaren till "In Search of Excellence" som för tankarna till sextiotalets alternativkultur.

Philips Atlas of the world

1991

Kartografin har kommit långt sedan Columbus även om världens gränser redan ritats om sedan denna referensbok om förhållandena på vår planet.

Plumb J. H, The First Great Civilisations

Alfred A Knopf 1973

Denna omfattande bok berättar om civilisationens framväxt i Mesopotamien, Egypten och Indusdalen. Författaren anser att människan under framväxten av dessa tre civilisationer för flera tusen år sedan visade en kreativitet som under de senaste 200 åren och med en betydligt mindre folkmängd.

Porritt J, Save the Earth

Doorling Kinderley 1991

I denna bildrika och tankeväckande bok om vår miljö och livsstil så deltar en mängd av världens personligheter och miljöaktivister med mycket olika bakgrund från Al Gore, Barry Commoner, David Attenborough, Carl Sagan, Paul McCartney, Dalai Lama, Desmond Tutu, Gro Harlem Brundtland, Paul McCartney och James Lovelock. Om vi inte efter att ha läst denna inser att vi är på väg mot en ekologisk katastrof så gör vi det aldrig.

Rees-Mogg W, Picnics on Vesuvius Steps towards the millennium

Sidgwick & Jackson 1992

Lord Rees Mogg tillhör en av Englands mest erfarna inflytelserika mediapersoner. Han har varit redaktör för Times och är för närvarande ordförande för "Broadcasting Standards Council". Hans framtidsvision är minst sagt skrämmande när han ser en världdepression, aids, överbefolkade storstäder urarta i en slags anarki. Han förutspår att USA:s inflytande minskar och att Kina blir vår nya stormakt. Slutligen ser han också en nyväckt spiritualism och religiositet i världen.

Rees-Mogg/Davidson, The great Reckoning

Pan Book 1993

Här följer författarna upp sin tidigare bok "Blood on the streets" med en lika skrämmande bok där författarna i inledningen säger att vi nu har en känsla av att världen kan komma till ett slut. I varje fall säger de att det vi kallar modern kultur har nått ett slut och ersatts av det vi kallar post-modern utan att veta vad det är.

Roberts J.M, History of the World

Penguin Books 1980

Detta är en mans verk utformad som en faktsäckad resa genom hela vår historia. Perspektivet är traditionellt västerländskt färgat och ger en helhetsbild av den politiska och ekonomiska process som format vår civilisation.

Roches L, Rungoh R, "The Energy Crisis"

Rockes and Rungon 1972

Detta är en amerikansk energikris men som står fast att vår värld aldrig kan nå upp till den amerikanska konsumtionsnivån. Författaren drar slutsatsen att denna energikonsumtion måste skäras ned samtidigt som fusionskraften måste utvecklas.

Roux Georges, Ancient Iraq

Penquin Books 1980

George Roux ger en klar kronologisk sammanställning över Mesopotamiens (Iraks) historia under 4 000 år till dess grekerna och Alexander den store tog över Babylonien.

Russels B, " A History of Western Philosophy "

Simon and Schuster 1945

Bertrand Russel gör sin personliga genomgång och tolkning av alla våra inflytelserika filosofer från Thales och Pythagoras till Schopenhauer och Marx vilket nu är ett klassiskt verk. Det är en mycket klar insiktsfull resa genom tankevärlden. Bertrand Russel finns även utgiven i mer populär form på Forum i "Västerlandets visdom".

Russel Peter, The Global Brain

Tachter 1983

Peter Russel beskriver *Den Nya Tiden* som ett kvantumsteg i utvecklingen där mänskligheten som helhet ändrar medvetenhet till en högre nivå. Denna transformering sker på så att våra globala problem tvingar oss att ställa de fundamentala frågorna. Varför är vi här och vad vill vi egentligen ha ?

Sandars N.K, " The Epic of Gilgamesh "

Penguin 1987

Gilgamesh är världshistoriens äldsta verk som grävdes fram som lertavlor ur den irakiska öknens. Denna arkeologiska bragd och senare översättning är värd en separat

beskrivning. Gilgamesh äventyr är en fantastisk läsning och en av slutsatserna är hur dessa nästan 5 000 år gamla tankar är så levande idag.

Seldes G, " The Great Thoughts "

Ballantine 1985

Det finns många citatböcker men denna är annorlunda. George Seldes har ocensurerat samlat ett urval citat från de stora män vars tankar har format vår västerländska historia. Det är en fascinerande läsning och de mycket få kvinnor som finns med visar den nästan fullständiga manliga dominansen av vår historia.

SCB, Naturmiljön i siffror

SCB 1990

Sverige är världsmästare i statistik. I denna imponerande faktasamling kan vi läsa oss till allt vi vill veta om miljöutsläpp, vindriktning och temperatur. Minskningen av jordens regnskogar sker med 20 ha per minut eller nästan 1 % per år. SCB visar också att mellan 25 % och 38 % av skogarna i västsverige har ett pH värde lägre än 4,4. Vid detta värde kan aluminium utlösas och skogen förgiftas. Vi kan också läsa att det ackumulerade utsläppen av kvicksilver i Sverige t o m 1987 var närmare 1 000 ton. Enligt naturvårdsverket finns det idag mer än 10 000 svenska sjöar där fisken innehåller mer än 1 mg kvicksilver per kg. Även om utsläppen idag upphör helt så skulle det ta mycket lång tid innan kvicksilvret försvinner ur näringskedjan. Även dioxiner har anrikats i vår natur. Vi bör inte äta mer än 50 gram lax per vecka för att inte överskrida gränsvärdet. Varje gång vi äter och varje gång vi andas så utsätts vi för dessa gifter vare sig vi vill eller inte. Efter Chernobyl vet vi också att inte ens om vi slutar att äta och andas så är vi skyddade från radioaktivitet.

Schumacher E.F, Litet är vackert

Prisma 1988, 1975

Denna klassiska bok i Fromms anda är en mycket klarsynt beskrivning av vårt samhälle som även ger vägledning för framtiden. Han skriver *"Vi ryggar tillbaka från sanningen om vi tror att de destruktiva krafterna i den moderna världen kan "bringas under kontroll" helt enkelt genom att man mobiliserar större resurser - i fråga om pengar, utbildning och forskning - att bekämpa nedsmutsningen, att skydda det vilda, att upptäcka nya energikällor och att komma fram till effektivare avtal om en fredlig samexistens. Självfallet behöver varje civilisation pengar, utbildning, forskning och mycket annat, men vad som framför allt behövs idag är en revidering av de syften som dessa medel avses tjäna. Och det innebär framför allt att man måste utveckla en livsstil som tilldelar de materiella tingen deras rätta plats, vilken är sekundär och inte primär."*

Schumacher E.F., Det goda arbetet

Prisma 1981

I denna postuma bok så fortsätter Schumacher sina tankegångar från "Litet är vackert", där han tecknar en helhetssyn på vår verklighet.

Segal Ronald, Americas Receding Future

Werdenfeld & Nicolson

Segal som född i Sydafrika och utvisad därifrån ger en omfattande social, politisk och moralisk analys av det amerikanska samhället och vad han kallar "den stora

amerikanska olyckligheten".

Seymour J Girardet H, Program för en grön planet

Bonniers 1987

Denna bildrika och instruktiva bok är en bra sammanfattning och introduktion till både de hotande problemen. och vad vi kan göra.

Servan - Schreiber, The American Challenge

Pelican 1967

En fransk analys av den amerikanska samhället som Servan-Schreiber ser som den koloss som styr världen.

Skeppare, Å, God's Sigtuna and ours

1988

En kortfattad turistguide över Sigtunas historia som en av Sveriges första städer.

Sluglett M F, Slugett P, Iraq since 1958

I.B. Tauris & Co 1990

Denna bok beskriver ingående den politiska utvecklingen i Irak sedan 1958, men ger också bakgrunden sedan Ottomanernas regim. En mycket bra sammanställning.

Smith J.R Smith L. B, Essentials of World History

Anchor - Double day 1974

Kartor och koncentrerade fakta ger en bra uppslagsbok i fickformat som omfattar kulturella, vetenskapliga, religiösa och politiska händelser.

Smith D, "The rise and fall of Monetarism"

Penguin 1987

David Smith beskriver det ekonomiska experiment baserat på monetarism som Ronald Reagan och Elizabeth Thatcher försökte sig på med hjälp av Milton Friedmans teorier. han avfärdade dessa redan 1987 som ett misslyckande som alla även de konservativa hade övergivit. Detta var innan Sveriges "systemskifte".

Sinha B.M, " India Faces Shudra Revolution"

Neo-humanitic foundation 1991

B.M Sinha ger en mycket intressant analys baserad på neo-humanism och lagen om social omvandling. Den behandlar utvecklingen i Indien men tankegångarna kan även applicera på världen som helhet. han ser ett framtida samhälle baserat på ekologisk balans där nya världen har ersatt vår nuvarande konsumism.

Shapiro A, "We're number One"

Intressant jämförande statistik om det amerikanska samhället.

Sundin B, I Teknikens Backspegel

Carlsson 1987

En antologi som berättar utvalda delar av vår teknikhistoria från kvarnar till symaskiner.

STF årsskrifter

Stockholm 1973

Södermanland 1979

Medelpad 1984

Strömberg K, "Samerna vid Medelpads kusten"

Umeå universitet 1984

Ett elevarbete inom den etnografiska institutionen som ger en intressant inblick av samerna kontakter med befolkningen vid norrlandskusten.

Svensk R, Inte bara skog, industrins historia i Medelpad

Sundsvalls Tidnings årsbok 1988

En beskrivning av den industriella utvecklingen i medelpad sedan 1500-talet till dagens vår tid.

Swain, Armstrong, The Peoples of the Ancient World

Referenser om Antiken.

Sweezy Paul M, Teorin för den kapitalistiska utvecklingen

Raben och Sjögren 1970

Ett klassiskt marxistisk analys av västvärlden. Den skrevs under brinnande krig 1942 och ger därför en intressant bild av fascister, kommunister och kapitalister.

The Economist, Pocket world in figures 1994

Användbar statistik i lättillgänglig framställning.

Tedebrand L G, "Selånger- En sockens historia"

En utmärkt presentation som beskriver den lokala historien i en socken som en del av ett större skeende.

Timberlane Lloyd, En Enda Jord- Leva för framtiden

BBC Books/Utbildningsradion 1987

Denna sammanställning med många bidragsgivare ger en bild av de skiftande förutsättningar som gäller i olika delar av vår enda jord. Vi måste hitta lokala lösningar som är både geografiskt och kulturellt anpassande

Toffler Alvin, "Framtidschocken"

Aldus 1970

En klassisk bok som fick stort intresse när den kom. Toffler påvisar den psykiska stress som utsätter nutidsmänniskan i hennes snabbt förändrade värld,

Toffler Alvin, "Eko -spasm"

Aldus 1975

Toffler fortsätter sina teorier om framtiden med att hävda att de ekonomiska kriserna är tecknen på den industriella civilisationens samnbrott och börjat av en ny.

Toffler Alvin, "Tredje-vågen"

Den tredje vågen är den nya civilisation som Alvin Toffler ser rulla fram. Denna kommer att innebära mycket stora förändringar basert på ett holistiskt tänkande. Våra politiska system är föråldrade och Toffler föreslår nya alternativ med direktdemokrati.

Toffler A, "Maktskifte"

Wiken 1990

Alvin Toffler fortsätter här sin serie av "Framtidschocken" och "Den Tredje Vågen" med Maktskifte - Kunskap, Rikedom och våld på randen till det 21:a århundradet. Hans vision är dock starkt begränsad till vårt traditionella västerländska synsätt.

Toffler A, Toffler H, "War and anti-war"

Little Brown 1993

Makarna Toffler ger här en beskrivning av krigets orsaker och konsekvenser. framförallt så beskriver de möjliga framtida krig, både konventionella och på andra plan.

Tson Söderberg H, "Vägen till ett stabilare Sverige"

SNS 1985

Detta är konjunkturrådets rapport 1985 som ger en mycket bra inblick i ekonomernas tänkesätt på 80-talet. Här finns också en praktisk beskrivning av monetarismen enligt Thatcher och Reagan jämfört med Bretton-Wood och Keynesianerna. Det är en partsinlägga för monetarismen på den tid då denna var på sin topp.

Vidal-Naquet, "Atlas över mänsklighetens historia"

Bonniers 1991

Huvudredaktören Pierre Vidal-Naquet säger i inledningen:

" Vår barndoms historieböcker och i viss utsträckning även dagens, låter det gamla Egypten, Mesopotanien och judarna, Grekland och Rom, utgöra isolerade öar i historiens ström, för att sedan koncentrera sig på den europeiska och amerikanska västerlandets öde. De återvänder inte till Bortre Asien, det vill säga den större delen av mänskligheten, förrän den blir en "fråga" för regeringarna i väst, som ett slags Balkan i jätteformat. Amerika före de europeiska upptäckfärderna dyker inte upp förrän Christoffer Columbus tröder in på scenen och då bara som förspel till erövringen".

Denna bildrika historia är dock annorlunda och betonar det parallella skeende i olika delar av vår värld som utvecklats till dagens civilisation.

Young Louise B, "Saving the Wind"

Prentice Hall Press 1990

Louise Young är författare av den tidiga boken "The Blue Planet". Hon ger en insiktsfull beskrivning av atmosfärens sammansättning och hotet av en klimatförändring.

Walker C.B.F, "Reading The Past - Cuneiform"

British Museum 1987

Detta är den fascinerande historien om det första skriftspråket, Cuneiform i Mesopotamien och hur detta kunde tydas.

Ward B, Bubos R, "Only One Earth"

Pelican 1972

Denna icke officiella rapport utarbetades av författaren i samarbete med 152 experter i 58 länder. Det är en mycket omfattande och insiktsfull bok som nu är 20 år gammal men lika ny.

Watzlawick, Weakland Fish, "Change"

WWNorton & Company 1974

Författarna behandlar vår snabbt växande värld. Man hävdar att verkliga förändringar ej kan sökas i långa kedjor av orsak och verkan utan hittas som andra ordningens lösningar som kan vara okonventionella.

Weidner R.T, Sells R.L, "Elementary Modern Physics"

Allyn and Bacon 1968

En utmärkt lärobok om relativitetsteori, kvantfysik och atomfysik, som ger den teoretiska bakgrunden till vår nya vetenskap.

Wellgard J, Babylon

Detta kallar författaren själv en historia om den största staden i den antika världen och dess upptäck av moderna arkeologer. Han berättar om den tyska arkeologen Robert Koldewey som mellan 1899 och 1917 grävde fram denna sagolika historia ur vårt förflutna.

Wikström O, Sällsamheter i Medelpad

Rabén & Sjögren 1982

En allsidig historik av ett svenskt landskap i mittens rike.

Wright von G.H, "Humanismen som livshållning"

Rabén & Sjögren, 1988

En intressant samling tankar från von Wrights tidigare föredrag från 1946 och framåt vilka ända har en förvånande aktualitet.

Wright von G.H, "Vetenskapen och Förnuftet"

Bonniers 1987

En lågmäld bok om olika filosofiska tidströmningar och framtiden. Von Wright sätter sitt hopp till en protest mot utvecklingen som kommer innefrån oss själva. Det är en tro på förnuftet

Wright von G H, "Myten om framsteget"

Bonniers 1993

Ännu en intressant bok av vår nordiske filosof. Han berör bl.a. förändringar inom vetenskapen mot holism och kaosforskning och att detta har sina paralleller i andra delar av samhället. Han konstaterar att själva planerandet har en kris vilket kanske kan tydas som att vi håller på att överge Newtons världsbild. Han konstaterar vidare att vår värdegemenskap är i upplösning och efterträdes av det som von Wright kallar "värdeomrum". Slutligen ser han vår civilisations fortsatta utveckling enligt nuvarande modell som en fara. *"Det är inte originellt utan snarare trivialt att framhålla att ständig ekonomisk tillväxt är i sista hand en fysisk omöjlighet."* von Wright säger att det

ekonomiska systemet har blivit överordnat det politiska och "riskerar att löpa amok". Han anser att den tankemodell som ligger bakom EG är en förstärkning av de produktions- och konsumtionsmönster som ger globala problem. *"Sålunda kan man säga att den pågående integrationsprocessen går i en riktning som är rakt motsatt den som jag själv skulle beöma som nödvändig, om mänsklighetens väg mot framtiden inte ska sluta med katastrof."*

Wolley Leonard C, The Sumerians

Norton 1965

Norton säger att för ett århundrade sedan var sumererna okända och gömda i den irakiska öknen. Upptäckten av denna första kända kultur gav människan en mycket stor kunskap om sina egna rötter. Den sumeriska kulturen gav underlag för historien och Moses, Adam och Noak i judarnas Bibel. Egypten och Grekland lärde sig sina grunder från sina Mesopotamska förfäder.

Västernorrlands län del II Sveriges Bebyggelse/Hermes

En redogörelse för varje fastighet med dess historia.

Wässman O, "En historisk rundvandring i Badelundabyggnaden"

1989

Denna skrift beskriver den gamla kulturområdet kring den nu mer 1000 år gamla staden Västerås vid Mälaren. Här finns bl.a. Anundshög och den största kungahögen i Sverige.

Zukav G, "De Dansande Wu-Li-mästarna"

Legenda 1978

Detta är en lättillgänglig bok om den nya fysiken som har fortsatt i Bohms och Capras anda. Den ger bättre överblick över svårgripbara teorier än de flesta andra böckerna inom samma ämne.

Åkerman etc.;"Välfärd-och sedan"

"Välfärd och sedan" är en antologi sammanställd av Nordal Åkerman från 1981 mmed många medarbetare som ger sina visioner av framtiden. Däribland Ignacy Sachs som säger : " Den ekonomiska reduktionismen kulminerade i tillväxt mani, tron på möjligheten att övervinna alla problem med ekonomisk tillväxten i ett slags fortsatt flykt framåt. I själva verket upptas en stor och antagligen växande del av BNP av kostnaderna för ledning och underhåll av ekonomin och samhället"

Statistik

SCB, Statistisk årsbok för Sverige

Här finns det mesta både i nationell och internationell statistik.

World resources institute, Environmental almanac 1993

Statistiska data och slutsatser om vår miljö

World almanac, The world almanac and books of facts 1994

Detta amerikanska uppslagsverk på nästan 1000 sidor ger statistik om praktiskt taget allt i USA och det mesta i världen.

World almanac, The world almanac of the U.S.A. 1993

Statistik både om USA som helhet och varje delstat.

The Economist, Pocket world in figures 1994

Användbar statistik i lättillgänglig framställning.

Tidskrifter

Här finns en stor mängd varav bara några är listade p.g.a. intressanta artiklar om vår samtid och framtid

National Geographic (USA)

Månatlig bildrik tidskrift om vår värld

Vol 174, No 6 Dec 1988 Tema: "Can man save this fragil earth ?"

Time (USA)

Veckovis nyhets tidskrift

Jan 2 1989 Tema: "Planet of the year - Endangered Earth"

Life (USA)

Numera tema tidskrift

Feb 1989 Tema: "The Future and You"

Scientific American (USA)

Månatlig vetenskaplig tidskrift

Sept 1989 Tema: "Managing Planet Earth"

Sept 1990 Tema: "Energy"

Discover, (USA)

Månatlig tidskrift som i populär form presenterar vetenskap och miljö

Omni, (USA)

Månatlig tidskrift som ispetakulär form redovisar vetenskapens gränser och ibland även går ett steg in i parapsykologin.

IVA, Framsteg inom forskning och teknik

Årsskiftet från Ingenjörsvetenskapsakademien som redovisar det senaste inom vetenskapen.

Ny Teknik - Teknisk Tidskrift

Veckovis nyhetstidning för teknik

Illustrerad vetenskap

Månatlig tidskrift som skriver om populär-vetenskap.

Lokala tidningar och tidskrifter

Dessa anges i den löpande texten